

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Наталя Сидоренко
Олена Школьна
Олександр Сидоренко

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ 1838–1917

ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Довідник

УДК 050:070.23(477.51:100)"1838/1917"
С34

Рецензенти:

д-р філол. наук, доц. В. О. Садівничий
(Сумський державний університет),
д-р іст. наук, проф. М. Г. Палієнко
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

*Рекомендовано вченою радою ННІ журналістики
(протокол № 7 від 28 грудня 2020 року)*

*Ухвалено науково-методичною радою
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 3-21 від 23 березня 2021 року)*

Автори передмови:

канд. філол. наук В. І. Дудко,
д-р філол. наук Н. М. Сидоренко

Сидоренко Наталя

С34 Періодичні видання Чернігівської губернії. 1838–1917. Історико-бібліографічне дослідження : довідник / Наталя Сидоренко, Олена Школьна, Олександр Сидоренко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2023. – 263 с.

ISBN 978-966-933-206-6

Подано основні дані про періодичну пресу Чернігівської губернії від 1838 до 1917 р. Наведено відомості про місця зберігання повних комплектів чи окремих номерів газет і журналів, що містяться у бібліотеках та архівах України, а також інших країн світу.

Для викладачів і вчених у сфері соціальних комунікацій, студентів закладів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться історією преси й видавничої справи Чернігівської губернії.

УДК 050:070.23(477.51:100)"1838/1917"

ISBN 978-966-933-206-6

© Сидоренко Наталя, Школьна Олена, Сидоренко Олександр, 2023
© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2023

СПИСОК ЗАГАЛЬНИХ СКОРОЧЕНЬ

агр. – агроном	Пр. – примірник
Берез. – березень	Пред. – Председатель
Верес. – вересень	Прим. – примітка
Вид. – видавець, видає(ють)	Проб. – пробний
Вип. – випуск	Прот. – протоієрей
Вул. – вулиця	ПТА – Петербурзьке телеграфне агентство
Груд. – грудень	Р. – рік
Губ. – губернія, губернский	Рр. – роки
Джер. – джерело	Ред. – редактор, редагує (ють)
Див. – дивись	Ред.-вид. – редактор-видавець
Дод. – додаток	РТА – Російське телеграфне агентство
Жовт. – жовтень	Свящ. – священник
Исп. обяз. (рос.) – виконуючий обов'язки	Секр. – секретар
Квіт. – квітень	Серп. – серпень
Кн. – книга	Січ. – січень
К. – копійка	СПТА – Санкт-Петербурзьке телеграфне агентство
Крб – карбованець	Ст. – століття
Лип. – липень	С. – сторінка
Листоц. – листопад	Т. – том
Лют. – лютий	Трав. – травень
Міс. – місяць	Ч. – число, частина
Наявність вид. – наявність видань	Черв. – червень
Неоф. ч. – неофіційна частина	
Оф. ч. – офіційна частина	

СПИСОК БІБЛІОТЕК

- БАН** – Бібліотека Російської академії наук (Санкт-Петербург, Росія).
- ДАЧО** – Державний архів Чернігівської області (Чернігів).
- ЛННБ** – Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника.
- НБУВ** – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (Київ).
- ДНАБ** – Державна наукова архівна бібліотека (Київ).
- РДБ** – Російська державна бібліотека (Москва, Росія).
- РНБ** – Російська національна бібліотека (Санкт-Петербург, Росія).
- СБ** – Слов'янська бібліотека (Прага, Чехія).
- ЧДІМ** – Чернігівський державний історичний музей ім. В. В. Тарновського (Чернігів).
- ЧЛММК** – Чернігівський літературний музей Михайла Коцюбинського (Чернігів).
- ЧОУНБ** – Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка.
- ЦДІА** – Центральний державний історичний архів України (Київ).

Показчик містить бібліографічні відомості про газети, журнали, бюлетені та періодичні збірники, що видавались у Чернігівській губернії з 1838 до кінця 1917 р. включно.

У цей період у краї зафіксовано 97 різноманітних періодичних видань. Із усіх губерній Російської імперії, що нині за територіально-адміністративним поділом належать Україні, Чернігівщина за своїми параметрами (площею, населенням) – одна з найменших, тому й кількісні показники преси тут незначні. При цьому 42 газети, журнали, бюлетені зафіксовані в 1917 р., а це становить понад 43 %.

Друкована преса виходила в XIX – на початку XX ст. у 16-ти населених пунктах Чернігівської губернії: два з них на сьогодні перебувають у складі Сумської області (Глухів і Конотоп), п'ять – стали райцентрами Брянської області в Росії (Клинці, Мглин, Новозибків, Стародуб, Сураж). До Чернігівської області входять нинішні райцентри: Ніжин, Новгород-Сіверський, інші міста – Батурин, Борзна, Городня, Козелець, Остер, Сновськ – належать до різних районів цієї області.

Найбільше газет і журналів з'явилося у губернському центрі, де різночасово існувало 44 видання, що становить 45,4 % усієї періодики, яка виходила в цей період у краї. Серед міст регіону значну кількість часописів зареєстровано в Ніжині – 18. Відповідно у Клинцях зафіксовано 8 видань, Конотопі – 6, Глухові та Сновську – по 3; Борзні, Городні, Козельці, Новозибкові, Острі, Мглині, Новгород-Сіверську – по 2; Стародубі, Суражі, Батурині – по одному.

За періодичністю появи першість у Чернігівській губернії утримували тижневики (22), серед яких такі газети, як "Борзенская неделя", "Голос труда", "Народне слово", "Нежинская летопись", "Остерські хвилі", "Черниговский листок" тощо. Існувало 14 щоденних видань (зокрема, "Глуховская жизнь", "Десна" / "Утренняя заря", "Черниговский край", "Черниговское слово"), 7 місячних журналів ("Вера и жизнь", "Волна", "Крестьянское дело" та інші). Важливу інформаційну функцію у складний воєнний час виконували видання телеграм, що з'явилися у світ у Клинцях, Конотопі, Ніжині, Суражі, Новгород-Сіверську; ранкові та ве-

чірні випуски часто приходили до читача двічі на день, подаючи хроніку з театру війни чи суспільного життя.

У тематичній палітрі періодичних видань краю вирізняються 55 часописів універсального (масового) призначення, що відповідали програмі "політичної, економічної і літературної суспільно-народної газети" чи певним варіантам такої загальної характеристики: "демократична газета", "політична, громадська і літературна газета", "літературно-політична газета", "безпартійна газета" тощо. У Чернігівській губернії XIX – на початку XX ст. було засновано 8 сільськогосподарських часописів ("Крестьянское дело", "Нежинец", "Селянин"), 6 науково-освітніх збірників, які виходили в Ніжині та Чернігові ("Известия" і "Сборник Историко-филологического общества при Институте кн. Безбородко в Нежине", "Сборник Черниговского епархиального древлехранилища"), 5 релігійно-духовних видань ("Благовест", "Вера и жизнь", "Черниговские епархиальные известия", "Черниговский вестник", "Черниговский церковно-общественный вестник"). Свою тематичну місію виконували 4 медичні видання, 4 гумористичні часописи, 2 статистичні збірники, 2 видання оголошень, 11 телеграм тощо.

Видавцями періодики Чернігівської губернії здебільшого зазначені органи державного управління та самоуправління (44 назви); 13 часописів виходило у світ за підтримки органів наукових, професійних і релігійних товариств, установ і навчальних закладів. 33 газети й журнали фінансували приватні особи.

Якщо відслідкувати кількісні показники зберігання чернігівської преси XIX – початку XX ст. у найбільших бібліотеках України та Росії, то, звісно, першість належатиме Російській національній бібліотеці Санкт-Петербурга (РНБ) (76 назв – 78,4 %) і Російській державній бібліотеці в Москві (48 назв – майже 50 %). Понад 20 % регіональної періодики зберігається в місцевому обласному архіві (у фондах ДАЧО – 22 назви, тобто 23 %) та Чернігівському державному історичному музеї (23 назви – 23,7 %), а в Чернігівській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка наявні 17 назв, або 17,5 % усієї преси, що виходила в зазначений період у губернії. Кілька видань можна знайти і в літературно-меморіальному музеї М. Коцюбинського (м. Чернігів). Загалом, це – непогані показники, що свідчить про дбайливе ставлення до історичної спадщини. До того ж саме в музейних фондах уцілів єдиний примірник газети "Первомайский листок" 1917 р. Ще два видання Ніжина окремими номерами збереглися лише в Бібліоте-

ці Російської Академії наук Санкт-Петербурга ("Нежинская летопись" і "Нежинская речь").

Відомості про 4 часописи Чернігівської губернії ("Вісти Батуринські", "Известия Конотопской организации «Бунда»", "Известия крестьянских, рабочих и солдатских депутатов города Мглина", "Черниговщина") подаються лише за вторинними джерелами – покажчиками, довідниками, оголошеннями в періодиці краю.

В іменному покажчику налічується понад 130 імен редакторів і видавців періодичних видань Чернігівської губернії. Серед них відомі письменники, науковці, громадські й політичні діячі: Олександр Шишацький-Ілліч ("Черниговские губернские ведомости"), Леонід Глібов ("Черниговский листок"), Дмитро Дорошенко (у 1917 р. – Чернігівський губернський комісар; "Чернігівські губернські вісті = Черниговские губернские известия"), Володимир Нарбут (у 1917 р. – член Глухівської Ради робітничих депутатів, "Глуховская жизнь"), Василь Еллан-Блакитний ("Народне слово"). Найактивніше на редакційно-видавничій ниві з'являлися прізвища секретаря губернського виконавчого комітету В. І. Курочкіна (5 часописів), власника друкарні в Ніжині Іоселя Глезера (5 видань), Олексія Бакуринського та Олексія Свечина (по 4 видання), чернігівського губернського старости Миколи Савицького (3 видання).

Майже 30 друкарень надавали послуги редакціям газет і журналів у Чернігові, Ніжині, Конотопі, Клинцях та інших населених пунктах губернії. Це, зокрема, Чернігівська губернська (Чернігівського губернського правління) друкарня, де виходили у світ 18 установлених періодичних видань, і земська, до послуг якої зверталось 11 редакцій газет і журналів міста. Більшість таких "поліграфічних центрів" – приватні типолітографії, парові друкарні, електродрукарні тощо. Серед них друкарня В. К. Меленевського та його спадкоємців у Ніжині (6 часописів, ще 2 видання вийшли у світ у друкарні "Печатник", що виникла на базі попереднього закладу), типолітографія М. В. Глезера в Ніжині (8 видань), М. Д. Ликова у Клинцях (5 часописів), Ш. А. Левіна в Конотопі та М. Г. Горбовіцера в Ніжині (по 3 періодичні видання).

Під час роботи над анотованим покажчиком використано фонди архівів, бібліотек і музеїв України (Київ, Львів, Чернігів), Росії (Москва та Санкт-Петербург) і Чехії (Прага), довідкову й історичну літературу, періодичні видання. Ретельно опрацьовано картотеки та каталоги (систематичний, алфавітний, періодичних видань, географічний, предметний); відділи

та фонди бібліотек (газетний, журнальний, рідкісних книг, історичних колекцій) тощо.

Деякі факти з історії становлення та розвитку періодики Чернігівської губернії наявні в історико-бібліографічних дослідженнях В. Ігнатієнка¹, М. Лісовського², Л. Ільїнського³, а також бібліографічних довідниках газет, журналів і збірників, що зберігаються у фондах різних бібліотек – НБУВ, РДБ, РНБ, БАН⁴ тощо. Принагідну інформацію про умови функціонування, жанрово-тематичний діапазон публікацій, редакторів, видавців і співробітників преси краю можна знайти в монографіях А. Бойко, І. Крупського, А. Погрібного, Г. Самойленка.

Низка статей дослідників історії Чернігівщини стосується тих чи інших питань функціонування преси губернії у різні періоди. Зокрема, І. Зайченко звернувся до "Черниговских губернских ведомостей" як виду урядової преси, Ж. Тоцька обрала цю газету для вивчення минулого Чернігова, із цією самою метою М. Блакитний відслідкував публікації духовно-релігійних журналів "Черниговские епархиальные известия" та "Вера и жизнь"; В. Малиневська розширила обрії місцевої преси, використавши, окрім уже зазначених, такі видання, як "Земский сборник Черниговской губернии", "Черниговское слово", "Черниговский край". Певні штрихи в історії функціонування газет і журналів, бюлетенів та збірників краю закарбували Л. Студьонова, В. Руденок, І. Лисенко, М. Потапенко, Т. Демченко, В. Онищенко, В. Бойко, О. Оніщенко. Російська авторка А. Нетопіна обрала об'єктом прискількивого вивчення журнал "Земский врач" (видавався в Петербурзі, Полтаві, Чернігові) та діяльність його редактора Євгена Святловського.

¹ Ігнатієнко В. Бібліографія української преси (1816–1923 рр.) : іст.-бібліограф. етюд. Х. ; К., 1930; Ігнатієнко В. А. Українські нелегальні видання рр. 1914–1917. *Бібліологічні вісті*. 1926. № 1 (10). С. 65–70.

² Лісовський Н. М. Библиография русской периодической печати 1703–1900 г.: (материалы к истории русской журналистики). Пг., 1915.

³ Ильинский Л. К. Список повременных изданий за 1917 г. Пг., 1919.

⁴ Каталог дореволюционных газет, що видавалися на Україні (1822–1916) : публікація фонду ЦНБ АН УРСР. К., 1971; Библиография периодических изданий России. 1901–1916 : в 4 т. / сост.: Л. Н. Беляева, М. К. Зиновьева, М. М. Никифоров. Л., 1958–1961; Периодическая печать в России в 1917 году : библиограф. указатель : в 3 ч. Л., 1987. Ч. 1–3; Русские дореволюционные газеты в фондах Библиотеки АН СССР. 1703–1916: алф. каталог / сост. А. С. Кузьмин, Г. Н. Яковлев. Л., 1984. Кн. 1–2; Русские дореволюционные газеты в фондах Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина: алф. каталог. М., 1986.

Серед співробітників преси Чернігівської губернії XIX – початку XX ст. (а це імена відомих письменників – Л. Глібова, В. Самійленка, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, М. Загірньої, С. Русової, В. Нарбута) найбільше пощастило редактору "Черниговского листка", чия творча біографія часто пов'язувалася з публікаціями на сторінках його "видавничого дітища" та "Черниговских губернских ведомостей". До аналізу публіцистично-літературного надбання Л. Глібова, В. Самійленка, їхніх місцевих колег по перу неодноразово звертався В. Дудко; їхні творчі долі відслідковано у працях А. Погрібного, М. Сиваченка, О. Дека, І. Пільгука, І. Побідаш та інших дослідників. Витоки провінційної преси ще на початку XX ст. ретельно вивчали І. Кревецький, В. Міяковський, Б. Шевелів.

Загалом періодика Чернігівської губернії не залишилася поза увагою вчених і краєзнавців, але досі не існувало комплексного історико-журналістського дослідження, в якому б можна б було побачити умови розвитку періодичних видань, проблемно-тематичні й жанрові особливості публікацій, співробітництво у пресі тих чи інших діячів.

Скажімо, в енциклопедичному довіднику "Чернігівщина" (К., 1990, за ред. А. В. Кудрицького) зафіксовано 35 назв періодичних видань краю, із-поміж яких найвідоміші: "Благовест", "Вера и жизнь", "Волна", "Голос труда", "Десна", "Земский врач", "Земский сборник Черниговской губернии", "Черниговская земская газета", "Черниговский листок", низка ніжинських часописів тощо. Із менших видавничих осередків згадано Борзну й Козелець; з поля зору випали Батурин, Остер, Конотоп, Глухів, Городня, Новгород-Сіверський, Клинці та інші містечка історичної Чернігівщини; навіть соціал-демократичні видання залишилися не охопленими.

До витоків глухівської преси зверталися місцеві журналісти. Зокрема, М. Часницький у газеті "Народна трибуна" опублікував повідомлення про те, що першою газетою тут були "Известия Глуховского уездного совета рабочих, солдатских и красноармейских депутатов", яка трансформувалась у 1919 р. в "Известия глуховского ревкома". Саме в цьому останньому виданні під час громадянської війни працював журналіст Зіновій Відекс, який згадував, що "до революції 1917 р. на Глухівщині періодична преса не видавалась"⁵. Загалом не зрозуміло, яка революція мала на увазі: якщо

⁵ Витоки глухівської журналістики [Електронний ресурс]. URL: http://hlukhiv.com.ua/articles/history/istoki_gluhovskoi_zhurnalistiki.html.

йдеться про Лютневі події, то це справді так, адже щоденна демократична газета "Глуховская жизнь" (вірогідно, перші номери вийшли на початку чи в середині травня 1917 р.) завершила своє існування на 68-му номері 20 липня, через кілька днів, 28 липня, з'явилися у світ згадувані вище "Известия Глуховского уездного совета..." (таким чином, це не була перша газета в повіті).

Зрештою, і в нашому дослідженні можливі певні прорахунки: матеріали до анотованого покажчика збиралися понад два десятиліття; за цей час зношувалися й деформувалися деякі газети та журнали, нищівні процеси (пожежі, затоплення, неохайність у поводженні з раритетами) призводили до "дефектності" і тривалого "консервування", "штабелювання", чекання в черзі на реставрування унікальних видань (фактично деякі газети й журнали сьогодні представлені в бібліотеках і архівах України та Росії в одному примірнику); відбувалося повернення "незручної", так званої "реабілітованої" літератури зі спецфондів, розпорошення номерів і томів часописів у різних відділах (скажімо, частина "Губернских ведомостей" може зберігатися в журнальних фондах, частина – у газетних; якісь випуски потрапляють до історичних колекцій, рідкісних видань тощо).

У процесі аналізу періодики Чернігівської губернії автори вивчали різноманітні бібліографічні джерела, адресні й довідкові книги, списки періодичних видань, опубліковані каталоги газет і журналів, альманахи преси Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. ("Адресная и справочная книга «Газетный мир»", "Альманах печати на 1909 г.", "Каталог газет и журналов на 1905 г.", "Справочная книжка периодических изданий, издающихся в России", "Черниговская памятка", "Календарь Черниговской губернии" тощо), збираючи інформацію буквально "по краплинах". І сьогодні не всі бібліотеки, музеї й архіви мають електронні каталоги, що значною мірою ускладнює дистанційний пошук необхідних відомостей.

Слова вдячності за сприяння в роботі над чернігівською періодикою, надання можливості сканувати, ксерокопіювати чи фотографувати необхідну пресу хочемо висловити працівникам газетного відділу, Російського журнального і Російського книжкового фондів Російської національної бібліотеки в Санкт-Петербурзі, газетного відділу Російської державної бібліотеки в Москві, читального залу поточної періодики Бібліотеки Російської Академії наук Санкт-Петербурга, газетного

відділу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, співробітникам чернігівських бібліотечно-архівних установ, а також журналістам С. і Т. Дзюбам.

В анотованому покажчику періодичних видань Чернігівської губернії газети й журнали подаються у такій послідовності: спочатку україномовні, потім двомовні та російськомовні.

Часописи описано за такою схемою: 1) назва, підзаголовок, періодичність виходу; 2) роки видання (із зазначенням дати появи першого й останнього номера за наявності відомостей про це); 3) прізвище редактора (у випадку, якщо видання мало кількох редакторів, то після прізвища кожного з них вказуються роки й номери видань, які ним підписані); 4) прізвище видавця (за попередньою схемою); 5) додатки (якщо вони були); 6) примітки (тут подаються відомості про зміну назви видання із зазначенням номера, де сталася зміна, причини припинення виходу тощо); 7) покажчики змісту видання; 8) джерела (вказуються джерела, звідки запозичені відомості, якщо не вдалося виявити самого видання); 9) архівні джерела, коли такі знайдені авторами під час роботи над покажчиком; 10) наявність видань у бібліотеках (подаються у такій послідовності: НБУВ, ДНАБ, ЛННБ, ЧОУНБ, ЧДІМ, ДАЧО, ЧМММК, РДБ, РНБ, БАН, СБ).

Роботу з періодикою поліпшить низка покажчиків. У географічному покажчику тогочасні назви міст губернії розміщені за алфавітом. Так само представлені й самі видання (із зазначенням років виходу).

В іменному покажчику прізвища редакторів і видавців часописів Чернігівської губернії перелічені за алфавітом із вказівкою імені та по батькові (якщо вони відомі). Коли є свідчення про псевдонім, то він наводиться у дужках. Також зазначено номер видання, редактором чи видавцем якого була певна особа.

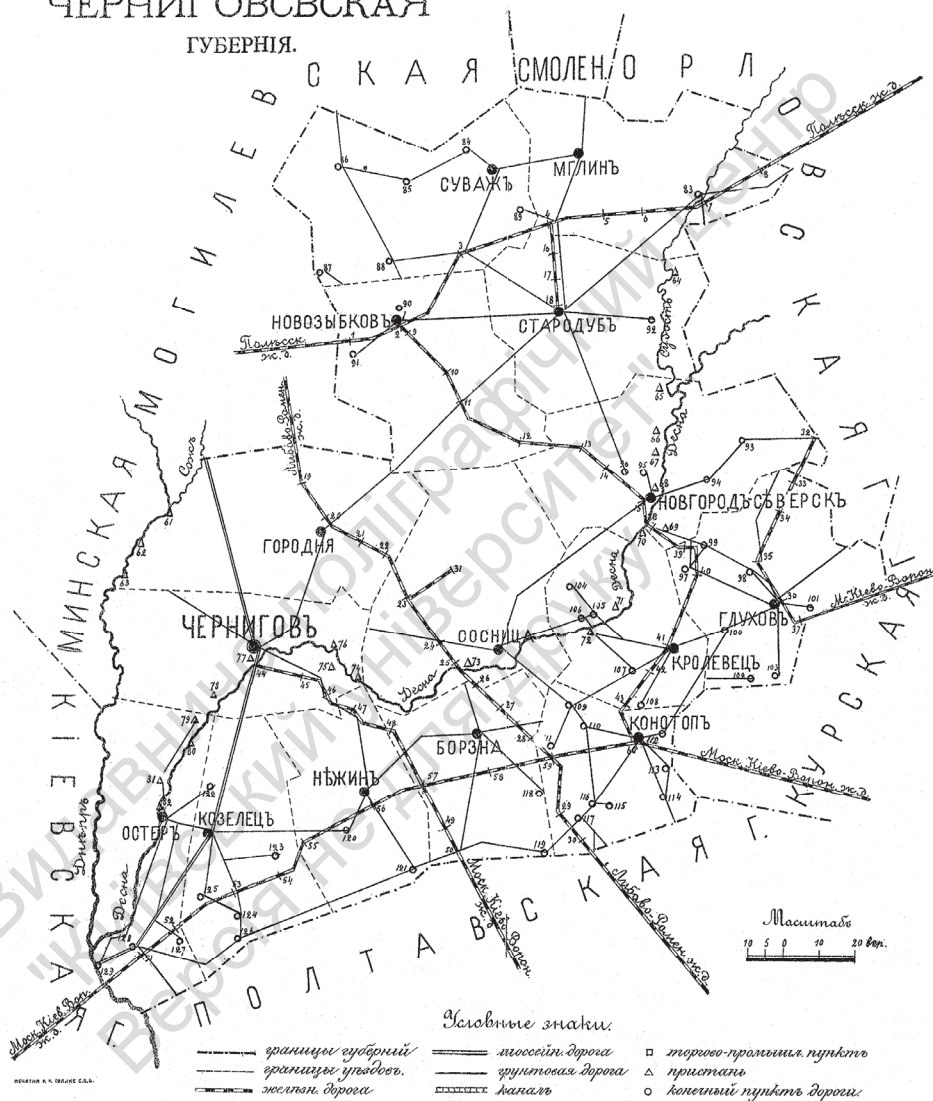
У типологічному покажчику видань Чернігівщини періодика представлена за такими ознаками: періодичністю, тематикою (масові, релігійні, наукові, статистичні, медичні, сільськогосподарські, гумористичні, видання оголошень, телеграм), а також за видавцями.

Список містить також покажчик бібліотек України та Росії, інших країн світу, де автори виявили повні комплекти чи окремі примірники видань. Для спрощення замість назви часопису позначається його порядковий номер за списком.

Наприкінці подаються скорочення, вживані в тексті, та список використаних джерел.

ЧЕРНИГОВСКАЯ

ГУБЕРНІЯ.

"ТРОЯНДИ І ТЕРНИ" ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ПРЕСИ

Передмова

На ниві чернігівської журналістики працювало чимало видатних осіб – письменників, науковців, етнографів, політичних і громадських діячів. У Чернігові в різні часи жили Леонід Глібов, Борис Грінченко та Марія Грінченко (Загірня), Михайло Коцюбинський, Володимир Самійленко, Микола Вороний, Олександр та Софія Русови, які, окрім своїх професійних, громадських, родинних обов'язків, сприяли поширенню правдивого, чесного, сміливого слова.

Підкреслимо важливе духовно-культурне історичне підґрунтя, на якому з'явилася місцева преса, адже літописні пам'ятки часів Київської Русі зберігають не потьмянілі свідчення про Новгород-Сіверський, Ніжин, Остер; гетьманськими містами свого часу ставали Батурин, Глухів, Борзна; столицею Війська Запорозького, адміністративним центром Малоросійської губернії у XVIII ст. був Чернігів. Зрештою, з утворенням Чернігівської губернії 1802 р., до неї увійшли Мглин, Клинці, Стародуб і Сураж, які 1919 р. були включені до складу Гомельської губернії, а потім Брянської області Росії.

Духовно-освітнім осередком губернії та й усієї України з початку XIX ст. уважався Ніжин, де була заснована Гімназія вищих наук князя Безбородька, прирівняна за статутом до університету. Тут діяли фізико-математичний і юридичний ліцеї, функціонував Історико-філологічний інститут. Таким чином, Ніжин у Російській імперії був єдиним повітовим містом із вищим навчальним закладом. Для багатьох він став "культурною колискою", адже класичну освіту в місті на Острі здобували відомі письменники, історики, художники: Євген Гребінка, Віктор Забіла, Олександр Афанасьєв-Чужбинський, Нестор Кукольник, Олександр Лазаревський, Аполлон Мокрицький, Яків де Бальмен, Василь Тарнавський.

Але вочевидь навіть на тлі непересічних літературно-наукових і мистецьких заслуг названих осіб яскравою зіркою на ніжинському обрії

завжди залишався Микола Гоголь. На відкритті пам'ятника письменнику в Москві з нагоди його столітнього ювілею директор Історико-філологічного інституту І. Іванов виголосив промову, звернувши увагу на виховання ідеалів служіння батьківщині, що прищеплювалися під час навчання. Зокрема, учений наголосив: "До кінця днів Гоголь не міг без хвилювання згадувати про ці роки, чуйних ніби найблагородніший музичний інструмент, коли його молода душа день за днем накопичувала надбання для безсмертної слави...".

Невипадково з іменем Гоголя пов'язані й витoki журналістської діяльності в Чернігівському краї. Саме в середовищі ніжинських гімназистів зародилися рукописні журнали: "Северная заря" (1826, 3 номери; зошит у "жовтій обкладинці з віньєтками, які самі малювали, й у вихідний день усе це читалося на засіданні літературного товариства вихованців"), "Литературное эхо" (1826, 13 номерів), "Метеор литературы" (1826), "Литературный промежуток". Уперше інформацію про "ніжинський журнал М. В. Гоголя" було оприлюднено на сторінках часопису "Киевская старина" (1884. Кн. 5), де згадувалася перша частина "Метеора литературы" – зошит, "писаний весь однією рукою і безсумнівно рукою Гоголя". Тут були вміщені художні твори й переклади (повість, поема, епіграми, наслідування Горація тощо).

Хоча критика прискіпливо поставилася до художніх спроб ("майже всі статейки сентиментального, мрійливого, псевдоісторичного й романтичного характеру", зміст "дуже ріденький", "рими часто дуже бідні, розмір не завжди витриманий"), але висновок був на користь 17-літнього юнака: "Тоголівський талант ніде не проступає".

Та при цьому роль ніжинського гімназиста на прізвище Гоголь була значною: "поза сумнівом був його ["Метеора литературы"] редактором і вів свою справу з любов'ю"; власноруч переписав матеріали для збірника, намалював "красивий бордюр", "назву журналу писав щоразу в іншій манері", береги кожної сторінки обвів олівцем; почерк його був "твердим, стійким, старанним, грамотним"⁶.

За прикладом цих перших літературних видань у Ніжині з'явилися й інші – рукописні журнали "Аматузія" і "Пифія", підготовлені Василем Домбровським і Євгеном Гребінкою⁷.

⁶ Пономарев С. Нежинский журнал Н. В. Гоголя. *Киевская старина*. 1884. Кн. 5. С. 142–146.

⁷ Самойленко Г. В., Самойленко О. Г., Самойленко С. Г. Нариси культури Ніжина: у 5-ти ч. Ніжин, 1996. Ч. 3 : Освіта та наука. С. 128.

І хоча наприкінці XIX – на початку XX ст. ні Чернігів, а тим більше Ніжин не подарували читачам жодного вартісного літературно-мистецького періодичного видання (до цієї межі наближалися сатирично-гумористичні часописи "Волна", "Пчела", "Нежинская пчела", "Черниговский летучий юмористический и сатирический листок"), існували непоодинокі спроби презентувати творчість українських письменників. Такі альманахи пов'язані з видавничою діяльністю Б. Грінченка в Чернігові, де він один за одним вивів у світ літературні альманахи "Криничка" (1896), "Степові квіти" (1899), "Хвиля за хвилею" (1900) з іменами І. Франка, М. Коцюбинського, В. Самійленка, П. Куліша, Ганни Барвінок, Лесі Українки, М. Вороного. Активні співробітники місцевих видань чернігівського краю М. Александрович, М. Вербицький, О. Кониський, П. Кузьменко, А. Свидницький, О. Шишацький-Ілліч, П. Єфименко, О. Маркович, С. Ніс, М. Номис, І. Андрущенко, П. Заболотний, В. Еллан-Блакитний сприяли широкому суспільному розголосу засобами преси достовірних фактів із минулого й тогочасного життя українського народу.

Чимало таємниць і на сьогодні зберігають пожовклі від часу, а іноді майже непридатні (розірвані, обсипані, затерті до дірок на згинах) для читання примірники місцевої періодики. Але ці газети, журнали, бюлетені, збірники приховують на своїх сторінках непрочитані тексти й контексти, нерозшифровані псевдоніми, глибокі джерела культурно-історичного та духовно-національного трактування.

Першим часописом краю стали "Черниговские губернские ведомости", які за тривалу історію свого існування нагромадили на своїх шпальтах значний історичний, фольклорно-етнографічний, літературний матеріал; досі можуть уважатися джерелом публікацій і фактів різноматичного призначення. Другим виданням – "Черниговские епархиальные известия", а 1911 р. на зміну прийшов журнал "Вера и жизнь"). Унікальним явищем провінційної журналістики був "Черниговский листок" (1861–1863) за редакцією Л. Глібова, який об'єднав у тижневику кращі місцеві літературні й наукові сили свого часу.

Варто звернути увагу на те, що вже в середині XIX ст. на сторінках чернігівської преси з'являються публікації рідною мовою – поетичні й фольклорні твори: спочатку в неофіційній частині "Черниговских губернских ведомостей", згодом – "Черниговского листка", "Записок

Черниговского губернского статистического комитета" (1866–1872), "Земского сборника Черниговской губернии" (1869–1916), газети "Утренняя заря" (1906). Невипадково в редакціях цих часописів працювали Г. Милорадович, О. Маркович, П. Єфименко, О. Шипацький-Ілліч, Л. Глібов, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, В. Самійленко, О. Русов, М. Вороний, М. Могилянський. Частково їхні публікації досі залишаються не розкритими в повному обсязі жанрового та проблемно-тематичного звучання. Тому слід ґрунтовніше проаналізувати публіцистичну спадщину основних редакторів, видавців і співробітників преси чернігівського краю ХІХ – початку ХХ ст.

Важливою постаттю в літературному житті Чернігова був відомий український літератор Л. Глібов. Переглядаючи неофіційну частину газети "Черниговские губернские ведомости" за другу половину ХІХ ст., можна виявити кілька публікацій Леоніда Глібова, що ніколи досі не входили до зібрання його творів і ніколи не передруковувалися. При цьому всі публікації підписані справжнім іменем письменника⁸. Цій газеті належить помітне місце у творчій біографії Л. І. Глібова: на її сторінках він дебютував як письменник, помістивши 1853 р. 25 байок. У редакційній статті "Об издании "Черниговских губернских ведомостей" в 1854 году" серед відомих матеріалів, що з'явилися у неофіційній частині упродовж попереднього року, називалися "несколько басен на малороссийском языке, весьма удачно переделанных г. Глебовым из басен Крылова" (1853. 11 декаб. С. 560). Це була перша друкована оцінка байок чернігівського літератора.

Загалом упродовж 1853–1860 рр. Л. Глібов надрукував у місцевому виданні 35 байок, дев'ять українських поезій, фольклористичну статтю "Стрижено! Стрижено!". У наступні роки письменник подав до газети публіцистичний огляд "По поводу нового года" (1861. 2 січ.), а також інформаційні повідомлення стосовно його власного тижневика "Черниговский листок" (липень 1861 – серпень 1863).

Із закриттям "Черниговского листка", звільненням Л. Глібова зі служби в Чернігівській чоловічій гімназії та висланням до Ніжина в серпні 1863 р. (у зв'язку із причетністю до справи землевольця Івана Андрущенка) у його співпраці з "Черниговскими губернскими ведомостями" настала

⁸ Див. детальніше: Дудко В. Забуті публікації Леоніда Глібова у газеті "Черниговские губернские ведомости". *Записки НТШ. Праці філол. секції*. Львів, 1992. Т. ССХІV. С. 269–279.

тривала перерва. Пізніші зв'язки письменника з цим виданням, поновлені 1875 р. (на той час він знову жив у Чернігові), мають не систематичний, як у 1853–1863 рр., а епізодичний характер. Це було зумовлено, зокрема, тим, що після появи Валуєвського циркуляру з газети фактично зникли україномовні публікації.

На сторінках неофіційної частини місцевого губернського видання друкуються принагідні поезії російською мовою – відгуки на факти чернігівського й загальноросійського громадського життя. Осібно серед тогочасних публікацій стоять лише "Легендарные рассказы из южнорусского народного быта "про циган", які слід розглядати в ширшому контексті інтересу письменника до народної творчості⁹. Подані анекдоти, що належать до маловідомих зразків жанру, потребують спеціального фольклористичного опрацювання. Адже, подаючи кілька сюжетів про "вербунку", зустрічного кума, циганську невдачу, винахідливого конокрада, дослідник прагнув передати щирий національний гумор, мораль легендарних оповідей, загальнолюдські стосунки із відомим типом "пройдисвітів", як часто в українських місцевостях називали циган (1882. 7 июня). Своєю публікацією автор сподівався дати поштовх подальшим розвідкам, викликати "подобные сообщения и от других лиц, из различных местностей" губернії, але продовження не відбулося.

На підставі матеріалів "Черниговских губернских ведомостей" є змога уточнити творчу й видавничу історію поезій Л. Глібова, серед яких "Остапова правда", "В день празднования 900-летия крещения Руси", "А. А. Тищинскому", "Прости!"), які досі подавалися усічено, аналізувалися традиційно й без урахування певного життєвого контексту. Наприклад, послання А. А. Тищинскому" адресоване близькому приятелю Л. Глібова, чернігівському громадському діячеві Олександру Тищинському (1836–1896), із впливом якого обґрунтовано пов'язується повернення письменника наприкінці життя до української творчості, що була широко репрезентована тоді само у галицькій періодиці. У день, яким датовано цей твір (10 листоп.

⁹ Див., зокрема: Сиваченко М. Є. Сторінка з історії української пареміографії. *Народна творчість та етнографія*. 1977. № 4. С. 46–56; Бойчук А. Питання фольклору та етнографії на сторінках "Черниговского листка". *Народна творчість та етнографія*. 1972. № 5. С. 51–56.

1890 р.), відзначали 10-річний ювілей служби О. Тищинського на посаді товарища директора Чернігівського міського громадського банку.

Інша поезія "Прости!" була надрукована 29 квітня 1890 р., а написана трьома днями раніше – у 40-й день смерті дружини чернігівського губернатора Тетяни Данилівни Анастасєвої (1842–1890). "В этот день, – повідомлялося в газеті, – наш местный маститый поэт Л. И. Глебов прислал посвященное памяти покойной стихотворение" (1890. № 33). Текст поезії розділений на шість чотирядкових строф, підпис – "Л. Г.". У першодрукові – присвята "Памяти Т. Д. Анастасєвой". Інших текстуальних відмінностей порівняно з виданням творів Л. І. Глібова (1974) немає.

Для з'ясування зовнішніх контурів творчої біографії письменника й подальшого дослідження його публіцистичної майстерності має значення і забутий виступ "По поводу нового года", надрукований у неофіційній частині "Черниговских губернских ведомостей" (1861. 2 янв.). Основна увага автора тут зосереджена на актуальних проблемах культурного життя тогочасного Чернігова: автор згадує про відкриття клубу, заснування певного виду "публічної бібліотеки або кабінету для читання", вихід у світ періодичних видань, де читачі мали нагоду зустрітися з улюбленими письменниками. Цей вступ мав доволі ліричний характер (роздуми про швидкоплинний час і неповторність людського щастя, приходу якого очікує кожен у новому році), надавав статті Л. Глібова поетичної тональності. Схильність письменника до синтезу публіцистичного та художнього жанрів виявилася й у введенні до тексту віршованих і прозових цитат із класичних творів М. Лермонтова, М. Гоголя, уривка з української народної пісні тощо.

Але цікаві й ті факти, що стосувалися "нового року", тобто культурних подій 1861 р. У тексті подано суто інформативне зауваження про очікуване видання "Черниговских епархиальных известий" (1861–1911), де розміщував свої твори і Л. Глібов. Звертався він і до іншої газети – "Черниговских губернских ведомостей", редакції якої оглядач побажав побільше співробітників і кореспондентів, за участі яких часопис перетворився б у "досить цікавий орган місцевого життя і діяльності". Згадані тут і наміри "одного з місцевих капіталістів" (ішлося про чернігівського громадського діяча Маркуса Кранца, який відкрив на початку 1861 р. "Магазин книг и журналов" із бібліотекою при ньому); і потреба організації медичного товариства; і відкриття літографії, власником якої був

М. Шапіра, де можна було б літографувати різні рукописи, малюнки, візитівки, запрошення з "розкішним оздобленням", а також усілякі ярлики й сигнатури з різноманітними прикрасами тощо.

У цей час Л. Глібов уже обмірковував план видання тижневика "Черниговский листок".

Перше прохання до цензурного комітету "молодший учитель Чернігівської губернської гімназії" Л. Глібов подав 12 березня 1861 р. До офіційних паперів він доклав також програму майбутнього часопису. Сюди входило п'ять основних розділів: *літературний* (невеликі оповідання, вірші на великоруській і південноросійській мовах, подорожні замітки, нариси з народного побуту, анекдоти з мисливського життя; новини, вісті й чутки (фейлетонні замітки про місцеві новини, відомості про театр, концерти тощо, повідомлення з повітів Чернігівської губернії, а також інших губерній, які мають повсюдне зацікавлення; *загальнокорисні відомості* (невеликі статті із сільського господарства, домоводства, промисловості, торгівлі, популярної медицини); *бібліографічні повідомлення; різні оголошення, виклики, запити та відгуки*¹⁰.

Власна газета забиравала у письменника весь вільний від основної праці час. Неодноразово у листах до друзів зафіксовано цей складний період: "Листок" идет хуже всякой почтовой клячи ... и грустно и досадно. "Значит, – скажем сам себе, вздохнувши, – коренная скачет – пристяжные не везут". Коренная – редактор – рвется, а цензор, замедливший дело отлучкою, и типография, приулавливающая на трудном пути, не оказывают такой энергии, какую откалывает слабосильная коренная (редактор)..."¹¹.

У своїй газеті письменник виявив себе не лише як поет і байкар, а і як першокласний фейлетоніст. До того ж чи не вперше у східноукраїнській журналістиці було обґрунтовано особливості роботи фейлетоніста, його тематику й почерк. Зокрема, у циклі фейлетонів під назвою "Чернігів" уже з першого рядка автор наголошує: "Чернигов. Повсюду тишина и скука – вот стереотипная фраза для летнего фельетона" (*курсив наш. – авт.*). У третьому виступі з підзаголовком "Пейзажи из болотного рая" Л. Глібов починає такими словами: "Быть фельетонистом – не

¹⁰ Цит. за: Міяковський В. До історії "Чернігівського листка". Ненадруковане й забуте. Нью-Йорк, 1984. С. 287–288.

¹¹ Цит. за : Сиваченко М., Деко О. Леонід Глібов : дослідження і матеріали. К. : Дніпро, 1969. С. 27.

сомненно хорошая вещь, но писать фельетоны на сюжеты из черниговской жизни – это задача, которая поставит в тупик хоть кого: дело рискованное и без надлежащего предисловия уж именно немислимо. Вообразите в себе фельетониста, в трясине погрязшего, что, кроме иеремиад, он в таком случае писать может?". А далі стилістично й образно Л. Глібов цілком підтверджує фахове володіння сатиричним пером: "О, и зачем я не Виктор Гюго? Каких бы я мизераблей отыскал в моем болоте! Но увы, я не Гюго...".

Зрештою, літератор подає власне тлумачення фейлетону: "Фейлетон – це відділ газети, що складається з коротеньких рядочків. У прямій залежності від лаконічності котрих знаходиться його привабливість". Часто зустрічаються такі фрази: "по долгу добросовестного фельетониста", "перо мое немножко испортилось и вечно норовит окунуться в фельетонную водицу", "я уже не напишу вам такого фельетона, а возьму лиру и буду петь хвалебные песни", "сложит юмористическое оружие" тощо. Викладач Чернігівської чоловічої гімназії, редактор і видавець, коректор і основний дописувач "Черниговского листка" Л. Глібов самовіддано виконував свої обов'язки у провінційному тижневику, незважаючи на стан здоров'я ("хвороба, яка ледве не вклала мене спати до великого ранку..."), непорозуміння з чернігівськими друкарнями (одна не могла ретельно виконувати термінові замовлення, інша не погоджувалася брати на себе додаткову роботу), загальну фінансову ситуацію ("Листок" лишився, "як рак на мілині"), кількомісячні перерви у виданні, песимістичний настрій ("життя, як п'яна баба, рачки плентається", "похмура губерньська сфера", "гамлетівська роль" і т. п.).

5 лютого 1863 р. своєму кореспонденту Павлу Олександровичу Зеленому з Одеси редактор Л. Глібов зізнався: хоч видання і скромне, але "клопоту, як мовиться, повний рот. Бажань багато, але людей мало або майже нема: б'юсь ніби риба об лід... Видавнича стежина на чернігівському полі не трояндами багата, а терном. Той, хто не знає цієї стежини, зрозуміло, не повірить, можливо, на слово"¹². Ці "троянди й терни" супроводжували багатьох редакторів, видавців і співробітників періодичних видань Чернігівської губернії.

Складні умови розвитку журналістики у Східній Україні другої половини XIX – початку XX ст. зумовили той факт, що життєві та творчі

¹² Сиваченко М., Деко О. Леонід Глібов: дослідження і матеріали. К., 1969. С. 72.

долі майже всіх українських письменників, які проживали в Чернігові, були пов'язані з виданням, по суті своїй далеким від літератури – із "Земским сборником Черниговской губернии" (1869–1916). А письменників тут було чимало, тому й випуски цього збірника містять доволі цікаві матеріали. На жаль, справді унікальне в українському журналістському процесі видання поки що досліджене мало.

Як відомо, у середині XIX ст. Чернігів був одним із українських літературних центрів. Підшивки неофіційної частини газети "Черниговские губернские ведомости" 1850-х і початку 1860-х рр., а також прогресивного тижневика Л. Глібова "Черниговский листок" засвідчують жвавість літературно-видавничого життя в місті й губернії, значущість кращих творів місцевих письменників. Але із закриттям "Листка" становище змінилось.

Численні спроби заснувати у місті нове періодичне видання довго не давали успіху. "Особые прибавления к "Черниговским губернским ведомостям" не задовольняли вже сформованих вимог до періодичного органу.

Позиція ж царського самодержавства щодо нових періодичних видань у провінції відома. Боячись зростання суспільного руху в країні, уряд штучно гальмував розвиток провінційної преси. Щоб якимось чином уможливити творчість периферійної інтелігенції, власті дозволяли організовувати на місцях "наукову земську" періодику. У такий спосіб з'явився на світ і "Земский сборник Черниговской губернии".

Питання про видання земського органу вперше постало 1867 р. на надзвичайних земських губернських зборах, які затвердили вироблену губернською управою програму "Черниговского земского вестника" і порушили клопотання про його видання. Того самого року заходами губернської управи вирішено було створити друкарню. На чолі цієї ще не існуючої друкарні поставили Леоніда Глібова, який мусив докласти чимало зусиль до її створення й налагодження надійної діяльності. Він керував роботою земської друкарні до 1893 р. (до самої смерті).

1869 р. вийшов у світ перший (і єдиний того року) номер "Земского сборника". Наступного року він видавався щомісячно, а пізніше з'являвся раз на кілька місяців.

Листування Л. Глібова із О. Ханенком у 1870-х роках значною мірою відбиває історію видання "Сборника". Зміст його перших двох десятиліть у літературному плані не становить інтересу – це було фактично зібрання офіційного земського матеріалу. Адже у дозволі на

видання (1868) наголошувалося на неможливості надавати у ньому місце статтям літературного або полемічного характеру. "Пожеввити" видання довго не вдавалося. Лише з 1895 р. "Сборник" почав виходити за новою, трохи ширшою програмою. Наприклад, у розділі "Монографії, матеріали й відомості" почали з'являтися й літературно-критичні, етнографічні публікації. На той час секретарем редакції "Земского сборника" (фактичним редактором) був поет Володимир Самійленко, "колишній студент Київського університету", як зазначали в тодішніх документах (до нього цю посаду обіймали письменник Микола Вербицький та етнограф Петро Єфименко).

В. Самійленко переїхав до Чернігова з Києва у березні 1893 р. і ще застав живого Л. Глібова. "Службова праця не обтяжувала Самійленка, – пригадував журналіст і письменник Михайло Могилянський, – але й не захоплювала, ніс він її, совісно виконуючи свої обов'язки, але не віддаючи ділу душі...". В. Самійленко секретарював у "Земском сборнике" сім років (1893–1900), не вмістивши на його сторінках жодного власного матеріалу.

Про цю "каторгу" Д. Дорошенко залишив доволі іронічно-співчутливий відгук: "Із Самійленка був дуже слабенький службовець, про це я багато наслухався й перед тим і пізніше з уст Б. Д. і М. М. Грінченків, для яких він був об'єктом добродушних жартів із приводу його життєвої безпорадності, непрактичності і якогось філософсько-поетичного ставлення до життя. Оповідали, наприклад, що, будучи редактором чернігівського земського місячника "Земский Сборник", Самійленко регулярно спізнювався з випуском чергової книжки, поки "побив рекорд": у січні 1902 року видав книжку за січень... 1901 року. Тоді, не вважаючи на протекцію голови губернської земської управи Ф. М. Уманця, довелося Сивенькому попроситися і з редакцією, і взагалі із земською службою"¹³.

Після виїзду В. Самійленка з Чернігова секретарські обов'язки, поруч із основною роботою у губернській земській управі, майже рік виконував Михайло Коцюбинський. У квітні 1901 р. письменник подав керівництву губернської земської управи заяву про перехід на посаду секретаря редакції "Сборника". Та департамент поліції визнав це переміщення небажаним з огляду на неблагонадійність М. Коцюбинського. Невдовзі цю посаду надовго посів Іван Омелянович Коновал

¹³ Дорошенко Д. В. І. Самійленко (Сивенький): (З моїх споминів). Арка. 1947. № 5. С. 18.

(Вороньківський), який видав у Чернігові на початку ХХ ст. поетичні збірки "Вірші" і "Зіронька" та драматичні картини "Без допомоги". Він виступав у "Земском сборнике" неодноразово. Із-поміж його статей переважно на земські теми лише одна присвячувалась питанням етнографії – "До питання про збереження пам'яток народної творчості" (1902. № 6). Але завдяки складеному ним "Указателю статей, помещенных в "Земском сборнике Черниговской губернии" с 1869 по 1903 год" (1904) праця дослідників цього органа значно полегшується.

Різноманітністю матеріалу та його ґрунтовністю, як справедливо вважали сучасники, "Земский сборник Черниговской губернии" 1894–1903 рр. вирізнявся з-поміж інших земських видань. М. Коцюбинський писав в одному з листів до дружини (1896), що у "Сборнике", який письменникові надсилали до Криму, його зацікавила стаття про болотяну флору Чернігівщини (мається на увазі стаття А. Ракочі "З ботанічних екскурсій на деякі болота Чернігівської губ." у № 7 за 1897 р.). 1898 р. письменник виписав "Земский сборник" для редакції газети "Волянь", де на той час працював.

У "Записках Наукового товариства імені Шевченка" (м. Львів), у 1896–1904 рр. щорічно містилися огляди "Земского сборника Черниговской губернии". Уже лише цей факт може свідчити про значущість матеріалів чернігівського земського видання і той широкий інтерес, що вони викликали. До того ж на найбільш знакові публікації "Сборника" з'являлися окремі рецензії на сторінках багатьох періодичних видань.

На відміну від В. Самійленка, який важко переносив немилу йому обов'язкову працю, його енергійний і заповзятливий колега Б. Грінченко (він переїхав до Чернігова і став до земської праці 1894 р.) співробітничав у "Земском сборнике Черниговской губернии" надзвичайно активно.

У статті "Місцеве видання" (1894. № 10), одній із перших його праць у зазначеному виданні, письменник підтверджував необхідність заснування у Чернігові періодичного органа "місцевих вивчень". Оскільки всі спроби організувати такий орган (а їх на той час було кілька) виявилися безуспішними, довелося спільними зусиллями пристосувати до "місцевих вивчень" "Земский сборник".

Найбільший розголос із усіх публікацій "Земского сборника" здобули впорядковані Грінченком і видані окремими додатками "Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях". Сюди увійшли оповідання, казки, повір'я, прислів'я, загадки (1895, 1897); збічник "Із вуст народу. Малоросійські оповідання, каз-

ки та інші матеріали" (1900), бібліографічний покажчик про літературу українського фольклору (1901), другий том каталогу музею українських старожитностей В. В. Тарновського (1900) тощо. Вони викликали схвальні рецензії видатних учених у спеціальних періодичних виданнях Києва, Москви, Петербурга, Львова, Відня, інших міст світу. Причому, чеський славіст Їржі Полівка опублікував рецензію на "Этнографические материалы..." у славістичному органі "Archiv für slavische philologie" ("Архів слов'янської філології"). Рецензуючи "упорядкований дуже добре" покажчик "Литература украинского фольклора", Іван Франко зазначав, що ця праця "виповнює прогалину, яку віддавна почував усякий, хто займається сею темою".

"Этнографические материалы..." були у бібліотеці М. Горького, також ними користувався у своїх наукових дослідженнях і статтях О. Блок. У цих фольклорних збірниках разом із власними записами Борис Грінченко опублікував і запис своєї дружини М. Загірньої, письменників Г. Коваленка, М. Коцюбинського, М. Кропивницького, рано померлого Т. Зіньківського та багатьох інших збирачів народної творчості. Етнографічні збірники Б. Грінченка, як зауважував В. Гнатюк, "належать до найповажніших видань на полі нашої етнографії, а навіть узагалі слов'янської".

Та, окрім цих публікацій, у чернігівському збірнику вийшло чимало інших цінних матеріалів, знаних менше. Б. Грінченко підкреслював у автобіографії, що "Земский сборник Черниговской губернии" був єдиним із російських часописів, в якому він працював систематично, публікуючи там, крім етнографічних матеріалів, розвідки про українське письменство. Серед його матеріалів і стаття "До питання про журнал для дитячого читання в земській народній школі" (1895. № 4–5), де докладно розглядається програма дитячого часопису, який, підкреслюється, може бути доступним для читачів із народу тільки за умов його видання рідною дітям мовою. Також з'явилися у "Земском сборнике" його статті "Земські книжкові склади" (1895. № 7–9), "Народні спектаклі" (1900. № 1), "О. М. Куліш. Ганна Барвінок" (1900. № 12), біографічні нариси "П. О. Куліш" (1899. № 1) і "Леонід Іванович Глібов (1827–1893)" (1900. № 3, у співавторстві).

Земські книжкові склади, діяльності яких присвячена одна зі статей Б. Грінченка, мали на меті витіснити із книжкового ринку лубкову літературу. Проаналізувавши й узагальнивши в ній значний фактичний

матеріал, автор виклав і власні міркування, які становлять чималий інтерес. А. Ю. Кримський зауважував стосовно цієї статті в одному з листів до нього: "А що найголовніше, дак те, що Ви прибрали оту працю в дуже живу, принадну форму і, опроче статистики, провели в ній декілька симпатичних ідей". Б. Грінченко робить висновок про те, що склади повинні розповсюджувати всю дозволена цензурою літературу. "Але коли говорять про продаж книг народів, – зазначає він, – то під цими книгами звичайно розуміють тоненькі брошури, які видаються спеціально для "народного читання" різноманітними видавцями. Передбачається, що цими, здебільшого дуже погано написаними книжечками, цими крихтами уривчастих відомостей, можна вгамувати розумовий голод на місці. А між тим цей народ читає і Мільтона, і Шевченка, і Гоголя..."

На обґрунтування цього положення письменник наводить численні приклади. "Все це показує, – стверджує Б. Грінченко, – що народ не може, не хоче задовольнитися тоненькими брошурами; він хоче якраз тієї літератури, яка існує для всього освіченого світу. Та ж література, на якій освічується інтелігенція, може і повинна служити і для освіти народу". На слушне переконання автора, заперечення щодо незрозумілості літератури "для інтелігенції" народів необґрунтовані, вони можуть стосуватися тільки наукових праць, а не творів красного письменства. "Видатні твори, за досить малими винятками, по своїй суті зрозумілі кожній грамотній недурній людині з наших селян, – уважав він. – Я кажу про Гомера, Софокла, Шекспіра, Шиллера, Толстого, В. Гюго. Необхідно тільки додавати до "народних видань" таких творів просто написані пояснювальні передмови". Уважаючи одним із найважливіших завдань земських складів систематичну популяризацію у народному середовищі класичних творів, письменник заперечив народницькі погляди на існування двох літератур – для інтелігенції і для простого народу.

У біографічному нарисі "Леонід Іванович Глібов" Б. Грінченку належить третій розділ, присвячений характеристиці творчості байкаря (два перші розділи написала М. Загірня). Ця розвідка – одна з перших у дореволюційній критиці, де ґрунтовно проаналізовано творчу спадщину письменника-класика. Маючи на увазі численні звинувачення Глібова-байкаря в неоригінальності, критик наголошував на мандрівності сюжетів байок: "Значення, центр ваги байки зовсім не в сюжеті,

а в тій національній обробці, у тому місцевому колориті, який надається байці її автором при пересадженні загальнолюдського мандрівного сюжету на рідний ґрунт".

На основі вимогливого аналізу та зіставлень творів Леоніда Глібова з байками інших письменників Б. Грінченко робив чимало важливих спостережень і висновків, які враховуються і в найновіших сучасних дослідженнях. Фольклорист Володимир Гнатюк, рецензуючи цю працю, наголошував на потребі її українського перекладу, "бо нестача подібних книжок, де була б змальована діяльність визначніших наших письменників, відчувається у нас сильно".

У публікації про Пантелеймона Куліша, цьому, за словами Івана Франка, "гарно написаному нарисі, у котрім подано і найважливіше з біографії, і багато важного та розумного" для характеристики письменника, критик розглянув його діяльність і творчість, не згладжуючи світоглядних суперечностей письменника, виявивши при цьому елементи класовості.

Статті Б. Грінченка були одними з перших в українському літературознавстві спроб зібрати й осмислити відомості до творчих біографій видатних письменників. На відміну від цих статей, літературно-критичні праці іншого активного автора "Земського збірника" – письменника, етнографа й художника Григорія Олексійовича Коваленка – не характеризувалися свіжістю фактичного матеріалу, але свою просвітницьку, популяризаторську мету вони теж виконували. Ідеться про його достатньо кваліфіковані біографічні нариси "Іван Котляревський" (1898. № 2–4), "Євген Гребінка" (1898. № 11–12) і статтю "Діяльність і значення І. П. Котляревського в історії українського суспільства" (1903. № 10–11).

"Земський збірник" розсилався службовцям, лікарям, народним учителям. Не всім, безумовно, подобалися його фольклористичні й літературно-критичні публікації. На багатьох земських зборах (про це свідчать їхні протоколи, а також дружина Б. Грінченка – Марія Загірня) поставало питання про недоцільність публікації у земському виданні етнографічних матеріалів, ішлося про даремне витрачання земських грошей на друкування "каких-то глупих сказок". Та, власне, якраз завдяки цим матеріалам "Земський збірник Черниговской губернии" і досі не втрачає своєї наукової привабливості.

Цікаві сторінки творчої біографії Володимира Самійленка пов'язані у Чернігові з виходом іншого видання – щоденної громадсько-політичної,

економічної й літературної газети "Десна" (вийшло 63 номери з 12 березня до 31 травня 1906 р.) та її наступниці "Утренней зари" (39 номерів із 1 червня до 16 липня). Тут уміщувалися повідомлення із міст про страйковий рух у містах і селах, звіти про судові процеси над учасниками погромів поміщицьких економій. Було опубліковано звіти й про ті процеси, матеріалами яких М. Коцюбинський згодом скористався при створенні повісті "Fata morgana".

У діяльності цього видання було чимало позитивного, прогресивно-го. На сторінках газети виступали виразники різних суспільно-політичних поглядів. М. Коцюбинський в одному з листів 1906 р. зазначав про редакційну колегію газети, побувавши на першому її засіданні: "... Компания разношерстная, слишком большая, громоздкая"¹⁴. Крім журналістів-професіоналів, тут були земські й міські службовці. Редагували "Десну" земський і міський діяч В. М. Хижняков (№ 1–8), згодом страховий інспектор губернської земської управи Н. К. Галімський (із № 9)¹⁵; видавцем увесь час залишався В. М. Хижняков. Редактором-видавцем "Утренней зари" був театральний і літературний критик І. В. Іванов¹⁶. Видання зазнавало постійних переслідувань, було конфісковано три номери "Десни" та 12 номерів "Утренней зари". Проти газети не раз порушувалися судові процеси. Поставлена у неможливі для нормального функціонування умови, вона змушена була врешті-решт припинити існування.

Історія цієї чернігівської газети тісно пов'язана з такими іменами, як М. Вороний і В. Самійленко. Микола Кіндратович тоді жив у Чернігові (із 1903 до 1910) і виступав у названому часописі як поет, прозаїк, фейлетоніст, публіцист, театральний і музичний критик. Він залишив також епістолярне свідчення про свою участь у цьому чернігівському

¹⁴ Листи М. М. Коцюбинського до О. І. Аплаксіної. К., 1938. С. 9.

¹⁵ Галімський Н. К. – після закінчення навчання на природничому відділенні фізико-математичного факультету Новоросійського університету служив статистом у Полтаві, згодом переїхав до Чернігова. Особисто знайомий із Лесею Українкою (1889–1890). Див. детальніше: Зленко Г. Д. Про оточення Лесі Українки в Одесі. *Рад. літературознавство*. 1977. № 12. С. 67–69.

¹⁶ Докладніше про нього див.: Герасимов Ю. К. Критика в провинции. *Почерки истории русской театральной критики*: (конец XIX – начало XX века). Л., 1979. С. 305–307; Грицюта М. С. Михайло Коцюбинський в російській критиці та літературознавстві. *Українська література в російській критиці кінця XIX – початку XX ст.* К., 1980. С. 366–373.

виданні¹⁷. Художні тексти письменник підписував криптонімом Н. К. В-ий, фейлетони та рецензії – псевдонімом "Арлекин" і похідним від нього криптонімом "Арл.". Інтерес становлять театральні рецензії М. Вороного стосовно дослідження еволюції його мистецьких поглядів – порівняно з більш пізньою працею "Театральне мистецтво й український театр" (ЛНВ. 1912. № 6–8, 10–11). Це досі не вивчений факт біографії письменника.

З рекламною метою в оголошенні про передплату цієї газети згадувалися імена М. Коцюбинського та братів І. О. та Ю. О. Буніних¹⁸. Участь останніх була б бажаною, їх запрошували до співробітництва, але конкретна їхня праця тут не встановлена. М. Коцюбинського бачимо лише серед 89-ти авторів колективного листа інтелігенції міста до редакції¹⁹, в якому осуджувався студентський товариський суд, що виправдовував аморальний учинок свого колеги (Десна. 14 марта. № 11).

У деяких літературознавчих працях висловлювалися припущення про те, що М. Коцюбинський усе ж друкувався на шпальтах цієї газети²⁰. Проте аргументи дослідників не підкріплені документальними даними, що можуть вважатися переконливими. Видається також значно перебільшеним висновок Ю. Коцюбинського у названій праці про те, що останній брав "активну участь у творенні газети".

Архіви газети невідомі. Тому псевдоніми ряду її авторів (передусім фейлетоністів) поки що не розкрито, отож дати вичерпну характеристику виданню та його учасникам неможливо. Серед цікавих матеріалів, авторство яких не встановлене, варто згадати прихильні, аргументовані рецензії (матеріали підписані криптонімами В-ко і Б.) на альманах "З потоку життя" (Утренняя заря. № 18) і на публіцистичну книжку Б. Грінченка "На беспросветном пути: об украинской школе" (Десна. № 54). Газета приділяла увагу не тільки окремим українським книжкам, а й виставам, висловлювалась за упровадження у народній школі української мови, умістила кілька матеріалів із питань

¹⁷ Див.: Гуменюк М. П. Лист Миколи Вороного до М. Ф. Комарова. *Архіви України*. 1970. № 6. С. 62.

¹⁸ Рідний край. 1906. № 11, 13, 15.

¹⁹ Див. також: Коцюбинський М. М. Твори: в 7 т. К., 1975. Т. 6. С. 166.

²⁰ Кибальчич М. М. М. Коцюбинський і "Десна. *Літ. критика*. 1939. № 8–9. С. 61–62, 65; Коцюбинський Ю. Могутня зброя...: Михайло Коцюбинський і періодична преса. *Дніпро*. 1984. № 9. С. 123.

української народної творчості. Кілька публікацій видруковано українською мовою.

Серед найактивніших авторів газети можна назвати призабутого нині критика І. В. Іванова (псевдонім І. Джонсон). Велику рецензію він присвятив, зокрема, п'єсі М. Горького "Діти сонця" (Десна. № 40). Кваліфіковані, хоча й не вільні від суперечливих думок, і такі його статті, як "Заметки читателя", "Чехов в оценке современной критики", "Толстой и современный момент".

Значних художніх творів на сторінках чернігівського видання не так багато (здебільшого, це передруки з іншої преси). Але у час виборів до Першої державної думи тут уміщене оповідання Леся Мартовича "Смертельное дело" з підзаголовком "Набросок из галицкой жизни" (у перекладі російською П. Стояна) – гостра карикатура на вибори в Австро-Угорщині (Десна. № 25). Удалося встановити, що джерелом для чернігівської публікації послужив одеський тижневик "Южные записки" (1905. № 13).

Із усіх публікацій газети найбільш значущими для історії української публіцистики є соціально-політичні фейлетони В. Самійленка: "Немножко конституции" (Десна. № 45), "Утренняя заря" (Утренняя заря. № 14), "К лечению некоторых заболеваний" (Утренняя заря. № 25). Підписані вони маловживаним псевдонімом Stoccato (Staccato), який розшифрував сам письменник²¹. Тривалий час уважалося, що цим псевдонімом В. Самійленко підписав лише кілька віршованих фейлетонів російською мовою у газеті "Приазовский край" (1902). Письменник особисто розповідав біографам про свою участь у цій чернігівській газеті, але у найвідоміших книгах і статтях про життєвий і творчий шлях письменника його співробітництво в цьому друкованому органі не згадується.

У 1906 р. В. Самійленко постійно жив у Києві, працював у редакції щоденника "Громадська думка" фейлетоністом, коректором, був активним автором революційно-демократичного журналу "Шершень". Відомості про його тогочасні зв'язки з Черніговом обмежені. Але оскільки сім'я Самійленка в цей час лишалася у Чернігові, імовірно, що письменник 1906 р. відвідував це місто не раз. Про його квітневу поїздку йдеться в опублікованому в газеті "Громадська думка" фейлетоні "Від Києва

²¹ Див.: Тулуб О. Матеріали до життєпису Володимира Самійленка. *За сто літ*. К., 1928. Кн. 3. С. 310.

до Чернігова" (тут "Десну" названо газетою "поступового напрямку"). Можливо, саме у цей приїзд В. Самійленко був запрошений до співробітництва у газеті. Багато хто з її авторів були йому знайомі. Адже письменник проживав у Чернігові у 1893–1900, 1905 рр. В оголошеннях газети про передоплату цей літератор неодмінно фігурував серед авторів.

Про факти з чернігівського життя, використані у фейлетонах "Утренняя заря" та "К лечению некоторых заболеваний", письменник міг, зрештою, довідатися і не приїжджаючи до Чернігова – газету "Десна" ("Утренняя заря") одержували в редакції "Громадської думки". У названих творах висміюються й осуджуються проголошені самодержавством громадські свободи, зокрема свобода друку, що, як переконливо показав автор, існувала тільки для монархічних і чорносотенних видань. В основі фейлетонів – конкретні факти переслідування газети "Десна" ("Утренняя заря") губернською адміністрацією. Скажімо, розмірковуючи про "ніч", "сонце" і "вранішню зорю" для місцевої преси, літератор іронізує над тим, що у промінні "несносного светила" починає загнивати старий лад; не випадково сонце так схоже на "бомбу".

Фейлетоніст зауважує: "Ах, это солнце! Я решительный сторонник замены его другим, менее универсальным источником света и теплоты, например, казенными дровами и керосином. При такой замене по крайней мере, можно быть уверенным, что элементы недостойные не будут освещаемы и согреваемы, а потому и не получают возможности проделывать свою разрушительную работу. Понятно, что с этой мерой связана другая – упразднение самой возможности частого отопления и освещения. Однако утренняя заря не на шутку разгорается. Положительно и солнце готово показаться над горизонтом. Эй, госпожа утренняя заря! Ни с места! Если вы подниметесь еще на полградуса, я буду вынужден разбудить городского, и мы вас арестуем! Что?! Вы не исполняете мои требования? Вы улыбаетесь? В таком случае я обращаюсь к цензору и он вас конфискует... Ага! Вы утверждаете, что это невозможно, что вы без кавычек! Хорошо, мы еще посмотрим. Во всяком случае, если вы осмеливаетесь надеть кавычки, то будьте уверены, что вас конфискуют немедленно, ибо аллегории мы не потеряем".

Цю тему розгортає фейлетоніст і в наступній публікації "К лечению некоторых заболеваний", де дає сатиричні поради редакторів, якому загрожує "легка форма хвороби" – *confisatio intermittens*. Передусім слід звернути увагу на харчування, яке б "сповільнювало розумову дія-

льність", і задуматися над тим, що обрати за об'єкт свого відображення. В. Самійленко радить: "Прежде чем обмокнуть перо в чернильницу, просчитайте медленно и с расстановкой до тридцати и тогда только начинайте писать. Я допускаю, что вы горячий демократ и сторонник конституции, и потому полагаю, что вам трудно будет не писать о том, что мешает развитию демократизма и конституционализма, т. е. о благодетельном начальстве. Но вы все-таки лучше не пишите о начальстве. Вообще о неприятных вещах писать не следует...". Нарешті, коли жоден із запропонованих способів лікування (включно з хабарами) не діє, варто вдатися до останнього – нагородити співробітників щедрими авансами, "подвесить себя на полчаса за шею на тонкой бечевке на дверях вашей типографии".

Чернігівські фейлетони В. Самійленка, вістря яких спрямоване проти царського уряду та місцевих чиновників, проти облудної конституції – "куценської хартії", викривали ворожу народів політику царського самодержавства. Вони органічно входять у контекст сатиричної спадщини письменника, виявляють спільність із його кращими творами цього періоду.

Фейлетон "Немножко конституции" не має чітко визначеної документальної основи, сатирично загострена думка розгортається в ньому навколо певної сукупності життєвих фактів. Але оскільки письменник звертається до актуальної суспільної теми, політична злободенність і гострота при цьому не втрачаються. Фактично у фейлетоні знайшла відображення передісторія маніфесту 17 жовтня 1905 р. та епізоди його втілення у життя. У творі гостро критикується глибоко ворожа народів політика правлячих кіл царської Росії, які підготували вигідну їм конституцію, що видавалася за значну поступку трудящим масам.

Чернігівська газета опублікувала також низку матеріалів українською мовою. "Десна" надала місце для нотаток "Школа та її мова" (1906. 4 черв.) сільського вчителя І. Єгорова. Автор, росіянин за походженням, гаряче обстоював необхідність запровадження у народній школі рідної дітям мови. Також надруковано підписану криптонімом Б. схвальну бібліографічну замітку про книжку Б. Грінченка "На безпросвітньому шляху" (1906), присвячену питанням розвитку української школи (1906. 19 трав.).

"Десна" писала про розвиток українського народного мистецтва. Зокрема, музикознавець Є. Богословський подав вимогливий відгук на

виступ сільського хору із села Анисів, що виконував народні пісні (1906. 27 травн.), і велику прихильну рецензію на концерт кобзаря Т. Пархоменка (*Утренняя зоря*. 1906. 20 черв.). Видання сповіщало про вихід у світ і продаж альманаху "З потоку життя", який упорядкували М. Коцюбинський та М. Чернявський, умістило на нього схвальну рецензію (1906. 21 черв.), повідомило про організацію у Чернігові групою українських інтелігентів товариства "Просвіта", розповіло про його завдання, а також інформувало про діяльність музею українських старожитностей В. В. Тарновського.

Художню літературу у виданні становили оповідання "Ягоды" (передрук) Л. Толстого, "Праздничный сюрприз" М. Вороного, його поезії із циклу "Весенние мелодии", кілька десятків соціально загострених, хоча здебільшого невисокої якості віршів Ф. Вербицького. Чимало тут подавалося літературно-критичних виступів; зокрема, як театральний критик звернув на себе увагу М. Вороний (під псевдонімом Арлекин).

Губернська адміністрація неприхильно поставилася до опозиційного видання, неодноразово конфісковувалися номери "Десны" та "Утренней зари". Кілька випусків (два "Десны" і три "Утренней зари") відповідно до рішення Чернігівського окружного суду повернуто до редакції як конфісковані незаконно. Кореспондент "Киевских отголосков жизни" зазначав, що приводом до конфіскацій "весьма умеренной", як на його думку, "Утренней зари" були не оригінальні статті, а "окремі висловлювання, фрази й передруки" (1906. 28 черв.). Уміщення передруків антисамодержавних матеріалів було продуманим кроком газети: у такий спосіб вона прагнула відвести удар від себе, але це не завжди допомагало.

Виданню неодноразово висувалися звинувачення у порушенні тимчасових правил про пресу, переслідували, наприклад, за надрукування матеріалів "Белостокский погром", "К погрому в Белостоке" (1906. 7 черв.), а також "В деревне" (1906. 8 черв.) – кореспонденції про розпорядження царського міністра Столипіна придушувати аграрний рух усіма засобами. Редакторів Н. К. Галімського й І. В. Іванова по кілька разів притягали до суду. Конфіскація була одним із засобів боротьби губернської адміністрації проти опозиційної газети. На сторінках "Утренней зари" ішлося: "Переслідування преси й "Утренней зари" зокрема" (1906. 20 черв.) про зрозумілий їй намір місцевої адміністрації "во что бы то ни стало добиться прекращения нашей газеты". Видання затри-

мували на пошті, відбирали при обшуках. У Козельці, скажімо, було заборонено його роздрібний продаж. На вимогу губернського керівництва звільнено з роботи як політично неблагонадійного редактора "Десны" Н. К. Галімського. Переконавшись у безрезультатності судових переслідувань, адміністрація вдалася до інших засобів боротьби. На її вимогу друкарня губернської земської управи відмовилася друкувати "Утреннюю зарю". А щоб розправитись із виданням остаточно, у середині липня редактора-видавця І. В. Іванова було вислано за межі губернії як людину, "шкідливу для громадської безпеки".

Редколегія "Утренней зари" повідомила читачів, що вона "поставлена в положение невозможности" продовжувати видання (1906. 16 лип.) і припиняє своє існування. "Намалася вона при змозі освітлювати наш темний закуток, – зазначав про місцеву газету чернігівський кореспондент "Киевских отголосков жизни", – і, безумовно, у цьому мала успіх, створивши навколо себе разом зі своєю попередницею "Десной" міцний гурток читачів" (1906. 18 лип.).

Неодноразово місцева інтелігенція Чернігова зверталася із клопотаннями про видання україномовних часописів. Ще 14 грудня 1896 р. канцелярський службовець Чернігівських депутатських зборів О. Л. Глібов, син відомого письменника і видавця "Черниговского листка", зазначав у заяві, що "желая продолжить издательскую деятельность покойного отца ... малороссийского писателя Л. И. Глибова ... пришел к мысли издавать народную газету для местного населения". Майбутній часопис під назвою "Порада" він збирався видавати не лише для ознайомлення читачів із урядовими розпорядженнями, а передовсім прагнучи "пойти навстречу существующей потребности к приобретению элементарных знаний"²². У програмі нереалізованої газети – публікація офіційних постанов і розпоряджень, статей із різних галузей науки й мистецтва, сільського господарства, промисловості, творів красного письменства, кореспонденцій про події поточного життя, довідкових відомостей, оповісток, відгуки на вихід книжок тощо.

Уже пізніше редактор-видавець М. В. Яворський запропонував ідею видання щотижневика "Рілля" (Чернігів, 1901), присвяченого питанням сільського господарства та пов'язаним із ним галузям інших знань. Рішуче проти дозволу на подібну пресу виступив чернігівський губернатор. Зокрема, директор департаменту поліції сповіщав Головне

²² РДІА в Санкт-Петербурзі, ф. 776, оп. 12, спр. 149.

управління у справах друку, що Яворський "находится в отношениях с местными украинофилами, при участии коих, а именно Коцюбинского и Гринченко, личностей сомнительных в политическом отношении, намеревается издавать журнал "Рідля"²³. Про шаленну ворожість самодержавства до українського друкованого слова свідчить також зауваження, зроблене начальником управління: "Незачем было посылать на заключение г[убернато]ра, когда периодические издания на малорос[сийском] яз[ыке] все равно не будут дозволены"²⁴.

Переважна кількість газет і журналів на Чернігівщині, як і на інших східно-українських землях упродовж XIX – початку XX ст., залишалася російськомовною. Проте два видання у цій губернії друкувалися рідною мовою: "Народне слово" (Чернігів) та "Остерські хвилі" (Остер), що з'явилися у світ після Лютневої революції 1917 р. Кілька видань подавали матеріали водночас українською і російською мовами, зокрема "Борзенская газета", "Бюллетень Клинцовского совета рабочих и солдатских депутатов", "Известия Городнянского уездного исполнительного комитета", "Известия Нежинского общественного комитета", "Нежинец", "Черниговская земская газета", "Черниговский край".

Зрештою, на шпальтах цієї періодики можна знайти пристрасні дискусії щодо вивчення рідної мови, поширення її у школі, побуті, громадських та адміністративних справах. До відстоювання національної гідності долучилися Василь Елланський ("Народне слово"), В. Шульгин і П. Соколенко ("Остерські хвилі"), Михайло Могилянський та Ів. Мохнатко ("Известия Городнянского уездного исполнительного комитета"), Іполит Ковалевський ("Известия Нежинского общественного комитета"), М. Шраг ("Черниговская земская газета"), Борис Грінченко і Софія Русова ("Утренняя заря"), які захищали ідеали національної освіти, літератури, культури. Різні за своєю періодичністю, проблемно-тематичним змістом, партійними, релігійними та національними прихильностями, газети й журнали, бюлетені та збірники, що виходили в Чернігівській губернії упродовж XIX – початку XX ст., намагалися декларувати чесне висвітлення злободенних проблем, "правду понад усе", "вільне слово як запоруку досягнення світлого майбутнього", "розумне вирішення основних питань світобуття"; прагнули бути "дзеркалом чернігівського духовного життя",

²³ РДІА в Санкт-Петербурзі, ф. 776, оп. 14, спр. 111.

²⁴ Там само.

"проливати промінь світла в темне царство місцевого громадського життя", "ретельно фільтрувати матеріал", "не торгувати совістю", "не тріскотіти та не розсипатися блискучим феєрверком" і т. д., таким чином, не лишаючись осторонь споконвічних морально-етичних засад журналістської діяльності.

І все-таки редакції бачили "двоготь у бочці меду". Публіцистів із "фальшивими та незрілими поглядами" висміювала "Черниговская газета" (1877), журнал "Благовест" називав провінційну пресу "страдником", що намагається піднятися понад суспільним "гармидером", але не може подолати "приземленого тяжіння" пліток, образ, інтриг (1889. № 13). Відстоюючи прозорість влади та вчинків, редакція сатирично-гумористичного журналу "Волна" кепкувала над "дволикими Янусами" на видавничій ниві, що боялися відвертості, як "чорт ладану": "Гласність необхідна, гласність корисна, але ... й зловживати нею не слід!" (1907. № 4).

Більшості періодичних видань удалося виправдати довіру читачів, виконуючи свою безпосередню інформаційну місію, інформуючи свою аудиторію ("організація громадської думки країни"), прищеплюючи принципи християнських чеснот, художнього смаку, критично-раціонального погляду на світ. І "троянди" популярності та вдячності, і неминучі терни фінансових, адміністративних, професійних непорозумінь траплялися на шляху чернігівської преси.

АНОТОВАНИЙ ПОКАЖЧИК

Україномовні видання

№ 1

ВІСТИ БАТУРИНСЬКІ: щомісячна часопись. Конотоп, 1917 (із травня).

Ред.-вид.: Різниченко Василь.

Джер.: Шлях (Москва). – 1917. – № 3. – С. 77; Черниговская земская газета. – 1917. – № 31. – С. 3.

"Черниговская земская газета" повідомляла (1917. № 31. С. 16), що цей місячник присвячуватиметься передовсім археології, історії, громадському, політичному та економічному життю Батурина й Батуринщини. Окрім звісток про місцеві справи, часопис міститиме також відомості із загальноукраїнського життя.

Зазначалося: "Передплату треба тимчасово посилати на адресу: Київ, Вел. Володимирська, 34, Слов'янській друкарні. Ціна до кінця року – 3 крб. Статті, дописи й інший редакційний матеріал прохають надсилати на адресу: Конотоп Чернігівської губ., Успенська вул., № 4, Вас. Різниченкові, або: Київ, Тимофіївська вул., № 13, пом. 3. Редактор-видавець Вас. Різниченко".

У світ місячник не вийшов.

№ 2

НАРОДНЄ СЛОВО: видання Чернігівського Губернського Комітету Української Селянської Спідки. Виходить раз на тиждень, а за можливістю і частіше українською, а також російською мовами. Чернігів, 1917. № 1, 7 вересня – № 10, 20 грудня.

Ред.: Осадчий Т. (№ 2); Елланський В. (Блакитний), Коновал І., Осадчий Т. (№ 3–5); Елланський В. (Блакитний) (№ 6–7); Базілевич В., Васютинський В., Елланський В. (Блакитний) (№ 8–10).

Вид.: Чернігівська губернська Рада селянських депутатів, Чернігівський губернський комітет Української селянської спілки.

Прим.: тексти подавалися українською та російською мовами.

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 1–6, 8; ДНАБ: 1917 – № 1–7, 9, 10; БАН: 1917 – № 7–9.

У програмі редакція зазначала основні завдання для висвітлення на газетній шпальті: організація селянства та нового земства, земельна й харчова справа, кооперація, український рух, вибори до Установчих зборів. Невипадково у багатьох номерах на чільному місці були звернення до "товаришів селян, робітників і салдатів" про необхідність поширення списку № 10 – "Українських соціал-революціонерів і селянської спілки". До кандидатів входили відомі українські діячі на Чернігівщині: Микола Шраг, Микита Шаповал, Іполит Ковалевський, Гаврило Одинець. Гаслами партії були й основні заклики, що публікувалися у газеті: "Борітеся за Мир, Землю і Волю!", "Хай живе мир – геть війну!" тощо.

Більшу частину публікацій становили офіційні матеріали: "Від Генерального Секретаріату Української Народної Республіки", "Універсал", "Позиція Українського селянства" тощо. Повідомлення про поточне життя подавалися у рубриках "По Чернігівщині", "По Україні", "Поза межами України", "З'їзди", "Останні вісти" тощо. Надруковано статті Василя Елланського ("Вовки в овечих шкурах", "Буржуазія і боротьба з нею", "Про мир"), Л. Яновського ("Про Український Народний Банк (вражіння)", Г. А. І. ("Борітеся проти жидівських погромів"), Ю. Зебницького ("Українське Учредительне Зібрання і російська соціал-демократія") тощо. Деякі кореспонденції мають підписи Спілковець, Громадянин, Селянин.

Кілька матеріалів опубліковано російською мовою, зокрема "Как выбирать" Селянина, кілька заміток у рубриці "Последние вести" (№ 2), паралельно українською та російською мовами друкувався Універсал Української Центральної Ради (№ 8).

Номер газети коштував 15 к., передплата на півроку становила 2,50 крб.

Редакція розміщувалась за такою адресою в Чернігові: Селянська спілка.

"Народне слово" виходило у світ у друкарні Чернігівського губерніяльного земства.

№3

ОСТЕРСЬКІ ХВИЛІ: [орган Остерського повітового комітету Селянської спілки; Щотижнева газета]. Остер, 1917. № 1, 2 серпня – № 2, 12 серпня.

Ред.: Шульгин В.

Вид.: Остерський повітовий комітет Селянської спілки.

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 1, 2; БАН: 1917 – № 1, 2.

На шпальтах "Остерской земской газеты" опубліковано оголошення про вихід із 31 липня 1917 р. часопису "Остерські хвилі". Приймалася передплата на 3 місяці, газета коштувала 1 крб 20 к. Гроші мали надсилатися на адресу: м. Остер Чернігівської губ., вул. Лугова, будинок Школьника, редакції газети "Остерські хвилі". Справді, за цією адресою розміщувалась редакція, де 2 серпня 1917 р. вийшов перший номер україномовного часопису.

Окрім офіційних матеріалів ("Відозва до Українського народу" за підписом С. Петлюри, із закликом "Спасайте Україну!"), інформаційних повідомлень (рубрики "В повіті", "По повіту"), численних кореспонденцій ("Вісти з фронту" та "На армію"), друкувалося чимало звернень і закликів.

Скажімо: "Селяне! Єднайтесь в селянську спілку: в єднанні – сила", "Для війни потрібні гроші. Підписуйтеся на позику волі", "Городяне! Коли вам дорогі інтереси рідного Города, голосуйте за демократичний список № 8". Публікації мали, безумовно, національно-інформаційний характер. На чільному місці редакція вказувала: "Для тих хто не звик читати по українському: И треба читати як Ы; Є – як

"Остерські хвилі" виходили у світ у місцевій друкарні Гутмана.

39

№4

БОРЗЕНСКАЯ ГАЗЕТА: виходить по понедільникам, средам и пятницам. Борзна, 1917. № 1, 29 березня – № 40, 30 червня.

Ред.: Обуховский В. И. (тимчасово) (№ 1–15).

Ред. і тимчас. вид.: Жегалов А.

Прим.: частина матеріалів друкувалася українською мовою.

Наявність вид.: РДБ: 1917 – № 1–7; РНБ: 1917 – № 1–40; БАН: 1917 – № 1–40.

У "Зверненні до громадян Борзенського повіту" редакція наголошувала на своїх завданнях – зазирнути у "темні закутки" повіту й освітити їх, відслідкувати, чи не приховалися десь послідовники Миколи II, чи не задумали вони щось недобре... У цьому світлі вияскравляться й ті, хто штучно підвищує ціни, породжуючи невдоволення громадян. Тому співробітники намагатимуться подати точні дані про всі галузі господарської діяльності, щоб не виникали чутки, познайомити з різними видами й формами державного будівництва. А в № 2 у статті "До читачів" повідомлялося: газета продається за цінами, нижчими від собівартості друку, значна частина розсилається безплатно. Допомога тих, хто співчуває суспільній справі, – грошові пожертви, які редакція охоче приймає.

Газета містила рубрики "Борзенське життя", "По Росії", "Місцеве життя", "Війна", "Маленький фейлетон", "Лист до редакції", "Оголошення" тощо. Найбільше тут було повідомлень і кореспонденцій роз'яснювального характеру про поточні політично-економічні події. Зокрема, "Якими причинами зумовлений був державний переворот"

ЦІНА
3 коп.

БОРЗЕНСКАЯ ГАЗЕТА

№ 4.

Выходит по понедельникам, средам и пятницам.

Вр. редакция газеты:
Борзна, Высшее Начальное Училище.

Полная цена 25 коп. в месяц, с доставкой в Борзну—45 коп. в месяц. Подписка принимается по апрель и май. Объявления принимаются по 1 мая, 30 коп. за строку печатать перед текстом, и 10 к. строка на последн. стр.

Пятница 7 апреля 1917 г.

ОБЪЯВЛЕНИЕ.

Борзенское казначейство и сберегательная касса № 197 при казначействе оповещают жителей г. Борзны и уезда, что согласно постановлению Временного Правительства выпускается новый 5% **ЗАЕМЪ СВОБОДЫ** 1917 года на пятьдесят пять лет, освобожденный от налога—достоинством в 50, 100, 500, 1000, 5000 и 25000 руб. Срок первого купона 16 Сентября 1917 года, течение "д."—с 16 Марта 1917 года. Заемъ будетъ тиражироваться начиная с 1922 года. Подписная цена по 85 руб. за 100 руб.

А. Жегалова, "Кого вибрати до Виконавчого комітету" та "Об'єднуйтесь у Спілки" С. Семенова, "Спілка ремісників-християн м. Борзни" Г. Сараєва, "Що таке Виконавчий комітет?", "Позиція свободи", "Загальне, пряме, рівне і таємне виборче право", "Продовольче питання" В. Лютцау. Трапляються замітки про засідання економічної повітової ради та губернські продовольчі збори, підготовку до виборів і дезертирство на війні. Останній темі присвячено також статтю В. Елланського "Війна до повної перемоги".

Частину матеріалів у газеті надруковано українською мовою. Володимир Нужний у матеріалі-зверненні "До українців" зазначав: "Сталося... Старий лад державний знищено хвилею великого російського повстання..." (№ 4), тому варто прислухатися до нового уряду, сподіваючись на здобуття щастя-волі. В № 6 депутат Київського військового гарнізону К. Прокопенко закликав "не понукати дезертирам, не приймати зрадників". А вже 14 квітня 1917 р. з'явився підбір інформації українською мовою у рубриці "Борзенське життя" – повідомлення про загальні збори товариств, зібрання гуртка громадян-українців за участю військового депутата Прокопенка, заклик організувати Українське товариство, метою б якого стало поширення культурно-просвітньої праці й політичного світогляду; 100 делегатів мали представляти повіт на Українському конгресі у Києві (№ 7). Передплата видання з пересиланням становила в місяць 55 к., у Борзні – 45 к. із доправленням. Окремі номери газети коштували 3 к.

Часопис друкував оголошення, тож рекламні розцінки були такими: вартість одного рядка петиту перед текстом – 30 к., а на останній сторінці – 10 к. Редакція "Борзенской газеты" розміщувалась спочатку у вищому начальному училищі, а потім – у приміщенні чоловічої гімназії м. Борзни. Контора газети – у будинку місцевого земського правління, де, зокрема, приймалася передплата. До редактора можна було звернутися щоденно із 18 до 19 год.

За поліграфічне оформлення та вихід газети у світ відповідала місцева друкарня спадкоємців Г. Л. Арлозорова.

БЮЛЛЕТЕНЬ КЛИНЦОВСКОГО СОВЕТА РАБОЧИХ И СОЛДАТСКИХ ДЕПУТАТОВ.

Выходит по средам; выходит еженедельно (з № 3). Клинці, 1917. № 1, 27 вересня – № 10, грудень.

Ред.: Берестечко А. Е. (№ 1–4, 10), Понизовский Д. А. (№ 5).

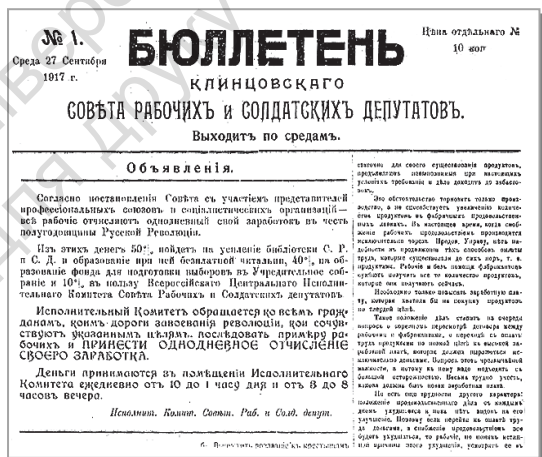
Вид.: Исполнительный комитет С. Р. и С. Д. [Совета рабочих и солдатских депутатов].

Прим.: матеріали друкувалися також українською мовою. Газета змінювала назви: спочатку виходила під заголовком "Известия Клинцовского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов" (див. № 37), потім – "Известия Клинцовского районного Совета рабочих и солдатских депутатов" (див. № 36).

Наявність вид.: РНБ: 1917 – № 1–10.

Газета містила рубрики "Місцеве життя", "Із життя місцевих робітників", "Від Ради професійних спілок", "Хроніка", "Із робітничого життя", "Лист до редакції" тощо. Майже щомісяця друкувалися офіційні матеріали: протоколи засідань та резолюції Ради робітничих і солдатських депутатів. З'являлися замітки, кореспонденції та статті на політичні й економічні теми (зокрема, майже всю першу сторінку № 10 присвячено публікації "Втеча Корнилова" С.), серед яких "Із села" Антона Антоновича Гілевича, "Продовольча криза у Клинцях" С. К. (С. Коссова), "На фабриці" М. Д. Сапожкова тощо.

У грудні 1917 р. (№ 10) було опубліковано статтю "Бажання ширших Українців" за підписом А. С. Епіграфом до публікації були слова із "Заповіту" Т. Шевченка. Автор стверджував: "Так!.. Ми – Українці тепер свободний народ – маємо свою рідну мову и далась вона нам без "вražої злої крові". Кілька рядків присвячено діяльності Центральної Ради

та необхідності працювати за її настановами, але водночас звучав заклик: "Будуйте ж, сини і дочки України, свою владу на Україні, прокладіть шлях до Російської федерації!! Будуйте і рятуйте єдність російської держави: творіть її силу і міць!!!". Щоб полегшити сприймання матеріалів рідною мовою, редакція вказувала, що українське "ї" треба читати, як російське "и", а відповідно українське "и" – як російське "ы".

Ціна номера – 10 к.

Газета друкувалась у місцевих друкарнях: спочатку К. Н. Клапцова, а з № 5 – М. Д. Ликова.

№ 6

ЗАПИСКИ ЧЕРНИГОВСКОГО ГУБЕРНСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА.

Чернігів, 1866. Кн. 1 – 1872. Кн. 2. Вип. 5/6.

Дод.: 1866 (до кн. 1), 1868 (до кн. 2) – Пашенко Д. Описание Черниговского наместничества (1781). – Чернигов, 1868.

Наявність вид.: НБУВ: 1866 – кн. 1, 1868 – кн. 2, вип. 1/2, 1869 – кн. 2, вип. 3, 4, 1872 – кн. 2, вип. 5/6; РДБ: 1866 – кн. 1, 1868 – кн. 2; РНБ: 1866 – кн. 1, 1868 – кн. 2, вип. 1/2, 3/4, 1872 – вип. 5/6.

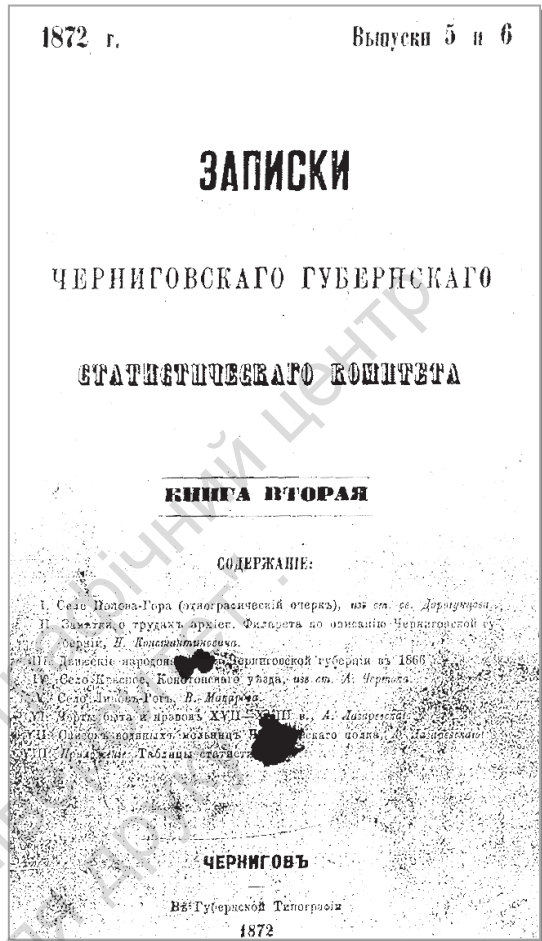
Видання друкувалося за розпорядженням Чернігівського губернського статистичного комітету. Основне завдання – звернути увагу на історичне минуле, опублікувати архівні документи, нагадати про етнографічні витоки свого народу. Участь у збірнику брали видатні місцеві історики, етнографи, учені, літератори (О. Лазаревський, О. Маркович). Зокрема О. Лазаревському тут належали історично-юридичний нарис "Малоросійські посполиті селяни (1648–1783)", історична розвідка "Села Конотопського повіту" тощо. У першому нарисі для документальної розповіді про українських селян часів гетьманщини вчений використав матеріали із чернігівських архівів – губернського правління, чернігівської казенної палати; у додатках подав важливі історичні знахідки: інструкцію для генеральної ревізії у малоросійському ніжинському полку генерала Румянцева (1765), опис деяких сіл (із зазначенням імен, віку, складу сім'ї, стану здоров'я), відомості про майновий стан козаків і селян села

Красилівки, опис маєтку сотенного хорунжого Прийми в с. Гайворон тощо.

Цікава також схема опису сіл, запропонована священниками Іоанном Танським (с. Локотків Глухівського повіту) і Пригаровським (с. Меленське Стародубського повіту). Особливо розлогим вийшов нарис першого автора, який описав не тільки місцевість, перекази про його заснування, побудову сільського храму, народні звичаї та обряди (обжинки, косовиця, хрестини, весілля), народну медицину, місцеву їжу та одяг, основні заняття селян, а й мову ("не чисто малоросійська, а суміш литвинської, тобто білоруської"), народні пісні (щоправда, використовуючи російську транслітерацію), навівши прислів'я і приказки ("своє золото в попелі видно", "коли мед, так і ковшем"), загадки ("серед болота лежить колода, не гниє, не ржавіє" (язык), "кривеньке, маленьке, все поле вибігає" (серп), "стоїть дід над водою, трусе бородою" (очерет) і т. п.

"Записки" друкували також етнографічні нариси. Одним із авторів був О. Маркович, який зібрав унікальний матеріал про родинні обряди, записавши їх із уст старої селянки у Борзенському повіті 1864 р. На шпальтах видання наводилися зразки українських пісень, як-от:

Ой мій кумасику, мій голубочку,
Прибуди до мене хоть раз у літі!
В мене у літі – виноград-квіти,
Синє озеро розливається,
Щуки й карасі викидаються...

У розділі "Дрібні статті й замітки", як правило, подавалися архівні матеріали про поселення Чернігівщини, оприлюднювалися деякі документи історичного значення (напр., "Акт 1619 р. про Чернігів"), оповіді старожилів, свідчення про монастирі та собори, маєтки і власність минулих часів (скажімо, відомості із приватного архіву Григорія Милорадовича).

Видання виходило у губернській друкарні Чернігова.

№ 7

ИЗВЕСТИЯ ГОРОДНЯНСКОГО УЕЗДНОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА:

еженедельная политическая, экономическая и литературная общественно-народная газета. Выходит по четвергам. Городня. 1917. № 1, 4 травня – 1919 (1917. № 29, 16 лист.).

Ред.: Ковач Д. П., Маригодов В. Л., Петровский И. В.

Прим.: частина матеріалів друкувалася українською мовою. Далі газета змінювала назви: "Известия Городнянского Совета рабочих, крестьянских и солдатских депутатов" (1918), "Известия Городнянского уездного комитета КП(б) Украины и исполкома советов" (1919), "Стенная газета Городнянского уездного военно-революционного комитета" (1920. № 2) тощо.

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 12, 28; ДНАБ: 1917 – № 25; ЧДІМ: 1917 – № 1–3, 5, 7, 8, 10, 12–20, 23–26, 28, 29; РНБ: 1917 – № 28–29.

У статті "Наша газета" І. П-ий (І. Петровський) висловив завдання редакції: "Слово – велика зброя в руках людини", тому призначення народної газети – розмовляти з масами доступною мовою, пояснювати незрозумілі вчені слова, без яких не обійтися простому народу, вчити село грамоті, давати необхідні всім знання, накреслювати правильний шлях (№ 7). Чимало газетних матеріалів відображали політичний момент, пропонуючи читачам заклики, відозви, резолюції, декларації, накази, постанови, звіти Тимчасового уряду та місцевих виконавчих органів, зокрема Чернігівського губернського комітету, Городнянського повітового виконавчого комітету, Генерального Секретаріату України, губернського комісара тощо. Більшість статей, кореспонденцій, заміток теж відповідали моменту політичного вибору: "Коаліційне міністерство",

Газета орієнтувала читачів на активну участь у політичному й партійному житті, повідомляла про вибори, позики, пожертви на армію, урядові зміни, самоврядування; водночас кореспонденти роз'яснювали, агітували і пропагували революційні здобутки ("Перетворення уряду", "Програма партії соціалістів-революціонерів", "Позика свободи"). Передвиборна агітація заповнювала чимало номерів. Зокрема, у № 15 і 16 подавалося багато гасел, із-поміж яких заклики "не бути байдужими, голосувати, цікавитися виборами", адже від результатів залежатиме щастя, добробут, свобода кожної людини. У № 17 на всіх сторінках лунав загальний заклик: "Ідіть на вибори всі!". Неодноразово повторювалися рядки: "Голосуйте самі, кличте за собою інших! Не будьте байдужими глядачами великої народної справи, що здійснюється!" (№ 19), "Щоб жоден голос не пропав! Всі, як один, ідіть до виборчих скриньок і подавайте голоси!" (№ 20).

Городнянського Хлопчиківського Розкитетя.

Ціна 7 коп.

Ежедневная политическая, экономическая и
литературная общественно-народная газета.

ПОДПИСКА ЦЕНА:
в год по почте 50 коп.
в год по телеграфу 50 коп.
в год по телеграфу 50 коп.
в год по телеграфу 50 коп.

Выходит по четвергам.

№ 25.

Четверг, 19-го октября 1917 г.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

**Від Генерального Секретарія
України.**

Найближчий український орган влади на Україні Генеральний Секретаріат, покликаний до життя великою революційною демократією перш Орган Українського Центральну Раду—а загальнодержавний орган Временного Правительства—4-го ступеня свого ряду, додержуючий роботу над своїм націонерним організаційно-політичним до укр. влади над краєм, опинившись при ньому під рукою. Українська і всі правлять і в громадській установі, яка викликає звертання до його по своїй ет. 6-го ступеня Генерального Секретаріату.

Досліджує при ньому всі справи, надані до його Генерального Секретаріату, бачить відповідно імперію.

Генеральні Секретарі приймають такі, що до їх має право, в повноваження Генерального Секретаріату (існує, Хмельницький, 39 аршин, чотири сині, над 12 до 2 год. дня).

**Голова Генерального Секретаріату,
Генеральний Секретарі Внутрішніх справ
України.**

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

Генеральний секретарі внутрішніх справ.

ПОДПИСКА ЦЕНА:
в год по почте 50 коп.
в год по телеграфу 50 коп.
в год по телеграфу 50 коп.
в год по телеграфу 50 коп.

Выходит по четвергам.

№ 25.

Четверг, 19-го октября 1917 г.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша газета выходит по четвергам
в субботу, воскресенье и праздники
по 10 коп. в день. В день
праздника по 10 коп. в день.
Полная цена, по почте, по телеграфу
по 10 коп. в день.

**Родина требует от нас исполнения долга. За переживаемый тяжёлый момент наций
гражданин должен по мёртвой силе помочь государству и способствовать укреплению нового строя
подпискою на „ЗА ЕМЬ СВОБОДУ“ и платой налогов!**

Подписывайтесь на заем и платите налоги!

Редакция газеты:
Городнянський вул. поштоматів Коляска.

№ 25.

Ваша

"Перед виборами в повітове земство"), а також В. Маригодову ("Віра, надія і любов", нарис "Вісники свободи: Декабристи", "Передвиборне зібрання", "Вітчизна в небезпеці") тощо. Друкувалися "голоси із села" (зокрема, виступали Ілля Грищенко, Овсій Хобот Тузов, Степан Гандиш), подавалися кореспонденції, як-от: "Місто й село" І. П-кого, "Жінки-селянки, організуйтеся!" Л. С. Ізраїлітіної, "Як соціал-демократи вирішують питання про землю" Н. Лукаша, "Партія соціалістів-революціонерів і земельне питання" Ів. Петровського тощо.

"Известия" подавали низку матеріалів українською мовою. Вже з перших випусків пролунала думка Ів. Мохнатка "Якої нам, Українцям, треба Республіки?". Виходячи із історичних подій, автор відстоював необхідність створення автономії, "щоб усі народи здобули рівність" (№ 1). У наступному номері цей самий автор подав звернення "День Національного фронту", потім кореспонденцію на два стовпчики "Чи не поділити б землю?" (№ 3), фейлетон із Городні "Партія добродія Петрова, вчителя гімназії" (№ 5), повідомлення про діяльність городнянських товариств (№ 7). Рідною мовою друкувалися статті "Переяславський трактат України з Московщиною" (№ 14), звернення про "вольності" ("Ми, Українці, повинні головами лягти, але повернути беззаконно забрані в нас ці права..."), повідомлення від Генерального секретаріату України, списки кандидатів до Всеросійських зборів від Української партії соціалістів-революціонерів та Української селянської спілки Чернігівської губернії, універсал української Народної Республіки тощо.

З № 19 з'явився "Український відділ", де можна було прочитати постанови II Всеукраїнського учительського з'їзду, повідомлення з українського життя, дізнатися про національні справи. Здебільшого автором таких публікацій був І. Степура, йому належали замітка "На ділі" (№ 25), вірш "Поклик" і стаття "Порозумілись" (№ 27), хроніка "З життя України" (№ 28), поезії "Народе мій, зневолений віками..." (№ 28) і "Над зів'ялими квітами" (№ 29). В останньому випуску опубліковано матеріали про проголошення УНР на площі Б. Хмельницького у Києві та "Всякі звістки" (зокрема, про Чорноморський флот, ліси на Чернігівщині й т. п.).

Передплата газети з доправленням і пересиланням на місяць становила 1,50 крб. Номер коштував 3 к.

Редакція газети розміщувалась у Городні (приміщення комісаріату). Редакційне бюро було відкрите у справах видання щоденно з 11 до 14 год.

"Известия" виходило у місцевій друкарні Ф. С. Дубровського.

ІЗВЕСТИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО И ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КОМИТЕТОВ И ЗЕМСТВА КОЗЕЛЕЦКОГО УЕЗДА. Выходит по средам и субботам. Козелец, 1917. № 1, 10 травня – № 51, 18 листопада.

Ред.: Глуздовский П. В., пред. Козелецкой уездной земской управы; Фарбовский В. И., пред. Козелецкого Исполнительного комитета.

Вид.: Козелецкая уездная земская управа.

Прим.: деякі матеріали друкувалися українською мовою. Раніше газета мала назву "Листок объявлений Козелецкого уездного земства" (див. № 55).

Наявність вид.: ДНАБ: 1917 – № 3, 13, 29–31; ДАЧО: 1915 – № 1–27, 29–35, 37, 38, 44, 48, 52, 1917 – № 17, 24, 28; РДБ: 1917 – № 24, 25, 28–51; РНБ: 1917 – № 24, 25, 28–51.

Частина газетної площі заповнена текстами звернень, відозв, постанов, правил як загальноукраїнського уряду, так і місцевої влади (земської управи, повітової міліції тощо), а також Тимчасового уряду, штабу Головнокомандуючого і т. п. Деякі матеріали друкувалися паралельно українською та російською мовою (напр., "Відозва до Українського народу"). Увагу читачів привертали нарис "До тебе, солдате!" Л. Андрєєва (імовірно, передрукований із центрального видання), статті "Старе й нове земство" П. Саломатіна, "Земельна реформа і народне господарство" Є. П. Шевченка, нарис І. Кузнецова про "захисника селянської долі" О. Радищева (№ 49–51) та пам'яті М. Чернишевського (№ 51). Останні випуски (із № 45) майже повністю складалися зі списків до виборів в Установчі збори.

Деякі публікації з'явилися українською мовою. Зокрема, популярна стаття про становлення демократичної республіки "Які бувають

державні лади і котрий з них найкращий" Вол. Попова (№ 24), "оповістки" (скажімо, начальника Козелецької повітової міліції із запрошенням на роботу, згодом його попередження – "не ганьбити честь міліції"), звернення до всіх українських організацій (подати дані про кількість членів товариства "Просвіта"), від Української Центральної Ради ("не слухатися генерала Корнилова та інших ворогів революції"), а також "оголоски" Козелецького повітового харчового комітету від імені голови управи Чайки (прохання продавати хліб лише продовольчим комітетам або агенту на вокзалі в Бобровиці, "не дайте голоду звити гнізда на хлібних місцях", "пильуйте хліб") та правління товариства імені М. К. Заньковецької у м. Козельці. В останньому зверненні лунав заклик: "Українці, несіть свою працю на користь батьківщини. Допмагайте власною працею національній умілости. Свій власний скарб, таланти не закопуйте в землю. Хто вважає себе сином України – вступайте в товариство... Геніями не родяться, а це дає праця. Сором бути лише недбайливим і ледащим. А тому – «нумо до праці, брати!!!»" (№ 43). Відповідно, епіграфом до цього тексту теж були слова Б. Грінченка. Редакція розміщувалась у повітовому земстві (Козелець, Покорщина).

Газета виходила в електродрукарні К. Столинського.

№ 9

ИЗВЕСТИЯ НЕЖИНСКОГО ОБЩЕСТВЕННОГО КОМИТЕТА.

[Виходили щодня]. Ніжин, 1917. № 1, 5 квітня – № 94, 1 вересня.

Ред.: издание ред. комиссии в составе: Тихомиров П. В., Сивков С. В. и Ковалевський И. Д. (№ 1–22); Тихомиров П. В. и Заболотский В. А. (№ 23–88), Тихомиров П. В. (№ 89–90), Талпа М. Е. (№ 91–94).

Дод.: "Телеграммы" з поточними подіями (до № 1, із № 40).

Прим.: частина матеріалів друкувалась українською мовою.

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 1, 3–20, 22–26, 28–49, 51, 52, 54–63, 65–70, 74, 76–79, 82, 84; ДНАБ: 1917 – № 1, 3–78, 80–94; ДАЧО: 1917 – № 1–49, 52–70, 72–74, 76–81; РДБ: 1917 – № 1, 3–78, 80–94; РНБ: 1917 – № 1–94.

Редакція сповіщала про основні завдання: інформувати населення про органічну роботу нової влади. До Програми входили: 1) офіційні повідомлення, що стосувалися Ніжина та повіту; 2) діяльність громадського комітету, його бюро й комісії; 3) діяльність комісарів губернії, повіту та міста; 4) міське й земське самоврядування; 5) продовольча комісія; 6) сільські громадські комітети; 7) за наявності місця – відомості про життя міста й повіту, загальнополітичні та військові новини.

Публікації друкувались на 50 % українською і на 50 % – російською мовами. Невипадково перший номер відкривався двомовними гаслами "Вільність, рівність і братерство". Рідною мовою було опубліковано замітку про нові політичні обставини та долю народу, де містились такі рядки: "Сходьтесь, гуртуйтеся, обмірковуйте у гурті сучасні події... Хай живе новий лад, котрий дав нам життя, хай живе наш народ, котрий дав нам цей лад!".

Поряд зі статтями на актуальні теми ("Перший місяць російської революції" Н. Г., "Перше травня" М. Н., "Про долю військовополонених" тощо), поточною хронікою і замітками ("В повіті", "Хуліганство чи провокація" М. Н., "Не пийте денатурату!", "Про вирубування лісів", "Жіночі військові команди" і т. п.) друкувалося чимало постанов, резолюцій, оголошень, звітів (списки Ніжинського громадського комітету, звіти його засідань, склад Ніжинської вчительської професійної спілки, звіти Всеросійської Ради селянських депутатів, циркуляри Тимчасового уряду, списки кандидатів на вибори до Державної думи).

Траплялися тут матеріали й документи суто українського спрямування, зокрема звернення до українського народу В. Винниченка, замітки "Українське віче", "Ніжин і його комітет у дні революції", "Вибори делегатів до Ради селянських депутатів у Петрограді". Останні дві – за підписом Іполита Ковалевського – комісара Ніжинського повітового продовольчого комітету та Військової ради (в одному з номерів зазна-

Ціна 5 коп.	ИЗВѢСТІЯ	№ 5-я.
Свобода, Равенство и Братство	Нѣжинскаго Общественнаго Комитета.	Вѣливость, Рѣвность и Братство
Понедѣльникъ 10 апрѣля 1917 года. Понедѣлок 10 квітня 1917 року.		
Плата за объявленія по таксъ «Кіевской Мысли».		
Отъ редакціи. Начиная съ настоящаго 5-го номера, «Извѣстія Н. О. К-та» будутъ продаваться (въ газетныхъ магазинахъ и кооперативныхъ лавкахъ) по 5 коп. за №. Желаяще, чтобы нѣ доставлялся на домъ, могутъ отсылать въ редакцію заказъ доставити въ особые сообщенія съ газ. кіосками. Съ 1-го мая, если до тѣхъ поръ не будетъ измѣненъ самъ планъ и назначеніе изданія, — можетъ быть, ограничено доставка отъ редакціи, и въ такомъ случаѣ будетъ приниматься подписка на сроки отъ 1 до 3 мѣсяцевъ. Опытъ первой недѣли изданія выводитъ необходимость перенести въ выпускъ номера на воскресенье. По понедельникамъ номеръ будетъ выходить съ перерывомъ изъ стаи. Телеграммы Временнаго Правительства. Петроградъ, 6 апреля. Официально. Воззвание военнаго министра къ солдатамъ и вѣстникамъ войны.	при немъ участіемъ его являются будто бы лишь тѣ, кто будутъ находиться въ это время внутри страны. Не ослабляйте армію, понимая ея раздѣ, не ослабляйте армію и внутри страны. Солдаты не вѣрите слухамъ, распространяемымъ нашими же врагами, помните, что вопросъ о землѣ и устройствѣ свободной Россіи на новыхъ началахъ будетъ разрѣшенъ, согласно деклараціи Временнаго Правительства, только Учредительнымъ Собраніемъ при непосредственномъ участіи вашихъ же представителей. Къ скорѣйшему созыву его, принимаются всѣ возможные мѣры, а потому всѣ распространяемые по этому поводу слухи имѣютъ единственную цѣль — разстроити ваши сплоченные ряды. Хотя наиболѣе сознательные въ арміи горно пролетаріаты противъ оставленія ея раздѣ, но на горѣ Ровины въ раздѣ арміи находятся такіе солдаты, которые, забывъ свои долги, бросаютъ товарищей, бѣгутъ въ тылъ, ослабляя и разстраивая	Свободная Россія имѣетъ право надѣяться, что ея вѣрные сыны граждане-солдаты исполнятъ свой долгъ предъ лицомъ предстоящихъ Россіи чрезвычайныхъ опасностей и прежде всего не ослабятъ сознательной арміи основаніемъ ея раздѣ. Вы же, снѣжные дѣла, отдайте себѣ отчетъ въ переживаемыхъ собищеніяхъ, остановите слабыхъ, колеблющихся, удержите ихъ отъ поступковъ, которыхъ вполнѣстве они будутъ стыдиться. Лоутигъ: «Все для свободы», долженъ сопровождаться кличемъ: «Все для побѣды». На тяжелую годину, нѣмъ переживаемую Россіей, оставленіе раздѣ арміи является измѣной Ровины, отступничествомъ отъ началъ свободы, такъ же, какъ и заволаваніе. Военный Министръ А. Луначевскій. Петроградъ, 4 апреля. Официально. Воззвание Временнаго Правительства. Солдаты, мы свергли старый строй, потому что при немъ цар-

чено, – "голови всього українського свідомого громадянства"). Саме в його зверненні "Вільні громадяне – вірні сини Рідного краю" наголошувалося: "Громадяне, будьте громадянами", адже у складний політичний час важливим лишалося вміння "не загубити рідного краю і справи революції", тому комітет закликав земляків до "спокою, тиші, порядку, порятунку рідної землі" (№ 58).

Невипадково цей автор подав до газети замітку про проведення в Ніжині, на Соборній площі, 16 квітня 1917 р. панахиди за Тарасом Шевченком. Він щиро зауважував: "День зранку був похмурий, непримітний. Так, наче сама природа журилася вкупі з усією Україною. Замаляли над головами, залопотіли в повітрі жовто-блакитні прапори, замиготіли скрізь українські національні стрічки. Задумливо глянув із портрета, вбраного зеленими гілками й барвінком, вид Тараса... На східці каплиці вийшов священник. Із уст його неслась хвала новому життю, борцям за волю, хвала Тарасу. Промовляв отець Кость Доброгаєв, промовляв рідною українською мовою, мовою всіх молячихся. Це вперше за кількасот літ із уст пастиря залунало привселюдно рідне слово. Несподівано панахида перетворилась у бучну маніфестацію національних почуттів. Лише в четвертій годині по обіді рушив похід із саду, прямуючи до Городської Думи. Високо на самий шпиль піднісся український стяг, при гучних викриках "слава" замаяв над Думою українського міста".

Іполит Ковалевський дав також привід для дискусії про значення українського громадянства і збереження національного самовизначення у революційному оновленні батьківщини. Позиції читачів виявилися різними, обізвалися прихильники й опозиціонери. Приміром, Ксенія Булига оприлюднила свою думку – замітка "На захист п. Ковалевського" нагадувала аргументи народного адвоката: "Бачу неправду – не можу мовчати. Про історію ще сперечатимуться історики, ... а ми, українці, незважаючи на всі суперечки, любимо свою Україну і минуле її для нас священне" (№ 81).

Натомість опоненти гнівно закидали І. Ковалевському і його минуле, і його сучасне. Михайло Новицький подав "Відкритий лист" (№ 64), де назвав ідеологічними метаморфозами доленосні моменти свого візаві: спочатку звичайний студент Ніжинського інституту, який "спокійно перекладав" Гомерову "Іліаду", а у новий час – повітовий комісар, якого на цей "рубіж" висунула російська революція. Автору не подобається український рух: національні маніфестації, збори, політичні

брошури. Гнівні фрази та звинувачення М. Новицький кидає в бік Іп. Ковалевського: нібито він "збуджує серед селян ненависть до москалів" і саме в той час, коли "українці здобули 9/10 своїх бажань!".

Певним чином дотичними до цього болючого обговорення були замітки про українські курси. Зокрема, учителька Марія Шепелява надіслала свого листа "Що дали Ніжинські українські курси для народних вчителів" (№ 69), де поставила кілька важливих питань: чи варто орієнтуватися на галицьку мову, чому відсутні книги рідною мовою, яку літературу пропонувати учням. Лист супроводжувався приміткою від редакції за підписом П. Тихомирова, який роз'яснював мету українізації – "дати материнську мову", не орієнтуючись виключно на Галичину, адже у "східняків" є "своя Тоскана – Полтавщина". Він також відстоював однозначну ідею: українізація, як і професійні учительські курси, мають відбуватися "не під батогом" (це традиційний шлях "обрусіння"), а завдяки "вільній творчості" (№ 69). Свої роздуми "Про українські курси" запропонував також тодішній співредактор Вл. Заболотський (№ 72). Нарешті, Іп. Ковалевський подав розлогу та гідну відповідь М. Новицькому, назвавши його публікацію "ганебною лайкою ренегата", який намагається "обплювати і затоптати святощі Рідної культури" (№ 74, 80). Цей текст друкувався як українською, так і російською мовами.

Газета не залишила поза увагою поточні політичні новини – у багатьох номерах огляди здійснював В. А. Заболотний. Інформаційні повідомлення становили основу телеграм, що друкувалися на шпальтах "Известий" або ж виходили як додатки. Чільне місце тут посідали звістки та офіційні повідомлення зі Ставки Головнокомандуючого російською армією (становище на різних фронтах). У цьому контексті важливі також замітки "Жіночі військові команди" і "Наші військовополонені в Німеччині".

Починаючи з № 79, газета друкувала на своїх шпальтах "Довідник-словник", де пояснювала такі слова, як біржа, бюрократія, демагог, декларація, демократ, імперіалізм, мілітаризм, республіка, референдум, утопія тощо.

Серед оголошень газети є й ті, що сприяли популяризації української культури. Зокрема, повідомлялося про "Товариство вивчення України професора Вол. Резанова", метою якого було збирання матеріалів для створення "Енциклопедії України". У зверненні до жителів Ніжина редакція також просила передавати старожитності чи інші експонати в інститут, професору.

Вже в № 1 повідомлялося, що плата за оголошення береться "за такою" "Киевской мысли".

Наводилися дані про те, що наклад газети був 938 пр., передплатників – 863, тож уроздаб надходило всього 75 пр. Передплата "Известий" на рік коштувала 1 крб, з доправленням – 1,20 крб. Вартість одного примірника становила 5 к. Передплата здійснювалась за адресами: Інститут, квартира професора М. В. Тихомирова (брата одного з редакторів), а також у скарбничого Ніжинського громадського комітету П. В. Сабатовського (вул. Гоголівська, будинок Самохіної). До розповсюдження часопису залучалися члени громадського комітету.

За час свого існування редакція змінила дві друкарні: спочатку звернулася до послуг приватної друкарні М. Горбіцера (він був власником також трьох книжкових крамниць), який мав гарних спеціалістів. Та згодом довелося звернутися до місцевого "Печатника" – робітничої орендної друкарні, де були обладнані нові друкарські машини та працювали вправні художники.

№ 10

КОНОТОПСКАЯ ГАЗЕТА: издание Конотопского Исполнительного комитета. Конотоп, 1917. № 1 – № 88, 25 липня.

Вид.: Конотопский исполнительный комитет.

Прим.: деякі матеріали друкувалися українською мовою.

Наявність вид.: РДБ: 1917 – № 50–88; РНБ: 1917 – № 43–88.

Більшість публікацій газети – оголошення Конотопського виконавчого комітету, урядові розпорядження та звернення, журнали діяльності міської думи, хроніка місцевого і всеросійського значення. Телеграми Петроградського телеграфного агентства подавали інформацію своїх кореспондентів із Лондона, Парижа, Рима, Петрограда та інших міст.

Читачів також цікавили військові події. Приміром, солдат Олександр Семенов надіслав лист "Республіки зростають", де закликав земляків звернути увагу на зростання "темних сил", на "отруйний дощ, що... засліплює маси"; а рядовий Влас Шпак подав замітку "Помилка".

Фейлетони писали А. Горбачов, З. Т., В. Н. Дві замітки про долю й майбутнє дітей – "Пошкільному подвір'ю" (гасло – "Хай наші діти будуть кращими від нас!") і "Про конотопських дітей" (№ 58, 61) опублікував П. Іванов, розповідаючи про "виховання вулицею" ("безрадісне явище!").

Кілька матеріалів опубліковано у "Конотопской газете" українською мовою: оповістка про збори гласних Конотопського земства і порядок денний (№ 63), розлогий звіт П. Батуринця про українську маніфестацію в Києві й Універсал Української Центральної Ради (№ 63–64), звіт про Український педагогічний з'їзд у Києві (№ 66), "справоздання" Ради конотопських республіканців-федералістів (№ 76), оповістка про чотиритижневі педагогічні курси для вчителів (№ 78).

На шпальтах газети були оголошення (лікарські, репетиторські послуги, продаж і пропозиції різного характеру).

Останні 10 номерів друкувалися з порожніми сторінками (скажімо, с. 2–3 у № 78, с. 3–4 – у № 79 і т. п.), заповнювалися здебільшого телеграмами, оголошеннями, виборчими списками.

Передплатна ціна на 6 міс. становила 6 крб, на 3 міс. – 3 крб, 2 міс. – 2 крб, 1 міс. – 1 крб. Номер коштував 5 к.

Редакція розміщувалась за адресою: м. Конотоп, вул. Лизогубівська, будинок В. Гуревича. Тел. № 127. Відвідувачів тут приймали з 10 до 14 та від 15 до 19 год.

Поліграфічне оформлення здійснювалось у друкарні Айзиковича в Конотопі.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 1 місяць	1 руб.
2	2
3	3
6	6

Дарять копії і редакція:
Лизогубівська ул., пошта
В. Гуревича. Тел. № 127.

Ціна за 10 до 2 ч. дня
і з 2 до 7 ч. веч.

№ 60.

Конотопская Газета

Изданіе Конотопскаго Исполнительнаго Комитета.

Пятница 9 июня

Очередное засѣданіе Конотопскаго Городскаго и Уѣзднаго Исполнительнаго Комитета состоится въ воскресенье 11 июня с. г. въ 10 час. утра въ помѣщеніи Коммерческаго Училища.

Конотопскій исполнительный комитетъ, составъ рабочихъ и солдатскихъ депутатовъ доводитъ до всеобщаго свѣдѣнія товарищей членовъ комитета, что слѣдующее очередное засѣданіе комитета состоится въ субботу 10 июня въ 6 часовъ вечера въ женской гимназіи въ канцеляріи бюро совѣта раб. и солд. депутатовъ, къ каковому времени исполнительный комитетъ проситъ пожаловать всѣхъ безъ исключенія членовъ комитета для рѣшенія важныхъ текущихъ дѣлъ. Председатель М. И. Гельманъ. Секретарь В. Шпахъ.	Въ виду состоящагося общаго засѣданія исполнительнаго комитета совѣта рабочихъ и солдатскихъ депутатовъ, назначеннаго на 4 іюня сего года, исполнительный комитетъ проситъ всѣхъ безъ исключенія членовъ комитета, членовъ совѣтовъ рабочихъ и солдатскихъ депутатовъ всѣхъ фабрично-заводскихъ предприятий г. Конотопа и уѣзда и всѣхъ членовъ солдатскихъ комитетовъ Конотопскаго гарнизона пожаловать на общее засѣданіе исполнительнаго комитета назначенное въ воскресенье въ 9 часовъ утра въ зданіи электротелеграфна. Председатель М. И. Гельманъ. Секретарь В. Шпахъ.
---	--

Продолжается подписка
НА „ЗАЕМЪ СВОБОДЫ“.
Граждане! Докажите Вашу любовь къ Родинѣ!
Подписывайтесь на „Земь Свободы“.

НЕЖИНЕЦ: еженедельная сельскохозяйственная, культурно-просветительная и общественно-экономическая газета; издание Нежинского сельскохозяйственного отдела. Ніжин, 1914. № 1, 15 серпня – 1917. № 24, 30 серпня.

Ред.: Высоцкий Н. В., пред. об-ва.

Вид.: Нежинское сельскохозяйственное общество.

Прим.: деякі матеріали друкувались українською мовою.

Наявність вид.: НБУВ: 1914 – № 14– 18, 1916 – № 29; ДНАБ: 1917 – № 4–10, 15, 16; ДАЧО: 1914 – № 12–17, 1915 – № 8, 15, 16, 19, 1917 – № 9, 10; ЧОУНБ: 1914 – № 1, 1916 – № 1–4, 6–37, 41–50, 1917 – № 21, 22; РДБ: 1914 – № 1 (пробн.) – 18, 1915 – № 19, 21, 5 (23)–3, 1916 – № 1 (70) – 52, 1917 – № 1/2–24; РНБ: 1914 – № 1–18, 1915 – № 1 (19) – 4 (22), 5 (23) – 51/52 (69/70), 1916 – № 1/2 (70/71)–51/52 (118/ 119), 1917 – № 1/2–21/22; СБ: 1916 – № 25/26, 1917 – № 11.

В анонсі на передплату повідомлялися основні завдання часопису: поширення знань про правильне та прибуткове ведення дрібного трудового селянського господарства у межах Ніжинського повіту; обмін досвідом серед сільських господарів, особливо селян; розроблення питань поліпшення життя малоземельних плутатарів, об'єднання діяльності всіх кооперативів Ніжинського повіту й організації спільної закупки необхідних у селянському житті знарядь, збуту продуктів місцевого виробництва. До участі у газеті запрошувався весь агрономічний персонал повіту, агрономи Ніжинської дос-

1-й год
издания.

№ 3—4
14 сент. 1914 г.

НѢЖИНЕЦЪ

еженедѣльная сельско-хозяйственная, культурно-просвѣдительная и общественно-экономическая газета.

Изданіе Нѣжинскаго Сельско-Хозяйственнаго Общества.

Содержаніе: 1) О храненіи картофеля и бурака. 2) Соушка луговъ. 3) Оа. рожа. „Поштавка“. 4) Къ кооперативамъ всей Россіи. 5) Хроника извѣстной жизни. 6) По Россіи. 7) Къ свидѣнію. Торговля грубыми платками. 8) Война. Обзоръ военныхъ дѣйствій. Странно ли для насъ наступилъ вѣдъкъ. Но другиѣ, справляѣ. Международное сообщеніе. 9) Отъ убѣдительнаго благотворительнаго комитета. 10) Общезнаѣ.

ВНИМАНІЮ кредитныхъ и ссудо-сберегательныхъ товариществъ, сельско-хозяйственныхъ обществъ и сельскихъ хозяевъ Нѣжинскаго уѣзда.

За наличный расчетъ покупаю
для нуждъ арміи
Рожь, муку, бѣлый, черный и
рыбый овесъ.

О цѣнѣ и условіяхъ справляйтесь у меня, у М. И. Моругаго, М. Д. Сѣрика (Володкова-Дѣлица), В. И. Шейки (Галаша), М. В. Чунтулова (Майковъ), у земскихъ агрономовъ и у секретаря Нѣжин. сел.-хоз. общества (съѣхъ склада общества ежедн., кромѣ праздниковъ, отъ 11 до 1 ч., а по телефону на любое время дн.).

Закупка будетъ производиться только до 1 октября.

Убѣдѣнный Предводитель Дворянства Н. В. Высоцкій.

лідної станції, лікарі, ветеринари, учителі, юристи, діячі місцевих кооперативів і сільські господарі.

У редакційній статті пробного номера зазначалося, що газета – це "культурний засіб просвіти та згуртування місцевих працівників землі"; а коли "скаламутилось мирне життя", нависла "гроза воєнної непогоди", для всіх трудівників сільського господарства настав нелегкий час: занедбані поля, розорені господарства, голодуючі сім'ї, загальне зубожіння.

Необхідне було об'єднання науки та досвіду з метою підвищення урожайності землі, зменшення бідуювання населення, пов'язані з війною. Подібні стратегічні завдання редакція порушила і у статті "Про що писатиметься в газеті "Нежинец" (1914. № 1), наголошуючи на тому, що все життя побудоване на знанні, тому постала необхідність повідомляти про природні явища, людське життя, наукові відкриття й винаходи, особливо ті, які пов'язані із сільським господарством. Таким чином, газета мала дати знання відповідно до кожного землеробського сезону, сприяти освіті кооперативній, народній (шкільній і позашкільній), дбати про влаштування народних бібліотек і розумне дозвілля, аби досягнути "народного добробуту".

Звернення "До наших читачів" стало запрошенням до взаємодії: "Ми самі, "миром", повинні обговорювати свої потреби, своє життя і все, що необхідно для ліпшого її влаштування", закликаючи згуртуватися навколо видання, щоб загальною справою стало "створення для села життя освіченого, задоволеного й багатого", щоб газета стала "нашою", істинно хліборобською. Тож програма видання була такою: 1) сільське господарство; 2) кооперація; 3) земське й міське самоуправління; 4) культурно-освітній відділ; 5) інформаційний відділ (дані про законодавчі, урядові, адміністративні заходи, висвітлення подій у Росії та за кордоном, хроніка місцева й повітова, рецензії, листи, запитання й відповіді; 6) довідковий відділ, оголошення.

У перший рік видання більшість передових статей стосувалися війни та шляхів господарювання у складних умовах (здебільшого за підписом С. С. – "Про причини поточної війни", "Війна", "Чи страшний для нас наступ германців?", а також "Велика справа" К. П., "Чергові завдання" С. Семенова, "Звідки ще можна взяти кошти на допомогу раним і сім'ям запасних" священника Василя Семчинського).

Актуальною проблемою на той час залишалася і боротьба з пияцтвом, зокрема С. С. (можливо, той самий С. Семенов) присвятив низку ста-

тей ("Війна і горілка", "Чи не час задуматися...") темі, як зупинити "зеленого змія", влаштувати дозвілля, "відпочити душею" (театр, кінематограф, бесіди, читальні). Цій самій темі присвячена кореспонденція "Тверезе село" земського фельдшера М. Бабенка (1914. № 2), замітка "Носівське товариство боротьби з п'янством".

Значну частину газетної площі редакція відводила для публікації господарських матеріалів: заміток дописувачів, повідомлень із різних місць, обміну практичним досвідом, порад фахівців. Скажімо, уже в № 1 за 1914 р. опубліковано такі кореспонденції: "До посіву озимини" Є. Алексеева (Носівська дослідна станція), "Очищайте і сортуйте зерно для посіву!" агронома К. Полевицького, "Як зменшити шкоду та як-найшвидше позбутися ящура" земського ветеринарного лікаря В. І. Ентіна, "З хліборобської практики" Ів. Ів. Євтуха. Надалі теж зустрічалися матеріали агронома Л. Волонцевича, допис Івана Карповича Прилуцького із с. Татарівка, земського луговода К. Клименка, С. Кулжинського (Носівська дослідна станція), К. Білого, А. Хмелевського, А. Ланге, Терентія Кожемяки, Ів. П. Хвостика тощо. Часто такі замітки й повідомлення друкувалися у рубриках "Із хліборобської практики", "Від земських агрономів", "Повітова хроніка", "Хроніка місцевого життя", "Із практики і сільськогосподарської преси", "Поштова скринька". Читачі мали змогу дізнатися про події в Росії та за кордоном, отримати огляд воєнних дій (рубрики "Війна", "Народні чутки й висловлювання про війну", "Огляд військових дій", "Із діючої армії").

Не залишилися поза увагою і питання кооперації – це звернення, звіти, кореспонденції та статті ("Нарада представників кооперативних установ Ніжинського повіту", "Про самодіяльність і внутрішній контроль кооперативних товариств", "Про кооперативну просвіту" М. Примака, "Кооперативне страхування худоби" агронома Л. Волонцевича, "Про Ніжинську спілку кредитних кооперативів" В. Бориса, "Споживчі кооперативи, об'єднуйтеся у спілку" П. Я. Гавриша, "Шемякин суд в кооперативі" І. Шипка), а з № 19 за 1914 р. з'явилася рубрика "Хроніка кооперативного життя".

Чимало публікацій у газеті за підписом С. Семенова або позначених криптонімом С. С. Цей автор вів розмову про позашкільну освіту народу (1914. № 13), переваги нової влади (1917. № 9/10, 11), давав поради селянам ("Про правильну й беззбиткову відгодівлю худоби", "Остерігайтесь перекупників!", "Згодовуйте макуху!", "Здавайте відгодованих свиней тільки в армію") тощо.

1917 р. дещо змінилася не лише загальна тематика щотижневої газети "Нежинец", а й мова публікацій. Прміром, уже в № 1/2 опубліковано доповідну записку Ніжинському повітовому земському зібранню носівських кооперативів під назвою "Про викладання в школах українською мовою", де йшлося про великий відсоток неграмотних (у деяких губерніях до 55 %), що частково пояснювалося і неможливістю вчитися рідною мовою, читати (за їхньою відсутністю) українські книги. У такий спосіб пропонувалося ввести курс українознавства й викладання українською мовою у Чернігівській учительській семінарії та учительських інститутах для підготовки викладацького персоналу.

Не забарилися тут і публікації рідною мовою, зокрема поетичні спроби: К. Макаренко подав вірш "Нова зоря" (№ 12), а П. Самчевський "На свято Тарасове" (№ 15/16). Вони не зовсім вправні, але щирі, як-от у першого автора:

Нова зоря засіяла,
Землю освітила,
Всих людей вона російських
Дивом звеселила...

П. Самчевський зазначав: "Що я бачу? Сонце сяє, скрізь небо біліє І над нами Українській стяг наш ридный мріє. Що ми робим? Ми молимо, ми молимо Спаса За упокой душі батька нашого Тараса, Того батька, що благов вин у Господа долі Для Вкраины, а сам гинув у гиркій неволі".

Невипадково і в доповіді з'їзду представників сільських громадських комітетів Ніжинського повіту 5–6 квітня 1917 р. Сер. Раузов наголошував на умовах зміцнення демократичної республіки в Україні: організація хат-читалень, широка культурно-просвітня робота, організація народної освіти, поширення "Просвіт". Зокрема доповідач пропонував передплатити сільській громаді такі видання, як "Нова рада", "Воля народу", "Комашня", "Киевская мысль" тощо. А завершував свій виступ закликом – утілювати у життя заповіт нашого великого поета-громадянина: "Учіться, брати мої! Думайте, читайте, І чужому навчайтесь, свого не цурайтесь".

Друкувалися аналітичні матеріали, що стосувалися поточних політичних подій (цикл статей В. Кукаркіна – "В очікуванні нового державного ладу", "Час розплющити свої очі"; "Питання завтрашнього дня" П. Гавриша, "Продовольче питання" С. Д. Семенова), численні звернення й повідомлення Тимчасового уряду, Ніжинського громадського

комітету тощо. Оголошення найчастіше стосувалися землеробської техніки, продажу насіння і добрив, виготовлення та збуту сільськогосподарської продукції. В анонсах часто зустрічаються повідомлення про споріднену пресу, зокрема такі часописи, як "Новый колос", "Подольский хозяин", "Муравейник", "Сибирское сельское хозяйство" і т. п.

Передплатна ціна з доправленням і пересиланням становила 1,80 крб на рік, на півроку – 95 к.; без пересилання на рік – 1 крб, півроку – 55 к. Передплата приймалася на складі насіння та добрив Ніжинського сільськогосподарського товариства, в агрономічному відділі земського правління, кооперативах повіту, а за їхньої відсутності – у спеціальних агентів-селян.

Газета друкувалась у типолітографії наступників В. К. Меленевського, а також М. Г. Горбовіцера (1917).

№12

УТРЕННЯЯ ЗАРЯ: газета общественная, политическая, экономическая и литературная. Выходит ежедневно, кроме дней послепразничных. Чернігів, 1906. № 1, 1 червня – № 39, 16 липня.

Дод.: "Телеграммы газеты "Утренняя заря" от Российского и Петербургского телеграфных агентств" або просто "Телеграммы" (4, 5, 11, 12, 18, 19, 25, 26, 29, 30 червня; 2, 3, 5 липня).

Прим.: раніше газета мала назву "Десна" (див. № 29). Деякі матеріали друкувались українською мовою.

Наявність вид.: НБУВ: 1906 – № 10; ЧДІМ: 1906 – № 1–3, 5–39; ЧЛММК: 1906 – № 2–4, 6, 7, 9, 11–21, 23–28, 30–33, 35, 36, 38, 39; РНБ: 1906 – № 1–39.

У передовій статті "Чернігів, 1 червня" редакція змальовувала основні проблеми: критичний момент вибору історичного шляху, думські справи, боротьба з бюрократією тощо. На цьому тлі основною метою видання стала "організація в цьому напрямі громадської думки країни".

Газета містила такі рубрики: "Внутрішні повідомлення", "Із преси", "Іноземний огляд", "Російський літопис", "Із життя партій і спілок", "Державна Дума і Рада", "Телеграми", "З повітів", "Міська хроніка", "Театр і музика", "Судова хроніка", "Бібліографія", "Листи в редакцію", "Поштова скринька", "Довідковий вказівник", "Оголошення".

Постійно подавалися огляди та звіти з Державної думи, телеграми, а також інформаційні повідомлення про життя краю й держави, зарисовки про чернігівський побут. Авторами актуальних передових статей на політичні теми виступали найчастіше А. Вергежський ("Петербурзькі листи"), А. С. Изгоев ("Пробудження столичного пролетаріату", "Із залу Державної Думи"), С. Б. ("Націоналізм і національні партії в Росії"); деякі матеріали були без підпису ("Право судді", "Політичне становище справ у Росії", "Страйковий рух", "Комісія Думи про зловживання", "Очікування погромів").

Газета зверталася також до місцевих представників у Думі – І. Шраг подав замітки депутата "На місцях". Часто зустрічалися повідомлення від власного кореспондента з Петербурга за підписом Мих. (можливо, М. Могилянський). Активним був С. Л. (С. Лисенко), якому належали численні дискусійні матеріали ("Земство і Дума", "Не по коню, а по глоблі", "З життя партії "Народної свободи", "Критикам нашої газети", "До характеристики моменту", опонування українським позиціям Б. Грінченка, С. Русової та ін.).

Друкувалися нариси ("Нариси з в'язниці" Х., "Від Чернігова до Нарима" Олексія Васняйця), фейлетони ("Наші дрібні справи" Мухи, "Перед стратою" Н. Черняка, "Сільські листи" Владимировича, "Обивательщина" Демона із Задрипівки), роздуми ("Голос мирянина з приводу майбутньої церковної реформи" Мирянина) тощо.

Чимало тут матеріалів, що стосувалися українського життя, деякі з них друкувалися українською мовою. Наприклад, Над'єсманець умістив замітку "Глухів" (№ 7), повідомляючи про "тихе та мляве" життя містечка, яке оживили тільки вибори. Та автор звертає увагу на пожвавлення місцевої публіки, зацікавлення молоді українською книгою і газетою (читальня передплачує "Громадську думку", "Нову громаду"), при міській бібліотеці існує невеликий музей старовини.

До дискусії про скликання учительського з'їзду в Петербурзі та запровадження української мови викладання прилучилися С. Л. (Лисенко)

і Б. Грінченко. Зокрема, останній подав свої аргументи на захист національної освіти (№ 6), наполягав на потребі вивчати Т. Шевченка, Є. Гребінку, Л. Глібова, Марка Вовчка, П. Куліша, Панаса Мирного, які б дали школяреві: 1) розуміння рідної мови; 2) прищепили рідний світогляд; 3) рідний поетичний і побутовий матеріал, із яким тісно пов'язана дитяча психологія. Б. Грінченко наполягав на думці: не забувати, що на українській землі треба дбати про народ, який вирощує хліб, своїм потом і кров'ю здобуває духовну поживу; тому кожен неукраїнець має шанувати інтереси українців.

Письменник стверджував: "Я ніколи не проповідував принципу «Україна для українців», вона має бути відкритою для всіх, хто захоче жити в ній трудовим життям у мирній співпраці з нашим народом, але в той же час ми, українці, маємо право вимагати, щоб ці люди, котрі тут поселяються, не були ворогами нашому національному існуванню, не «третирували наш народ как объект для их централистических мероприятий»".

Такі думки не сподобалися С. Л., який у наступній публікації знову спробував обкидати Б. Грінченка "болотом", звинуватити його у "хулігансько-націоналістичних окриках". Чернігівський шовініст докоряє українським діячам і в тому, що вони "мусують українське питання в побутових стосунках; він не довіряє документам, а покликається на приватні розмови й чутки". Під заголовком "До статті п. Грінченка" опонент стверджує, що не мав намірів ображати публіциста, адже цінує його діяльність як члена Чернігівської громадської бібліотеки, при цьому Б. Грінченко вмів виявити "націоналістичну коректність", замовляючи для читання газети і журнали також "єврейською мовою". Та не всі подорожжя виступів письменника С. Лисенку зрозумілі, він не погоджується з "тактичними прийомами українських партій", не може збагнути потребу штурмувати "відчинені двері", коли йдеться про непорушні права національностей.

Українська тематика зустрічалася і в рубриці "Театр і музика". Зокрема, Є. Богословський прорецензував комедію "Суєта" І. Карпенка-Карого, концерт бандуриста Пархоменка, зауваживши, що останній подав "багатий матеріал для музичного етнографа і наукового дослідника народної музики" (№ 17). Редакція зверталася до передруків з інших видань (скажімо, замітки із Сосницького повіту, опублікованої раніше у щоденнику "Громадська думка"), а в розділі бібліографії аналізувалися українські й українознавчі видання.

Щоправда, уже відомий кореспондент С. Л. не погодився з виступом С. Русової на шпальтах "Украинского вестника", яка скаржилася на "обрусительську політику", перешкоди на шляху розвитку національної школи. Оponent наполягав: українські вчителі повинні менше думати про свої рахунки з визвольним рухом і більше працювати над просвітою мас; якщо вони денаціоналізовані, то не мають що й втрачати; необхідно дати народу знання, а вже сам народ вирішить, чи варто відстоювати (№ 25).

Українська діячка не залишила цю публікацію без відповіді, подаючи статтю "Національне питання і вчителі" (№ 37). Тож С. Русова справедливо наголошувала: народ без рідної школи не зможе здобути собі ні волі, ні землі; питання про українську мову – цілком природна вимога; бажано, аби вчителі чернігівського, борзенського, ніжинського, конотопського та інших південних повітів об'єднувалися для завоювання національної школи.

Та позиція редакції залишалася здебільшого шовіністичною. Це пояснювалось і у статті "Критикам нашої газети" (№ 33). С. Л. намагався проаналізувати деякі докори: 1) доступності газети для населення; 2) відображення суто місцевих питань; 3) достовірність деяких кореспонденцій. У своїх поясненнях автор зачепив і питання української мови, при цьому залишаючись захисником великодержавних інтересів: населення на півночі Десни набагато краще розуміє російську мову, ніж українську; сучасна газетна та книжкова українська мова перебуває лише на стадії формування, ще тільки "виковується", тому навіть деяким селянам, не звичним до читання, дуже важко дається розуміння української газети. Як виправдовування: "Утренняя заря" не цурається передруків із українськомовних видань, а саме – "Громадської думки", "Рідного краю" тощо.

Кілька фейлетонів опублікував на сторінках видання В. Самійленко, приховуючись під псевдонімом Staccato. Це, зокрема, "Утренняя заря (без всяких кавычек). Монолог, произнесенный на Красном мосту в 2 ½ часа ночи" (№ 14), "К лечению некоторых заболеваний" (№ 25). У першій публікації в алегоричній формі йшлося про цензуру та конфіскації преси в Чернігові (невипадково фейлетон починається словами: "Госпожа утренняя заря! Зачем вы светите? Кому ваш свет нужен здесь в Чернигове?").

У наступному фейлетоні В. Самійленко розповідав про відомі йому "секрети", засоби, як урятувати газету від конфіскацій. Автор дає визначення останнього: "Це хвороба, яка вражає цілі редакційні сім'ї,

хвороба гостра за формою, іноді переходить у хронічну, із нападами, що стаються час од часу. Вона висушує, ніби сухоти, трясє, як лихоманка, й багата, як інфлюєнца, різними ускладненнями". Передбачити цю хворобу майже неможливо, вона приходить зненацька: "... Часто трапляються випадки, коли суб'єкти з цілком здоровим серцем і легеньми зненацька відчують гострі напади та навпаки – люди зовсім без серця чи такі, легені яких ушкоджені настільки, що вони лишаються без голосу й можуть тільки видобувати слабкий писк, – виявляються зовсім не схильними до цієї хвороби". Рецепт один: уважно дослідити той ґрунт, де трапляється "хворобоутворююча бацила".

У подальших випусках газети редакція пояснювала реальну ситуацію: місцева адміністрація вилучає номери газет, незалежно від змісту, ще до виходу в світ; чимало видань припиняють своє життя. Не врятовує редакції і дотримання "всіх правил і формальностей" – уряд ставиться до преси як до політичного вияву.

У передовій статті "Переслідування преси й Утренней зари зокрема" (№ 17) йшлося: "Важке становище столичної преси, майже неможливе – провінційної, особливо у деяких губерніях, де пишню розквітає практика адміністративних «усмотрений по преимуществу»". Влітку 1906 р. майже кожен номер цього часопису піддавався конфіскації, надто відчутним стало прискіпування місцевої влади, прагнення будь-що припинити вихід газети. Це "епідемія конфронтації", в яку потрапила "Утренняя заря" передусім за намагання дотримуватися конституційного права "вільно обговорювати". Відчутними були спроби "вбити газету", заборонити продавати її у деяких містах губернії. Редакція подала у суд на "неправильність конфіскації деяких номерів", але суд мовчав.

Не втрачаючи надії на майбутнє існування, у липні 1906 р. газета продовжувала передплату для читачів, зазначаючи імена своїх співробітників: С. Балабуха, М. Вербицький, М. К. Вороний, О. Гаршин, І. Гессен, О. Л. Глібов, А. С. Ізгоев, М. К. Імшенецький, М. М. Коцюбинський, С. І. Лисенко, М. М. Могилянський, О. О. Русов, В. І. Самійленко, І. Л. Шраг (№ 30). Вже у № 39 подавалося сумне розпорядження: за рішенням адміністрації редакція газети "висилається на час посиленого становища з Чернігова", доводиться чекати на "кращі часи". У повідомленні зазначено: "З великим смутком залишаємо перо, в надії на те, що газета в Чернігові, яка перебере від нас важку спадщину, не забариться".

Редакція стверджувала: за чотири місяці "на своєму посту" траплялися і маленькі радощі, і значні невдачі; два редактори опинилися на лаві підсудних; випробували на собі "суд глупца и смех толпы холодный"; відчували тиск прихований і відвертий, законний і абсолютно несправедливий, тож доводиться полишати справу зі спокійною совістю. Зігрівало сподівання, що "жалюгідна бюрократія" випустить кермо влади зі своїх рук і на зміну вийде справжній велетень – народне представництво.

Передплатна ціна на газету в рік для міського населення становила 3,50 крб, на 6 міс. – 3 крб, 3 міс. – 1,60, 1 міс. – 60 к. Номер коштував 3 к. Інші передплатні ціни були для іногородніх читачів (більші); менші розцінки пропонувалися пільговим категоріям: сільському духовенству, сільським учителям, фельдшерам, робітникам і селянам.

Адреса редакція й контора була така: м. Чернігів, вул. Лизогубівська, 19, будинок Кожаренка.

Редакція була відчинена для відвідувачів щоденно із 12 до 13 год. Контора працювала з відвідувачами для оформлення передплати й оголошень із 10 до 15 та із 17 до 19 год, а у святкові дні – з 10 до 13 год.

"Утренняя заря" виходила у друкарні Чернігівського губернського земства.

№ 13

ЧЕРНИГОВСКАЯ ЗЕМСКАЯ ГАЗЕТА: издание Черниговского губернского земства. Выходит по вторкам и пятницам (1917), выходит щотижнево (1918). Чернігів, 1917. № 1, 3 січня – 1918. № 94, 31 грудня (1917. № 100, 29 грудня).

Ред.: Бакуринский А. А. (№ 1–29, 35/36–38), Калиновский П. И. (№ 10–34), Курочкин В. И. (№ 39–40), Адаменко В. Ф. (№ 41–47, 52–57, 59, 60, 64–72, 75–82/83), Свечин А. А. (№ 48–51, 58, 73, 74, 84/85), Винников Н. П. (№ 61–62), Барановский А. А. (№ 63).

Вид.: Черниговское губернское земство.

Дод.: до окремих номерів, зокрема до № 20.

Прим.: до 29 грудня 1916 р. газета мала назву "Черниговская земская неделя" (див. № 88).

У логотипі газети – принадна ілюстрація з українськими атрибутами: вітряк, чоловік у брилі оре ниву, дівчина у народному вбранні йде з коромислом від криниці. Редакція надавала важливого значення земській і міській хроніці Чернігівської губернії, писала про всі важливі культурно-духовні події (від богослужіння, відкриття нового народного дому, діяльності педагогічного товариства у Ніжині, курсів бібліотечної справи до заснування кооперативів, громадської шевської майстерні, лікарських послуг, культурно-просвітнього пробудження села тощо). Серед основних рубрик: "По Росії", "Державна Дума", "Велика війна народів", "Поштова скринька", "За кордоном", "Бібліографія", "Різні повідомлення", "Питання і відповіді", "Довідкові дані", "На теми дня", "Оголошення" і т. п.

[illegible]

"Отверезіння", "Напередодні", "Інтелігенція і народ", "Весна", "На порозі щастя", "Вільна Росія", "Свобода в небезпеці") автор присвятив культурно-духовному піднесенню: створення громадсько-виховних гуртків для юнацтва, пожвавлення культурно-просвітньої роботи на селі, оздоровлення від п'янства і т. п. Скажімо, у розділі "Жінка" Н. Степаненко вказував на важку долю жінки та її обов'язки у воєнний час; під заголовком "До світла" зауважував про школу – "духовний осередок, світло осяйне", "багатство, що допомагає залікувати рани, заповнити прогалини й недоліки нашого безталанного життя".

На шпальтах видання – різноманітний спектр жанрів (статті, нариси, огляди, відгуки, звіти, листи, повідомлення, фейлетони). Не менш мозаїчна тематика публікацій, серед яких такі виступи: "Земська страхова справа" В. Мендовського, "Торф і вибір способу розробки його" інженера Б. Васютинського, "Ніжинська міська чоловіча гімназія" Д. Ф., "Про заміну тютюну кормовими та городніми культурами" С. Кулжинського, "Крок до об'єднання вчительства" Учителя, "По білому світу" Проїзжого, "Захист пам'яток старовини" Н. В., "Війна і народна школа" В. З. Гуринова, "Бережіть дітей" Н. Степаненка.

Газета мала широке коло дописувачів, які постійно надсилали звідусюди повідомлення про кооперативні товариства, фінансові справи, сільськогосподарські поради, спекуляції, знахарство, шкільництво, аматорські театри тощо. У розділі "Кореспонденції" друкувалися А. Бернадський, І. В. Пилипов, священник І. Рахний, Д. І. Мотис, А. З. Радченко, А. Тихонов, які представляли різні місцевості Чернігівської чи сусідніх губерній (с. Олтар, Чауси, Кролевець, Новгород-Сіверський, Ніжин). Траплялися також анонімні підписи: І. С., Харківець, Потребитель, Куцріян Недоглядайло, Шукач правди, Дім Віл, Фома Деревенський.

Видання постійно подавало оголошення та анонси часописів, серед яких "Нежинець", "Муравейник", "Хлебороб", "Южный кооператор", "Шлях" тощо. У № 16 під заголовком "Українські газети і журнали, що виходять тепер в Росії" повідомлялося про два тижневі харківські видання "Робітник" (передплатна ціна на 3 міс. – 1,95 крб) і "Рідне слово" (до кінця року – передплата 3,50 крб). У відділі бібліографії можна було дізнатися про нові книги (автори – Н. П. Дьяконенко, Книголюб, В. Курочкін), зокрема й відгуки про працю "Українські книжки для початкової школи". Друкувалося повідомлення: шкільне інформаційне

бюро при Товаристві шкільної опіки дає відомості про українські шкільні книги (букварі, читанки, задачники, українська педагогічна бібліотека). Навіть оголошення мало такий зміст: "Важне для українців. Хто потребує посади, або хто шукає робітників, нехай пише до "Бюро Праці" при Українській Центральній Раді у Києві, Педагогічний музей".

Невипадково у газеті з'явився постійний український відділ, де публікувались матеріали рідною мовою, таким чином, сприяючи поширенню національних ідей і національної свідомості у краї. Зокрема, подавався заклик ради Товариства українських поступовців: "Доля України – в руках її синів, її народу. Рідний край усіх дітей своїх скликає до роботи, її на всіх вистачить! ... Пам'ятаймо, що не бувають вдруге такі хвилі і що історія не прощає помилок, вагання і недбальства" (№ 22). Учителю із Сосниці надіслав лист "До української громади", розповідаючи про народні зібрання з читанням віршів Шевченка, висловлюючи сподівання, що "почне Україна вчитись і зрівняється з боку освіти з Європою і з Америкою" (№ 23).

Окрім офіційних звернень (Української Центральної ради до народу, "До українських народних учителів" тощо), подібні заклики висловлювало чимало дописувачів видання. Зокрема, сотник національного війська України Василь Павленко неодноразово повторив "Відозву до жителів Чернігова і його околиць", Микола Шраг у статті-привітанні "Христос воскрес" окреслював мету – "зробити Україну свідомою країною, дати очі, повернути зріння всьому нашому гнобленню зробленому незрячим – народові. Ми мусимо йти до того, щоб зробити його культурно великим народом" (№ 28). У кореспонденції "До українізації народної школи" учителька спонукала "дати дітям українську мову, українську книжку, українську пісню", адже через мову і просвіту в майбутньому виявиться нація" (№ 29).

Чимало публікацій присвячено звітам із різних національних заходів на Чернігівщині. Про українські збори у Чернігові кореспондент повідомляв у № 24, розповідаючи про висловлені побажання "розвитку національної програми" і спів "Ще не вмерла Україна" на завершення зустрічі. У хроніці "По Чернігівській губернії" повідомлялося про товариство "Просвіта", діяльність його п'яти секцій, драматичного гуртка й хору. Подібний зміст мали повідомлення "Українська маніфестація у Києві", "Українське віче у Полтаві", "Українське зібрання у Городні", "9 квітня у Чернігові" (панахида за М. Коцюбинським), "Нові товари-

ства на селі", "Український з'їзд у Харкові", "Українська національна рада в Петербурзі", а також розповіді про перші загальні збори українців у Конотопі, "гуртову сходку" у селі Ксендзівка Кролевецького повіту. Навіть у російськомовних текстах звучали українські акценти, наприклад у звіті "Губернський селянський з'їзд" Ф. Киселевича, який зазначав: "...Чується проста, дзвінка, красива українська мова", делегати раз по раз читали рядки Шевченка, а стіл президії прикрашав бюст Кобзаря (№ 30).

Прості та щирі слова своїх глибоких почуттів вкладали дописувачі у поетичні та прозові рядки У такий спосіб з'явилися на шпальтах "Черниговской земской газеты" оповідання "Землиця рідна" М. Пилиповича, "Кобчик" Н. Степаненка, "Зінькове щастя" Ю. Юрася, вірші "Народний марш" Христі Алчевської, "До солдатів" солдата восьмої роти П. М. ("Брати мої, схаменіться, За розум візьміться, І розумними очима Навкрути дивіться"), "На спомин Т. Г. Шевченка" сільського писаря К. Г. Макаренка із с. Шияковка ("Любий батьку наш, Тарасе, Молись за нас Богу Там на небі, щоб знайти нам Правдиву дорогу..."). Деякі матеріали мали роз'яснювально-агітаційний характер. Наприклад, кореспонденції й огляди "Що є загальне, рівне, пряме й таємне голосування?" Ол. Кор-го, "Якої нам треба школи" Н. Ядого, "Про автономію і федерацію" Г. С., "Порозуміння", "Хто як розуміє", "З'їзд народів Росії" і "Російська федерально-демократична республіка" М. Шрага, "Відродження України" К., "Українська селянська спілка" Спілчанина, "До моменту" В. Еллінського, "До українізації церкви" Українця, "Про земельну справу" Ів. Мохнатка. На сторінках газети містяться і публікації Мих. Могилянського (передові статті "1 січня", "17 січня", "Новий наступ", нарис "Учитель земських поколінь", некролог про громадського діяча В. М. Хижнякова). Інший некролог ("Граф Л. К. Розумовський") належав Вас. Різниченку. Замітки українською мовою вміщували також Заброда, Громадянин, Гнат Наєнко, Г. І. Опанасенко, Олександр Хведченко, Чужий, Селянин, земський лікар Н. Дьяконов.

У передовій статті "21 квітня" за підписом Н ішлося: "Революція, як величезний плут, пройшла по Росії, підняла із глибин такі шари, які ще зроду не були на версі, зроду не бачили сонячного світла. Всі глухі, темні кутки можна тепер роздивитися при світлі сонця волі...". Покладалася надія на вчителів, агітаторів, курси українознавства, які б пробудили народ. Автор продовжував: "Революція глибоко зорала на-

родне поле і вже наблизився час сіянки, щоб потім кошики були повні доброго зерна". Цю місію – кидати зерна знання і просвіти в маси – виконувала й "Черниговская земская газета".

Часопис виходив у Чернігівській земській друкарні.

№ 14

ЧЕРНИГОВСКИЙ КРАЙ: ежедневная вечерняя газета. Чернігів, 1917. № 1, [10 жовтня] – 1918. № 45, 3 квітня (1917. № 65, 30 грудня).

Ред.: Гофман М. Л., Адаменко В. Ф. (№ 64, 75), Свечин А. А. (№ 73).

Прим.: заголовок подавався російською, текст – українською та російською мовами.

Дод.: Телеграммы "Черниговского края" (1917. – 7, 8 жовтня).

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 1–65; ДНАБ: 1917 – № 21, 24, 26, 27, 29–31, 33, 34; ЧДІМ: 1917 – № 1–64; РНБ: 1917 – № 7, 10, 15, 47, 48, 52, 55, 57, 63, 64, 1918 – № 1 (66) – 4.

В анонсі повідомлялося, що редакція особливу увагу звертатиме на український рух, аграрні реформи й народну освіту. Замітки та огляди подавалися у рубриках "Телеграми", "Війна", "З газет", "За кордоном", "По Росії", "Місцеве життя" тощо. Передові статті (без підпису) були присвячені, як правило, аналізу політичного моменту ("Початок кінця (Петроградська авантюра)", про значення Центральної Ради й Генерального секретаріату). Друкувалися також статті: "Буржуазія й інтелігенція" М. Л. (№ 10), "Чи багатшає в цей час село?" і "Хлібна торгівля по Чернігівській губернії" (№ 47) А. Введенського, "Реформи і паліативи" (№ 15) священника Гаврила Лобова, "Більше світла!" (№ 55) і "1917-й рік" (1918. № 3) Мих. Могилянського, цикл "Апостоли свободи в російській літературі" М. Л. Гофмана, "Українські гроші" Чернігівця (1918. № 4) тощо.

Низку заміток і кореспонденцій про місцеву культуру подав В. Модзалевський, зокрема розповіді про Чернігівський історичний музей. Цьому самому автору належить і стаття у № 1 за 1918 р. "Питання українознавства".

На примірнику, що зберігається у фондах РНБ, від руки чорнилами зроблені помітки до матеріалів про книговидавничу й театральну справу, де зазначений автор – В. Модзалевський, в оглядах "По губернії" (підпис Солонина), фейлетоніст Скептик розшифрований як Архангельський.

Деякі матеріали у газеті (передусім офіційного характеру) опубліковані українською мовою: оголошення про відкриття Української академії мистецтв у Києві за підписом генерального секретаря УНР І. Степенка (№ 15), звернення "Від Українського Союзу і охорони державності й господарства (від Партії народної волі безпартійних хліборобів і громадських діячів)" (№ 55), "Професіональні поштово-телеграфні організації" за підписом генерального секретаря Микити Шаповала (№ 63). Зустрічаються на шпальтах "Черниговского края" і художні твори (оповідання "Сучасні новели" Хобіаса, вірш "Вночі знову заграють..." Ф. Антіоха).

У газеті подавалися оголошення, серед яких і таке: "Потрібен хлопчик для рознесення газет. Приходить з 10 до 14 в редакцію (вул. Святославська, буд. Орішкевича, навпроти училища сліпих)". В останньому номері за 1918 р. є анонс новозаснованого видавничого товариства "Сіверянська думка" у Чернігові (1918).

Ціна номера "Черниговского края" становила 15 к., на місяць – 3 крб., а із жовтня 1917 і до кінця року – 6 крб.

Газета виходила у Чернігівській єпархійській друкарні.

ЧЕРНИГОВСКИЙ ЛИСТОК. Выходит еженедельно по средам; Выходит один раз в неделю. Чернігів, 1861. № 1, 12 липня – 1863. № 14, 6 серпня.

Ред.-вид.: Глебов Л.

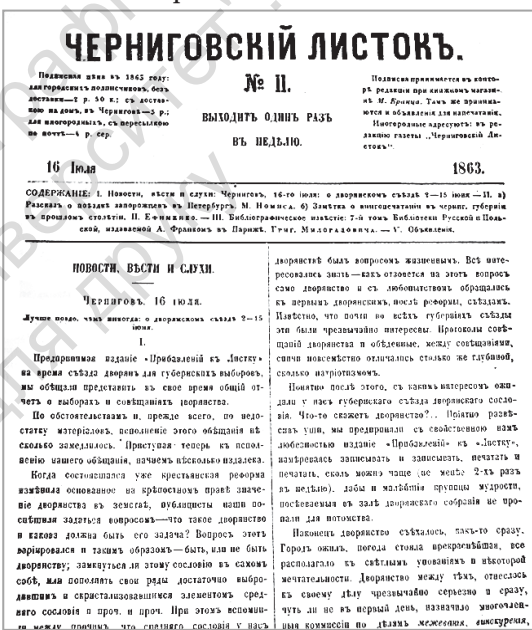
Дод.: 1863 – до № 4 (6 с.), № 5 (4 с.).

Прим.: тексты друкувалися російською та українською мовами.

Наявність вид.: НБУВ: 1861 – № 1–11, 1862 – № 1–34, 1863 – № 1–14; ЧДІМ: 1861 – № 1–11, 1863 – № 1–14; РДБ: 1862 – № 1, 2, 6, 8, 10–35/36, дод. до № 4, 5, 1863 – № 1–14; РНБ: 1861 – № 1–11, 1862 – № 1–35/36.

Редакція звернулася до читачів такими словами: "Ми починаємо видання нашої газети у такий час, коли в Чернігові, як і в інших подібних до нього і навіть кращих містах, царствує абсолютне затишшя..." (№ 1). Але поява газети 12 липня 1861 р. стала небувалою для провінційного міста новиною; місцевий орган суспільного життя покликаний був служити загальній користі, сподіваючись водночас на допомогу освічених людей. Щоправда, редактор намагався виправдати дорожнечу тижневика: "При всьому нашому бажанні призначити меншою плату, ми, беручи до уваги друкарські витрати, плату за пересилання і не передбачаючи на перший час значної кількості передплатників, ніяк не могли це зробити. Хто хоч якось знайомий із подібною справою, той згодиться з нами, що видавати газету, при таких умовах, за меншу плату, нема ніякої можливості".

У цьому самому номері опубліковано лист редактору О. Ф. Марковича, який висловлював свою радість із приводу "чудового заходу" під назвою "Листок", дякував "за цей подарунок Чернігівцям", обіцяв свою

підтримку. Він зауважував: "Жизнь наша тянется сетью водяных растений, разрывание и очищение которых для удобства пловцов составляет задачу каждого гражданина. Благородную цель эту конечно имеют благороднейшие личности нашего общества. Но и уполномоченные властью или голосом перед властью едва ли могут всегда стоять на страже общественного дела", "у нас перед глазами ваш "Листок", как живой услужливый господин, с протянутыми ко всему новому руками...".

Повідомляючи факти із життя селян, виступаючи за "гуманну висоту святої емансипації сільської жінки, дарованої їй малоросійським становищем", "відтворюючи в рядку" критичні зауваження щодо поштових станцій, автор наприкінці щиро зізнавався про своє бажання й "особливе задоволення служити хоча б зрідка" газетній справі. У примітці редактор публічно запросив до співробітництва: "Покорнейше просим!" (1861. № 1).

"Черниговский листок" завжди відкривався рубрикою "Новини, вісті, чутки" (іноді з підзаголовками "міська хроніка" і "вісті з повітів"), де кожне повідомлення починалося словами: "З Городні нам пишуть", "Із Ніжина повідомляють", "Із Козельця ми отримали від нашого кореспондента наступну звістку", "Із Полтави ми отримали наступний цікавий лист від нашого кореспондента" тощо. Ішлося тут про різні стихійні лиха, становище найманих робітників, освітні справи, недобросовісність чиновників, економічні негаразди та суспільні проблеми.

Скажімо, можна прочитати такі короткі замітки: "У Суразькому повіті, в лісових дачах графині Заводовської, 30 серп., згоріло 60 десят. стройового і дров'яного лісу, на 18,000 карбованців сріблом", "Ніжин нібито в облозі: постійно осягається вогнем; постійно б'ють на сполох. Із деякого часу він схожий на Севастополь. Не минуло й трьох днів, як 11-го жовтня, вночі, барабан і дзвони повідомили, що в місті знову пожежа – й одного будинку з усіма службами як не було! Що це з містом нашим відбувається? Коли нещасні мешканці дочекаються завершення пожеж і заспокояться? При всій дороговизні дров на ніжинському базарі, люди Бога молять, щоб швидше настала зима і снігом замело будинки й покрило дахи – інакше нема порятунку!" (1862. № 28).

Таким чином, найбільша увага відводилася поточним подіям; кореспонденти зверталися навіть до життєво важливих фактів: про жіночі пансіони у Чернігові, потребу відкриття школи для єврейських дівчаток, заснування ярмаркового комітету в Кролевці, відкриття бібліоте-

ки, літні зібрання в міському саду, штучні мінеральні води у Чернігові, викрадення церковних коштів, благодійні спектаклі у Києві та Чернігові, майбутні літні розваги у Ніжині, концерт на користь осіб, які постраждали від пожежі.

Деякі повідомлення мали такі підзаголовки: "Сумна подія в Чернігові", "Відкриття розміну кредитних білетів на золото і срібло", "Цікава новина для любителів збройового полювання", "Еротичні пригоди в темній алеї міського саду", "Про стан хлібів і трав у Чернігівській губернії", "Золото в Житомирі", "Свято жіночої свободи", "Незвичайна й сумна пригода в колі сільських дітей" і т. п. Зазначимо, що найчастіше йшлося про нещасні природні та побутові випадки: пожежі, повені, засухи, неврожай, крадіжки, вбивства.

Умінням побачити й передати гостроту суспільних фактів вирізнявся І. Андрущенко (підписувався як И. А-ко, У. Т-р-к-н), якому належать такі публікації, як "Із хроніки одного повітового містечка. Замітки туриста" та "Із Городні (Лист у редакцію "Листка)". Дослідники стверджують, що за підписом "Кореспондент" стояв також цей автор, який опублікував матеріал "Із Козельця".

Були й інші рубрики, наприклад: "Загальнокорисні відомості" (скажімо, розповіді про дзвони з литої сталі, засоби для винищення саранчі, насіння для розсади капусти, різновиди чаю та кави, унікальність гігантського кедрового дерева й водопаду на річці Шпираваті, можливості для лікування тварин і т. п.), "Бібліографічні відомості" (або "повідомлення") з оглядом книжкових і газетно-журнальних новинок різного змісту, "Відповіді редакції "Листка" (або "Від редакції"), "Некролог", "Оголошення" тощо.

Важливого значення надавав редактор "Черниговского листка" публікації нарисів (історичних, етнографічних, подорожніх), фейлетонів, белетристики (вірші, байки, оповідання), значна частина яких належала П. Кулішу, О. Кониському, М. Номису (С. Носа), І. Андрущенко, П. Єфименку, а також самому Л. Глібову. П. Куліш, зокрема, надрукував повість "Українські незабудки", вірші "Остання пісня", "Початок нової поеми", "Сонет", "Дума про Савву Кононенка", ідилію "Дівоче серце", роман "Хутір Маківка", "Офіцерська гулянка в Іволгіна", уривок із історії боротьби шляхти з козаками "Битва під Кумейками". О. Кониський (А. Конисский) – кореспонденції "Із Полтави", вірші "До вбогої" і "Безталанна", нарис "Збігли", оповідання "П'яниця" і "Якесь мертво тіло", народне оповідання "Купований батько", лист до редакції

про чоловічу щоденну школу в Полтаві. М. Номис запропонував читачам "Оповідання про поїздки запорожців у Петербург", "Казку про царенка Івана і чортову дочку", "Дещо про українське писання і про словозбір К. Шейковського", різні бібліографічні замітки; О. Тищинський – розповіді про седнівську іллінську ярмарку (лист до редакції).

Серед інших художніх творів: оповідання "Дивний випадок" М. Роздольного, вірш "Ой вижду я, вижду" П. Кузьменка, поезія "Закувала зозуленька" Н. Вернигори, "Не щодня бридня, деколи й правда (из крѣпацкаго побиту)" й оповідання "Чернеча пустка" О. Кирьякова; повісті "Наташа" і "На кому женитися?" (підпис І. К., як довели дослідники, належить І. Г. Кулжинському); ескіз "Путівець", нарис "В селі", вірші "Даша", "Із Гюго" (підписи – П. С., П. Сонін) П. О. Зеленого, чинновника з Херсонщини тощо.

Цікаві освітньо-педагогічні матеріали публікував у "Черниговском листке" І. Лашнюков, зокрема "Стан історичної науки у Західних слов'ян. Характер журналістики на Заході", "Сучасне політичне становище у слов'ян", "Чеські школи і педагогічний інститут в Празі" тощо. Цикл історичних нарисів із історії Лівобережної України XVIII ст. подав О. Лазаревський.

Історик П. Єфименко запропонував статтю "Від чого виникла назва м. Чернігова". Йому також належить ґрунтовна розвідка "Замітка про книгодрукування в чернігівській губернії в минулому столітті" (1863. № 11), де підкреслено важливі висновки: виробництво книг "завжди йде паралельно з розвитком країни", щоб старовинні книги не валялися розкидані повсюди лише на "користь мишам", слід їх зібрати для унікальної та "багатої бібліотеки шанувальників старовини"; деякі твори чи передмови написані "тодішньою книжною мовою, часто доволі близькою до народної", майже скрізь знаходяться позначки "південно-російської літературної мови". Учений прагнув створити повну бібліографію подібних видань, описуючи зображення гербів, біографічних даних, присвят, передмов, змісту, словників невідомих висловів та окремих слів. Він зазначав: "А ознайомити з усім розумовим капіталом наших предків – це наш святий обов'язок" (1863. № 11. С. 87).

Частину своїх творів на сторінках "Черниговского листка" Л. Глібов позначав псевдонімами та криптонімами: Л. Г., Простодушний ("Заметки Простодушного", "Сердечная песня", "Интимная песня"), Ів. Кенер ("Нежин (Из дорожных заметок)"), вірші "Раздумье", "Мать и дочь",

"Вечер", "Прежде и ныне" та ін.). Найбільше редактор подав поетичних творів ("Поэзия", "Воспоминание", "Путник", "Далеко, посмотришь...", "Песня", "Раздумье", "Вечер", "Элегия", "В глазах ее чудных...", "В небесах родного юга...") (писав російською мовою). Л. Глібов надрукував також уривок із комедії "Проезжие" (1862. № 3). Дві байки побачили світ і українською мовою: "Мишача рада" і "Пан на всю губу".

Деякі передові (редакційні) статті друкувалися без підпису, але вказували належність редактору. Продовжуючи видання "Черниговского листка" після тривалої перерви (квітень, 1862), Л. І. Глібов частково нарікав на ті труднощі, що сталися на шляху видання газети: "... Між тим як у справі нашій, крім щирого бажання служити на користь суспільству, нічого не було, жодних матеріальних розрахунків і вигод. Хто ближче знайомий з нашою редакцією і з нашими діями, з нашими зусиллями, той дуже добре знає, що ми провадили свою справу навіть зі збитками для себе. Нас можна, звісно, звинуватити хіба що в тому, що ми взяли за здійснення надто сміливої думки – створити свій друкований орган у такому скромному місті, як наш Чернігів; але й така смілива думка все ж здійсненна..." (1862. № 1).

Іншим разом, повідомляючи про значення дворянства після проведення селянської реформи у Росії 1861 р., наголошуючи на тому, що публіцисти намагалися всебічно з'ясувати роль дворянства у суспільних перетвореннях держави, Л. Глібов навіть намагався видавати "Прибавления к "Листку", щоб висвітлювати всі поточні новини під час губернського з'їзду дворянського стану в Чернігові. Та про це письменник іронічно повідомив: "Приємно розвісивши вуха, ми розпочали з притаманною нам люб'язністю видання "Прибавлений" к "Листку", прагнучи записувати й записувати, друкувати й друкувати, якомога частіше (не рідше двох разів у тиждень), щоб навіть найдрібніші частинки мудрості, посіяні в залі дворянського зібрання, не пропали для нащадків" (1863. № 11).

Серед матеріалів редактора газети – замітка про стан жіночої освіти, кореспонденції про життя Чернігова, звіт про "події минулого тижня" (зокрема, "губернське зібрання дворянства з погляду впливу на фізіономію міста"; десяту ярмарку, "нічим не примітну"; "живі картини і спектаклі, виконані любителями"); театральний огляд (приміром, виставу "Наталка Полтавка") тощо.

Тижневик подавав також театральні рецензії, книжкові й журнальні новини (розділ "Бібліографічні відомості"), де друкувалися замітки про французьке видання Шевальє (автор Г. Милорадович знаходить місця про козаків, їхній побут під владою Польщі, наводить порівняння Хмельницького з "російським Кромвелем", доволі честолюбним і відважним).

Містилися повідомлення про передплату на різні часописи, зокрема "Киевский телеграф" (редактор і видавець А. Фон-Юнк детально подавав програму цієї політичної й літературної газети, перелічував її відділи, указував на умови передплати й отримання безкоштовних премій для річних передплатників – "Украинский альбом" із 12-ти картин і брошури "Правила для опису винокурних заводів").

Частина матеріалів тижневика мала яскраве українське забарвлення: якщо не мовою (деякі українські тексти подавалися в російській транслітерації), то сюжетами, повідомленнями, зверненням до історичної минувшини чи розглядом важливих тогочасних питань. Скажімо, було опубліковано лист від полтавського кореспондента д. Олек. Переходовця, який напівжартома розпочинав своє звернення: "Давно вже не писав я до вас, Високоповажний Добродію! Не до того, знаєте, було... Хвалить Бога, трошки одпустило... Про кого ж, або про що до вас тепер написати? чи про панів, чи про людей?" (1862. № 28).

Зупинився дописувач і на дворянських виборах, і на підготовці до проведення літературно-музичних вечорів, пожалкував, що цензура не дозволяє влаштовувати ті вечори "в пользу убогої сім'ї" без письменника. Тому й завершувалася кореспонденція проханням: "Оповістіть, будьте ласкави, через свій Листок, чи нема де гулящого такого літератора; хоч и невідомого літературі, дарма! аби відомий був усім. Нехай би він приїхав до нас; може б він допоміг нам у пригоді... Обізвітця, люде добрі! обзивайтесь літераторі" (с. 219–220).

Оголошення найчастіше зустрічались у рубриці "Різні оголошення, виклики, запити й відгуки". Тут можна було прочитати: "Віддаються в оренду з 1-го Січня 1863 року, Городницького повіту в с. Довгій Греблі ШІСТЬ ВОДЯНИХ МЛИНІВ І СУКНОВАЛЬНЯ на річці Снов. Там же шинковий заклад із городом і з правом рибного лову. У тому ж повіті в селах: Ваганичах, Куснях і Переписі та в селах Ільмівці, Карпові віддаються в оренду шинкові заклади з городами. Продається в тому ж повіті, в селі Олександрівці, ЛІСОВА ДАЧА з частиною орної і сінокісної землі, з шинковим закладом і городом.

Кількість усієї землі близько 500 ДЕСЯТИН. Про умови довідатися можна в селі Ваганичах, у власника Штаб-Ротмістра Євреїнова, який наймає на службу до себе людей, які бажають обійняти посади: кухаря, лакеїв, кучерів, пралі, прикажчиків, писарів, головного лісівника і полісівників, а також гуменників і скотарів" (1862. № 28).

Не зайвими тут були повідомлення про "кабінет для читання" у Петербурзі, послуги місцевого засновника товариства "Російського поземельного банку" в Чернігові Дмитра Захаровича Подольського, годинникових справ майстра Роговина (хоча його будинок згорів, але годинник, зданий у ремонт невідомим паном, врятований і чекає свого власника), продаж вина в підвалах при винокурному заводі дійсного таємного радника Олександра Васильовича Кочубея у "трьох верстах від м. Борзни" і т. п.

Передплатна вартість "Черниговского листка" 1861 р. становила для міських читачів 2 крб, з доправленням у Чернігові – 2,50, для іногородніх із доправленням поштою – 3 крб сріблом. Наступного року ці послуги зросли: для міських передплатників без доправлення – 2,50, із доправленням додому в Чернігові – 3 крб, для іногородніх із пересиланням поштою – 4 крб сріблом. Передплата приймалася у конторі редакції при друкарні М. Шапіри, потім у конторі редакції при книжковому магазині М. Кранца (там само можна було подати й оголошення). На деяких номерах зазначено: "Друк дозволяється. 13 жовтня 1862 року. Цензуруючий неофіційну частину Губ. Ведомостей В. Заїка" (1862. № 28. 14 окт.), "Дозволено цензурою. Чернігів, 18 липня 1863 року" (1863. № 11. 16 июля).

Газета виходила у губернській друкарні.

№ 16

ЧЕРНИГОВЩИНА: [щоденна громадсько-політична газета]. Чернігів, 1917.

Відп. ред.: Свечин А., Коновал І.

Вид.: Чернігівське губернське земство.

Прим.: імовірно, газета виходила з 1918 р., адже у чернігівських виданнях оголошувалася передплата на "Черниговщину" на 1918 р.

Джер.: Кузеля З. З культурного життя України. – С. 16; Черниговская земская газета. – 1917. – № 90/91. – С. 16, № 92/93. – С. 15; Чернігівські губернські вісті. – 1917. – № 58–61; Известия Городнянского уездного исполнительного комитета. – 1917. – № 29. – С. 6; Известия Сновского совета рабочих и солдатских депутатов. – 1917. – № 51; Известия Черниговского губернского продовольственного комитета. – 1917. – № 36. – С. 592; № 37. – С. 608; Черниговский вестник. – 1917. – № 51. – С. 7, № 52. – С. 8, № 53 – С. 4, № 54 – С. 8.

Зокрема повідомлялося, що видання виходитиме у "форматі звичайного газетного аркуша", друкуватиметься українською і російською мовами. За мету редакція ставила своєчасне повідомлення населенню губернії основних подій краю, широке висвітлення господарських, громадсько-політичних новин, крайових і загальнодержавних питань поточного моменту.

№ 17

ЧЕРНІГІВСЬКІ ГУБЕРНСЬКІ ВІСТІ / ЧЕРНИГОВСКИЕ ГУБЕРНСКИЕ ИЗВЕСТИЯ:

(орган губернского старости (1918). Газета виходить двічі на тиждень. Чернігів, 1917. № 45, 1 жовтня – 1918. № 43, 31 грудня (1917. № 68, 30 грудня).

Ред.: Чернігівський губернський комісар Д. І. Дорошенко, секретар редакції І. Коновал (1917, № 48 – 67); виконуючий обов'язки Чернігівського губернского комісара І. Коновал (1918, № 1); помічник Чернігівського губернского комісара І. Коновал (1918, № 5–11); Чернігівський губернский староста М. Савицький (1918, № 22); за Чернігівського губернского старосту А. Бакуринський (1918, № 13) тощо.

Прим.: до 1 жовтня 1917 р. газета видавалася російською мовою за назвою "Известия Черниговского губернского исполнительного комитета" (див. № 47). Із № 45 заголовок подавався українською, а текст українською та російською мовами.

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 48–58, 61, 63, 65, 67; ДНАБ: 1917 – № 48–67, 1918 – № 1–43; РДБ: 1917 – № 45–68.

Повідомлялося, що газета видається у "побільшеному обсягові" як урядовий губернский орган. На першому місці – публікації офіційно-

го характеру: накази Тимчасового уряду, міністерські циркуляри, розпорядження губернського комісара, телеграми, адміністративні повідомлення, відозви, об'яви тощо. У рубриці "Місцевий відділ" подавалися списки гласних, оголошення тощо.

Чимало тут публікацій "Від Генерального секретаріату України", "Від Генерального секретаріату фінансів України", "До української людності", "До свідомого громадянства України", "Універсал УНР" і т. п. Із № 56 після проголошення Української Республіки більша частина газети була зайнята інформаційними матеріалами, звітами, нотами, ухвалами, законами, циркулярами Генерального секретаріату, звітами про засідання Малої Ради тощо.

Передплата газети була такою: до кінця року – 4 крб., на 1 міс. – 1,75 крб. Номер коштував 15 к., а з пересиланням – 20 к.

Редакція розміщувалася за адресою: м. Чернігів, будинок губернського правління.

Видання виходило у друкарні Чернігівського губернського правління.

№ 18

БЛАГОВЕСТ: общедоступное издание (1885–1890). Выходит 1 и 15 числа.

Ніжин, 1889. № 10, 15 серпня – 1890. № 1/2, 1 січня.

Вид.: Кулжинский Г. И.

Прим.: із січня 1883 р. до грудня 1887 р. журнал видавався у Харкові, потім (до № 9 за 1889 р.) – у Петербурзі.

Наявність вид.: РДБ: 1889 – № 10–17, 1890 – № 1/2; РНБ: 1889 – № 10–17, 1890 – № 1/2.

Редакція повідомляла, що з дозволу Головного управління у справах друку редакцію й контору журналу переведено до Ніжина. Зазначалося, що "Благовест" і надалі дотримуватиметься висвітлення православних інтересів, надаватиме загальнодоступне релігійно-моральне читання. Передові статті, як правило, висвітлювали злочоденні проблеми: слов'янське єднання, початок нового навчального року, політичні зміни, релігійні взаємини у світі, роль літератури й кореспондентів у провінції, зубожіння народу, запровадження жіночих гімназій, життя епархій тощо.

Визначаючи роль преси у провінції, журнал "Благовест" зазначав: "Це страдники в своєму роді, які служать суспільству, котре не може під-

нятися й підвестися понад гармидером, гешефтами, базарними цінами й цими жажливими в своїй нескінченності плітками. Кожний рядок, написаний в нашій глушині, сприймається як образа навіть тими, кого вона зовсім не стосується" (1889. № 13. С. 4). Таким чином, ні уряд, ні сама провінція не зацікавлені в розвитку преси, навпаки, вони гальмують її справи, навіюють страхи та підносять різні інтриги. Кілька матеріалів у ніжинських випусках "Благовеста" належали редактору, зокрема нариси на релігійні теми ("Віленські першомученики Антоній, Іоанн і Євстафій" та "Озорянський Чудотворний образ Божої Матері", вірш "Із Апостола" тощо. Журнал подавав кореспонденції із Галичини та Петербурга, представляв місцеву хроніку (найчастіше пером Євтима Гвоздикова), знайшлося тут місце для вістей і заміток, закордонних повідомлень, некрологів. Широко публікувалися поезія і проза – із художніми нарисами, віршами та повістями виступали Павло Мисовський, Людмила Ігорська, Григорій Головков, Олексій Бутовський, Є. Назаров.

У № 14 за 1889 р. з'явилася дискусійна стаття "Ідеї П. Боборикіна про шлюб", підписана псевдонімом Жінщина. Роздуми петербурзької кореспондентки викликали читачів на відверту розмову – згодом було надруковано велику статтю без підпису "Відгук з приводу жіночого питання" (№ 17), а також замітку "Як в Англії утихомирюють норовливих дівичь" (1890. № 1/2).

Журнал подавав анотації та оголошення на передплату релігійних видань, серед яких "Церковные ведомости", "Почаевский листок", "Наставления и утешения св. веры христианской" тощо.

Від Київської Духовної цензури дозвіл на видання підписував цензор, протоієрей Матфей Арс. Поторжинський.

Передплатна ціна на журнал на один рік становила 5 крб, на 6 міс. – 3 крб. Номер коштував 25 к.

Часопис виходив у світ у друкарні С. В. Кулжинського, що розміщувалась у власному будинку на вулиці Ново-Єлисаветинській.

БОРЗЕНСКАЯ НЕДЕЛЯ: еженедельная газета. Выходит по понедельникам. Борзна, 1906. № 1, 20 березня – № 6, 27 квітня.

Ред-вид.: Ольшанский Л. Д.

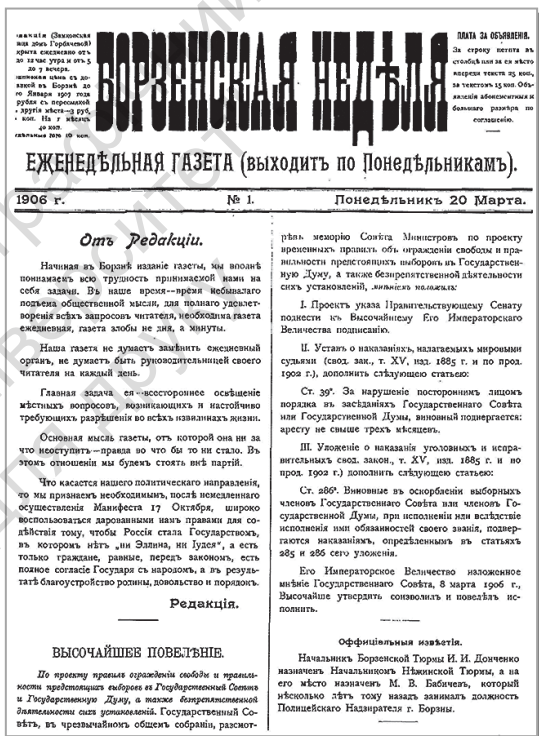
Прим.: далі газета мала назву "Нежинская летопись" (див. № 57).

Наявність вид.: РНБ: 1906 – № 1–6.

У передовій статті редакція наголошувала: "В наш час – час небувалого піднесення громадської думки для повного задоволення всіх запитів читачів необхідна газета злоби не дня, а хвилини... Головне завдання [цієї] газети – всебічне висвітлення місцевих питань, що виникають і настійливо вимагають вирішення у всіх звивинах життя. Основна думка газети, від якої вона нізащо не відступить, – правда, що б не сталося. В цьому відношенні ми будемо стояти поза партіями".

В іншому редакційному виступі приділялося особливе значення місцевому відділу, адже він мав якнайближче стояти до читача, якнайточніше відповідати його потребам і зацікавленням. Із цією метою вводився ще один відділ "Запитання й відповіді", щоб існував певний зв'язок, можливість здобути необхідну інформацію про самоосвіту, юридичні й сільськогосподарські питання, почути думку фахівців з того чи іншого питання.

Згодом (№ 2) постала ще одна потреба – особливого значення набувало не тільки поточне життя, а й минуле повіту в усіх його виявах, як адміністративних, так і суспільних. Редакція прохала всіх надсила-

ти подібні матеріали, не соромлячись форми викладу, у вигляді нарисів, спогадів чи побіжних нотаток; редакція готова була зняти копії зі старих актів і сімейних паперів та повернути їх власникові цілими й неущкодженими.

На шпальтах "Борзенской недели" публікувалися офіційні новини, передові статті, внутрішні огляди, різноманітна хроніка (вибори до Чернігівського губернського зібрання, засідання повітових училищних рад, призначення екзаменів), інформація про події за кордоном. У рубриці "Щоденник пригод", де фіксувалися кримінальні історії, зокрема такого зразка: 10 березня з квартири дружини лікаря Микусона в с. В.-Загорівка украдений самовар, кран від якого знайдений був на городі; 14 березня в тому ж селі з чайної Мазного шляхом злому замка вкрадена шкатулка з цукром, чаєм і 4 карбованцями грошима (1906. № 1). Активно працював у газеті "Пожежный відділ", адже, на думку редакції, це одне з актуальних життєвих питань, де варто знати потреби і тривоги сільських пожежних дружин і всіляко їм сприяти. Окрім офіційних матеріалів, тут друкувалися: велика за обсягом публікація "Нарис розвитку пожежної справи в Борзенському повіті за останнє 10-ти річчя" (із продовженням) барона Ф. Ф. Коскуля, стаття "До організації безплатної юридичної допомоги населенню м. Борзни й повіту", повідомлення А. Самойловича.

Читачі могли знайти різноманітні побутові поради у рубриці "Суміш" (скажімо, які засоби застосовувати для боротьби із зеленою гусінню на кущах смородини й агрусу, як підібрати фарбу для дерев'яних стін і парканів). Внутрішні огляди найчастіше підписані Букою, фейлетони друкували А. Самойлович (А. С-ч) ("Казка стара, як світ", "Про катастрофу у Франції та про землетруси"), Товариш ("Великодня ніч у Порт-Артурі"), Деркач А. У світ вийшло і кілька дискусійних матеріалів: "Дорожнє питання в Борзенському повіті" І. Н-ко (№ 2), а також читачі в листі на адресу газети скаржилися на незадовільний стан скверу (відсутній сторож, гуляють свині, лавки вирвані з корінням, чується нецензурна лайка, можна наткнутися на "милі сценки") (№ 6).

Змістовно було представлено економічну статистику у статті про молочне поголів'я (автор В. Країнський прочитав курс таких лекцій у Києві, газета подавала його виклад у всіх номерах, супроводжуючи текст таблицями), критичний погляд на судовиробництво висловив автор під псевдонімом Не юрист у публікації "Закони наші святі, але виконавці лихі супостати" (№ 3/4).

Передплатна ціна з доправленням у Борзні до 1 січня 1907 р. становила 3 крб, із пересиланням в інші міста – 3,60 крб. Вартість передплати на місяць – 40 к. Номер коштував 10 к.

Редакція розміщувалась на вул. Замковській, у будинку Горбачової. Прийом відвідувачів здійснювався щоденно, з 9 до 12 та з 17 до 19 год.

Газета виходила у місцевій друкарні Г. Л. Арлозорова, подаючи також рекламні оголошення про послуги ("Замовлення виконуються швидко, акуратно й добросовісно. Ціни напроцуд помірковані").

Бюллетень "Клинцовской газеты" (1915) – див. "Клинцовская газета" (№ 51).

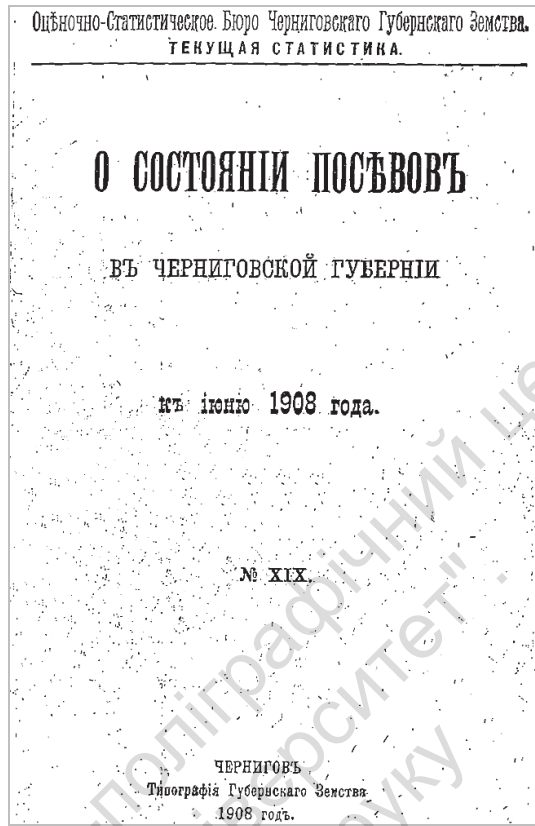
№ 20

[БЮЛЛЕТЕНЬ] ОЦЕНОЧНО-СТАТИСТИЧЕСКОГО[Е] БЮРО ЧЕРНИГОВСКОГО ГУБЕРНСКОГО ЗЕМСТВА: ТЕКУЩАЯ СТАТИСТИКА (1903, № 1 – 1909, № 27; 1910, № 29 – 1912, № 35). Чернігів, 1903. № 1, б. д. – 1913. № 37, б. д.

Вид.: Оценочно-статистическое бюро Черниговского губернского земства (1910, № 28), Оценочно-статистическое отделение Черниговского губернского земства (1913, № 37).

Наявність вид.: РНБ: 1903 – № 1, 1904 – № 2–5, 1905 – № 6–9, 1906 – № 10–13, 1907 – № 14–15/17, 1908 – № 18–23/24, 1909 – № 25–27, 1910 – № 28–31, 1911 – № 32–34, 1912 – № 35, 36, 1913 – № 37.

Основний зміст номерів цього видання – стан сільського господарства в Чернігівській губернії в той чи інший період (влітку, восени, взимку, весною). Деякі номери мали такі підзаголовки: "О состоянии сельского хозяйства в Черниговской губернии в мае и июне 1905 г. Виды на урожай" (1905. № 8), "... осенью 1905 года. Состояние озимых посевов" (1906. № 10), "О состоянии посевов в Черниговской губернии к июню 1908 года" (1908. № 19), "Урожай хлебов (по пробным умолотам) и виды на урожай поздних яровых и специальных культур к августу 1908 г." (1908. № 21), "Урожай 1908 г. в Черниговской губернии" (1908. № 22) і т. д. Видання виходило у світ у друкарні губерньського земства.

№ 21

БЮЛЛЕТЕНЬ СНОВСКОГО СОВЕТА РАБОЧИХ ДЕПУТАТОВ. Сновськ, 1917. № 1, 14 квітня – № 7, 23 квітня.

Вид.: Сновський Совет рабочих депутатов.

Наявність вид.: РДБ: 1917 – № 1–7.

У передовій статті редакція зауважувала: живе, правдиве слово робітничої преси – це "найсильніше знаряддя боротьби класової самосвідомості за своє майбутнє". На прапорі міжнародного пролетаріату вогняними літерами накреслене гасло "Свобода слова", таким чином: "Вільне слово створює велику справу розкріпачення трудящих мас від гніту абсолютизму й веде нас до кінцевої мети соціалізму: рівності,

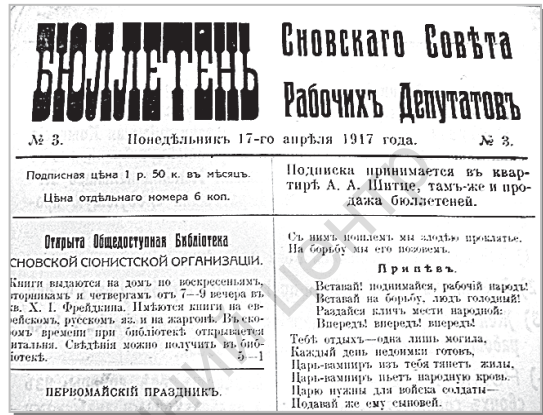
братерства й свободи. Підтримати великого нашого спільника – вільне слово – запорука досягнення світлого майбутнього, торжества міжнародного пролетаріату. Закличемо "Хай живе свобода слова! Хай живе інтернаціоналізм!" (№ 1).

Друкувалися телеграми Петроградського телеграфного агентства (повідомлення зі Ставки і Тимчасового уряду), звернення голови Ради робітничих депутатів Сновська Х. Ніколаєвського, протоколи зібрань Ради та відозви. Замітки на шпальтах бюлетеня стосувалися першотравневих свят, відкриття місцевої гімназії тощо. У № 3 від 17 квітня опубліковано тексти "Марсельєзи" і "Похоронного маршу". Певно, революційна робота розгорталась у провінції не надто успішно, адже в одній із заміток П. П. зазначав: "Мені здається, що наші інтелігентні сили сплять. Їх, приспаних і задушених старим режимом, ще не встигла розтормошити, як видно, навіть революція" (№ 7).

У кожному номері подавалися оголошення, що стосувалися електротeatру "Корсо", Літнього театру пожежного депо (Єврейська трупа ставила п'єсу "Рівноправність"), відкриття загальнодоступної бібліотеки Сновської сіоністської організації (у квартирі Х. І. Фрейдкіна) тощо.

Передплата на видання приймалася у квартирі А. А. Шитце, там само можна було придбати черговий номер, що коштував 6 к., передплатна ціна становила 1,50 крб на 1 міс. Ціна номера – 6 к.

Бюро Ради робітничих депутатів було відкрите для відвідувачів із 10 до 12 год, а потім із 17 до 19; при ньому працювала бібліотека.

№ 22

БЮЛЛЕТЕНЬ ЧЕРНИГОВСКОГО ОТДЕЛА ЛИГИ АГРАРНЫХ РЕФОРМ. Чернігів, 1917. № 1, б. д.

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 1.

Основний зміст № 1 становлять матеріали інформаційного, звітнього й довідкового характеру про діяльність Ліги аграрних реформ ("Ліга аграрних реформ", "Про Чернігівське відділення Ліги аграрних реформ", "Другий Всеросійський з'їзд Ліги аграрних реформ", "Аграрний рух у Чернігівській губернії в першу половину літа 1917 р.", "Про продовольчу земельну норму", "Підсумки землевпорядкування в Чернігівській губернії", "Довідкові дані із земельного питання по Чернігівській губернії"). Більшість публікацій підписано криптонімами (Е. Б., Е. М., Н. К.), один раз зазначено автора А. Вітюгова.

Газета виходила в електродрукарні С. І. Цинберга.

№ 23

БЮЛЛЕТЕНЬ ЧЕРНИГОВСКОГО УЕЗДНОГО ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КОМИТЕТА. Чернігів, 1917. № 1, 5 липня – № 3, 20 серпня. [Председатель: Примаков М. Секретарь: Киселевич Ф.]

Наявність вид.: РНБ.: 1917 – № 1–3.

Газета відкривалася закликом: "Чоловіки й жінки! Старці та юнаки! Несіть свої збереження й позичте їх Батьківщині, підписавшись на "Позику свободи"!". У передовій статті "Чернігів, 5-го липня" констатувалася тяжкий стан народних мас, наявні проблеми з харчуванням, де хліб уважався одним із найнеобхідніших елементів життя. Тому редакція стверджувала: "Необхідно більше свідомості, світла й правди. Буде свідомість і правда – безболісно вирішиться питання про землю і волю". Відповідно у № 2 подано статтю-відозову до селян із настановою: пам'ятати про безпеку, думати передусім не про себе; "вогненними літерами в душі кожного хай горить думка про батьківщину, якій загрожує безпека".

Основна тема публікацій – економічно-політична ситуація у державі, військові події, становище продовольчого ринку. Друкувалися офіційні матеріали (засідання Чернігівського повітового продовольчого комітету, засідання економічної ради та продовольчих управ, їхні постанови, нарада з питань забезпечення м'ясом, закон про хлібну моно-

полію тощо), короткі інформації (пожертви на потреби війни, запаси заліза й цукру в Чернігівській губернії), "продовольчі новини" (норми споживання хлібних продуктів, розподіл цукру, потреби країни у м'ясі, чайна монополія, облік мішків, забезпечення тканинами, тверді ціни на сіно й соломі, продаж заліза, облік шкіри, ціни на тютюн, поставка вагонів і т. п.). Подавалися списки членів повітового продовольчого комітету, склад волосних продовольчих управ тощо.

Редакція розміщувалась за адресою: м. Чернігів, вул. Богоявленська, ріг вул. Борисоглібської, будинок Гаєвича.

Умови передплати й ціна номера не вказувались. Бюлетень виходив у чернігівській єпархіальній друкарні.

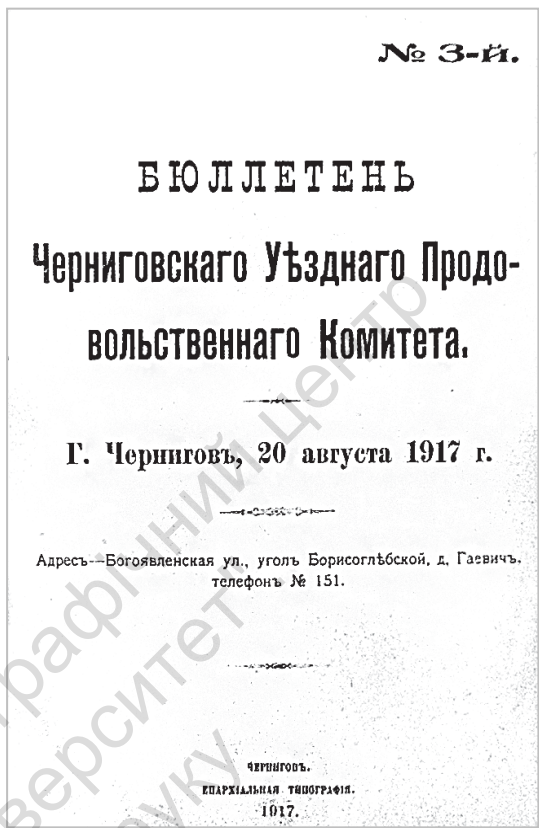
№ 24

ВЕРА И ЖИЗНЬ: двухнедельный журнал Черниговской епархии. Ежемесячный журнал Черниговской епархии (з 1916). Чернігів, 1912. № 1/4 – 1917. № 3/4, травня. Ред.: Савинский С., преподаватель семинарии.

Вид.: Братство Св. Михаила, князя Черниговского.

Прим.: до 1911 р. журнал мав назву "Черниговские епархиальные известия" (див. № 90).

Наявність вид.: НБУВ: 1912 – № 1/4, 24; 1913 – № 19/24; 1915 – № 4, 11/12; 1916 – № 1/2, 21/22; РДБ: 1912 – № 1, 3, 5–24, 1913 – № 1–24, 1914 – № 1–24, 1915 – № 1–24, 1916 – № 1–24, 1917 – № 1–3 /4; РНБ: 1912 – № 1–24; 1913 – № 1–24; 1914 – № 1–24; 1915 – № 1–24; 1916 – № 1–24; 1917 – № 1–3/4.

Завдання журналу – проводити у свідомість кожної мислячої людини істинно розумне вирішення основних питань світобуття, християнського висвітлення та з'ясування різнобічних виявів людського життя, як-от: видатних подій церковного й загальнодержавного життя, складних явищ просвітницько-наставницької практики, місії приходських братств тощо. У вступній статті редакція зверталася до духовенства єпархії із проханням морально підтримати журнал своєю участю

в ньому: висловити власну думку стосовно різноманітних питань життя, подати науково-літературні праці, релігійні переживання, досвід облаштування приходського побуту на засадах християнської віри й любові, спогади, "радості та тривоги пасторства", повчальні повісті й оповідання, опис подорожей, екскурсій і т. п. (1912. № 1). Це видання "науково-філософської і богословської думки" містило такі відділи: 1) богословсько-філософський (науково-популярні статті); 2) пастирсько-місіонерський; 3) церковно-історичний (статті з церковної та суспільної історії, археології); 4) літературно-педагогічний (статті з літератури, педагогіки, художні твори); 5) церковно-суспільний (огляд головних подій церковного життя в Росії та за кордоном, хроніка місцевого єпархіального життя); 6) офіційна частина (урядові розпорядження, офіційні повідомлення) тощо.

Редакція намагалася дотримуватися цієї програми. Скажімо, зміст спареного № 1/2 за 1916 р. становили вступна стаття "Новорічна програма життя як відблиск Одкровення" протоієрея В. Сокольського, йому належав і духовний матеріал "Пастирська діяльність святого пророка Божого Ісаї". Священник М. Слущкий у статті "Милосердя – цариця доброчесності" розмірковував над "подвигом любові", умінням співчувати й допомагати у важкий час війни. М. Рубцов подав цікавий

літературно-психологічний етюд із продовженням про релігійність і героїзм російської жінки у творчості І. С. Тургенєва, вважаючи, що й сам письменник мав "тонку, м'яку – жіночу вдачу", але в його творах читачем володіє не тільки "гіпноз жіночої любові", а й зачаровують сильні та тверді характери героїнь.

Інший автор запропонував свій погляд на вчення Льва Толстого про любов до людей, піддавши його критиці. Священник К-ий опублікував історично-статистичний нарис про село Камінь, а священник Несміянов запропонував кореспонденцію про користь шкільних городів при церковно-приходських училищах. Схований під псевдонімом Музейст порушив питання про обмін колекціями між Чернігівською археографічною комісією та Єпархіальним сховищем старожитностей.

У рубриці "Огляд церковно-суспільного життя" подано кілька заміток про головні етапи війни, військовополонених, Православну церкву греко-східного віросповідання. Хроніка місцевого життя запропонувала читачам оцінювання діяльності Братства св. Михайла, а також повідомлення про науково-богословську лекцію в Єпархіальному домі. Офіційна частина складалася з єпархіальних повідомлень, списку благочинних Чернігівської єпархії, настоятелів і настоятельниць, акта ревізійного комітету духовенства Новгород-Сіверського училищного округу.

Особлива увага зверталася на релігійно-моральне виховання народу "за духом учення Св. Православної Церкви". Допомогу надавали вчителі й учительки церковно-приходських шкіл – "безкорисливі й самовіддані трудівники на ниві Христовій". Прислухалася редакція і до голосу народу, намагаючись відповісти на певні релігійні запити, здивування, сумніви; разом із церковними пастирями прагнучи охопити релігійні потреби населення.

У журналі широко друкувалися статті "Релігія як необхідна основа духовного життя" Н., "Чи був св. апостол Павло епілептиком" С. Ковалевського, "Релігійно-моральна криза на заході" П. Бугославського, "Сутність зла і його походження" І. Д. Л., "Обов'язки людини щодо тіла" І. Левітова,

"Психофізіологічний паралелізм і теорія взаємодії" Н. Руднева тощо. Неодноразово потрапляли на шпальти спогади і сповіді, історичні нариси та звіти, легенди й потрактування духовних творів, як-от: "Моя сповідь" проф. Мішо (пер. із франц. М. Дроздова), "Забезпечення ду-

ховенства казенним утриманням" Л., "В Крим", "Водохресне ворожіння" М. К., "Ставлення духовенства до своєї періодичної преси" священника К. К. тощо. Таким чином, свою місію – служити "вірі й життю" православних християн, поглиблювати знання високого християнського вчення Православної церкви, подавати події та явища поточного буття у світлі заповітів Христа-Спасителя редакція намагалася втілювати в усіх публікаціях. Навіть оголошення складалися з анонсів духовно-релігійних видань, таких, як: "Божия нива", "Почаевский листок", "Голос истины", "Миссионерское обозрение", "Вокруг света", "Отдых христианина", "Вера и разум", "Христианская мысль" тощо.

На обкладинках журналу позначено: "Дозволено воєнною цензурою", цензором виступав ректор Чернігівської духовної семінарії – протоієрей Василь Сокольський.

Адреса редакції журналу: Чернігівська духовна семінарія.

Передплатна ціна журналу "Вера и жизнь" на рік із доправленням становила у 1916 р. 6,50 крб, а на півроку – 3,50 крб.

Видання виходило в єпархіальній друкарні.

№ 25

ВОЛНА: политический, литературный, юмористический и сатирический двухнедельный журнал. Выходит один раз на місяць (1908); двічі на місяць (1909). Чернігів, 1907. № 1, липень – 1909. № 24, грудень.

Ред.-вид.: Сучек Вл. (Сучков), Корноухов Е. А. (№ 3–5 за 1909), Сучек Вл. (Сучков) и Корноухов Е. А. (із № 17).

Прим.: раніше видання мало назву "Черниговский летучий юмористический и сатирический листок" (див. № 94).

Наявність вид.: НБУВ: 1908 – № 7; ЧДІМ: 1907 – № 1–5; РДБ: 1907 – № 1–5, 1908 – № 1–12, 1909 – № 1–8, 10–24; РНБ: 1907 – № 1–5, 1908 – № 1–12, 1909 – № 1–24.

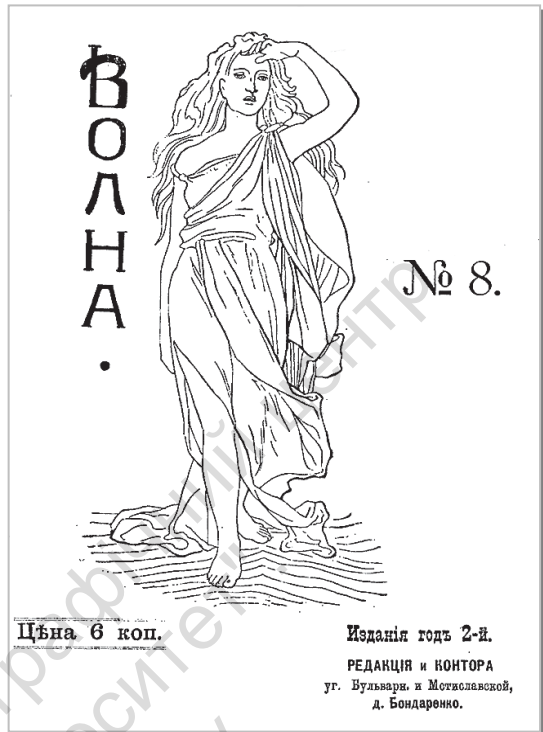
Редакція зауважувала, що журнал створений не лише для "розваги", тому існуватиме два відділи: загальний, де подаватиметься серйозна література; і місцевий – сатира і гумористика (№ 1). Але давалося й попередження: не зважаючи на фактори, не шукати в них неодмінно своїх знайомих. Запрошувалися до співтворчості читачі. Вже в № 3

з'явилося пояснення видавця, що "Волна" – це лише чергова сходи́нка від гумористичного випуску до того видання, про яке редакція тільки мріє, адже його поява пов'язана з величезними непередбачуваними труднощами матеріального й технічного характера.

Розпочинаючи вихід у світ 1908 р., редакція ніби виправдовувалася перед читачами: якщо з художнього, літературного, гумористичного боку журнал не можна визнати задовільним, то все ж "як продукт суто місцевого мислення" журнал справді лишається "дзеркалом чернігівського

духовного життя", в якому відображалися найменші відгуки і вияви, у літературних формах та ідеях якого відчутна "мозкова діяльність" майже винятково місцевих авторів. Тому подавалася "правдива сповідь", ще раз підкреслювались основні принципи: "...Ми поставилися до справ не з погляду голої правди, а очима ентузіастів, захоплених своєю ідеєю", "зваживши "pro" і "contra", вирішили не спокушатися збільшенням періодичності, не спокушатися ілюзіями і зберегти "Волну" (щоб зовсім не втратити її) у межах щомісячного видання", "ретельно фільтрувати матеріал, що надходить до редакції" (1908. № 1).

В анонсі на 1909 р. редакція рекламувала своє видання в "обсягах столичних тижневиків", вважаючи себе безпартійною газетою, що не "обслуговує інтересів людей, які прагнуть лише до торжества своїх партій"; її аудиторія – "просто чесні, просто хороші, просто правдиві та просто трудящі люди", які тягнуться до світла й істини, без уваги національних ознак ті віросповідання. Мета журналу – "торжество правди Божої", а основне гасло: "З сильним борись, лежачого не бий; у лакеї чужого карбованця, чужої думки і світлих гудзиків не записуйся. Кумів не заводь. Совістю не торгуй. При нагоді не жалій і рідного батька. Не роби правду брехнею і брехню правдою".

Редакція підкреслювала, що й надалі дотримуватиметься своїх правил: "не буде тріскотіти й розсипатися блискучим феєрверком. Вона залишиться тією ж скромною і чесною справою, якою була від перших кроків свого народження", що є "не мертвою справою, а живою, і майбутність її безсумнівна"; за можливістю друкуватиме ілюстрації "серйозного жанру" та карикатури (1908. № 11).

Найбільше на шпальтах журналу надруковано сатирично-гумористичних матеріалів невеликих форм – фейлетони, гуморески, повчання, нариси, анекдоти, пародії, оповідання, поезії тощо. Серед них такі: "Вільний суд" Супського (п'єса, в якій дійовими особами виступають експерти й судді над Істиною та Совістю), кримінальний роман "Однієї осінньої ночі" Шелопая, нарис із натури "Між Черніговом і Крутами" Є. Роговенка, оповідання "із житейських контрастів" "Поважна персона" Гулі, "сучасна казка" "Добрий геній" А. Грузинського, фейлетон "Ідеалісти ХХ століття" Гулівера, п'єса "Сучасні Фамусові" Наблюдателя, оповідання "Люди із зав'язаними очима" А. Немоевського, сатирична замітка з фото "Дами на засіданні з'їзду" Бсл. тощо. Опубліковано чимало віршів, зокрема Яна Валера ("Чотири часи"), Івана Товстухи ("Якби могутні крила мав я...", "Мелодія", "Осінь мелодія"), Євстафія Ільєнка ("Волна", "На тисячоліття м. Чернігова"), Петра Гольденова ("Із щоденника журналіста") тощо.

Популярними були різноманітні фейлетони з місцевого життя, сатиричні огляди, гумористичні мініатюри ("Маленькі завдання на місцеві теми", "Підслухані розмови", "Гумористика", "Наше життя", "Нечесні контрасти"). Часто оглядачами-фейлетоністами виступали Гога, Нільбо, Грі-Грі, Чернігівець. У рубриці "Калейдоскоп", наприклад, було відображено звичаї тодішнього Чернігова (театральне життя, історичні хроніки та пам'ятки минулого, медичні заходи і т. п.).

Зокрема, в одному з випусків Гога зауважував: **"Холера, голод і дорожнеча** – ось, хоч і очікувані, але незвані й непрошені наші майбутні гості. Імовірно прибуття таких "милих" гостей супроти волі змушує авансом нудувати нашого чернігівського обивателя" (1907. № 3), в іншому автор відстоював необхідність прозорості влади: "Гласність необхідна, гласність корисна, але... й зловживати нею не слід!", "Ми гласності боїмося, як чорт ладану, або чернігівський лікар холери" (1907. № 4).

Чернігівському побуту присвячено й окремий випуск № 7 за 1908 р., що відкривався статтею "До 1000-річчя Чернігова". У матеріалі кореспондента,

підписаного криптонімом, було здійснено огляд освітніх справ, наголошувалося на потребах міста у "новинках науки і літератури", недостатній кількості книжкових магазинів, "сумному враженні" від приміщення бібліотеки ("комірка з одним віконцем, що виходить на якийсь задній ганок"). Незадовільним виявився і стан преси: на 35 тис. населення припадало 600–700 номерів газет, тобто один газетний аркуш на п'ять осіб. Автор нарікав на відсутність морального виховання молоді, інертність чернігівського суспільства: "Хто ж розвіє цей загальний, всепоглинаючий духовний сон? хто пробудить до життя царство апатії і застою".

Цьому самому автору належали й "замітки старожила" під назвою "Чернігів на початку XIX століття", передруковані з невеликими скороченнями з журналу "Киевская старина" (1888). Гога помістив свій традиційний фейлетон "Чернігів 1000 років тому і тепер", В. С. подав щось на зразок огляду преси "Неминучі порівняння". Десяток фотографій старого Чернігова прикрасили цей номер "Волны".

Активним автором сатирично-гумористичного журналу був редактор-видавець В. Сучек (Сучков), який також підписувався: Вл. Сучков (Сучек), Вл. С. (С.), В. С. (С). Серед його публікацій – оповідання "Без повітря", "Заєць" ("фантазія, але не зовсім"), "В запасному госпіталі", "І це життя? (начерк нашвидку)", "Степан Петрович", "Ідеали і життя", фейлетони "Про святі ідеали, прийдешній рік", "У вітринах магазину (злісна злоба наших днів)", "Облетіли квіти, догоріли вогні...".

Неодноразово дописували Федір Гриневич (зокрема, лист-начерк "Жіноча таємниця", есе "Жінка", фейлетон "Уривки з записника спостерігача") і Є. Роговенко ("невинний начерк" "У щасливій Аркадії", оповідання "Божа людинка", огляд "Курийози археологічного з'їзду").

Передплата для міських читачів становила 1 крб на рік, для іногородніх – 1,50 (за 25 номерів приблизно 500 стовпчиків щільного тексту). Приймалася передплата у редакції (Чернігів). Номер коштував 6–10 к. Особам, які хотіли ознайомитися зі змістом "Волны" у 1909 р., деякі випуски за попередній рік надсилалися безкоштовно.

Спочатку редакція і склад видання розміщувалися у Чернігові на вул. Бульварній (будинок Маркельса); згодом – на розі тієї самої вулиці та вул. Мстиславської (будинок Бондаренка).

Журнал виходив у друкарні губерньського земства.

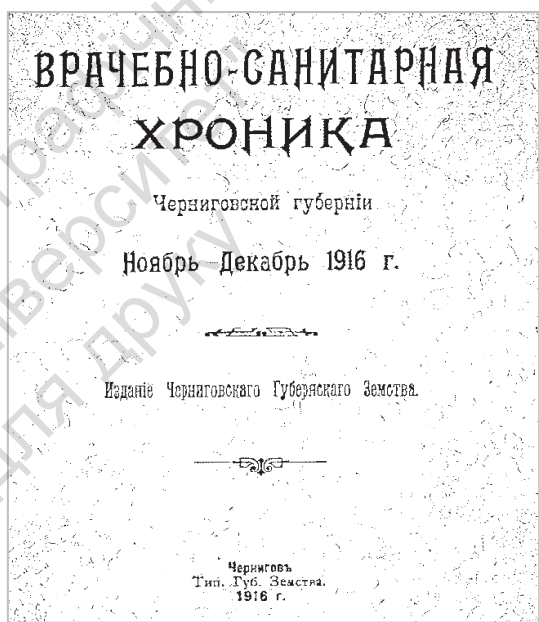
ВРАЧЕБНО-САНИТАРНАЯ ХРОНИКА ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ:

издание Черниговского губернского земства. Чернігів, 1916. № 1, лист./груд. – 1917. Березень / квітень.

Вид.: Санитарное бюро Черниговского губернского земства.

Наявність вид.: ЧОУНБ: 1917 – січ./лют., берез./квіт.; РДБ: 1916 – лист./груд, 1917 – січ./квіт.; РНБ: 1916–1917.

Спеціалізоване видання друкувало основні матеріали (програми, правила, інструкції, постанови, циркуляри, форми звітів тощо) діяльності Санітарного бюро Чернігівського губернського земства, відображало поточні заходи, фіксувало різноманітні форми діяльності бюро (курси, зібрання, засідання, з'їзди і т. п.). Подавалися журнали засідань (скажімо, медично-санітарної наради Чернігівської губернії чи Глухівської земської управи, санітарно-виконавчих комісій і санітарних рад різних повітів: Новгород-Сіверського, Глухівського, Стародубського і т. д.), а також відомості, що стосувалися медичного персоналу, епідемічних захворювань, наявності хворих у Чернігівській губернській земській лікарні, діяльності бактеріологічної лабораторії і т. п.

Наприклад, більша частина матеріалів першого випуску за 1916 р. належала М. А. Хворостанському, який подав програму "найближчої діяльності" санітарного бюро Чернігівського губернського земства, накреслив завдання земства у боротьбі з епідеміями, запропонував об'єднати форми звітності на різних ділянках, висунув питання про

загальногубернське виписування медикаментів і створення земського товариства з питань закупівлі та продажу лікувальних матеріалів, звітував про нараду представників земств і земських санітарних організацій щодо допомоги скаліченим. Інші автори – Н. І. Маркс (провізор губернської земської аптеки), Б. М. Васютинський (інженер-гідротехнік), В. А. Селенинський і А. Рабінерзон – на сторінках збірника повідомили про культуру лікарських рослин, проблеми водопостачання у губернії, діяльність епідемічного загону в Новозибкові тощо.

У випуску "Врачебно-санитарной хроники" за березень – квітень 1917 р. розглядався цілий спектр медичних питань, а саме: засідання надзвичайного Пироговського з'їзду, необхідність побудови бараків для інфікованих хворих і трубчатих колодязів у повіті, облаштування інфекційних відділень, становище ясел-притулків у Козелецькому повіті, проблеми перепису покалічених і душевнохворих, відкриття курсів із ортопедичної хірургії при Московському міському народному університеті, організація медичної допомоги жертвам війни і т. п. Наприкінці друкувалися повідомлення "Від санітарного бюро" й оголошення.

Видання виходило в друкарні губернського земства.

№ 27

ГЛУХОВСКАЯ ЖИЗНЬ: ежедневная [криме дней послепразничных], демократическая газета. Глухів, 1917. № 1 – № 68, 20 липня.

Ред.-вид.: Нарбут В. И.

Дод.: до окремих номерів із поточним матеріалом ("Телеграммы "Глуховской жизни").

Наявність вид.: РНБ: 1917 – № 66–68; БАН: 1917 – № 66.

Більшість матеріалів видання – телеграми, замітки, поточна інформація (здебільшого, суспільно-політичного характеру). Гасло газети: "Свобода, рівність і братерство". Особливої гостроти заклики набирали під час виборів. У вирі цього життя була і "Глуховская жизнь": на кількох сторінках № 66 ведеться пропаганда виборів: кандидатські списки групи євреїв міста (список № 3), Об'єднаної соціалістичної партії організації РСДРП, Партії соціалістів і "Бунду" (список № 4), українських

соціалістів (список № 7, до якого входив і сам редактор В. Нарбут). Зрозуміло, що кожен номер позначений закликом: "Товариші й громадяни! Голосуйте за список № 7".

Матеріали газети були насичені місцевими повідомленнями (рубрики "По повіту", "По губернії", "Оголошення"), невеликими замітками, зустрічаються

фейлетони про вибори до Думи. Значна частина хроніки – воєнні події ("Трізний час", "Відступ: повідомлення зі ставок", "Західний фронт", "Румунський фронт", "Кавказький фронт").

У № 66 зазначено: "Завтра вийдуть лише телеграми". Таким чином, № 67 і 68 повністю складаються з телеграм (заголовок – "Телеграммы «Глуховской жизни»"), переважна частина яких теж стосується війни, а з місцевих подій – вибори і діяльність Тимчасового уряду.

Додаток до № 66 має вигляд довгої смужки паперу прозорожовтого кольору, на якій з одного боку зазначено "Военный вестник".

Передплатна ціна на газету в місяць становила 1,25 крб. Номер коштував 5 к.

Контора і редакція розміщувалися за адресою: Глухів, вул. Києво-Московська, будинок Неплюєва, тел. 121.

Газета друкувалась у місцевій електродрукарні А. І. Дворкіна.

№ 28

ГОЛОС ТРУДА: орган Черниговского губернского Совета рабочих и солдатских депутатов. Еженедельная газета. Чернігів, 1917. № 1, 2 серпня – № 13, 24 вересня.

Ред.: Дроздов И. Г. Тимчас. ред.: Селиванов В. К. (№ 6).

Прим.: із 1 жовтня 1917 р. виходила газета "Черниговский голос труда" (див. № 93).

Наявність вид.: ДАЧО: 1917 – № 3; РДБ: 1917 – № 1–6, 8, 9, 13.

Редакція повідомляла, що № 1 мав вийти на два тижні раніше, але з технічних причин затримався, оскільки виникли труднощі з друкарнею. Більшість матеріалів першої та другої сторінок стосувалися завдань революційного розвитку, а саме: "порятунок революції неможливий без порятунку Батьківщини", необхідність згуртування демократичних сил, потреба організаційної єдності.

Друкувалися передові статті та кореспонденції, як-от: "Міські вибори і демократія" Ів. Антоненка (№ 1), "Сьогодні вибори" Л. Юдіна (№ 2), "Обивательщина чи організація?" С. Д. К-та (№ 2), "Установчі збори" (№ 4) та "Слова і справи" (№ 6) Н. Г., "Вибори в повітові земства" (№ 6) М. Малярова тощо. Передові статті стосувалися здебільшого політичного моменту: "Свята турбота" (№ 2), "В час відливу" (№ 3), "Зустріч" (№ 4), "В грізний час" (№ 8), "Корниловщина і буржуазія" (№ 9).

Чимало публікацій було присвячено виборам, програмі Тимчасового уряду, резолюціям місцевої Ради робітничих і військових депутатів, перспективам виборів губернського комісара в Чернігові тощо. У № 3 Роман Ганжа подав кореспонденцію про ради та партії, де зазначив необхідність створення автономії України, навівши такі аргументи: мають існувати школи з рідною мовою навчання, український народ повинен керувати самостійно, необхідно створити національне військо, виробити державно-політичні орієнтири у зв'язках із Росією. А 24 вересня 1917 р. до читачів "Голоса труда" звернулася Катерина Брешковська, "бабуся російської революції", закликаючи "громадян солдатів" голосувати за соціалістів.

Передплата на 1 міс. коштувала 60 к., на 2 міс. – 1,10 крб, на 3 міс. – 1,60 крб.

Адреса редакції та контори "Голоса труда": вул. Богоявленська, квартира Ради робітничих і військових депутатів. Відкрито щоденно з 12 до 15 та із 19 до 20 год.

Видання виходило у друкарні губернського земства.

ДЕСНА: газета общественная, политическая, экономическая и литературная. Выходит ежедневно, кроме дней послепраздничных. Чернігів, 1906. № 1, 12 березня – № 16, 31 травня.

Ред.: Хижняков В. М., Галимский Н. К. (із № 9).

Вид.: Хижняков В. М.

Дод.: до окремих номерів виходили додатки, а також "Телеграммы газеты «Десна»" (12, 13, 18, 25 березня; 9 і 29 квітня, 1 і 2 травня).

Прим.: з 1 червня 1906 р. газета мала назву "Утренняя заря" (див. № 12).

Наявність вид.: ДАЧО: 1906 – № 11, 47, 58–61; ЧДІМ: 1906 – № 1–15, 17–26, 28–62; ЧЛММК: 1906 – № 58, 62, 63; РДБ: 1906 – № 1–16; РНБ: 1906 – № 1–16.

Редакція зазначала, що найбільше уваги звертатиме на "інтереси, потреби і взагалі життя" губернії, тому найпоширенішими були постійні рубрики: "Міська хроніка", "Телеграми" (СПТА, власні кореспонденти), "Внутрішні повідомлення", "Офіційний відділ", "Російський літопис", "Театр і музика", "Із преси", "Довідковий вказівник".

Щономера подавалися огляди політичного й суспільно-громадського життя Росії та краю, повідомлялося про хід виборів до Державної думи та місцевої ради, висвітлювалися важливі події різного змісту (скажімо, відміна паспортів у Росії, зміцнення внутрішньої валюти, репресії у консисторії, дозвіл семінаристам здобувати вищу освіту в університетах, викладання іноземних мов за новою методикою і т. п.).

Злободенністю тематики вирізнялися такі статті й огляди: "Вибори (штрихи з натури)" Чер-Шера, "За кого слід голосувати чернігівським

евреям?" І. В. Іванова, "Суб'єктивні критики земства" С. Л. Цікаво написані повідомлення з міста на Неві, де точилася гостра передвиборча боротьба; як правило, це передові статті "Петербург, 21 травня", "Петербург, 22 травня" і т. п. з обов'язковою вказівкою "від нашого кореспондента" або ж кореспонденції "В кулуарах", "Думське красномовство" за підписом Мих. (можливо, Михайла Могилянського).

"Десна" інколи друкувала художні твори, серед яких "Знехтуваний рай" (вільний переказ казки К. Мендеса), начерк із галицького життя "Смертельна справа" Леся Мартовича (пер. з укр. мови П. Стояна), оповідання "Ягоди" Л. Толстого, новела "Святковий сюрприз" Н. К. В-ого, вірші "На цвинтарі" Ф. Гриневича і "Загиблому борцеві" Ф. Вербицького тощо. Майже щомісяця публікувалися фейлетони або дрібні сатиричні замітки (скажімо, "Наші дрібні справи", "фантазія" під назвою "Дурнократ" Мухи, замітки "Лист у простір" Бродяги). Virізняються фейлетони В. Самійленка, який підписувався псевдонімом Stoccato ("Немножко конституції").

У передплатному анонсі вказувалося, що участь у виданні братимуть С. Балабуха, І. Бунін, Ф. Вервицький, О. Верзилов, М. Вороний, О. Глібов, І. Іванов, М. Імшенецький, І. Коновал, М. Коцюбинський, С. Лисенко, проф. І. Лучицький, М. Могилянський, С. Русова, О. Русов, І. Шраг тощо.

Передплата з часу виходу газети (тобто з 12 березня) до кінця 1906 р. становила: для міського населення – 4 крб, для іногородніх – 5 крб, для сільського духовництва, сільських учителів, робітників і селян – 3 крб, за кордон – 11 крб, на півроку відповідно: 3 крб, 3,50, 2 і 7 крб.

Передплата та оголошення приймалися у конторі газети за адресою в Чернігові: вул. Богуславська, дім І. Я. Селюка. Контору було відчинено з 10 до 14 та з 17 до 19 год.

Газета виходила у друкарні Чернігівського губернського земства.

№ 30

ЕЖЕГОДНИК НЕЖИНСКОЙ ГОРОДСКОЙ МУЖСКОЙ ГИМНАЗИИ ... учебный год. Ніжин, 1913 – 1916/1917 (1918).

Вид.: Нежинская городская мужская гимназия.

Наявність вид.: ЧОУНБ: 1915/1916 (1916, 1916/1917 (1918); РДБ: 1912/1913 (1913), 1913/1914 (1915), 1914/1915 (1915), 1915/1916 (1916).

Основна мета збірника – показати багатогранне життя Ніжинської міської чоловічої гімназії за попередній рік, подати хроніку й ілюстрації, розповісти про діяльність педагогічного персоналу й Педагогічної ради, зафіксувати списки учнів і викладачів, оприлюднити фінансові та господарські звіти, а також запропонувати наукову й літературну творчість усього колективу навчального закладу (від учнів до їхніх лекторів).

Приміром, щорічник IV (1915–1916 навч. рр.) відкривався фото наглядової ради та президії батьківського комітету на чолі з головою, директором П. О. Заболотним. Окремо вміщено знімок педагогічного колективу, на якому зафіксовано: А. Ф. Пастернак, В. С. Гордієвський, А. Я. Луцкевич, А. Г. Паливода, Н. С. Родіонова, Н. В. Булига, А. А. Мізко, Г. Н. Вербицький. Подавався огляд основних посадових призначень і переміщень у гімназії. Висловлювалися привітання нагородженням, серед них були директор П. Заболотний, удостоєний медалі на стрічці ордена Білого орла "за особливо корисну діяльність із допризовної підготовки", і Г. І. Вербицький, який отримав орден Св. Анни II ступеня. У щорічнику подано списки особового складу педагогічної ради, наглядової ради, батьківського комітету, товариства допомоги учням гімназії, педагогічно-гімнастичного товариства "Сокіл", Ніжинського військово-спортивного комітету "Сокіл" при гімназії. Особлива увага зверталася на діяльність педагогічної ради за різними напрямками: навчально-виховним, релігійно-моральним, фізичним та естетичним. Кожен читач міг ознайомитися з оглядами "Війна і гімназія", "Ніжинський військово-спортивний комітет при гімназії", "Фізичний розвиток учнів", "Організація дешевих сніданків для учнів", "Шкільні дитячі ігри й читальня" тощо. На пам'ять залишалися програми благодійних вечорів і вистав (зокрема, сцени "Сироти" з ди-

ЕЖЕГОДНИКЪ НѢЖИНСКОЙ ГОРОДСКОЙ МУЖСКОЙ ГИМНАЗИИ.

IV

1915—1916 учебный годъ.

НѢЖИНЪ,
Типографія М. Г. Горбовицера.
1916

тячого життя у двох картинах), травневих дитячих святкувань і спектаклів, драматичних та літературно-вокально-мистецьких вечорів.

Повноцінними були господарські звіти, називалися конкретні витрати на стипендії й пожертви на допомогу учням, які потребували додаткової опіки. Уважно ставилися працівники гімназії до звітів про бібліотечну справу й навчальні кабінети: бібліотекар М. Ліозін пунктуально перелічував нові надходження й суттєві літературні поповнення. Ці матеріали увиразнювалися фотознімками: хор і оркестр балалаєчників Ніжинської гімназії, екскурсія учнів до Криму, діти на благодійних вечорах.

Далі збірник пропонував окремі статті, звіти й замітки. До випуску VI входили такі публікації: дослідження "Виховний вплив відкритої середньої школи" П. Заболотського, доповідь на засіданні Історико-філологічного товариства "Пояснювальне читання і письмові роботи" П. Петрова, звіт про відрядження "Третій Всеросійський з'їзд із експериментальної педагогіки" Н. Данчевського, а також замітка "Наш журнал", що видається учнями 5-го класу Ніжинської міської гімназії" викладача П. Петрова. Зокрема, в останньому матеріалі наведено цікаві дані про діяльність "гімназійного гуртка", який ще з 1913 р. готував учнівський журнал, що мав два відділи: літературний і гімназійної хроніки. Уривки з цих творів друкувалися і в "Ежегоднике" (вип. 3). У 5-му класі учні вже змогли виконати своє видання на друкарській машинці, на щільному папері, підготувати витончену палітурку, здійснити "зі смаком виконані ілюстрації", до того ж доповнити попередню структуру двома новими відділами: науково-популярним і загадок, шарад, задач, ребусів. У випуску збірника Ніжинської міської чоловічої гімназії можна було ознайомитися з новими зразками творчої діяльності учнів (статтями, оповіданнями, віршами А. Смілянського, Н. Аршаулова, Л. Фреймана, М. Архангельського).

Офіційну хроніку п'ятого випуску "Ежегодника" (1916–1917 навч. рр.) доповнили дві брошури П. Заболотського ("Російська літературна мова та її культурна місія у справі слов'янського спілкування та єднання", "Будинки юнацтва і шкільні клуби"), публікація "Із звіту про відрядження на I Всеросійський з'їзд викладачів російської мови в Москві" П. Петрова і розвідки учня 6-го класу Ан. Стратонітського "Про Ніжин (Історія і географія міста. Його значення для краю)".

Щорічник виходив у Ніжині у друкарні М. Г. Горбовіцера і типолітографії "Печатник" (1918).

ЗЕМСКИЙ ВРАЧ: еженедельное издание по вопросам земской медицины. Чернігів, 1888. № 1, 1 липня – 1892. № 25/ 26, червень.

Ред.-вид.: Святловский Е. В.

Прим.: із № 27/28 за 1892 р. Журнал видавався в Полтаві.

Наявність вид.: НБУВ: 1889 – № 1–52, 1890 – № 1–52, 1891 – № 1–52, 1891 – № 1–52, 1892 – № 1–52; ДНАБ: 1891 – № 1–50; ЧДИМ: 1889 – № 46, 1890 – № 2–21, 23–25, 27–31, 41–45, 47–52, 1891 – № 1–9; РДБ: 1888 – № 1–26, 1889 – № 1–28, 30–52, 1890 – № 1–29, 31–52, 1891 – № 1–24, 26–52, 1892 – № 1–52; РНБ: 1888 – № 1–25/26.

Програма цієї медичної газети містила: 1) статті з питань земської медицини, зокрема статистичні дані, медично-топографічні нариси; 2) казуїстику, оригінальні й перекладні статті про попередження та лікування епідемічних хвороб; 3) як додатки – популярні статті з питань гігієни, профілактики та бактеріології; 4) реферати, хроніку, суміш, кореспонденції, оголошення. Земські правління й земські лікарі отримали детальні оголошення та програму цього фахового видання. Серед основних рубрик: "Із земської практики", "Кореспонденції", "Хроніка і суміш", "Повідомлення", "Бібліографічні замітки", "Оголошення".

Часопис не обмежувався місцевими проблемами; тут друкувалися матеріали про стан охорони здоров'я в різних регіонах Росії та за кордоном, наукові статті російських та іноземних лікарів з актуальних питань тогочасної медицини, оголошення і хроніка, різ-

Еженедельное издание по вопросам земской медицины.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ в г. Черниговъ въ конторѣ Редакціи „Земскаго Врача“. Платиться она въ годъ съ пересылкою и доставкой 9 р. въ годъ для почтовыхъ департаментовъ – 6 руб. въ годъ. Плата за объявленіе на столбцахъ съ Редакціей. За первую строку – 20 коп. Остатокъ плата вносится по 20 коп. Допускается разработка редакціей плати по третью.

Вся статья по своей сложности и съ авторомъ автора вознаграждается на два редакторскихъ листа. Редакторъ вознаграждается 10 копеекъ за каждую строку въ размѣрѣхъ чистыхъ строкъ. Между собой сотрудничавшимъ въ редакцію, сообщаемъ: число печатанныхъ строкъ и число строкъ, отданныхъ авторомъ или редакторомъ.

О всякой книгѣ, присланной въ Редакцію, дается безплатное объявленіе.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1892 ГОДЪ
на еженедельную земско-медицинскую газету
„ЗЕМСКИЙ ВРАЧЪ“,
повышенную разработку въсѣхъ вопросовъ земской медицины.

Газета выходитъ съ 1-го января 1888 г. въ г. Черниговѣ. Объемъ отъ 1 до 2 печатныхъ листовъ въ недѣлю.

Подписная цена съ 1-го января 1892 года ПОНИЖАЕТСЯ: съ доставкой и пересылкой – 6 руб. въ годъ (въчето 9 р.), 3 руб. (въчето 4 р. 50 х.) за полгода. Для фельдшеровъ, фельдшеринь и акушерокъ – 4 р. въ годъ (въчето 6 р.) и 2 р. (въчето 3 р.) за полгода.

Подписка принимается: г. Черниговъ, Евгенію Владиміровичу Святловскому.

номанітні повідомлення тощо. Зокрема, 1892 р. опубліковано чимало матеріалів про симптоми холери, її попередження й боротьбу з епідеміями (статті та огляди проф. Contoni, Є. Гурина, В. Святловського, хроніка); кореспонденції про організацію санітарно-медичної діяльності в різних губерніях Росії (П. Розанов, Є. Святловський), нариси медичного розвитку губернських земських лікарень (В. Шеболдаєв) тощо. У додатку до № 1 за 1891 р. опубліковано текст лекції "Коротке керівництво фармакологією", прочитаної І. Рашевським учням Чернігівської земської фельдшерської школи. Можна знайти такі публікації: "Матеріали для вивчення сліпоты в Чернігівській губернії" Р. Рума, нарис земської медицини в Симбірській губернії Н. Баратинського, "Санітарна організація в Сербії" В. Єфременкова, із протоколів засідань з'їзду лікарів Козелецького повіту тощо.

Читачам пропонувалися матеріали про виявлення й засоби лікування тих чи інших хвороб, скажімо, "Алкоголізм як ґрунт для сухот" Н. Григор'єва, переклад з німецької мови "Випадок обширної епідемії черевного тифу залежно від питної води" Fodota, "Карболове "вапно як дезінфекційний засіб" А. Кронеберга, "До лікування кривавого проносу" Г. Довгинського, "Як робочій людині зберегти своє здоров'я?" В. Святловського, "Страхування медичного персоналу на випадок хвороби, втрат здоров'я й життя" Є. Гурина тощо.

Друкувалися різні оголошення, найчастіше пов'язані з медициною: наприклад, монахська грязелікувальна та лиманна установа в м. Євпаторії; діагностика внутрішніх хвороб, послуги лабораторії вакцин Пастера в Парижі (відділення у Москві й Варшаві). Пошук місця подавався таким чином: "Фельдшериця бажає отримати місце в земстві. Служила в Московській Маріїнській лікарні й зараз перебуває на службі в заводській лікарні. Має хороші атестати. Звертатися до редакції "Земского врача". Про будь-яку книгу, надіслану до редакції, подавалось безкоштовне оголошення.

Передплатна ціна на рік становила 9 крб, на півроку – 4,50 з доправленням і пересиланням; для фельдшерів існували істотні пільги: на рік – 6 крб, на 6 міс. – 3 крб. Передплата приймалась у Чернігові, особисто Євгеном Володимировичем Святловським.

Газета виходила у друкарні Чернігівського губернського правління та земській друкарні.

ЗЕМСКИЙ СБОРНИК ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Выходит ежемесячно выпусками от 8–12 листов. Чернігів, 1869. № 1, січень – 1916. Вип. 1, січень.

Ред.: Имшенецкий М. (1870–?), Уманец Ф. М., Вронский В. Я. (з № 1 за 1902, з № 4 за 1906), Свечин А. А. (з № 3 за 1902), Савицкий Н. П. (з 1907), Бакуринский А. А. (з 1914).

Вид.: Черниговская губернская земская управа.

Прим.: у 1913–1914 рр. збірник виходив як додаток до журналу "Черниговская земская неделя" (див. № 88).

Дод.: 1869–1899 – Отчеты Черниговской губернской земской управы за 1869–1898 гг. – Чернигов, 1869–1898. 1870–1899 – Журналы заседаний Черниговского земского собрания за 1869–1898 гг. – Чернигов, 1870–1899. 1876 (до № 5/8), 1877 (до № 9/12), 1878 (до № 5/8, 9/12), 1879 (до № 9/12) – Отчет об учительском съезде, организованном земством Нежинского уезда в 1874 г. – Чернигов, 1876–1879. 1877 (до № 5/8) – Общее обозрение местожительства казаков в Черниговской губернии. – Чернигов, 1877. 1878 (до № 9/12) – Отчет состоящего при Черниговской губернской земской управе ветеринарного врача Ионова за 1878 год. 1882 (до № 1, 4, 6/7, 10) – Холмский А. И. Финансовые итоги земства Черниговской губернии 1865–1880. – Чернигов, 1882. – Т. 1. (до № 5) – Отчет по Черниговской губернской борьбе за 1881 год. – Чернигов, 1882. 1882 (до № 6/7) – О добавочном понижении выкупных платежей по Черниговской губернии. – Чернигов, 1882. 1882 (до № 11, 12) – Протоколы 1-го очередного губернского съезда земских врачей по Черниговской губернии (с 30 мая по 9 июня 1882 года). 1884 (до № 6/10) – Состав Черниговского губернского земства (1865–1884); Стенографический отчет заседаний Черниговского губернского земского собрания XIX очередной сессии (7-го декабря 1883 г.). 1884–1903 – Отдельные доклады Черниговской губернской земской управы. 1885 (до № 1/2) – Оценка недвижимых имуществ Черниговской губернии. – Одесса, 1884. 1887 (до № 11/12) – Бушпедт П. Средние нормы Черниговской губернской земской больницы. – Чернигов, 1887. 1889 (до № 1/2) – Миндемман К. Э. Гессенская муха. – Чернигов, 1889. 1890 (до № 8) – Свод сведений о ходе заразных болезней в Черниговской губернии в 1889 г. – Чернигов, 1890. 1890 (до № 9/10) – Лисенко С. И. Свод постановлений уездных земских собраний Черниговской губернии за 1886 год с приложением смет и раскладок на 1887 г. – Чернигов, 1890. 1891 (до № 2/3) – Хижняков В. М. О ревизии волос-

тей в некоторых уездах Черниговской губернии в 1888 г. – Чернигов, 1891. 1892 (до № 11) – Очерк деятельности хирургического отделения Черниговской губернской земской больницы за 1891 год. – Чернигов, 1892. 1893 (до № 1) – Кобецкий О. С. Краткое соображение об организации специальных предварительных изысканий для составления проекта осушения и возделывания болот Черниговской губернии. – Чернигов, 1898. Устав ссудосберегательной кассы служащих в Черниговском губернском земстве. – Чернигов, 1893. 1893 (до № 6/7) – О земской страховой агентуре. – Чернигов, 1893. 1893 (до № 8/10) – Линдеман К. Э. Саранча в Черниговской губернии. – Чернигов, 1893.

Шликевич А. Об изменении тарифов по обязательному страхованию от огня. – Чернигов, 1893. 1895 (до № 1/3), 1896 (до № 6), 1898 (до № 11/12) – Гринченко Б. Д. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседней с ней губерниях. – Чернигов, 1895–1898. – Вып. 1–3. 1897 (до № 7, 8/9), 1898 (до № 6, 8), 1899 (до № 4, 6, 10, 11) – Русов А. А. Описание Черниговской губернии. – Чернигов, 1896. – Т. 1–2. 1896 (до № 10/11) – Солонина П. К. К докладу губернской управы о повсеместном открытии народных школ. – Чернигов, 1897. 1896 (до № 12) – О посылке учителей на курсы садоводства, огородничества, пчеловодства и др. – Чернигов, 1897. 1897 (до № 11/12) – Лашкевич С. И. Отчет о командировке в с. Алешню для осмотра гончарной мастерской. – Чернигов, 1897. 1898 (до № 5) – Очерк развития Черниговской общественной библиотеки за 20 лет существования (1877–1896) и отчет Библиотеки за 1897 год. – Чернигов, 1898. 1898 (до № 6) – Список ярмарок Черниговской губернии. – Чернигов, 1898. – 92 с. 1899 (до № 1) – Гринченко Б. Д. П. А. Кулиш: Биографический очерк. – Чернигов, 1899. 1900 (до № 7) – Каталог Музея украинских древностей В. В. Тарновского. – Чернигов, 1900. – Т. 2. 1900 (до № 12) – Гринченко Б. Д. Из уст народа. –

ЗЕМСКІЙ СБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

1896.

№ 5-й.

М А И.

Изданіе Черниговской губернской земской управы.

ГОДЪ ДВАДЦАТЬ ВОСЬМОЙ

ЧЕРНИГОВЪ.

Типографія Губернскаго Земства.
1896.

Чернигов, 1900. 1901 (до № 1) – Левицкий И. Н. Беседы по сельскому хозяйству в нежинском уезде. – Чернигов, 1901. 1901 (до № 11) – Старинный малорусский письмовник. – Чернигов, 1901. 1902 (до № 1) – Малинка А. Н. Сборник материалов по малорусскому фольклору. – Чернигов, 1902. Доповіді та звіти Чернігівської губерньської земської управи (1901–1902, 1904–1906, 1909).

Покажчики змісту: Коновал И. Е. Указатель статей, помещенных в "Земском сборнике Черниговской губернии" с 1869 по 1903 год. – Чернигов, 1904. – 362 с. Коновал И. Е. Указатель статей по истории, археологии и этнографии, помещенных в "Земском сборнике Черниговской губернии" за 1869–1905 гг. // Труды Чернигов. учен. арх. комиссии. – 1905. – Вып. 6. – С. 211–231. Холмский А. И. Указатель статей, помещенных в "Земском сборнике Черниговской губернии" за 1870–1880. – Чернигов, 1881. – 87 с. (Прил. к Земскому сборнику Черниговской губернии. – 1881. – № 5).

Наявність вид.: НБУВ: 1870 – № 1–5, 7, 9, 11, 1871 – № 1–10, 1872 – № 11, 1873 – № 2, 3, 6, 8, 11, 16, 1874 – № 1–10, 12, 1875 – № 1–12, 1877 – № 1–12, 1879 – № 1–8, 1876 – № 5–8, 1878 – № 1–12, 1881 – № 5, 1883 – № 7/12, 1884 – № 2, 1886 – № 3/4, 5/6, 1888 – № 1/2, 1889 – № 5/6, 9/10, 1890 – № 1–12, 1891 – № 2/3, 4, 7–12, 1892 – № 1–12, 1893 – № 1–12, 1894 – № 2–12, 1898 – № 1–12, 1904 – № 2–12, 1895 – № 1–12, 1896 – № 1–12, 1897 – № 1–12, 1899 – № 1–3, 5–12, 1900 – № 1–12, 1901 – № 1–12, 1902 – № 1–12, 1903 – № 1–12, 1904 – № 1–12, 1905 – № 1–12, 1906 – № 1–12, 1907 – № 1–12, 1908 – № 1–12, 1909 – № 1–12, 1910 – № 1–12, 1911 – № 1–12, 1912 – № 1–12, 1913 – № 1, 1914 – № 1, 1915 – № 1, 2, 1916 – № 1; ДНАБ: 1871 – № 1, 11, 1875 – № 4–8, 1876 – № 9–12, 1877 – № 5–8, 1878 – № 5–8, 1879 – № 1–4, 9–12; 1880 – № 5–8, 1881 – № 5, 1882 – № 1, 1883 – № 7–12, 1884 – № 6–11, 1885 – № 3, 4, 1886 – № 5–8, 11, 12, 1887 – № 9, 10, 1888 – № 3–5, 11, 12, 1889 – № 1, 2, 5, 6, 9, 10, 1890 – № 9–12, 1891 – № 6–12, 1892 – № 4, 6, 7–9, 11, 1893 – № 1, 1894 – № 1–3, 9–12, 1895 – № 7–9, 1896 – № 4, 7, 8, 1897 – № 2–4, 7–9, 1898 – № 1, 5, 7–10, 1899 – № 1–3, 57, 9, 10, 1900 – № 1, 8, 12, 1901 – № 3, 11, 1902 – № 1, 7, 1903 – № 1, 3, 10, 11, 1904 – № 1, 4, 9, 10, 12, 1905 – № 1, 3, 1906 – № 2, 6, 11, 12, 1907 – № 7–12, 1908 – № 2, 7, 9, 12, 1909 – № 3, 5, 1910 – № 1, 1911 – № 1–3, 6, 10, 11, 1912 – № 1–3, 8–11, 1913 – № 11, 1914 – № 1, 1915 – № 2, 1916 – № 1; ЛННБ: 1894 – № 7/8–11/12, 1895 – № 1/3, 4/5, 7/9, 1896 – № 2/3, 4–9, 10–12, 1897 – № 1–4, 7–12, 1898 – № 1–12, 1899 – № 1–12, 1900 – № 1–10, 1907 – № 1–12, 1908 – № 1–12; ЧОУНБ: 1869 – № 1–2, 1870 – № 2, 1871 – № 1, 2, 4–7, 1872 – № 1–10, 12, 1873 – № 11, 1875 – № 4–12, 1877 – № 1–12, 1878 – № 5–12, 1880 – № 5–12, 1881 – № 5–8, 10–12, 1882 – № 4–9, 11, 12, 1884 – № 6–10, 1885 – № 1–12, 1886 – № 1–12, 1887 – № 1–12, 1888 – № 1–12, 1889 – № 1–12, 1891 – № 1, 1892 – № 1–10, 12, 1893 – № 1–12, 1894 – № 1–12, 1895 – № 1–12, 1896 – № 1–12, 1897 – № 1–12, 1898 – № 1–12, 1899 – № 1–11, 1900 – № 1–6, 10, 1901 – № 1–12, 1902 – № 1–12, 1903 – № 1–12, 1904 – № 1–12, 1905 – № 1–8; 1906 – № 2, 4–8, 1907 – № 1–11, 1908 – № 1, 1909 – № 1–8, 10–12, 1910 – № 1–6, 8, 11, 12, 1911 – № 1–6, 8, 11 /12; 1912 – № 1–12; ЧДІМ: 1869 – № 1, 2, 1870 – № 2–6,

8, 9, 1871 – № 1, 4-7, 9, 10, 1872 – № 1-3, 5-7, 9-11, 1873 – № 1, 5, 7, 9, 10, 12, 1874 – № 10-12, 1875 – № 4-12, 1876 – № 5-12, 1877 – № 5-12, 1878 – № 14, 1879 – № 1-8, 1880 – № 1-4, 9-12, 1881 – № 1-12, 1882 – № 1-12, 1883 № 1-12, 1884 – № 1-3, 6-12, 1885 – № 1-12, 1886 – № 1-12, 1887 – № 1, 2, 9-12, 1888 – № 1-12, 1889 – № 1-10, 11, 12, 1890 – № 1-12, 1891 – № 1-12, 1892 – № 1-12, 1893 – № 1-12, 1894 – № 1-11, 12, 1895 – № 1-12, 1896 – № 1-12, 1897 – № 1-3, 5-7, 9-12, 1898 № 2-12, 1899 – № 1-10, 1900 – № 1-12, 1901 – № 1-12, 1902 – № 1-12, 1903 – № 1-12, 1904 – № 1-12, 1905 – № 1-12, 1906 – № 1-9, 1907 – № 1-12, 1908 – № 1-12, 1909 – № 1-12, 1910 – № 1-12, 1911 – № 1-12, 1912 – № 1-12, 1914 – вып. 1-2; ДАЧО: 1869 – № 1, 2, 1870 – № 1, 3, 5, 6, 9, 1871 – № 1-3, 5-7, 9-12, 1872 – № 1-11, 1873 – № 1-12, 1874 – № 1-9, 11, 1875 – № 1-12, 1876 – № 1-12, 1877 – № 1-12, 1878 – № 1-12, 1879 – № 1-12, 1880 – № 1-12, 1881 – № 1-6, 8-12, 1882 – № 1-12, 1883 – № 4-12, 1884 – № 1-12, 1885 – № 1-12, 1887 – № 1-12, 1888 – № 1, 2, 6-8, 1889 – № 1-12, 1890 – № 1-12, 1891 – № 1-12, 1892 – № 1-12, 1893 – № 1-12, 1894 – № 1-6, 1895 – № 1-12, 1896 – № 1-9, 12, 1897 – № 1-12, 1898 – № 1-12, 1899 – № 1-12, 1900 – № 1-12, 1901 – № 1-12, 1902 – № 1-12, 1903 – № 1-5, 7-12, 1904 – № 1-12, 1905 – № 1-12, 1906 – № 1-12, 1907 – № 1-5, 7-9, 11, 12, 1908 – № 1-12, 1909 – № 1, 2, 6, 9, 10, 12, 1910 – № 1, 5, 9-12, 1911 – № 1-12, 1912 – № 1-12, 1913 – вып. 1, 1914 – вып. 1-2, 1915 – вып. 1, 2; РДБ: 1869 – № 1-2, 1870 – № 1-7, 1871 – № 1-2, 4-11, 1872 – № 1, 3, 5, 1873 – № 1-3, 7, 9-12, 1874 – № 1-7, 9-11, 1875 – № 1-12, 1876 – № 1-12, 1877 – № 1-12, 1878 – № 1-12, 1879 – № 1-12, 1880 – № 1-12, 1881 – № 1-12, 1882 – № 1-12, 1883 – № 1-12, 1884 – № 1-12, 1885 – № 1-12, 1886 – № 1-12, 1887 – № 1-12, 1888 – № 1-12, 1889 – № 1-12, 1890 – № 1-12, 1891 – № 1-12, 1892 – № 1-12, 1893 – № 1-12, 1894 – № 1-12, 1895 – № 1-12, 1896 – № 1-12, 1897 – № 1-12, 1898 – № 1-12, 1899 – № 1-12, 1900 – № 1-12, 1901 – № 1-12, 1902 – № 1-12, 1903 – № 1-12, 1904 – № 1-12, 1905 – № 1-12, 1906 – № 1-12, 1907 – № 1-12, 1908 – № 1-12, 1909 – № 1-12, 1910 – № 1-12, 1911 – № 1-12, 1912 – № 1-12, 1913 – вып. 1, 1914 – вып. 1-2, 1915 – вып. 1-2, 1916 – вып. 1; РНБ: 1869 – № 1-2, 1870 – № 1-7, 1871 – № 1-11, 1872 – № 1-5, 1873 – № 1-12, 1874 – № 1-11, 1875 – № 1 / 3-11 / 12, 1876 – № 1 / 4-9 / 12, 1877 – № 1 / 4-9 / 12, 1878 – № 1 / 4-9 / 12, 1879 – № 1 / 4-9 / 12, 1880 – № 1 / 4-9 / 12, 1881 – № 1 / 4-9 / 12, 1882 – № 1 / 4-9 / 12, 1883 – № 1 / 3-7 / 12, 1884 – № 1-12, 1885 – № 1 / 2-11 / 12, 1886 – № 1 / 2-11 / 12, 1887 – № 1 / 2-11 / 12, 1888 – № 1 / 2-11 / 12, 1889 – № 1 / 2-9 / 10, 11 / 12 (1890), 1890 – № 1-11 / 12, 1891 – № 1-11 / 12, 1892 – № 1-11, 12 (1893), 1893 – № 1-11 / 12, 1894 – № 1-11 / 12, 1895 – № 1 / 3-10 / 12, 1896 – № 1-9, 10 / 11 – 12 (1897), 1897 – № 1-8 / 9, 10-11 / 12 (1898), 1898 – № 1-10, 11 / 12 (1899), 1899 – № 1-12, 1900 – № 1-12, 1901 – № 1-12, 1902 – № 1-12, 1903 – № 1-12, 1904 – № 1-12, 1905 – № 1-12, 1906 – № 1-12, 1907 – № 1-12, 1908 – № 1-12, 1909 – № 1-12, 1910 – № 1-12, 1911 – № 1-12, 1912 – № 1-12, 1913 – вып. 1, 1914 – вып. 1-2, 1915 – вып. 1-2, 1916 – вып. 1.

Зміст збірника складався з кількох розділів (спочатку 7, потім 10), серед яких обов'язковими були: закони й розпорядження уряду щодо земських установ; рух земських коштів, звітність, кошториси; шляхова повинність; громадський нагляд (дані про сиріт у різних закладах, зокрема чернігівських "богадільнях"), народне забезпечення продуктами (скажімо, дослідження потреби у хлібові серед поселян Сосницького повіту); взаємне земське страхування (напр., заходи щодо попередження пожеж тощо), народна освіта (заснування Чернігівської учительської семінарії, виділення на цю справу коштів, розглядання плану, затвердження статуту, штату; скликання з'їзду вчителів у Конотопському повіті; сприяння у заснуванні в Конотопі жіночої школи і т. п.); постанови Чернігівської губернської земської управи; оголошення, додатки.

Приміром, у першому відділі подавалися загальноросійські постанови (правила про порядок прийому, зберігання й витрачання грошових сум, що надійшли у мирові судові установи; про заборону особам, що перебувають під наглядом поліції, вести торгівлю горілочними напоями; про гербовий папір для оголошення про накладання чи зняття заборон на маєток; проєкт нових правил про весняне полювання; обмін застарілих державних облігацій на папери нового зразка; умови вилучення коней судовими приставами; про оплату поштової кореспонденції земських управ; страхування худоби; розпакування та огляд посилок, що надсилаються поштою).

Постанови Чернігівської губернської земської управи мали місцевий характер, а саме: про побудову нового Зеленого мосту; заява від селян села Красне про їхнє бажання придбати вільну землю від скасованого Санкт-Петербурзького-Київського поштового тракту, що проходить через дачу с. Красне; звіт про витрату суми 1000 крб, призначену кошторисом 1870 р. на допомогу бідним студентам із уродженців Чернігівської губернії, на сплату університетам за прослуховування лекцій; звіт про витрату суми 400 крб, призначену кошторисом 1870 р. на допомогу бідним вихованцям Чернігівської гімназії, на сплату за право навчання і т. п.

Упродовж тривалого періоду існування збірника опубліковано чимало оригінальних творів історичного, етнографічного, природознавчого, культурологічного характеру. Серед них: "Опис Чернігівської губернії" О. Русова, "Звіт про ботанічні екскурсії на деякі болота Чернігівської губернії" А. Ракочі, "Книжкова торгівля на Воздвиженській ярмарці" А. Ф., "Кустарні артілі та кредит для них" І. Д-ва, "Земський

досвід допомоги переселенцям" Л. Н. Радченка, "Хід метеорологічних елементів у Ніжині" Я. Е. Вінклера, "Огляд діяльності споживчих товариств у Чернігівській губернії" М. К. Імшенецького тощо.

Важливими тут були різноманітні бібліографічні відомості та інформація про книги, що вийшли у світ. Серед таких видань згадувалися байки Л. Глібова, книги та брошури Б. Грінченка, подавався преїскурант на твори Чайченка (Б. Грінченка), М. Коцюбинського, Т. Шевченка, М. Загірної. Анонсувалися також періодичні видання Російської імперії ("Литературное обозрение", "Хуторянин", "Сборник Херсонского земства", "Жизнь и школа", "Народ", "Пожарное дело" тощо).

Кожен випуск мав додатки, до деяких залучені карти, схеми, креслення. Наприклад, два креслення подано до статті "Про поліпшення доріг поблизу Новгород-Сіверська" – проект із планом місцевості уздовж Сосницького тракту (1870. № 2). Неабияку цінність і досі мають етнографічні матеріали, зібрані у Чернігівській і сусідніх із нею губерніях, упорядковані Б. Грінченком (додатки друкувалися у 1895–1898 рр.). Сам упорядник зазначав, що матеріали були записані "рядом людей", серед яких М. Грінченко, І. Зозуля, Г. Коваленко, М. Кононенко, В. Кравченко, В. Степаненко, О. Тищинський, деякі не підписані.

Зокрема тут можна знайти оповідання, казки, перекази, прислів'я, загадки, із-поміж них оповіді про явища природи, знахарства, вірування, надприродні сили; розповіді про людей із "чарівною силою" – відьом, ворожок, вовкулаків, чарівників; фантастичні казки, зразки гри слів та дотепності ("Голий кучер", "Школяр і дід", "Мудра дівчина", "Щастя од Бога", "Хлопці – гірші за чорта", "Як панія пана причаровувала"). Наприкінці кожного розділу подавалася бібліографія. Твори найчастіше друкувалися народною мовою у російській транслітерації, тому й назви тут мають таке "дивне" написання, як-от: "Дытына", "Вдячний Орел", "Лысыця", "Чорт козою" і т. п. Одна з публікацій мала "класичну" кінцівку: "Отъ вамъ казочка, а мени бублыкивъ въязочка. Я на тому весилии бувъ, горилку пывъ, по бородини текло, в роти не було" (1896. № 6 (дод). С. 244).

На всіх збірниках позначено "Печатать дозволяется", лише в № 1 за 1870 р. стоїть ім'я особи, яка дозволила друк – чернігівський поліцмейстер майор Ляшенко. На останній сторінці подано також імена голови правління Чернігівської губернської земської управи – Михайла Імшенецького, членів – Р. фон Чуді, В. Ааронського, А. Косицького; члена-розпорядника М. Білозерського (1870. № 1).

У 1906 р. зазначено, що наклад збірника становив 2 тис. пр. (1906. № 7/8). Деяким особам та установам видання розсилялося безплатно, а саме: членам губернського й повітових земських зібрань, членам повітових земських управ, волосним правлінням, до земських лікарень, лікарських і фельдшерських амбулаторій, земським агрономам, земським народним учителям, страховим агентам, шляховим технікам. У 1903 і 1904 рр. "Земский сборник" було "допущено" у безплатні народні читальні й бібліотеки.

Статті та повідомлення, опубліковані у "Земском сборнике", оплачувалися від 15 до 25 крб за друкований аркуш (16 с.). Схвалені до друку статті за необхідності виправлялися та скорочувалися. Неопубліковані статті, автори яких не зголосилися впродовж шести місяців після отримання редакцією, знищувалися.

В анонсі повідомлялося, що "Земский сборник" виходить щомісячними випусками від 8–12 аркушів. Передплатна ціна у перший рік видання становила без пересилання й доправлення 3 крб, а з поштовим пересиланням і доправленням додому в Чернігові – 3,30 крб. Передплата приймалася у Чернігівській губернській земській управі, всіх повітових земських управліннях Чернігівської губернії, книжковому магазину Кранца в Чернігові тощо.

Спочатку збірник друкувався в Ільїнській друкарні, орендованій губернською земською управою (№ 1–4), потім у губернській (№ 5–6) і земській друкарнях (із № 7 за 1870 р.).

№ 33

ИЗВЕСТИЯ ГЛУХОВСКОГО УЕЗДНОГО СОВЕТА РАБОЧИХ, СОЛДАТСКИХ И КРЕСТЬЯНСКИХ ДЕПУТАТОВ:

газета выходит по средам и воскресеньям. В остальные дни, кроме понедельников и дней послепраздничных, выходят только телеграммы. Глухів, 1917. № 1, 28 липня – № 34, 11 жовтня.

Ред.: Буримов М.

Дод.: "Телеграммы № 3" (30 липня); "Как выбирать в уездное земство" (до № 30).

Прим.: у 1918 р. видавалися "Известия исполнительного комитета Глуховского совета крестьянских, солдатских и рабочих депутатов".

Наявність вид.: ДНАБ: 1917 – № 1, 5, 8, 10, 13, 15, 19, 21, 24, 30–32, 33, 34; РДБ: 1917 – № 1, 5, 8, 10, 13, 15, 19, 24, 30–34; РНБ: 1917 – № 1–34.

У зверненні "Товарищі!" редакція стверджувала, що тільки спільними силами задля інтересів демократії можна досягнути мети, тому прохала читачів підтримати цей орган передплатою, поширенням у масах, відрахуванням коштів організації і часткових пожертвувань на видання.

Основні рубрики: "Війна", "Телеграми", "Нова Дума", "По повіту", "По місту й повіту", "Внутрішні повідомлення", "Оголошення" тощо.

Часто газета відкривалася передовими статтями з актуальної тематики ("На порозі установчих зборів", "Наше фінансове становище", "Час не чекає", "Реалізація врожаю", "Криза влади", "До виборів повітових земських гласних"); подавалися також замітки та кореспонденції, друкувалися протоколи засідань повітової Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів (№ 21). У № 34 з'явилася дискусійна кореспонденція "Унтер-офіцерська вдова" за підписом В. Нарбути, а також реакція на неї редактора М. Буримова "Моя відповідь".

"Известия" мали додатки: "Телеграммы № 3" до № 3 за 30 липня (повідомлення зі Ставки, події на Західному, Румунському фронтах і на Кавказі); до № 30 під назвою "Як вибирати в повітове земство", продовження якого друкувалося в наступному номері газети (№ 31) на с. 1–3.

Передплата на видання була такою: на 3 міс. – 3,50 крб, 2 міс. – 2,50, 1 міс. – 1,25 крб. Номер газети коштував 10 к., а телеграми – 5 к.

Контора і редакція "Известий" розміщувались у Глухові (вул. Києво-Московська, будинок Неплюєва). Редакція приймала відвідувачів із 11 до 13 та з 16 до 18 год.

Газета виходила у Глухові в електродрукарні А. І. Дворкіна.

№ 34

ИЗВЕСТИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО К-ТА [КОМИТЕТА] МГЛИНСКОГО УЕЗДН.[ОГО] СОВЕТА РАБОЧ.[ИХ], КРЕСТ.[ЬЯНСКИХ] И КРАСНОАРМ.[ЕЙСКИХ] ДЕПУТАТОВ. Мглин, 1917. № 1 – 1918. № 27, 11 грудня.

Ред.: Ред. коллегия (№ 24).

Наявність вид.: РДБ: 1918 – № 23–27.

Подані номери датовані 22 жовтнем (№ 23) та 11 груднем (№ 27) 1918 р. Основний зміст становили офіційні документи (декрети, протоколи засідань Революційного комітету) тощо.

№ 35

ИЗВЕСТИЯ ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА КН. БЕЗБОРОДКО В НЕЖИНЕ. Ніжин, 1877. Т. 1 – 1918. Т. 32.

Ред.-вид.: Лисовский.

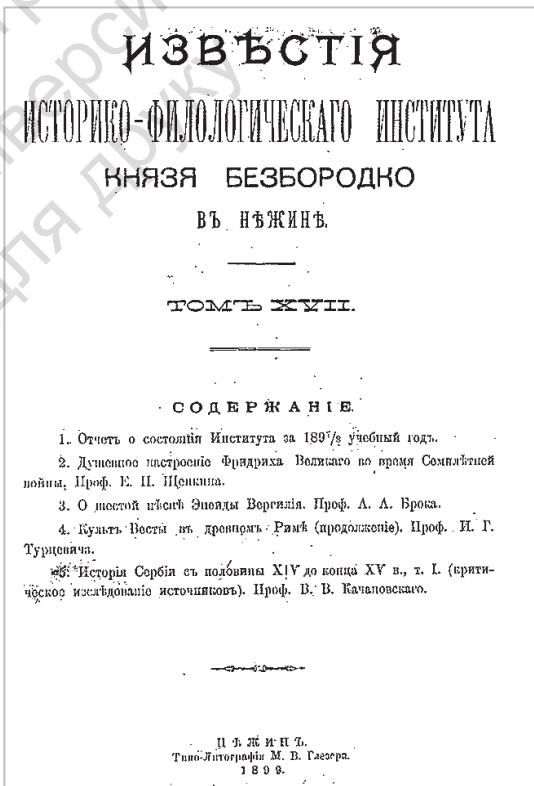
Прим.: деякі томи та випуски вийшли у Києві (т. 1–4, вип. 1, 6, 12 (1877–1893), Києві – Лейпцігу (1882. т. 7), Москві – Києві – Лейпцігу (1884 – т. 8), Москві – Києві (1885 – т. 9), Санкт-Петербурзі (1892. т. 4, вип. 2), Ніжині – Києві (1894–1895. т. 13–14). Показчик змісту: "Известия Историко-филологического Института князя Безбородко в Нежине" т. 1–30 (1877–1915): Содержание неофиц. отдела // ... – 1916. – Т. 31. – С. 1–6. "Известия Историко-

филологического Института князя Безбородко" т. 1–31 (1877–1916): Содержание неофиц. Отдела // ... – 1918. – Т. 32. – С. 1–7.

Наявність вид.: НБУВ: 1879 – т. 1, 1882 – т. 7, 1883 – т. 8, 1884 – т. 9, 1885/86 – т. 10, 1887/89 – т. 11, 1899 т. 17, 1900 – т. 18, 1901 – т. 19, 1902 – т. 20, 1909 – т. 24; ДНАБ: 1879 – т. 4, 1881 – т. 6, 1904 – т. 21, 1913 – т. 28, 1914 – т. 29, 1915 – т. 30, 1916 – т. 31; ЛННБ: 1877 – 1911 – т. 1–26, 1914 – т. 29; ЧОУНБ: 1877 – т. 1, 1879 – т. 3, 1879 – т. 4, вип. 1, 1881 – т. 6, 1884 – т. 9, 1885/1886 (1886) – т. 10, 1893 – т. 12, 1894 – т. 13, 1899 – т. 17, 1900 – т. 18, 1901 – т. 19, 1902 – т. 20, 1904 – т. 21; ЧДІМ: 1877 – т. 1, 1878 – т. 2, 1879 – т. 3, 1898 – т. 16; ДАЧО: 1879 – т. 3, 1879 – т. 4, вип. 1, 1884 – т. 9, 1885/1886 (1886) – т. 10, 1889 – т. 11, 1895 – т. 15, 1898 – т. 16, 1899 – т. 17, 1900 – т. 18, 1901 – т. 19, 1902 – т. 20, 1904 – т. 21, 1906 – т. 22, 1909 – т. 24, 1910 – т. 25, 1911 – т. 26, 1912 – т. 27, 1916 – т. 31, 1918 – т. 32; РДБ: 1877 – 1879 – т. 1–3, 1879 – т. 4, вип. 1–2, 1880 – 1916 – т. 5–31; РНБ: 1877 – 1879 – т. 1–3, 1879 – т. 4, вип. 1–2, 1880 – т. 5, 1881 – т. 6, 1882 – т. 6, 1883 – т. 7, 1884 – т. 8, 1885 – т. 7, 1886 – т. 8–9, 1887–1889 – т. 10–11, 1894 – т. 13, 1895 – т. 14–15, 1898 – т. 16, 1899 – т. 17, 1900 – т. 18, 1901 – т. 19, 1902 – т. 20, 1904 – т. 21, 1906 – т. 22, 1907 – т. 23, 1909 – т. 24, 1910 – т. 25, 1911 – т. 26, 1912 – т. 27, 1913 – т. 28, 1914 – т. 29, 1915 – т. 30, 1916 – т. 31.

Як правило, кожен том збірника мав дві частини (офіційну та неофіційну), а також додатки. У першій частині друкувалися виступи та промови офіційних осіб (скажімо, директора Інституту М. Лавровського), статuti, звіти про стан і діяльність навчального закладу на певний рік, витяги із протоколів конференції Інституту чи гімназії при Історично-філологічному інституті тощо.

Неофіційний відділ подав нариси, статті, наукові промови професорів і доцентів зазначеного складу. Тут можна було ознайомитися з такими дослідженнями, як етю-

ди про Платона та замітки із грецького синтаксису, роз'яснення значення філології А. В. Добіаша, про важливість вивчення Римської державності та її основні риси (матеріали лекції) І. Г. Турцевича, замітки про сербську літературу проф. В. В. Качановського, опис рукописів бібліотеки Інституту (за ред. проф. М. Н. Сперанського), філологічні етюди й замітки І. Г. Турцевича тощо.

Додатки становили монографічні матеріали науковців Інституту. Скажімо, до т. XIII за 1894 р. включено історико-краєзнавчу розвідку "Із початкової історії розколу на В'ятці та в Стародубі XVII–XVIII ст." М. І. Лілеєва, а також "Матеріали й замітки з давньої руської писемності" Є. В. Петухова. Пізніше розділи зникли, але матеріали й надалі з'являлися з відповідною послідовністю: спочатку повідомлення про діяльність Інституту та офіційні події, потім наукові статті й розвідки. За час існування збірника надруковано низку цікавих досліджень А. С. Будиловича ("Аналіз складників слов'янського слова з морфологічної точки зору", "Первісні слов'яни в їхній мові, побуті й поняттях, за даними лексикальними", "Змова графів Петра Зринського і Франца Франкопана"), М. О. Лавровського ("Замітка про текст руських билин", "Гімназія вищих наук князя Безбородька в Ніжині (1820–1832 г.)", "До біографії М. В. Гоголя"), Г. Е. Зенгера ("Кілька поправок до тексту Горация", "Ще кілька заміток про складні місця у Горация"), Н. Я. Аристова ("Про землю Половецьку"), Н. Я. Грота ("Сновидіння як предмет наукового аналізу", "Психологія почуттєвості", "До питання про реформу логіки") та багатьох інших учених Ніжина. Серед них були історики й мовознавці, філософи та літературознавці, етнографи й бібліографи.

Читачам цікаво було дізнатися про В. Жуковського, М. Гоголя та М. Прокоповича, пам'ятки народної словесності, порівняльну характеристику звуків і форм білоруської мови, різноманітні граматичні спостереження, критичний розбір і пояснення маловідомих текстів, історичні перипетії й архівні відкриття. Не втрачає актуальності й досі стаття про початки "академічної свободи" у Західній Європі (традиції Болоньї та Сорбонни) В. К. Піскорського.

Т. XV було присвячено історії Історико-філологічного інституту кн. Безбородька (спочатку як гімназії вищих наук, потім ліцею та Інституту). Тут надруковано "пам'ятну книжку" навчального закладу, замітки про бібліотеку та рукописи, що в ній зберігаються; листи

М. Гоголя до М. Я. Прокоповича (чотири листи і два фототипічних знімки); картинну галерею, розвиток Ніжина на початку XIX ст. тощо.

Іменем Гоголя було позначено матеріали, що увійшли до т. XXVI (1911): промова директора Інституту І. І. Іванова на урочистому відкритті пам'ятної дошки на честь М. Гоголя у приміщенні Історико-філологічного інституту 14 квітня 1909 р. ("Гоголь в юності"), його ж промова "Гоголь – людина і письменник" того самого дня на урочистостях у навчальному закладі; виступ директора у Москві, 27 квітня 1909 р., від імені Інституту з нагоди відкриття пам'ятника Гоголю ("Гоголь і його покликання"), стаття викладача П. О. Заболотського "Дві промови про Гоголя"), його ж огляд "Музей імені Гоголя при Інституті кн. Безбородька. Рік I").

У своїй промові про молоді роки М. Гоголя на відкритті пам'ятної дошки директор Історико-філологічного інституту в Ніжині І. І. Іванов згадував сім років навчання майбутнього письменника у гімназії вищих наук, його відкриття світу, "не почутого й не побаченого іншими". І хоча сам геній уважав себе у ті роки "іноземцем, який забрався на чужину", але нащадки бачили в його враженнях також зовсім інші відчуття, що й намагався висловити у своїй пристрасній промові керівник навчального закладу: "На берегах ось цієї річки, що нині безнадійно вмирає, у весняні вечори Гоголь чув ледь розбірливі пісні приводного очерету, – з ними він порівнюватиме потім найсумнішу, найбільш поетичну мову. Там, потойбіч річки, на низині Ніжинських "існувальників", таких, на думку Гоголя, жалюгідних і прикрих своєю безучастю до живого ідейного життя, – він збирав уривки великої книги, якої ще ніхто не читав до нього, ім'я їй – Російське обивательське царство. А цей сад, який нині порідшав, тоді здавався лісом, – Гоголь бродив у ньому самотній і задумливий і перед ним розстилався інший ліс, все "велетенське життя, що мчить", російське життя, – якому суджено було незабаром здригнутися і захвилюватися під грім Гоголівського сміху" (1911. Т. XXVI. С. 2).

Не менш публіцистично виступив І. І. Іванов і в Москві на відкритті пам'ятника М. В. Гоголю, зосереджуючи увагу на "українському світі" неперевершеного літератора. Зокрема він наголосив: "До кінця днів Гоголь не міг без хвилювання згадувати про ці роки, чуйних ніби найблагородніший музичний інструмент, коли його молода душа день за днем накопичувала надбання для безсмертної слави... Він, уміючи

осяяти блиском українського сонця розквітаючу красу своїх улюблених героїнь, – дівчат у порі сімнадцятої весни, підслухати й передати всю привабливість першого лепетання їхнього почуття, що тільки прокидається, – в своєму житті пройшов повз і цю красу, і це лепетання – байдужим і насмішуватим, – ніби всі ці Оксани й Марини тільки квіти на українському пейзажі і йому, в сімнадцять років, потішно бачити, як його товариші й наставники досить серйозно зав'язують із подібними квітами звичайну драму людського життя: для Гоголя це зайва дурниця... Гоголь міг би сказати: всю силу юних дум і стремління, яку деякі несуть до ніг випадкової красуні, – я віддав ідеалу служіння батьківщині" (1911. Т. XXVI. С. 4, 5–6, 7).

З'являлися на сторінках "Известий" некрологи (А. М. Фогель, И. А. Левицький, М. Я. Аристов, В. В. Качановський) і літературно-критичні нариси (І. С. Тургенєв, М. В. Гоголь, В. О. Жуковський). Наприклад, про доцента філософії Миколу Єфремовича Скворцова зафіксовані такі рядки: "Сам же він увесь духом своїм стоїть уже над землею – перед лицем самої істини вічної, чистої, недоторканої, досконалої, стоїть відверто, безтрепетно, відважно, відповідно підготовлений до чистого й радісного споглядання її вже в земному своєму житті, майже всю її витративши на істинно філософське посилене шукання істини шляхом неспинної розумової роботи та на енергійне відстоювання знайденої істини з постійністю і мужністю, близькими інколи до самовідданості" (1902. Т. XX. С. 145).

На томах, що вийшли у світ, зазначено: "Надруковано за визначенням конференції Історико-філологічного Інституту Князя Безбородька. Директор Інституту ..." (Ф. Ф. Гельбке, І. І. Іванов).

Кожен том мав різну вартість: від 75 к. (т. VI, вип. 1) і 2 крб (т. VIII) до 3 крб (т. VII і XV) і 3,50 (т. XVI), середня ціна становила 2,50 крб.

Збірник друкувався у Ніжині (типолітографія Е. Ф. Венгера, будинок Глезера) та Києві (друкарня Корчак-Новицького, вул. Михайлівська, 4). Згодом, у 1909 р., довелося поміняти ніжинську друкарню й користуватися типолітографією спадкоємців В. К. Меленевського.

**ИЗВЕСТИЯ КЛИНЦОВСКОГО РАЙОННОГО СОВЕТА
РАБОЧИХ И СОЛДАТСКИХ ДЕПУТАТОВ.** Газета выходит по

вторникам. Клинці, 1917. № 1, 8 серпня – № 5, 7 вересня.

Ред.: Вознесенский Б. Н., Берестечко А. Е.; Вознесенский Б. Н. (№ 5).

Прим.: спочатку газета мала назву "Известия Клинцовского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов" (№ 1–11, 27 червня – 3 серпня) (див. № 37), а з 27 вересня – "Бюллетень Клинцовского Совета рабочих и солдатских депутатов" (див. № 5).

Наявність вид.: РНБ: 1917 – № 1–5.

Редакція зберігала всі атрибути попереднього видання, хоча збільшилася кількість офіційно-партійних матеріалів: звіти з першого районного з'їзду робітників і селянських депутатів, повітового з'їзду членів продовольчого комітету, районної конференції РСДРП (Клинець, 4 серпня 1917 р.), постанови Всеросійського з'їзду делегатів від учнів церковних шкіл (Москва, 1 серпня 1917 р.), звернення і програма Спілки трудової інтелігенції, звіти Клинецького міського думського комітету тощо.

Друкувалися статті на такі актуальні теми: "Невідкладне завдання" Г. Д., "Міське самоуправління і біржі праці" приват-доцента Г. Рубінштейна, "Культура і робітничий клас" І. Кубкова. На сторінках газети з'являлись огляди ("Півроку тування проти реакції" ("Досити

[illegible]

У № 4 редакція повідомила: непередбачені обставини не дозволили опублікувати телеграми ПТА.

Номер видання коштував 10 к.

Адреса редакції: Клинці, друкарня М. Д. Ликова, верхній поверх. Газета виходила у цій самій друкарні.

№ 37

ИЗВЕСТИЯ КЛИНЦОВСКОГО СОВЕТА РАБОЧИХ, СОЛДАТСКИХ И КРЕСТЬЯНСКИХ ДЕПУТАТОВ. – Выходит

по вторникам и пятницам. Клинці, 1917. № 1, 27 червня – № 11, 3 серпня.

Ред.: Вознесенский Б. Н., член редакционной комиссии, Берестечко А. Е.

Вид.: Исполнительный комитет Совета рабочих и солдатских депутатов.

Дод.: "Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства" (№ 5, 10 липня – № 17 [10 вересня]).

Прим.: далі газета мала назви "Известия Клинцовского районного Совета рабочих и солдатских депутатов" (№ 1–5, 8 серпня – 7 вересня) (див. № 36), а з 27 вересня – "Бюллетень Клинцовского Совета рабочих и солдатских депутатов" (див. № 5).

Наявність вид.: РНБ: 1917 – № 1–11.

Перший номер відкривався зверненням "До робітничих сімей селища Клинці", де редакція зверталася із проханням "з метою поширення в народ ідей соціалізму" присилати до газети зі своїх родин дівчаток і хлопчиків, яким доручатиметься продаж тиражу. Мотив був такий: "Діти служитимуть великій ідеї соціалізму, отримуватимуть матеріальну користь – від кожної проданої газети по 1 к.". Також запрошувалися солдати, інваліди й усі ті бажаючі, котрі могли надати свої послуги "народному демократичному ідеалу". У статті "До читачів" повідомлялося про необхідність уже з найближчих випусків подавати телеграми ПТА, аби читачі мали змогу ознайомитися з подіями на фронті та у Росії (таким чином, щоб отримувати поточну інформацію ще до появи столичних газет).

Ще одна передова стаття "До партійних робітників" роз'яснювала специфіку місцевої преси: "... Звичайно, місцевий орган не встигає за

Редакція.

Кінець, 25 жовтня.

Із партійних рабінками.

Із виходом нашого першого номера газети починає ця робота, починає розвиватися на нашу роботу, починає розвиватися на нашу роботу, починає розвиватися на нашу роботу. Це означає, що ми повинні бути готові до того, щоб прийняти на себе відповідальність за нашу роботу, за нашу роботу, за нашу роботу. Це означає, що ми повинні бути готові до того, щоб прийняти на себе відповідальність за нашу роботу, за нашу роботу, за нашу роботу. Це означає, що ми повинні бути готові до того, щоб прийняти на себе відповідальність за нашу роботу, за нашу роботу, за нашу роботу.

Повний текст редакційної статті не повністю зчитується, але видно, що вона стосується партійної роботи та організації. Внизу документа є підпис "Ред. 1920".

[illegible]

Із № 6 зазначалося: "Дозволено воєнною цензурою". Редактор, видавець і друкарня такі самі, як і у газеті.

Ціна телеграм становила 5 к. У РНБ зберігаються № 5–8 (15 липня) і 17 [10 вересня].

Ціна номера "Известий" – 8–10 к.

Редакція розміщувалася за адресою: Клинци, друкарня М. Д. Ликова, верхній поверх; відповідно і виходила у цій самій друкарні.

№ 38

ИЗВЕСТИЯ КОМИТЕТА КОНОТОПСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ "БУНДА". Конотоп, 1917.

Вид.: Всеобщий еврейский рабочий союз "Бунд".

Джер.: Ильинский Л. К. Список повременных изданий за 1917 г. – Пг., 1919. – С. 70; Периодическая печать в России в 1917 г. – Л., 19. – Т. 1. – С. 237.

№ 39

ИЗВЕСТИЯ КОНОТОПСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ РОССИЙСКОЙ СОЦ[ИАЛ]-ДЕМ[ОКРАТИЧЕСКОЙ] РАБОЧЕЙ ПАРТИИ: еженедельный орган. Конотоп, 1917. № 1, 30 червня – № 3, 21 липня.

Ред.: Герман А. М., Матвеевский В. Н. (№ 1–2); Бандурин Л. Е., Матвеевский В. Н. (№ 3).

Наявність вид.: НБУВ: 1917 – № 3; ДНАБ: 1917 – № 3; РДБ: 1917 – № 3, РНБ: 1917 – № 1–3; БАН: 1917 – № 1–3.

Газета мала гасло "Пролетарі всіх країн, єднайтеся!". У всіх номерах подавалися заклики: "Громадяни! Батьківщина вимагає від Вас виконання громадянського обов'язку! Свобода в небезпеці! Купуйте позику свободи!". Гр. Петрович у статті-зверненні "Товариші робітники!" (№ 1) патетично писав про те, що ця, "суто робітнича, пролетарська газета"

Видання виходило у світ у місцевій друкарні Ш. А. Левіна.

№ 40

ИЗВЕСТИЯ КРЕСТЬЯНСКИХ, РАБОЧИХ И СОЛДАТСКИХ ДЕПУТАТОВ ГОРОДА МГЛИНА. Мглин, 1917. № 1 – № 3/4, квітень.

Джер.: Периодическая печать в России в 1917 году: библиограф. указатель. – Л., 1987. – Ч. 1. – С. 240.

№ 41

ИЗВЕСТИЯ НЕЖИНСКОГО СОВЕТА РАБОЧИХ ДЕПУТАТОВ.

Виходять щодня. Ніжин, 1917. № 1, 28 серпня – № 4, 1 вересня.

Ред.: Талпа М. Е.

Наявність вид.: ДНАБ: 1917 – № 1–4; РДБ: 1917 – № 1–4; РНБ: 1917 – № 1–4.

На чільному місці в № 1 подано гасла: "В боротьбі здохнеш ти право своє" і "Пролетарі всіх країн, єднайтеся!".

У редакційній статті підкреслювалася необхідність об'єднання "робітничої армії праці пролетаріату", непохитна боротьба з капіталом, роль газети у відстоюванні солідарності, згуртованості робітників, які, у свою чергу, мали підтримувати свій орган і "нове його слово".

Більшість публікацій присвячувалося питанням соціал-демократії, діяльності Тимчасового уряду, роботі Держав-

№ 1-й. ВЪ БОРЬБѢ ОБЪЕДИНИТЬ ТЫ ПРАВО СВОЕ. № 1-й. Пролетаріа! всѣхъ странъ соединяйтесь.

ИЗВѢСТІЯ

Нѣжинскаго Совѣта Рабочихъ Депутатовъ.

Понедѣльникъ 28-го Августа 1917-го года.

Подписка на "Извѣстія" (за номеромъ въ 20 коп.) въ кварталъ 1 руб. съ доставкой, въ 1 р. 20 коп. съ пересылкой) принимается въ редакціи (Печ. Тр. Училищ. Комитетъ Губ. Рабочихъ Депутатовъ).
Плата за объявленія—за основаніемъ съ редакціи (пріемъ отъ 12 до 2 ч. дня).

Съ сегодншнимъ для начавшей выходить печатной органъ Нѣжинскаго Сов. Раб. Депут. Мы хотѣли, чтобы нашу газету читала каждая рабочія г. Нѣжина и въ ней находила все, что еѣ можетъ интересоватъ: изъ городскихъ, государственной, партійной, профессиональной жизни, все то, что необходимо для расширенія его воспитательнаго кругозора.

Большинство работѣ не обещанности, не обещанности. Каждый классъ, сознавая свои потребности и свои интересы, сознавая, что для насъ, чтобы выжить, что-либо для себя изъ рукъ другого класса нужна упорная планомерная борьба, которая обманываетъ къ сплоченію и дисциплинѣ—классный классъ, если онъ хочетъ рано или поздно быть побѣдителемъ—должна быть организованной мощная сила.

Армія труда, пролетаріатъ, дающая свою тѣлу съ капитализма, борьба эта требуетъ боевое проявленіе. Въ этой борьбѣ воплощаются солидарность, сплоченность рабочихъ всего міра ибо понимаютъ, что классъ не знаетъ пачей и у угнетеннаго рабочаго тѣ же интересы въ конечномъ счетѣ, что и у угнетателя.

Такую же стробую и организующую прелесть нашу задачу бы имѣть и тѣмъ изъ Нѣжин. И наша газета въ дѣлѣ объединенія рабочихъ Нѣжина должна сыграть свою роль, если только она не будетъ съ нашей стороны, тов. рабочіе, поддержку и сочувствіе.

Товарищи! Сплотитесь, всѣмъ вооруженъ своего органа Совѣта Раб. Депутат. и поддерживайте новое его слово—"Извѣстія С. Раб. Деп.".

Русская революція вновь потрясена грозными ударами германской арміи, Пала Рига. Остаточные продаются.

Ставка, проставленная на Москвитинѣ, социализмъ контр-революціонными наступленіями своихъ "анархистовъ", пытается использовать послѣднюю тактику неудачныхъ побѣдъ въ пользу агитации противъ революціонной арміи, устанавливая се экономическую тиранию, безъ оглядки близится къ побѣдѣ. Они пользуются неудачей, чтобы повѣстать въ умѣхъ обманывать заблуду и несправедливости, противъ свободнаго солдата, противъ революціи. Они грядутъ свои контр-революціонныя руки у юстиціи нашего форманіа. Не вѣрите имъ! Провѣдъ тѣ слѣдуетъ сообщеніе: поощр. коммунисты.

"Передъ тѣмъ какъ Россія социализировалась, —интерпретировать. Видимости, революціонному классу ему, руб. и сѣд. дѣловыми—что въ этой борьбѣ для нашихъ краинъ не было покая. Добылъ честно исполняя все арміи, въ войсковую систему, переодѣвшись въ военную форму и подъ командой старой гваріи. Сочувств. багетамъ и преданностию въ революціонныя чины не былъ. Преданности арміи, коммунистическая армія, сѣд. съ лицомъ въ рабочемъ боемъ".

Въ другой телеграммѣ, адресованной тому же центральному комитету, болгари, обрисовывая подобную картину боя. 28-го августа,—картину, полную драматическаго героизма, записали:

"Включенъ съ коммунистическаго социализма, коммунистическаго, что армія честно исполняла свой долгъ. Неудачи не мешали неоравъ на чужбинѣ, на которыхъ обречены были убиты арміи".

Армія поставлена въ особенно тяжелое положеніе. Спешить ли вѣдѣть миръ, неужели еще 6. 10 добрую старому времени войны начальства означаются не тамъ, тѣмъ нужно—ми не знаемъ.

Но мы знаемъ, что на насъ сдѣлать ложить. Рижскій взоръ и назывался преступной клеветой нашего. Положение тяжелое. Моск. быть —но все симоніи рѣшались большаго, русскою революціи неимать еще одно потрясеніе и понизить свое существованіе.

Но какъ ни справедливыя жалуютъ этотъ миръ—не дождется вѣрять, что это такъ. Хочется задрать глаза и заметить—что много не произошло—что все хорошо. Но правды надо смутить право въ глаза и если есть только любовь къ революціи, если только любовь къ свободѣ, если есть только исповѣсть въ самолюбствѣ и познѣдѣнствѣ, нужно сдѣлать послѣднія усилія загорѣть пламенемъ восторга и юности. Вернуть армію. "Из-

ної думи, місцевих Рад і поточних робітничих справ (конференція фабрично-заводських комітетів у Києві, підтримка Спілки інвалідів, продовольча криза). Існували також рубрики "Робітнича хроніка", "Місцева хроніка". Подавався звіт про роботу обласного з'їзду Ради робітничих і солдатських депутатів (№ 4).

Про поточний політичний момент редакція писала: "Вороги праворуч і ліворуч. Темрява народу, холопські звички і байдужість, байдужість..." (№ 2). Тому в черговій редакційній статті підкреслювалася ідея: усі соціалістичні партії та професійні спілки зобов'язані підтримувати молоду газету, щоб поширювати справу соціал-демократії. Необхідні були не тільки матеріали, а й співробітники: "Всі літературні сили повинні використовуватися, щоб наша газета стала на твердий ґрунт" (№ 3). Та, на жаль, 1 вересня 1917 р. вийшов у світ останній номер цього видання.

Передплатна ціна за комплект (20 номерів) становила 1 крб із доставленням, 1,20 крб – із пересиланням.

Редакція розміщувалася у приміщенні міської управи (канцелярія Ради робітничих депутатів).

Газета виходила у друкарні "Печатник" (колишній Меленевського), м. Ніжин.

№ 42

ИЗВЕСТИЯ НОВГОРОДСЕВЕРСКОГО УЕЗДНОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА. Новгород-Сіверський, 1917.

№ 1, 26 квітня – № 6, 4 липня.

Ред.: Сиротин А. І. (із № 5).

Наявність вид.: РДБ: 1917 – № 1–5; РНБ: 1917 – № 1–6.

Більшість публікацій газети – протоколи засідань місцевого повітового виконавчого комітету, звернення до селян, відозви Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів, розпорядження Чернігівського губернського комісара, доповіді повітового комісара, документи на зразок "У Головному земському комітеті", "Звернення до сільських сходів", "Від комісії про пайку", "До відома солдаток" тощо.

Місцева хроніка інформувала про актуальні проблеми: землю, "дров'яний голод", боротьбу із п'янством, партійне життя, промисловість. Останній номер було присвячено здебільшого офіційним темам, а саме: наступ російської армії, накази з армії та флоту, повідомлення Тимчасового уряду, страйк кравців і модисток, сплата податків.

Зазначалося, що редакційна комісія приймає оголошення, звертатися слід до А. Л. Ассінга чи Кононенка, Олександра Сиротина, І. Н. Швердіна.

Номер газети коштував 10 к.

Адреса редакції була такою: Новгород-Сіверськ, вулиця Губернська, будинок Сербіна. Там само розміщувався і комісаріат.

Часопис виходив у місцевій друкарні Х. І. Бокримова.

№ 43

ИЗВЕСТИЯ НОВОЗЫБКОВСКОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА. – Новозыбків, 1917. [№ 1], 10 березня – № 6, 8 квітня.

Ред.: Замятин И. Н., секр. Новозыбковского Совета (№ 1–3), комиссия (№ 6).

Наявність вид.: ЦДІА: 1917 – № 5; РДБ: 10, 14 марта, № 5 (29 марта), 6; РНБ: 1917 – № 2–6.

На першому плані у газеті – маніфести, звернення до громадян, повідомлення Тимчасового уряду, хроніка діяльності місцевого виконав-

цѣна 10 коп.

№ 1.

г. Новгородѣверскѣ.

ИЗВЕСТИЯ

Новгородѣверскаго Уѣзднаго Исполнительнаго Комитета

Среда, 26-го апрѣля 1917 года.

Протоколъ засѣданія Новгородѣверскаго Уѣзднаго Исполнительнаго Комитета
9-го апрѣля 1917 года.

Въ Собраніе Комитета прибыли представители сѣдующихъ волостей и уѣздныхъ Новгородѣверскихъ организаций: Грѣняцкой волости, Маменинской, Новгородѣверскаго земледѣвства учащихся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ, Маменинскаго селскаго Комитета, Правленія Новгородѣверскаго Об-ва потребителей, Новгородѣверской Земской Кассы мелкаго кредита, Орловскаго волостнаго Комитета, Фавейской волости, Рыковского волостнаго Правленія, Собранія Союза педагоговъ въ Новгородѣверскѣ, Союза городскихъ и земскихъ служавшихъ, Совета рабочихъ, Союза народныхъ учителей Новгородѣверскаго уѣзда, Военной организаціи и солдатскаго Комитета, Костобобровской волости, Желавской волости, команды Новгородѣверскаго воинскаго Начальника, команды Новгородѣверскаго Воинскаго Начальника, лѣсническаго въ Новгородѣверскѣ, епархіальнаго училища, команды санитаровъ Смоленскаго госпиталя Краснаго Креста, крестьянъ Моницкой Слободы, команды Брянскаго гарнизона, Союза домохаздѣльцевъ г. Новгородѣверска, союза домохаздѣльцевъ Заручья и земледѣльцевъ Покровщины, духовенства, городской Новгородѣверской Управы, Культурно-просвѣтительнаго демократическаго Об-ва въ Новгородѣверскѣ, Земскаго Собранія и Земской Управы, союза квартирантинателей, Комитета объединенныхъ организацій еврейскаго общества и мѣшанскаго Об-ва.

1. Открытой баллотировкой председателемъ собранія для быль избранъ докторъ Ив. Н. Швердинъ, секретаремъ преподаватель женской гимназіи Ал. І. Сиротинъ.

2. Послѣ этого собраніе приступило къ провѣркѣ полномочій собравшихся представителей. Провѣрку производилъ президиумъ собранія при участіи представителя Грѣняцкой волости Петра Ив. Украинченко.

Опротестованы были сѣдующія представительства: Союзъ служащихъ въ земскомъ и городскомъ самоуправленіяхъ, Городской Думы, квартирантинателей, культурно-просвѣтительнаго демократическаго Об-ва, земледѣльцевъ, домохаздѣльцевъ Заручья и г. Новгородѣверска, духовенства, Уѣзднаго Земскаго Собранія, еврейскихъ объединенныхъ организацій и мѣшанскаго общества. Оливъ изъ этихъ организацій послали слухомъ большее число представителей, а другія входили въ представительство прочихъ группъ населенія. Послѣ обсужденія вопроса въ собраніи Комитета и баллотировки повѣнтіемъ рускѣ постановлено: представить въ Комитетъ: Культурно-Просвѣтительному Демократическому Об-ву два представительства, домохаздѣльцевъ г. Новгородѣверска два, духовенству одно, Комитету еврейскихъ организацій два, Союзу квартирантинателей г. Новгородѣверска два, Уѣздному Земскому Собранію одно, Новгородѣверской Городской Думѣ одно, домохаздѣльцамъ Заручья три, Союзу служащихъ въ земскомъ и городскомъ самоуправленіяхъ два, земледѣльцамъ г. Новгородѣверска, какъ входящимъ въ группу домохаздѣльцевъ Заручья, въ отдѣльномъ представительствѣ въ Уѣздномъ Исполнительномъ Комитетѣ отказать и предложить имъ послать общихъ съ домохаздѣльцами Заручья представителей; отказать въ представительствѣ и мѣшанскому Об-ву, какъ входящему въ группу квартирантинателей и домохаздѣльцевъ г. Новгородѣверска. Представительства остальныхъ организацій были признаны правильными.

чого комітету. Передові статті, як правило, присвячено актуальним політичним подіям і поточній ситуації ("Земля", "Вітчизна в небезпеці", "Як відбувалася революція в Петрограді").

Кореспонденції теж відповідали злободенним потребам ("Перші кроки Новозибківського виконавчого комітету", "Проволосні виконавчі комітети" І. Замятіна, "Реорганізація сучасного земства і завдання демократії" А. П. Савича, "Заснування особливого земельного комітету", "Нарада народних учителів" тощо). Із № 5 розпочалася публікація історично-викривального документального матеріалу "З архівів новозибківської "Охранки", а в № 6 подавалася цікава статистика "Багатство царів Романових".

Номер газети коштував 5 к.

Часопис виходив у місцевій друкарні І. І. Перського.

№ 44

ИЗВЕСТИЯ СНОВСКОГО СОВЕТА РАБ.[ОЧИХ] И СОЛД.[АТСКИХ] ДЕПУТАТОВ. Выходят по вторникам, четвергам и субботам. Сновск, 1917. [№ 3, 17 квітня] – 1918. № 59, 13 січня.

Ред.: Кулеш М. Г., Лихущин П. П., Николаевский Х. А., Горловский Н.-И. Я. (№ 39–41, 45).

Вид.: Сновский совет рабочих и солдатских депутатов.

Наявність вид.: РДБ: 1917 – № 36, 37, 41, 45–48, 50, 51, 53–55, 1918 – № 59; РНБ: 1917 – № 8–14, 35, 36, 41, 45–49, 51, 53–55, 1918 – № 59; БАН: 1917 – № 8–42, 44–51, 53, 54, 1918 – № 56–58.

Новозыбковъ, 14 Марта 1917 г.

Цѣна
5 коп.

ИЗВЕСТИЯ

Цѣна
5 коп.

НОВОЗЫБКОВСКАГО ИСПОЛНИТЕЛЬНАГО КОМИТЕТА.

Средство самозаркаваго монархическаго строя создало во всей Россіи повторенное пасхальное настроеніе. Мгновенно установилось тѣсное общеніе тыла съ фронтами, Народъ съ Арміей. Поощривъ укреплени Исполнительные Комитеты, которые оуспѣваютъ на мѣстахъ въ коихъ согласіи съ новымъ Правительствомъ власть, опирающаяся на доверіе всего населенія.

Въ Новозыбковѣ также организованъ Временный Исполнительный Комитетъ, избранный 5-го марта всенароднымъ голосованіемъ. Во ивершились нѣмѣрь „Павелъ“ уже сообщалъ оставшъ Комитета и тѣ мѣры, которыя изъ приняты для поддержанія въ издѣлѣ порядка и спокойствія.

Для возрождающейся Великой Россійской Демократической Республѣки стоитъ чрезвычайно важное вопросъ государственнаго и общественнаго строительства. Надо думать не только о войнѣ и побѣдѣ, но и о близкомъ мирѣ. Въ настоящее время особенно важно урегулировать продовольственныя и тѣмъ ели иначе признать интересы потребителей и производителей.

Въ кругу своей дѣятельности Новозыбковский Исполнительный Комитетъ въ первую голову включаетъ вопросы о взаимнотолпеченіи рабочаго класса къ капиталу, о наслѣдствіи крестьянъ землею и общаго познанія культурнаго и экономическаго благосостоянія населенія.

Комитетъ высказываетъ положеніе, что въ основѣ челоуѣческихъ отношеній должно лежать стремленіе къ дружной объединенной работѣ на пользу трудоваго населенія. Поэтому прежде всего необходима прочная организація для борьбы и уничтоженія старыя монархическаго хордиковъ. Хотя на время необходимо замѣнить личныя счеты и дружно явиться за работу, направленную къ сознанію и упроченію новаго Республѣкическаго Строю, основаннаго на началахъ Народовладенія.

Россійская Демократическая Республѣка рождается въ особенно тяжелыхъ условіяхъ. Хозяйственная разруха, разстройство путей сообщенія и нѣтъ способовъ передвиженія (желѣзныя дороги и пр.) чуть было не привело Россію къ полной гибели. Сверхъ того царское правительство привело насъ къ полному обнищанію, поэтому новому Республѣкавскому Правительству прежде всего необходимо будетъ оуспѣвать и рѣшать вопросы

о политикѣ матеріальнаго благосостоянія народа, оу увеличеніи его производительнаго силъ. Все это тѣсно и неразрывно связано съ вопросами народнаго просвѣщенія, которое въ Россійской Демократической Республѣкѣ должно быть поставлено на достояніе Великаго Русскаго Народна волюта.

Старая императорскія порадки отжившей самодержавной Россіи должны быть изменены въ корнѣ и перестроены съ самаго фундамента до крыши.

Реорганізація современнаго земства и задачи демократіи

Паденіе стараго режима, провозгласилъ и наслѣдствіе вѣдѣть за собою коренную реформу Земства, превращаетъ его въ истинно-народное учрежденіе. Жизнь крестьянства и судьба русскаго земства всегда были тѣсно связаны между собою: какъ извѣстно, вслѣдъ за освобожденіемъ крестьянъ были созданы и земскія учрежденія. И крестьянская реформа, и земская были полновѣщаты, диктовались интересами помѣщиковъ и вообще правящихъ классовъ,—крестьяне при освобожденіи получили не всю ту землю, какую обрабатывали, а въ земствѣ большее число голосовъ было предоставлено представителямъ помѣщиковъ и купцовъ.

Александръ III, мечтавшій вернуть крепостное право, еще болѣе усилилъ роль въ земствѣ имущихъ классовъ; по даннымъ извѣстнаго ученаго В. Бессонова, среди удѣльныхъ земскихъ гласныхъ по всей Россіи: дворянъ и чиновниковъ 55%
разночинцевъ, купцовъ 14%
крестьянъ 31%

Такимъ образомъ, крестьяне, несая на своихъ плечахъ тяжесть земскихъ налоговъ, посылали только третью часть гласныхъ и роли въ земствѣ не играли. Часто бывало, что крестьянскіе гласные прямо шли противъ крестьянскихъ интересовъ. И это было понятно,—земскіе начальники и попечія принимали всѣ мѣры, чтобы отъ крестьянъ проходили въ земскія собранія купцы, а не борцы за народную свободу.

Несмотря на всю свою оуторчанность отъ народа, земство всетаки сдѣлало много цѣннаго: созданы были школы, сѣтъ медицинскихъ участковъ, земскіе агрономы широко распространяли сельско-хозяйственныя знанія, нашіи, орудія, сѣмена и проч.

У статті № 8 повідомлялося: налагоджено зв'язки з Петроградським телеграфним агентством, але читачів мало цікавлять такі повідомлення; вирішено змінити спрямування газети: без телеграм, більше уваги надавати хронікерській і агітаційній частинам, збільшити обсяг удвічі та видавати часопис тричі на тиждень; відповідно було обрано й літературну комісію з метою, щоб статті приваблювали читачів. Тираж на той час становив 500 пр., траплялися збитки, тому редколегія закликала читачів підтримати своє видання передплатою.

На чільному місці у газеті друкувалися резолюції Всеросійської конференції професійних спілок і Центрального комітету РСДРП, склад Тимчасового уряду, звернення Генерального секретаріату України та Об'єднаного комітету демократичних організацій тощо. Інформаційні матеріали подавалися у рубриках "Місьцеве життя", "Із життя Ради", "Листи з села" тощо.

Статті присвячувалися актуальним політичним питанням. Це, зокрема, "Боротьба з контрреволюцією", "До питання про загальне, рівне, пряме і таємне виборче право", "Установчі збори і Ради" Миколи Орехова, "Оборона країни і революція", "Похід проти революції", "Із історії походів проти революції" В. З. (В. Завадьє), "Минуле й сучасне російського солдата" Михайла Слонімського, "Цькування євреїв на службі в контрреволюції" Володимира Завадьє, "Не слід" К. Джаврова, "На зорі нового життя" Д. Л-ра, "Про землю" П. П., "Голоси з села" Іллі Грищенка тощо.

У кількох номерах газети було надруковано казки М. Горького, фейлетони Товарища Жені, вірші безіменних авторів.

Известия

Сновского Совета

Раб. и Солд. Депутатовъ.

№ 36. 55
Вторникъ 25 июля 1917 года.
№ 36. 55

Известия С. Р. и С. Д. выходят по вторникамъ, четвергамъ и субботамъ. Подписная цена 1 р. въ мѣсяцъ. Цена отдѣльнаго № 6 н.	Принять подписки, объявл. и статей въполнѣд. бюро. Такъ же просятъ отъ комитетовъ, группъ и бр-во. д. Бюлетеня Общества (быв. земская библиотека) ун.на Сновбоя.	БЮРО СОВѢТА открыто отъ 10-12. АННУИРОВАНО также и библиотека.
--	---	---

Борьба съ контръ революційей.

Доклады съ мѣстъ и отъ отдѣльныхъ арій, прочитанные въ объединенномъ пленарномъ засѣданіи Центр. Исп. Комитета С. Р. и С. Д. и Исп. Ком. Вс. С. Кр. Дѣл., нарисовали "крайне" поучительную картину состоянія Россіи въ переломные трагическіе дни.

И что особенно поучительно, это — почти одинаковая оцѣнка положенія рѣшительно во всѣхъ докладѣхъ.

Ударъ, нанесенный революціи днями 3—5 июля и событіями на фронтѣ, больно оцѣнтиса и во всей странѣ, и въ дѣйствующей арміи. Никаніхъ споровъ не возбуждаетъ вопросъ о томъ, что исключительно большое количество исключительныхъ нѣпріятій, требуетъ, исключительныхъ нѣпріятій, требуетъ твердой революціонной власти, надѣленной неограниченными полномочіями. Убѣдительно и насчетъ необходимости репрессій для предотвращенія новыхъ всплывающихъ анархическихъ бунтовъ и новыхъ проявленій гнѣбнаго распада арміи, угрожающаго странѣ несказанными бѣдствіями.

Но въ то же время всѣ депутаты съ мѣстъ и отъ арій, да, одинъ голосъ, указывали на, грозящую и все возрастающую опасность контръ-революцій, нагло врывающейся въ дѣлѣ, "открытая анархія".

Контръ-революція подымаетъ голову не только потому, что находитъ себѣ почву въ измѣнившихся настроеніяхъ широкихъ демократическихъ массъ, раскусившихъ обманъ, такъ громко въ прошлыя, которые драматизировали "либѣдѣ демократіи", перенесшихъ это свое разочарованіе на всю революцію и теперь невольно подпадающихъ подъ влияние темной пропаганды, дѣматоговъ, справа. Контръ-революція при сослалась съ сѣмьей репрессій, обращеніемъ противъ анархій, и пытается эти репрессіи изъ необходимого орудія спасенія революціи превратить въ орудіе ея гибели.

Страхъ, непопулярность, расшнрять, нуть преслѣдуемыхъ, пытаются подъ предлогомъ подавленія анархій или восстановления способности арміи разрушить рабочія, солдатскія и крестьянскія организаціи, служущія единственнѣмъ оплотомъ противъ анархій и единственнѣмъ действительнымъ средствомъ для организаціи и дисциплинированія арій, контръ-революція разрушаетъ въ массѣ вѣру въ революцію, распыляетъ изъ силы и собираетъ подъ своимъ знаменатель "темнѣе" прохаживающа и тайныхъ слугъ стараго режима.

Безопасная борьба съ естѣнными прохаживающими контръ-революціонными элементами составляетъ основную задачу дня, основное условіе спасенія революціи и успѣшной обороны страны.

Эта борьба не можетъ вестись путемъ однихъ репрессій, — прежде всего потому, что контръ-революціонные элементы еще не успѣли сплестись въ оформленныя организаціи, которыя можно развить, одними ударами. Но, конечно, и не обходится борьба, пока этотъ процессъ организаціи закончится.

Необходимо теперь же принять самыя рѣшительныя мѣры, чтобы опять у контръ-революціи самую возможность открынуть и организовать.

Почему скорѣйшаго проведения въ жизнь такъ "полномочій" реформъ, которыя отнимаютъ почву у контръ-революціонной пропаганды, принуждаютъ народные массы къ дѣлу революціи, необходимо нѣмѣ въ виду дѣйствій.

Прежде всего необходима самая быстрая и рѣшительная чистка административнаго и команднаго персонала. Дѣла контръ-революціоннаго правленія и особенно — иррациональны, пока исполнительны успѣли революціонной власти будутъ люди, въ лучшемъ случаѣ, непонимающе

Редакція просила читачів і селянські комітети надсилати звіти про діяльність місцевих організацій, замітки, статті та інші повідомлення.

З кінця серпня з'явилися публікації, присвячені виборам. Зокрема, № 41 мав вигляд і заголовок "Передвиборчого листка соціалістичного списку № 1", який підтримувала редакція і Рада, закликаючи населення голосувати саме за цей політичний блок. У № 45 виставлено на почесне місце кандидатуру "бабусі російської революції" Катерини Костянтинівни Брешко-Брешковської, якій виповнилося 73 роки. Подібна агітація продовжувалась і в інших випусках.

Номер газети коштував 6–10 к., передплата на місяць становила 1,50 крб.

Редакція розміщувалася на вулиці Свободи, у будинку Благодійного товариства (колишня земська лікарня).

Газета виходила у Сновську (друкарня А. Х. Песелева).

№ 45

ИЗВЕСТИЯ СТАРОДУБСКОГО [ВРЕМЕННОГО] ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА.

Известия выходят два раза в неделю; еженедельно. Стародуб, 1917. № 1, 12 березня – № 32, 9 серпня.

Ред.: Фрадкин И.

Прим.: газета мала такі заголовки: "Известия Стародубского временного исполнительного комитета и телеграммы П.[етроградского] Т.[елеграфного] А.[гентства]" (№ 2–9); "Известия Стародубского исполнительного комитета и телеграммы П.[етроградского] Т.[елеграфного] А.[гентства]" (№ 10–11).

Наявність вид.: РДБ: 1917 – № 29–32; РНБ: 1917 – № 13, 17, 29–32.

У передовій статті № 13 редакція стверджувала, що з кожним днем "все глибше проростає коріння нового ладу, вільної людини"; доречним стає гасло: цілковита єдність, щоб подолати ворога, звільнити від нього багатостраждальну Вітчизну, що будується на "руїнах самодержавної вотчини династії Романових".

Інформаційні повідомлення, здебільшого, стосувалися фронтових подій (телеграми, повідомлення Ставки), результатів виборів до Державної думи, рішень Кабінету військового міністра Росії, наказів міністра

продовольства, постанов і резолюцій бюро Стародубського повітового виконавчого комітету, звітів про роботу Селянського з'їзду. Друкувалися також роздуми "Після виборів" І. Ф., звернення до "нових батьків міста" Емілія К., місцева хроніка, оголошення тощо.

Не обійшлося без фейлетонів та оглядів у постійній рубриці "Театр і музика". Найбільше там було розміщено матеріалів П. Л. Соколовського, а саме: "малюнки", замітки та фейлетони "Чутки", "Контрреволюціонери", "Мої спостереження", "Оповідь про те, як юнак забажав писати статті", "Зал громадського зібрання" тощо. Мистецькі огляди подавав також М. Краснопольський, одну замітку "Вечір для солдат" було підписано псевдонімом *Зритель*.

У № 31 за 5 серпня було розміщено цікаву інформацію про заснування у Стародубі "інтимного" гуртка "Богема" за ініціативи журналіста П. Л. Соколовського, вільного художника І. Планера, викладача Петроградської консерваторії М. Краснопольського й артиста російської драми Л. С. Борисова (Леонідова) з метою організації вечорів для товариства, не байдужого до мистецтва.

Але вже через кілька днів ситуація докорінно змінилася: журналіст П. Соколовський став солдатом і подав фейлетон "Таньба!", починаючи його словами: "Я – журналіст! Я – солдат..." (№ 32). У редакційній замітці повідомлялося, що ця "талановита людина і сумлінний працівник", співробітник багатьох газет, чиї статті мали незмінний успіх, від'їздить на фронт; колектив бажав йому успіхів і сподівався на зустріч після завершення війни.

Ціна номера газети – від 3 до 6 к. Роздільний продаж відбувався у газетному кіоску або у розповсюджувачів преси.

"Известия" виходило у стародубській друкарні А. М. Сорокіна.

Среда 15 марта 1917 г.

№ 4. Ціна 5 коп

ИЗВѢСТІЯ

Стародубского

Временного Исполнительного Комитета

и Телеграммы П. Л. А.

Назначенное на вчера въ здании бывшего подп. участка Собрание рабочих и служащих не состоялось, такъ какъ явилось столько народу, что помѣщение оказалось недостаточнымъ.

Рѣшено было* отложить собрание на сегодня 15 марта. Собрание состоится въ мужской гимназій въ 6 ч. вечера.

Постановленія комитета отъ 13 марта.

1. Избрать изъ своей среды особую комиссію для ознакомленія населенія Стародубскаго уѣзда съ важѣйшими вопросами настоящаго времени.
- Въ комиссію избраны: А. Г. Ромозовъ, М. Н. Дятловъ, Б. А. Капитановъ, М. А. Лихтенштейнъ и Ф. В. Тарасовъ.
- Комиссіи предоставлено право приласкать на помощь къ себѣ лицъ не входящихъ въ составъ комитета.
2. Всѣ постановленія городской Думы о такелъ на предметы первой необходимости остаются въ силѣ.
3. Привлечь къ участию въ работахъ временнаго исполнительнаго комитета организованныхъ рабочихъ, привлечь ихъ представителями въ комитетъ, на правленіи исполн. комитета.

**ИЗВЕСТИЯ ЧЕРНИГОВСКИХ ГУБЕРНСКИХ ИСПОЛНИ-
ТЕЛЬНОГО И ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КОМИТЕТОВ:**

орган Черниговского исполкома и продкома. Выходят по воскресеньям, вторникам и пятницам. Чернігів, 1917. № 6, 25 квітня – № 114, 30 вересня.

Ред.: Курочкин В., секр. губ. исполн. комитета (№ 6-17), Образцов Е. Н., секр. губ. исполн. комитета (№ 18-22), Образцов Е. Н. и Пожаров Г. П. (№ 23), Шматок П. Н., секр. губ. исполн. комитета, и Пожаров Г. П. (із № 24).

Прим.: до 23 квітня видання мало назву "Известия Черниговского губернского исполнительного комитета" (див. № 47). Деякі листи друкувалися українською мовою.

Наявність вид.: ДНАБ: 1917 – № 28, 35, 68, 113; ЧДІМ: 1917 – № 25, 27, 29, 30; ДАЧО: 1917 – № 6–13, 15, 16, 18, 19, 21–36, 38–45; РНБ: 1917 – № 1, 3, 9–16, 21, 23–25, 41–43.

Визначального у газеті стає рубрика "Продовольства справа", де друкується низка матеріалів про організацію продовільчих комітетів на півдні Чернігівської губернії, постанови Тимчасового уряду про засилання полів, тверді ціни на сіно й солому, постачання продуктів армії тощо ("До питання про доставку хліба й фуражу для армії", "Заготівля картоплі", "Забезпечення губернії сіллю", "Постачання сала для армії", "До питання про постачання сільськогосподарських знарядь виробництва" і т. п.).

[illegible]

Газета містила рубрики: "Хроніка", "Телеграми", "Телеграми Петроградського телеграфного агентства (повідомлення зі Ставки)", "Війна", "Останні відомості" (із Калуги, Києва, Мінська, Рязані, Петрограда – найчастіше про пожежі, стихійні лиха, громадські зібрання, боротьбу із дезертирством тощо), "По Росії", "Місцева хроніка", "Листи в редакцію", "Пригоди", "Довідковий відділ" (інколи стосувалися діяльності

Комітету, частіше мали приватний характер, як-от: "продається", "шукаю", "аукціон", "куплю", "віддається", "потрібно" і т. п.).

Місцева хроніка фіксувала події, що відбувалися у Ніжині, Конотопі, Мглині та інших місцевостях краю. Скажімо, із Козельця кореспондент повідомляв: "В Преградсько-Миколаївській слобідці відкривається споживче товариство "Україна", а з Ніжина – "Тут утворилася вчительська професійна спілка". Театрально-музичні події подавав на шпальтах газети Ерго. Найбільше статей у рубриці "Продовольча справа" належало С. Семенову. У № 23 опубліковано лист голови Чернігівської української громади.

І. Шрага та секретаря Ів. Коновала під заголовком "Від Чернігівської "Просвіти" звернення до селян". У матеріалі наголошувалося: "Пробив час і для нашого Українського народу йти своєю стежкою до того, до чого йшли і йдуть другі народи, – до світла, до щастя... Кожен українець тепер запитає себе: хто ж він? хто були діди-прадіди його, чи й вони були у такій неволі, чи й волю знали?.. Що дасть воля?".

Розмірковували чернігівські діячі і над тим, як необхідно організувати культурно-просвітнє товариство, які завдання варто накреслити; запрошували до участі у зібранні "Просвіти", що мало відбутися 8–9 червня 1917 р. У № 43 українською мовою надруковано обов'язкові постанови уряду. Важливе значення мала стаття "Відродження України", подана російською мовою.

Цікавий лист надіслав до редакції (№ 39) П. Лішин. Він звертався до "граждан Малороссии", які прагнули по-новому пояснити значення слова "свобода" – як "свобода від Росії"; автор засуджував подібні політичні амбіції ("чи не зарано?", "чи це чесно?"), називаючи їх "підступністю і зрадою"; сподіваючись, що "рідні сини України не здатні на цей крок".

На сторінках газети надруковано кілька публікацій про роз'яснювальну роботу серед населення, дискусійні листи про призначення мистецтва, зокрема театру, університетську освіту тощо ("Світло в селі" З. Клиника, звернення артиста й директора вільного театру К. С. Смоленського, відповідь К. С. Зюньтевської, записка ректора університету св. Володимира Тимчасовому уряду ("Київський університет про українське питання").

Передплатна ціна на один місяць становила 1 крб, на 2 міс. – 2 крб і т. д. Номер коштував 5 к. Передплата приймалась у канцелярії Губе-

рнського виконавчого комітету з 13 до 14 год, а також у друкарні Губернського правління з 12 до 14 год.

Телеграфна адреса редакції: Чернігів, Хлібармія (№ 6). Газета виходила у друкарні губернського правління.

№ 47

ИЗВЕСТИЯ ЧЕРНИГОВСКОГО ГУБЕРНСКОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА: издание Черниговского губернского исполнительного комитета. Выходят по воскресеньям, вторникам и пятницам. Чернігів. 1917. № 1, 14 квітня – [№ 5], 23 квітня.

Ред.: Курочкин В. И., секр. губ. исполн. комитета.

Прим.: із 25 квітня видання мало назву "Известия Черниговских губернских исполнительного и продовольственного комитетов" (див. № 46).

Наявність вид.: ДАЧО: 1917 – № 3; РДБ: 1917 – № 1-5; РНБ: 1917 – № 1-5.

Перший номер відкривався повідомленням від Чернігівського губернського виконавчого комітету: "Особливыми губернскими выборными зборами, скликаними в м. Чернігові 21–24 березня ц. р., губернським комісаром Тимчасового уряду А. А. Бакуринським унаслідок телеграми Міністра Тимчасових Справ князя Г. Є. Львова, із представників усіх прошарків населення – від селян, робітників і солдат, земського й міського самоуправління та ін., всього у кількості 155 представників, вибрано на засіданні 24 березня Губернського виконавчого комітету, який, представляючи тимчасовий вищий колегіальний урядовий орган в губернії, має об'єднати і спрямувати діяльність усіх громадських організацій, а також утілювати в життя заходи громадського виконав-

чого спрямування з метою оборони народної свободи та сприяння Тимчасовому Уряду в його починаннях із перебудови політичного й економічного життя населення". Відповідно подавалися матеріали про діяльність губвиконкому та його склад, поточна хроніка подій тощо.

У наступних номерах було подано заключні публікації з нагоди "позики свободи" ("Громадяни! Допоможіть самі собі! Підпишіть на позикку свободи!") чи 1 травня, що супроводжувалися гаслами: "Пролетарії всіх країн, єднайтесь!", "Хай живе Третій Інтернаціонал!", "В боротьбі здобудеш ти право своє!", "Декрет про 8-годинний робочий день!", "Хай живе демократична республіка!", "Хай живе соціалізм!", "Земля і воля!", "В єднанні – сила!". З цієї нагоди подавалася передова стаття (про історію заснування Дня солідарності трудящих), замітки на зразок "Свято праці", а також відозви, звернення, хроніка. Публікувалися ще звіти зі зборів і засідань Чернігівського губернського виконкому, тимчасові правила про вибори, інструкції, постанови та інший директивний матеріал.

Вартість передплати становила: на 1 міс. – 40 к., на 2 міс. – 80 к., на 3 міс. – 1,20 крб і т. п. Номер коштував 3 к.

Адреса редакції була така: м. Чернігів, Губернський виконавчий комітет.

Телеграфна адреса: Чернігів, Губкомітет.

Газета виходила у друкарні Чернігівського губернського правління.

№ 48

ИЗВЕСТИЯ ЧЕРНИГОВСКОГО ГУБЕРНСКОГО ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КОМИТЕТА. Чернігів, 1917. № 1, 2 липня – № 44, 20 грудня.

Ред.: Семенов С. Д., пред. Черниг. губ. прод. комитета.

Вид.: Черниг. губ. прод. комитет.

Прим.: видання відокремилось від газети "Известия Черниговских губернских исполнительного и продовольственного комитетов" (див. № 46).

Наявність вид.: ЧОУНБ: 1917 – № 7; ДАЧО: 1917 – № 29, 40, 42, 44; РДБ: 1917 – № 1, 3, 9–16, 21, 23–25, 41–43; РНБ: 1917 – № 1–44.

У надзаголовку зазначалося: "Циркулярно". Газета мала два відділи: офіційний і неофіційний. У першому номері друкувалися різноманітні

документи, зокрема "Про підпорядкування земельних і продовольчих комітетів веденню судів із адміністративних справ", наказ Міністра продовольства "Всім губернським та обласним продовольчим управам", стенограма засідання Установчих зборів відділу палива у складі Чернігівського продовольчого комітету (8–10 вересня 1917 р.), накази "Правила про огляд пасажирського багажу", "Про винагороду за недостачу, псування і втрату вантажу", "Про тверді ціни на сіно й солом", розпорядження "По відділу хлібної монополії".

Майже щоденно подавав таблиці щодо заготовки не зернового фуражу в Чернігівській губернії для потреб Діючої армії; наводилися "вільні продажні базарні ціни" на різні продукти сільськогосподарства (за повідомленнями повітових продовольчих управ), аналізувалися стан охорони посівів, а також ситуація з питань забезпечення тканиною, шкірою, взуттям і т. п.

Неофіційний відділ друкував замітки й повідомлення про заготовку хліба для Чернігівської губернії, розвиток бджолярства у краї, продовольчі огляди, хроніку з Ніжинського, Новгород-Сіверського, Остерського повітів про кооперативний рух.

Номер газети коштував 5 к.

Редакція розміщувалася за адресою: Чернігів, губернська продовольча управа. Газета виходила у друкарні Чернігівського губернського правління.

№ 49

ИЗВЕСТИЯ ЧЕРНИГОВСКОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА. Чернігів, 1917. № 1, липень – № 114, 30 вересня.

Ред.: Шматок П. Н., Пожаров Г. П., Курочкин В. И.

Прим.: до 1 липня 1917 р. видання мало назву "Известия Черниговских губернских исполнительного и продовольственного комитетов" (див. № 46).

Наявність вид.: ЧДІМ: 1917 – № 1, 3, 70, 72, 74, 82, 88–94, 95, 102, 103, 105–107, 109, 114; ДАЧО: 1917 – № 3, 5, 47–49, 52, 64–70, 72, 74, 75, 78, 79, 82–103, 105–112, 114; РНБ: 1917 – № 1–114.

Важливе місце відводилося інформаційним повідомленням у рубриках "По губернії", "З Діючої армії", "Війна", "Від Тимчасового уряду" тощо. Значну частину газетної площі займають укази, телеграми, розпорядження, звернення тощо. Наприклад, тут опубліковано новий Універсал (паралельно російською та українською мовами), звернення "Народе мій!" Генерального секретаря УНР у справах військових С. Петлюри, а також його заява про українізацію армії (основна думка – створити власну національну армію, жертвами допомогти фронту), заклики стосовно "позики свободи" тощо.

Окрім офіційного матеріалу, публікувалися кореспонденції про міжнародну мову есперанто, огляди театральнo-музичного життя М. Захарова, статті М. Пухашевського про поточні події ("Голод і холод", "За квартирною ознакою"), дискусійний матеріал К. Обручева "Замість відповіді п. Петлюрі" (п'ять аргументів проти націоналізації армії). Існував довідковий відділ із традиційними підзаголовками: бажаяу, шукаю, вигідно куплю, надішлю тощо.

Звертає на себе увагу стаття "Де ми, жінки Росії?" (№ 107) М. Орловської, яка пристрасно й рішуче виступила проти війни і збройних конфліктів. Авторка наголошувала: "Якщо не будете інертними, якщо побажаєте всією душею, всім серцем сприяти тому, щоб реформи в країні здійснилися без кровопролиття, то допоможете такій меті здійснитися. Великою буде ваша заслуга перед Вітчизною і перед людством". Наприкінці висловлювалось ще одне прохання: "Прошу інші газети передрукувати".

Передплата видання становила на 1 міс. – 1 крб, на 2 міс. – 2 крб. Номер коштував 5 к. Передплата приймалася: у канцелярії Губернського виконавчого комітету (з 10 до 14 год) і друкарні губернського правління (з 11 до 14 год).

Редакція газети розміщувалась за адресою Чернігівського губернського виконавчого комітету (будинок колишнього дворянства).

Видання виходило у друкарні губернського правління.

ИЗВЕСТИЯ XIV АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО СЪЕЗДА В ГОРОДЕ ЧЕРНИГОВЕ. Чернігів, 1908. № 1, 1 серпня – № 8, 15 серпня.

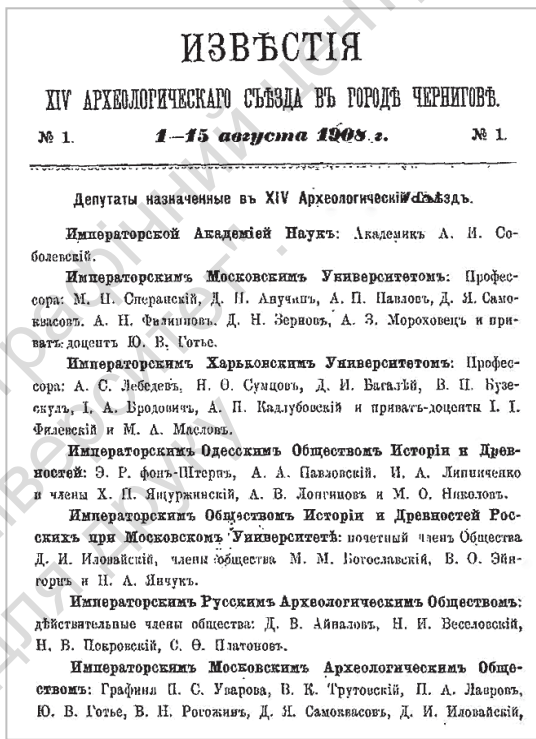
Нааявність вид.: НБУВ: 1908 – № 1–8; ЧОУНБ: 1908; ЧДІМ: 1908.

XIV археологічний з'їзд, що відбувся у Чернігові з 1 до 15 серпня 1908 р., мав свій друкований орган, де зафіксований основний перебіг подій, списки учасників, програма, звіти секцій, виступи та обговорення найважливіших доповідей.

Уже в № 1 було перераховано установи та їхніх представників: Імператорська академія наук, Імператорський московський університет, Імператорський Харківський університет, Імператорське Одеське товариство історії та давнини, Імператорське Російське археологічне товари-

ство, Історико-філологічне товариство при Харківському університеті, Історико-філологічне товариство при Новоросійському університеті, Історичне товариство Нестора-літописця при Імператорському університеті св. Володимира, Церковно-історичне й археологічне товариство при Київській Духовній академії, Катеринославський музей імені О. Поля, Таврійська вчена археографічна комісія, Чернігівська духовна семінарія, Чернігівська жіноча гімназія, Українське товариство "Прогресу" та багато інших.

Відповідно у списку учасників значилися: акад. О. І. Соболевський, проф. М. Ф. Сумцов, Д. І. Багалій (Харків), І. О. Лінніченко, С. П. Шелухін,

І. М. Луценко (Одеса), М. П. Істомін, Д. В. Буткевич (Київ), Д. І. Еварницький (Катеринослав), І. Ф. Павловський (Полтава).

Головою з'їзду одноголосно було вибрано графиню Параскеву-Уварову, яка й відкрила перше засідання у Чернігівському дворянському домі. На секціях пам'яток мови та письма, старожитностей церковних, історико-географічних і етнографічних, пам'яток мистецтва, нумізматики та сфрагістики прозвучали такі доповіді: "Про назву «Україна»" та "Українські голосіння над померлим" С. П. Шелухіна, "Початкова сторінка в древній історії Чернігова" В. З. Завитневича, "Історична пам'ятка про Чернігів" М. В. Довнар-Запольського, "Найдавніші храми Чернігова" та "Про походження форм української архітектури" Г. Г. Павлуцького, "Про кобзарів" П. І. Тиховського, "Риси самобутності в українській архітектурі" О. П. Новицького, "Про Козелецький собор" священника П. А. Лобова тощо.

На одному з перших наукових зібрань у Чернігові проф. І. А. Линніченко виголосив доповідь про покійного історика В. Б. Антоновича. Його доповнив С. П. Шелухін, згадавши свої університетські роки, зростання українського студентства у стінах Київського університету, де професор Антонович був "центром культурників".

№ 51

КЛИНЦОВСКАЯ ГАЗЕТА. Выходит ежедневно, за исключением понедельников и дней послепраздничных. Клинці, 1915. № 1, 1 липня – 1916. № 61(208), 16 березня.

Ред.-вид.: Харитонов С. М.

Дод.: у 1915 р. "Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства" (до № 8, 9 липня), "Экстренные выпуски Петроградского телеграфного агентства "Телеграммы «Клинцовской газеты»" (від 28 верес., 2 жовт., 6 жовт., 12 жовт., 19 жовт., 23 жовт., 26 жовт., 2 лист. по 1–2 с.).

Прим.: у 1915–1916 рр. окремі номери (№ 8–71, 1916 – № 52) вийшли за назвою "Бюллетень Клинцовской газеты".

Наявність вид.: РДБ: 1915 – № 1–41, 43–85, 87–147, 1916 – № 1 (148)–33, 35–39, 41–46, 48–50, 52–53, 55–56 (208); РНБ: 1915 – № 1–147, 1916 – № 1 (148)–61 (208).

У передовій статті "Клинці, 1-го липня" редакція сповіщала про видання нової газети й розуміння відповідальності перед батьківщиною,

Редактор усвідомлював необхідність виконання кількох ролей водночас: бути фінансистом, політиком, комерсантом, дипломатом, залишаючись скрізь і завжди інтелігентною людиною, яка передусім поважає культуру, а не наживу. "Газета – це щось на зразок фабрики", – стверджувалося у публікації, але ця машина – людська думка, неспокійна, завжди в пошуку, ніколи не задоволена теперішнім, бо прагне кращого майбутнього; тож "суспільство підштовхує до цієї суспільство". В анонсі видання передових статей з питань екологічних кореспондентів, фейлетонів, провінційної, наукових статей, відань, критики і бібліографії музики, жартів, карикатур, оголошень "Російське життя", "Преса", "Хроніка", "Вісті й чутки", "Земські справи", "Огляд хлібного ринку", "Розваги"

[illegible]

у приватне та сімейне життя інших людей – такі листи не матимуть успіху й автору доведеться витратити зайві кошти на поштові марки для повернення скандальних повідомлень. Авторські листи мали надходити з повним підписом автора та вказівкою точної його адреси; анонімні (чи підписані виключно псевдонімом) тексти не тільки не розглядатимуться редакцією, але й не читатимуться (№ 1).

Загалом газета мала сатирично-художню налаштованість, навіть зважаючи на воєнний час (основні повідомлення подавались у рубриках "Телеграми", "На західному театрі війни", "Різні повідомлення", "Із листів учасника війни", а також відтворювалися в белетристиці: оповіданні "Наші в Берліні" та нарисі "Серед біженців" Б., літературному есе "На берегах Шильди", солдатських оповіданнях "В окопах" М. Станкевича і "Стрілець Анушкін" І., "Під валізами" О. тощо.

Щоправда, після № 40 кількість публікацій про війну збільшилася: "підвалом" було опубліковано статтю "Скривавлена Бельгія" (№ 41), передові статті поступилися місцем "Огляду воєнних дій на австрійсько-італійському фронті", із продовженням друкувалася оповідь "Тактика Вільгельма II-го в завойованих війнах XX століття" Н. Павленка, інформація з інших галузей пов'язувалася з війною ("Війна і соціалісти", "Турецька твердиня впала" і т. п.).

Перевага сатирично-гумористичних жанрів очевидна: редакція прагнула таврувати суспільне зло. Тому друкувалася низка "суспільних фейлетонів" за назвою "Між іншим" Бориса Почепського, "мініатюри" Б. О. Риса, "підглянуте" Марі ("В приймальні клинцівського ворога"), "філософський цикл" та "силуети" Борисова ("Філософія убогості", "Філософія розшуку", "Філософія шлунку", "Філософія пожежна", "Хай живе монополюка", "Новозибківські силуети", "Лист до приятеля", "Блукаюча доброчесність", "В туманній далині"), грізні листи Жана Хлестакова ("Лист до нерозлучного приятеля"), "відголоски" Чужбініна, сатиричні вірші Не-Крилова ("Булижник і Жаба"), дискусійні матеріали Перехожого ("Крокодил, що плаче", "Замітки перехожого про місто Міраж", "Агітація") й Овода ("Маленькому кораблю – маленьке плавання", "Справа й справороби"), а також виступи Наблюдателя, М. Ютенка, Сержа, Ерге, Незнакова, Бегеми тощо.

Передові статті "Клинцовской газеты" відображали зловоденні проблеми свого часу: "Філософія капіталіста і психологія раба", "Боротьба з дорожнечею", "Кооперативи і промисловість", "Народний кінемато-

граф", "Наш курорт", "Мінімум можливого", під якими іноді стояли підписи: Сам, И. О., Я., И. Е., Б., Л. тощо.

Неодноразово редакція зверталася до обговорення сутнісних питань того часу. Зокрема, у передовій статті "Клинці, 20 серпня. Жах" автор за підписом Б. повідомляв про втрату "рівноваги" мирним населенням, переміщення у середовище чуток, пліток і різноманітних небилиць. Він зауважував: "Базар перетворився в гніздо легенд; звідкись з'являються невидимі джерела, що породжують паніку, рекламують її і розносять по місту... Паніка викликає різні ексцеси... Ми не можемо залишатися байдужими глядачами вакханалії... Паніка в такий момент – вірна супутниця поразки. Чим сильніший людський дух, чим рішучіші його дії, тим успішніша його боротьба" (№ 41).

Продовженням цієї теми стали виступи "Сучасні науки" Борисова (№ 42), передова стаття Сама (№ 43), його матеріал "Газета чи ... паркан?" (№ 47) та інші публікації. Наприклад, Сам змалював непорозуміння у Клинцях із телефоном, стверджуючи: це більше нагадує "романи про Монте Крісто чи пригоди Рокамболя", адже "сьогодні у нас забирають телефон, завтра лишимося без світла і т. п. до безкінечності". Там, де відсутня відповідальність і гнучка система міського забезпечення й чіткого управління, подібні явища можуть легко дестабілізувати життя.

Напередодні другого року існування газета вмістила анонс на передплату, обіцяючи давати детальні повідомлення про війну, організувати мережу кореспондентів у Чернігівській губернії та значно розширити кількість постійних співробітників. Разом із тим, на шпальтах видання мало вистачити місяця для телеграм ПТА, матеріалів про земські й міські проблеми, фейлетонів, оповідань, віршів та інших літературних творів.

Новий 1916 р. редакція розпочала з оголошення свого кредо: "Створюючи газету, ми мали на увазі пролити промінь світла в темне царство місцевого громадського життя, змушуючи одних усвідомити й критично поставитись до навколишньої дійсності, іншим, які стоять біля керма управління місцевим життям, нагадати про висоту й святість узятих ними на себе завдань і обов'язків, викликати в них прагнення до ідейної роботи на громадській ниві, допомогти їм відмежувати особисті питання від громадських і привчити їх працювати не за страх, а за совість, в інтересах культивування і просвіти краю, розвитку їх духовних та економічних сил" (№ 1). Та незважаючи на чисті помисли й демократичні прагнення редакції, газета проіснувала лише до середини березня.

Передплатна ціна становила у місті на 12 міс. – 5 крб, 6 міс. – 3 крб, 3 міс. – 1,90 крб, 1 міс. – 1 крб; для іногородніх передплатників відповідно: 6 крб, 3,50, 2,20, 1,10 крб. Номер видання коштував 4 к.

Редакція газети розміщувалась за адресою: вул. Верхня Бобилка, при друкарні М. Д. Ликова. Тут приймали для особистого спілкування із 12 до 13 год.

Видання виходило у друкарні М. Д. Ликова.

№ 52

КЛИНЦОВСКИЙ ЛИСТОК: телеграммы С.-Петербургского телеграфного агентства. Выходят щоденно. Клинці, 1914. № 1, 3 серпня – № 93, 20 вересня.

Ред.-вид.: Клапцов К. Н.

Наявність вид.: РНБ: 1914 – № 1–5, 53, 56–88, 90–93.

Деякі випуски виходили двічі на день (як ранковий і вечірній): скажімо, № 59 і 61 – ранкові, № 60 і 62 – вечірні. Основна інформація стосувалася повідомлень штабу Верховного Головнокомандуючого чи Головного управління Генерального штабу про воєнні події (хід боїв, перемоги російської армії, кількість захоплених полонених, хроніка з Лондона, Парижа, Копенгагена і т. п.).

Наприклад, друкувалися такі тексти: "Бордо, 17 вересня. Газета "Матен" (Бордо) друкує повідомлення баронеси Дебей, яка оповістила, що германський кронпринц із її замку вивіз багато мистецьких предметів і дорогоцінних колекцій старовинного російського мистецтва" (№ 88); "Петроград, 18 вересня. В Ризі депутація 3-х ризьких банків вручила губернатору 100 тисяч із проханням пере-

дати Государю Імператору на воєнні потреби" (№ 91); "Новгород, 20 вересня. За клопотанням Міської думи припинена торгівля всіма міцними напоями, пивом, виноградними винами скрізь у готелях, ресторанах, клубах і зібраннях" (№ 93).

На сторінках видання також містилися оголошення "внутрішнього" характеру, зокрема про видання щоденної газети "Клинцовский листок" (№ 3) або про її тимчасове призупинення (№ 93). Повідомлялося також, що вихід ранкових випусків телеграм з 1 вересня перенесено з 8 год на 12.

Вартість випуску становила 2 к.

Телеграми виходили у приватній друкарні К. Н. Клапцова у Клинцях.

№ 53

КРЕСТЬЯНСКОЕ ДЕЛО: ежемесьный сборник, посвященный интересам земледельческого населения. Издается при Черниговской губернской землеустроительной комиссии. Чернігів, 1914. № 1/2, січ./лют. – 1916. № 11/12, лист./руд.

Ред.: Петровский И. Е., Савич В. А. (з 1915).

Вид.: Ширай Н. С.

Дод.: Переселение за Урал (1914); Карта состояния кустарных промыслов Черниговской губернии (1915. № 9, 10).

Прим.: до 1915 р. журнал був додатком до газети "Черниговское слово" (див. № 94).

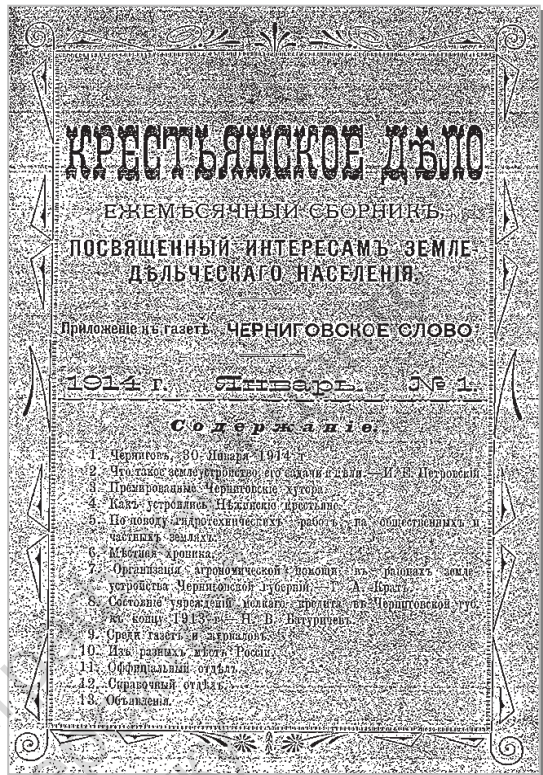
Наявність вид.: НБУВ: 1914 – № 1; ЧОУНБ: 1916 – № 1/2; РДБ: 1914 – № 1–4, 6–12, 1915 – № 1–12, 1916 – № 1/2, 11/ 12; РНБ: 1914 – № 1–12, 1915 – № 1–12, 1916 – № 1/2–11/12.

Редакція зазначала необхідність прислужитися місцевим потребам, ставилися завдання бути "практичним довідником" для працівників у галузі благоустрою і керівникам нових господарств із землевпорядкування. 1916 р. зменшилися запаси паперу, подорожчали друкарські витрати, тому журнал утратив свою регулярність виходу у світ, хоча передплатна ціна залишилася на попередньому рівні. Зважаючи на воєнний час, редактор змушений був вирушити у двомісячне відрадження, обіцяючи читачам видати наступний випуск у розширеному обсязі 15 червня.

"Крестьянское дело" мало значний наклад – 2500 пр., розсилалося безплатно волосним правлінням, комісіям із землепорядкування, багатьом селянським і громадським установам Чернігівської губернії, а також передплачувалося для всіх установ губернської опіки народної тверезості.

Журнал подавав основні розділи: дії та розпорядження уряду у сфері селянського благоустрою; діяльність місцевих селянських, землевпорядкувальних та інших земських, агрономічних і громадських закладів; селянські закони, статті про землевпорядкування, сільське господарство, переселення тощо; статті суспільного призначення про селянське життя у Чернігівській губернії; кооперативне життя; періодична преса на допомогу селянам у справі піднесення сільського господарства; землевпорядкування, статті про городництво, садівництво тощо; народне здоров'я і ветеринарія; із різних місць Росії та за кордону; листування з читачами, питання й відповіді; довідковий відділ; оголошення.

Часопис пропонував такі рубрики: "Загальний відділ", "Офіційний відділ", "Кореспонденції", "Різні звістки", "З газет і журналів", "Відомості з медицини" "Листи в редакцію", "Нові книги, що надійшли до редакції" тощо. Найчастіше тут друкувалися матеріали про сільське господарство та медицину, серед них: "Перші кроки хуторянина по переселенню на хутір" та "Про польове травосіяння" агронома Б. Малаховського, "Розведення чорної смородини в с. Британах Чернігівської губернії, Борзенського повіту" інженера-техніка Н. Пакульського, "Бесіди з поселянами про роботу на луках" А. Чорного, "Бесіди з поселянами з медицини" лікаря Д. Шигоріна тощо. Праці деяких авторів

пізніше вийшли як популярні брошури та пропонувалися читачам зі складу контори журналу.

Редакція "Крестьянского дела" розміщувалася у Чернігові, на вулиці Олександрівській, у будинку Маркельса (при канцелярії губернської землевпорядкувальної комісії). Редактор приймав щоденно, крім святкових днів, із 12 до 14 год.

Журнал виходив у друкарні Чернігівського губернського правління.

№ 54

ЛИСТОК ОБЪЯВЛЕНИЙ. Чернігів, 1916. № 1 – № 19.

Наявність вид.: [РНБ: 1916 – № 1–19; у бібліотеці знаходиться дефектний примірник].

№ 55

ЛИСТОК ОБЪЯВЛЕНИЙ КОЗЕЛЕЦКОГО УЕЗДНОГО ЗЕМСТВА: еженедельное издание (1906). Издается нерегулярно (1908); выходит ежемесячно (1909). Козелец, 1906. № 1, 18 березня – 1917. № 19, 6 травня.

Ред.: Глуздовский П. В., пред. Козелецкой уездной земской управы (№ 1–25), Юрченко В. Т. (із № 26 за 1906), Кринский В. И.

Вид.: Козелецкая земская уездная управа.

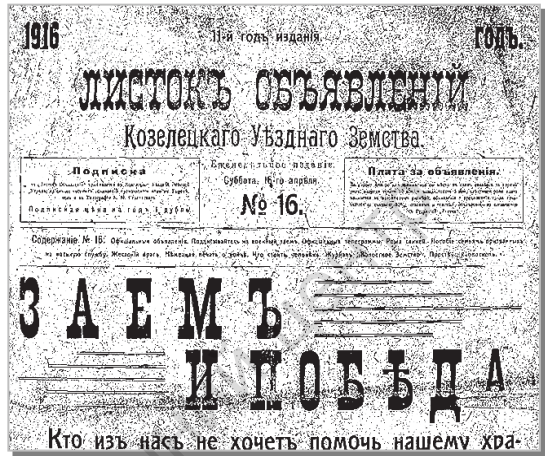
Прим.: із 10 травня 1917 р. газета мала назву "Известия исполнительного и продовольственного комитетов и земства Козелецкого уезда" (див. № 8).

Наявність вид.: НБУВ: 1916 – № 16, 38; ДАЧО: 1914 – № 1, 7, 11, 13, 17, 18, 21, 1915 – № 1–27, 37, 38, 44, 48; РДБ: 1906 – № 1–26, 1907 – № 1, 3–10, 1908 – 21 груд., 1909 – № 1–9, 1910 – № 1–12, 1911 – № 1–26, 1912 – № 1–52, 1913 – № 1–17, 19–52, 1914 – № 1–51, 1915 – № 1–52, 1917 – № 1–8; РНБ: 1906 – № 1–26, 1907 – № 1–10, 1908 – 21 груд., 1909 – № 1–9, 1910 – № 1–12, 1911 – № 1–26, 1912 – № 1–52, 1913 – № 1–52, 1914 – № 1–51, 1915 – № 1–52, 1917 – № 1–19.

У редакційній статті повідомлялося: газета має стати сполучною ланкою між населенням повіту та місцевими земськими установами, подаючи поради, пропозиції, зауваження, корисну інформацію. Програма газети передбачала публікацію даних про ціни на худобу і хліб, тютюн та інші продукти сільського господарства на ринках головних і місцевих; зміни у складі посадових осіб у судах та адміністрації Козелецького повіту; постанови й розпорядження губернського земства; дані про епідемічні захворювання, відомості про земські училища, бібліотеки-читальні, вечірні класи, літні дитячі притулки (ясла), продаж кустарних і ремісничих виробів, приватні оголошення тощо.

У перших номерах друкувалися здебільшого звіти товариств (напр., баланс Бобровицького товариства взаємодопомоги сільськогосподарського кредиту, діяльність ветеринарної амбулаторії Козелецького земства 1905 р. і т. п.), розпорядження, закони, правила, списки тощо (список депутатів від Чернігівщини до Державної думи; списки осіб, які отримали мисливські свідоцтва на право полювання; правила протипожежних заходів, правила переселення за Урал і сприяння цій категорії), а також оголошення різного характеру (зокрема преїскуранти на зразок "При Козелецькому сільськогосподарському складі є для продажу таке насіння..."). Пізніше з'являються статті-поради, роз'яснення, коментарі суспільно-побутового й санітарно-гігієнічного змісту ("Переселенська справа: порада ходакам", "Вплив розташування на паєсіку", "Ветеринарія: хвороби молодого поголів'я"). Частіше публікуються інформаційні замітки ("Нова школа", "Про час прийому в лікарнях", "Копії журналів господарчої земської управи"), подаються передруки з інших часописів ("Хуторянин", "Черниговские губернские ведомости", "Садовод", "Сельское хозяйство", "Хутор" тощо).

Зустрічаються також некрологи і дописи читачів. Наприклад, А. Мацко повідомив про любительський спектакль "Мартин Боруля" (1906. № 5), а згодом підготував огляд "Козелецька народна

аудиторія" (1906. № 22), охарактеризувавши виставу "Сто тисяч" І. Карпенка-Карого і висловивши сподівання, що "спектаклі підуть частіше, і монотонне життя нашого глухого містечка має пожвавитися".

Передплатна ціна на рік становила 1 крб. Передплата приймалася в Козелецькій повітовій земській управі, а також у друкарні К. М. Столинського.

Напевно, газета виходила у світ теж у друкарні К. М. Столинського.

№ 56

НЕЖИНСКАЯ КОПЕЙКА: политическая, общественная и литературная газета. Выходит по вторникам, четвергам и субботам. Ніжин, 1913. № 1 – 1914. № 112, 27 лютого.

Ред.-вид.: Глезер І. М.

Прим.: перші номери видання не збереглися, № 14 датований 7 липня; далі газета мала назву "Нежинский голос" (див. № 60).

Наявність вид.: НБУВ: 1913 – № 65–81; РДБ: 1913 – № 27–83, 85–87, 1914 – № 88–112; РНБ: 1913 – № 14, 87, 1914 – № 88–112.

У № 28 за підписом З. надруковано замітку "Декілька думок з приводу появи в Ніжині своєї газети", де автор звернув увагу на існуючі місцеві видання при навчальних закладах ("Известия Историко-филологического института", "Сборник Нежинского историко-филологического общества", "Ежегодник городской нежинской гимназии"). Але маючи спеціальний науково-освітній характер, ці видання не враховували потреб провінції.

Культурні сили Ніжина неодноразово виступали за створення постійного й доступного за ціною друкованого органа, який би став основою духовного прогресу та суспільної совісті. Наступного разу, виправляючи деякі помилки, що були в попередній публікації, редакція зазначила прізвище автора повністю – П. Заболотський. Йому належать й інші публікації (зокрема, "Святий обов'язок міста й батьків" (про будівництво приміщення для чоловічої гімназії), переклад вірша "Терек" тощо).

Газета містила рубрики "Із телеграм", "Російське життя", "Хроніка", "Місцеві повідомлення", "Міські справи", "Замітки", "По повіту", "Серед

журналів", "Навчальні справи", "Із залу суду", "Поштова скринька", "Оголошення".

Чимало тут було матеріалів Георгія Феддерса (криптоніми: Г-ъ, Г. Ф-с), який писав оповідання й етюди ("Треба вірити", "Незрозуміле щастя", "Магнолія", "Безмежність", "Біла ніч", "Живуть", "Вічна пам'ять", "Любов моя", "Біль", "Страшна ялинка", "Скромність"), нариси, замітки, огляди у рубриці "Театр і музика" та "Бібліографія" ("Пам'яті І. С. Тургенева", "М. Г. Пом'яловський", "Музично-драматичне товариство", "Геть жорстокість", "Бенефіс струнного оркестру").

Із художніми творами на шпальтах "Нежинской копеечки" виступали також Юрій Зубовський, Борис Лазаревський, Лев Герман, А. Карпеко, М. Стремін, І. Коронська, Олександр Безвісний, Аз, Андрій Леонідов, Омега. Коли у 1914 р. Г. Нікітін підводив підсумки культурно-духовних здобутків Ніжина за попередній рік і називав розвиток друкованого слова "чи не найважливішою подією", то у відділі белетристики критик виділив насамперед таких авторів, як Феддерс і Карпеко (1914. № 88).

На шпальтах газети розміщувалися також рецензії, бібліографічні огляди, літературно-критичні нариси, дискусійні статті; серед них "літературні відгуки" "Боязнь життя в літературі недавнього минулого" П. Петрова (№ 33, 34, 41–43), "Із записника журналіста" Гіна (№ 37), "Не вбий" (про нову п'єсу Леоніда Андрєєва) Фріда (№ 46), "Микола Володимирович Станкевич" (№ 53, 54), "М. І. Огарьов" (№ 66–73), "Микола Савич Тихонравов" (№ 77) Н. Іваненка.

Цікавою виявилася стаття про класика нової української літератури І. П. Котляревського, що належала Ж. Шунському (№ 65). Автор рекомендував для читання нове видання творів знаного письменника за редакцією С. Єфремова (книга коштувала 80 к.).

Газета подавала фейлетони на актуальні теми – найчастіше в цьому жанрі виступали Ніжинський Баян ("Ніжинські куплети", "Широка маслянка, або радість ніжинського чоловіка"), Лев Герман (рубрика "Маленький фейлетон"), Гін ("Говорять..."), Л. Б. ("Сон бідного сина газети") тощо. У театральнo-музичних оглядах встигли "засвітитися" автори, що підписувались як "Наблюдатель", Псевдонім, Мої-Меме тощо. Важливими й пізнавальними для місцевого читача були огляди "Ніжинське" на київській виставці" Гр. І-кого (№ 34–35), "Санітарний стан м. Ніжина" Нестеренка (№ 43–44), у багатьох номерах друкувалися повідомлення про справу А. Бейліса, що набула особливого суспільного розголосу наприкінці 1913 р. у Росії.

7 грудня 1913 р. редакція "Нежинской копейки" умістила оголошення про передплату, де акцентувала на необхідності висвітлення місцевих фактів "якомога повно й усебічно не тільки у хронікальних замітках, а й серйозних статтях, фейлетонах і т. п."; при цьому сторінки газети залишалися відкритими для обговорення "темних явищ, якими багате життя російської провінції".

У № 83 і 87 з'явилася "Наша анкета", за допомогою якої співробітники спробували наблизитися до "обивательської маси", з'ясувати її смаки, потреби й побажання, побачити "фізіономію свого читача". Були поставлені такі запитання: "Чи часто читаєте "Нежинскую копейку"? Чи задоволені нею, якщо ні, то чому? Які відділи варто розширити? Які нові відділи ви пропонуєте ввести? Які з надрукованих 1913 р. на сторінках газети творів вам найбільше сподобалися? Що б ви хотіли, окрім зазначеного, побажати в газеті?". Підкреслювалось у редакційній статті, що відповіді стануть тими цеглинами, із яких "непомітно виростає величезна будівля". Читачі мали можливість подавати відповіді анонімно, надсилати їх поштою чи приносити до редакції.

Передплатна ціна з доправленням і пересиланням становила на рік 3,60 крб, на 6 міс. – 1,80, на 3 міс. – 90 к., 1 міс. – 30 к. Номер коштував 2 к.

Редакція і головна контора "Нежинской копейки" розміщувались на вул. Стефано-Яворській, у будинку М. В. Глезера. Головна контора була відчинена з 10 до 18 год, а в неділю – з 10 до 13. Редакцію для особистих відвідувань було відчинено з 15 до 17 год, окрім неділі та святкових днів.

Газета друкувалась у місцевій типолітографії М. В. Глезера.

НЕЖИНСКАЯ ЛЕТОПИСЬ: еженедельная газета. Выходит по воскресеньям. Ніжин, 1906. № 6, 1 вересня – № 7, 22 жовтня.

Ред.-вид.: Ольшанский Л. Д.

Прим.: раніше газета мала назву "Борзенская неделя" (див. № 9).

Наявність вид.: БАН: 1906 – № 6, 7.

Основні рубрики цього видання мали такі назви: "Офіційний відділ", "На політичні теми", "Місцева хроніка", "Серед преси", "Наші кореспонденції", "Щоденник пригод". На шпальтах видання було опубліковано статті про реформу земського самоуправління, маленькі фейлетони, "борзенські замітки", короткі інформаційні повідомлення "За тиждень" (по 2–5 рядків), дописи про "юних шантажувальниць" і "спробу пограбування магазинів Соколова і Золотницького" тощо.

Передплатна ціна № 5 (із 1 жовтня) до кінця року з доправленням і пересиланням становила 60 к. Номер коштував 3 к. Передплата приймалась у редакції газети та у головній конторі.

Редакція "Нежинской летописи" розміщувалась за адресою: М. Ніжин, вул. Міліонна, будинок Забелло. Було відчинено щоденно з 8.30 до 9.30 та з 18.00 до 19 год. Адреса Головної контори: Магерка, будинок Шклареви-ча. Було відчинено вранці з 10 до 11, а ввечері – з 16 до 17 год.

Газета виходила у Ніжині в типолітографії М. В. Глезера.

НЕЖИНСКАЯ ПЧЕЛА: общественно-литературный и юмористический журнал. Выходить двічі на тиждень. Ніжин, 1914. № 1, 13 грудня – 1915. № 22, 26 грудня.

Ред.-вид.: Герман И. С.

Прим.: далі журнал мав назву "Пчела" (див. № 67).

Наявність вид.: НБУВ: 1915 – № 5–22; РНБ: 1914 – № 1, 2, 1915 – № 3–22.

У редакційній статті "Ніжин, 13-го грудня" було здійснено короткий огляд чернігівської преси, де зазначено потребу в існуванні провінційного органу, який би висвітлював "усе, до чого прагне людський розум і почуття" (№ 1). Редактору І. С. Герману належав і спонукально-символічний вірш з назвою: "Напутне слова редактора":

Лети, лети, моя пчела!
Не бойся никого
И не жалей для лжи и зла
Ты жала своего.
Коль нужно, будь люта, как зверь,
За правду стой горой.
Не льсти, пчела, не лицемерь
И не криви душой!
Так всех ты смело обличай!
Бичуй людской порок...
Меня лишь только не кусай,
А приноси медок...

Газета містила рубрики "Місцеве життя", "Театр і музика", "Суміш", "Думки й афоризми", "Гумор і сатира", "Завдання і шаради". Серед журналістських матеріалів вирізняються такі: огляд "Війна і російська поезія" В. Кукаркіна, стаття "Ми звикли" Є. Бродської; чимало публіцистичних, оглядових і художніх творів про війну.

Більшість редакційних статей були написані П. Заболотським (цикл "Галичина в її минулому", "Росія – Польща", огляди внутрішніх політичних і міжнародних подій), Львом Германом ("Минулий рік") тощо. Зокрема, професору П. Заболотському належала низка публікацій

про освіту, серед яких "Російська жінка в своєму прагненні до просвітництва" (№ 14–19), "Батьківські комітети" (№ 20, 21). Можливо, огляд "Із життя Ніжинської школи в 1915 році" і проблемна стаття "Подальше зволікання смерті подібно! (До питання про будівництво приміщення міської гімназії)" (№ 21) за підписом Педагог теж належить цьому автору. Професор подав розлогий матеріал, роздумуючи над темою "Чи потрібний Ніжину друкований орган" (№ 22), де дійшов однозначного висновку: у місті відбувається достатньо цікаве життя, наявні літературні та публіцистичні сили, щоб преса могла не тільки "існувати, але й рости", аби розвивався щоденний друкований орган із щотижневим літературним додатком: "Необхідно тільки, з одного боку, об'єднання письменницьких сил, а з іншого, – вияв великої самосвідомості постійних ніжинських читачів... Ніжин, думається, до цього доріс..."

У журналі було багато художніх творів. Друкувалися фейлетони (Євгена Зоркого), вірші ("Хуртовина" Легенди, "На самоті" Олександра Безвестного, "Дві битви" Юхима Горного, "Сестра милосердя" Єгорова, "Безумство і жах" та "Мрії" В. Порошиної, "Травневі мелодії" І. Германа), оповідання ("Жорстокий сміх" Льва Германа, "Зім'ята квітка" К., "Зів'ялі квіти" Ізяслава, "Де він?" і "Старий учитель" Н. П. Гулі). Чимало було прози Григорія Феддерса ("Та, інша", "Жорстокість", "Безглуздість", "Одна ніч"), Ольги Стодольської ("І тут війна", "Іван Іванович", "Дорогою додому", "Роковий збіг", "Життя взяло своє", "Смуток краплі"), Якова Цейтліна ("Старий актор", "Давид Майвер", "Коли листя падали", "Біженці", "Еллі", "Риза", "В суді"), Н. Конопльова ("Не можу...", "Семен Жуков", "Ті, що залишилися"), П. Калініна ("Смерть сина", "Розвідник", "Для чого").

На шпальтах журналу були вміщені різні оголошення. Уже на першій сторінці № 1 подано рекламне гасло: "Ніщо не вічне під місяцем. Великі підприємства дають вигідні пропозиції!". Скажімо, найбільше виробництво солінь і маринадів у Ніжині мало свій потужний склад, а контора пропонувала "аванс на посів огірків" і кредит на постачання насіння.

На всіх номерах було позначено "Дозволено воєнною цензурою". Це призвело до того, що частину матеріалів, певно, було вилучено присіпкою цензурою, оскільки трапляються випуски з великими чорними чи білими плямами, кількома сторінками без тексту (напр., у № 3 і 6 за 1915 р.).

Номер журналу "Нежинская пчела" коштував 7 к.

Контора і редакція розміщувались за адресою: ріг вулиць Гоголівської та Лицейської, друкарня М. Г. Горбовіцера. Редакцію було відчинено з 10 до 13 год та з 15 до 19 (1914), згодом – із 17 до 19.

Видання виходило у друкарні М. Г. Горбовіцера.

№ 59

НЕЖИНСКАЯ РЕЧЬ: газета літературно-общественная и политическая. Выходит два раза в неделю по воскресеньям и средам. Ніжин, 1906. № 1/2, 17 грудня – № 3, 24 грудня.

Ред.-вид.: Шкларевич А. Н.

Наявність вид.: БАН: 1906 – № 1/2.

Для публікації різних матеріалів існували основні рубрики: "Офіційний відділ", "Серед преси", "До виборів у Думу", "Судова хроніка" тощо. Тут друкувались передові статті, місцеві повідомлення, хроніка російського життя, маленький фейлетон, огляди театральномузичного життя. Наприклад, читачам запропоновано замітку про 25-річчя літературної діяльності Б. Грінченка (передрук українською мовою із київського щоденника "Рада"), повідомлено про судову справу в Санкт-Петербурзі щодо неможливості використання сторонніми особами торгової марки "Зінгер", згадувались місцеві пригоди (затримано злочинну зграю). З метою поліпшення місцевого відділу редакція зверталася до читачів за допомогою: не соромлячись форми

викладу, надсилати факти суспільного значення, особливо такі, що стосуються виборів до Державної думи. Водночас підкреслювалось: "Всі повідомлення мають бути безумовно правдиві й перевірені" (№ 1/2).

Для газети були притаманні рекламні оголошення, серед яких анонси періодичних видань (київська газета "Рада", "Фельдшерский вестник"), дрібні пропозиції ("студент дає уроки", "продається бичок", "здається куток" і т. п.).

Передплатна ціна з доправленням і пересиланням до кінця року становила 20 к. Номер коштував 3 к. Зауважувалося, що умови передплати на 1907 р. будуть повідомлені додатково. Передплата приймалась у Ніжині у конторі газети (Магерка, будинок Шклареви́ча). За цією самою адресою розміщувалась і редакція "Нежинской речи", що була відчинена щоденно з 10 до 12 та з 17 до 19 год. У цей самий час приймала відвідувачів і головна контора. Вартість оголошень становила: за рядок петиту попереду тексту – 20 к., позаду тексту – 10 к.; для осіб, які шукають роботу, – 10 к. Оголошення приймалися у редакції газети, а також у К. Д. Гроннікова (вул. Гімназійна, 31, приміщення Преображенської церкви); інших агентів редакція і контора "Нежинской речи" не мали.

Газета виходила у місцевій друкарні М. В. Глезера.

№ 60

НЕЖИНСКИЙ ГОЛОС. Выходит по вторникам, четвергам и субботам. Ніжин, 1914. № 113, 1 березня – № 191, 4 жовтня.

Ред.-вид.: Глезер И. М.

Дод.: Телеграммы газеты "Нежинский голос" (із 21 липня, ранкові й вечірні) (див. № 72); "Экстренное прибавление "Нежинского голоса" (до № 171, 173, 174) (див. № 97). Додатки та спеціальні номери: до № 177 (3 вип.), 178 (2 вип.),

180 (3 вип.), 181 (6 вип.), 182, 183, 185 (5 вип.), 186–187, 188 (5 вип.), 189 (3 вип.), 190 (7 вип.), 191 (3 вип.) – по 1–2 с.

Прим.: до 27 лютого 1914 р. газета виходила за назвою "Нежинская копейка" (див. № 56).

Наявність вид.: РДБ: 1914 – № 113–115, 117–191; РНБ: 1914 – № 113–191.

У повідомленні від редакції було зазначено, що всі передплатники попереднього часопису "Нежинская копейка" з 1 березня 1914 р. отримуватимуть "Нежинский голос"; при цьому продовжувалася наскрізна нумерація випусків.

Основні рубрики газети мали назви: "Із телеграм", "Російське життя", "По губернії", "Хроніка", "Новини дня", "Театр і музика", "Маленький фейлетон" тощо. Друкувалися статті й кореспонденції, що стосувалися громадсько-політичного, економічного й культурно-освітнього життя країни та регіону.

Найбільше матеріалів у виданні надруковано за підписами Деревенський ("Шо-сейно-дорожна справа", "Цікава анкета", "Пам'яті великого поета", "Кредитні установи і державна допомога", "Торгівля хлібом", "Ринки збуту для російських кустарів", "Чергові завдання відомства землеробства", "Наша хлібна торгівля") і Григорович ("Поштові реформи", "Кінематограф і село"), Говоров ("Парламентські листи", "Пекучі питання"), А. Кузька ("Засідання Ніжинської міської думи").

Серед багатьох проблем тогочасного життя знайшлося місце для обговорення "жіночого питання". Початок поклав М. С. публікацією "Жінка майбутнього" (№ 128), звертаючи увагу на "глибокі внутрішні злами в душі сучасної жінки". Автор міркував: "Вона не Віра і Марфенька Гончарова, вона не привабливий зворушливий образ жінки Тур-

генєва, Чехова, Золя, Мопассана, Мірбо та ін., вона не героїня ібсенівської драматургії – вона жінка-особистість, жінка, яка усвідомила своє "Я", можливо, болісно зриваючи ланцюги статі".

Порівняно з попередніми часами, нова жінка ХХ ст. здобула риси боротьби – за себе й життя, уміння заробити "шматок хліба", створити свій внутрішній світ, де особисте тісно переплетене нерозривними нитками із загальнолюдськими відчуттями. Кореспондент цитує висловлювання О. Коллонтай про жінку, яка "ще не зовсім відмовилася від минулого", але вже активно протестує проти рабства. Тож висновок зрозумілий: майбутнє належить "новій жінці", "витривалій піонерці прийдешнього", "жінці-людині".

Редакція уважно відслідковувала воєнні події, подаючи телеграми, огляди, кореспонденції, статті про міжнародні відносини. Це, зокрема, повідомлення власних кореспондентів (Лео, Г., Лугського, В. Г., Джексона, Акімова, Славяніна) із різних країн (Австрії, Англії, Німеччини, США, Албанії, Сербії, Швейцарії, Франції), різноманітні "листи" і коментарі, аналітичні матеріали ("Англійсько-російські стосунки", "Американські справи, "Албанські справи", "Воєнні асигнування Австрії").

Критичне слово оглядачів "Нежинского голоса" втілено у фейлетонах і сатиричних замітках, а саме: "Чутки" Немо, "Про літературну байдужість" М. С., "Спраглі "суспільного пирога" Із.-Бура, "Ближче до неба" А. Б.; долучилися до цих жанрів і Леон Парадокс та А. Кузька. Мистецькі новини найчастіше подавали на сторінках видання А., Кто-то, Г. Ф-с, Мої-Меме тощо.

Кілька статей про літературних діячів написав Н. Бережанський ("До 350-річчя великої людини (В. Шекспір)", "Пам'яті М. Є. Салтикова-Щедріна"). "Нежинский голос" шукав талановитих поетів і прозаїків у місцевому оточенні, тож читачі мали змогу оцінити художнє слово М. Перетца, Римлянина, Г. Феддерса, Н. Бережанського, Н. Брешко-Брешковського, Вадима Белова, Е. Казіної, яким належали вірші й оповідання "Зізнання футуриста", "Весна у верхньо-італійських озерах" "Алічка", "Казка", "Біла паска", "Паска в старовину", "Брат на брата (оповідання з галицьких переказів)", "Діти", "В маєтку".

На сторінках газети чимало реклами, не випадково вже на першій сторінці № 113 було подано заклик: "Ви – торговець, а забуваєте, що тільки вміло складена реклама розвине Вашу справу і принесе Вам величезні баривші". Тому можна прочитати різноманітні тексти: "Для ве-

ликоднього столу квіти... Найрізноманітніші цибулинні, азалії, рододендрон, троянди пропонує садівник А. Ф. Ланге. Широка, 32*. Для зручності публіки перед святом продаж відбуватиметься також у ковбасному магазині І. Конопацької по Гоголевській вул.", "До майбутніх свят візитні картки у великому виборі отримано. Типолітографія М. В. Глезера" (№ 126), "Т. П. Кулик. М. Ніжин Чернігів. губ. Різьблення печаток, клейм, каучукових штемпелів, накладних монограм, гравіювання по металу", "Виплачую високі ціни за старовинні речі, як-от: фарфор, кришталь, бронзу, срібло, платину, монети, картини тощо. Оцінювання здійснюю безплатно. Купую лом: золота, срібла і платини. За вказаними адресами відвідаю вдома. І. Д. Золотницький, магазин годинників, Гоголівська вул., корпус монастиря, магазин № 4" (№ 127), "Вимагайте пиво заводу Ю. Г. Шифлера, в Чернігові, склад у Ніжині, Купецька вул. № 6. Зверніть увагу на механічний затвор пляшки" (№ 128).

Передплатна ціна газети з доправленням і пересиланням становила на рік 3,60 крб, на 6 міс. – 1,80, 3 міс. – 90 к., 1 міс. – 30 к. Номер коштував 2 к.

Редакція і головна контора розміщувались за адресою в Ніжині: вул. Стефано-Яворська, будинок М. В. Глезера. Головну контору було відчинено з 10 до 18 год, у вихідні – з 10 до 13 год. Редакція приймала відвідувачів із 15 до 17 год щоденно, окрім неділь і свят.

Газета виходила у Ніжинській типолітографії М. В. Глезера.

№ 61

НЕЖИНСКИЙ ЛИСТОК: беспартийная газета. Выходит еженедельно, по понедельникам. Ніжин, 1907. № 1, 19 серпня – № 3, 3 вересня.

Ред.-вид.: Шостка Д. И.

Прим.: газета поширювалася безкоштовно, на титулі № 1 помилково зазначено рік: 1897.

Наявність вид.: РНБ: 1907 – № 1–3.

У редакційній статті визначено напрям: висвітлення подій із правдивої, безпристрасної позиції, особлива увага до життя повсякденного, практичного, місцевого. Мета – прагнення до мирних успіхів суспільства, особливо у Ніжині, дотримуючись засад світла, добра й істини.

Для цього вибрано шлях незалежності, безпартійності, хоча "йти між Сцилою і Харибдою надзвичайно складно".

Друкувалися офіційні матеріали, місцева хроніка; огляд судових, земських, громадських справ; новини театру, музики й мистецтва; існували відділи – торговий і довідковий. Важливе місце посідав фейлетон (як визначила редакція, "з домішкою легкої сатири"), де розглядалися різні сфери місцевого життя ("Ніжинські відголоски", "До ніжинських прав", "Ніжинські благодійники", "Освічені" ніжинські педагоги", "Сценки з натури"). Кілька публікацій присвячено релігійно-духовним роздумам ("У Сарово (враження паломника)" М. В., "І пастирі прокидаються" свящ. О. Н.).

Передплатна ціна на рік із доправленням становила 3 крб, на 6 міс. – 1,50, 3 міс. – 75 к., 2 міс. – 50 к., 1 міс. – 25 к. Номер коштував 5 к.

Редакція розміщувалась за адресою у Ніжині: вул. Введенська, будинок Д. І. Шостка; була відчинена щоденно з 9 до 15 год, окрім свят.

Газета виходила у Ніжинській типолітографії М. В. Глезера.

№ 62

НОВОЗЫБКОВСКАЯ ЖИЗНЬ: литературно-политическая газета. Выходит два раза в неделю. Новозыбків, 1917. № 1, 10 червня – № 2, 18 червня.

Ред.: Редакционный комитет: Крушнин Г., Раисов М., Черноморский Н., Апар-Деми Н., Ге Ар. (№ 1); № 2 без Крушнина Г.

Наявність вид.: РНБ: 1917 – № 1, 2.

Звертаючись до читачів, редакція висловлювала сподівання, що зустріне у них співчуття публіки і спробує виправдати довіру. Але відразу просила вибачення за те, що шрифт у друкарні необхідний для ділових паперів і доведеться чекати нових надходжень із Москви, тому газета обмежиться спочатку невеликим форматом.

Постійно у публікаціях повторюється тема долі революції (есе "Знову гроза: революція в небезпеці" Г. Крушніна, стаття "Революція і свобода в небезпеці" Жозефа), під перо фейлетоніста потрапляють партійні пристрасті ("Дещо про нашу відроду" М. Дроздовського, "Соціалісти" Ар. Ге). Була наявна хроніка журналів, а також огляди театру.

Номер коштував 15 к.

Видання виходило у місцевій друкарні та фабриці каучукових штем-
пелів А. Л. Пупка.

[illegible]

О СОСТОЯНИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ ... года: текущая статистика.

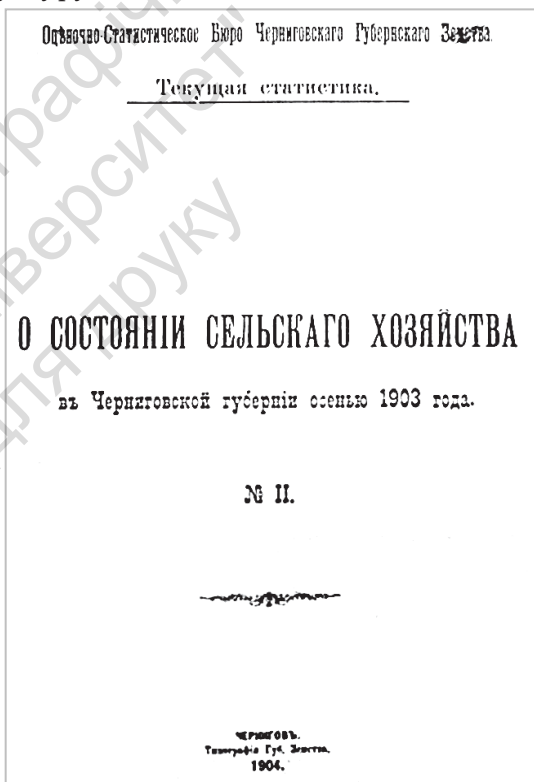
Чернігів, 1903. № 1, літо – 1907. № 16, травень/червень.

Вид.: Оценочно-статистическое бюро Черниговского губернского земства.

Наявність вид.: ЧОУНБ: 1903 – № 1, 2, 1903/1904 – № 3, 1904 – № 4, 5, 1905 – № 7–10 (1906), 1906 – № 14 (1907), 1907 – № 16; ДАЧО: 1903 – № 1, 2, 1903/1904 – № 3, 1904 – № 4, 5, 1905 – № 8, 9, 1906 – № 14 (1907).

У передмові до першого випуску завідувач поточною статистикою М. Коцюбинський пояснив структуру бюлетеню: він складався за звітами із 490 повідомлень добровільних кореспондентів. Скажімо, у Борзенському повіті таких дописувачів було 28, у Глухівському – 26, Городнянському – 63, Ніжинському – 51, Сосницькому – 58 і т. п. Хоча не всі могли дати конкретні й чіткі відповіді, а комітет не завжди мав можливість робити порівняння.

Газета друкувала повідомлення про погоду; умови цвітіння, наливання й дозрівання зернових тощо. Скажімо, дописувачі сповіщали: "Коноплі загально вдалі", "Картоплю сильно пошкодили дощі". Широка інформація стосувалася врожаю: покоси трав, збір вівса, пшениці, жита, ячменю, гречки, проса та інших культур. У додатках було наведено таблиці з інформацією про час сінокошу, збирання врожаю хлібів, ціни на соломі й робочі руки, окремо – вартість худоби (робочий кінь, від, корова і т. п.).

У деяких номерах існували певні варіанти повідомлень. Приміром, у випуску 2 за 1904 р. наводилися табличні дані про опади дощу та снігу в жовтні – листопаді 1903 р. (за кожним днем і кожним повітом). Ціни стосувалися сезонного врожаю: картоплі, тютюну, цукру, буряка, соняшника, сільськогосподарських продуктів, садівництва й овочівництва. Восени господарів більше цікавила вартість робочих рук у полі під час викопування картоплі та буряка.

Зимовий (1903/1904) і весняний випуски за 1904 р. надрукували прохання Чернігівського оцінно-статистичного бюро до своїх кореспондентів про те, щоб у майбутньому не відмовляти у "цінному сприянні"; кожна книга мала також рукописний аркуш "Помічені друкарські помилки". Недостатність надісланої інформації змусила вже наступного разу чиновників не тільки дякувати своїм добровільним помічникам із повітів, а й висловлювати надію, що вони зможуть працювати активніше й долучати для сприяння "нових співробітників, як із своїх сіл, так і з сусідніх".

Влітку 1905 р. бюро виявило 315 повідомлень, але частина з них надійшла невчасно. Записи багатьох кореспондентів були однотипними: цвітіння садів видалося "щедрим", "хорошим", "більш, ніж хорошим", "настільки рясним, що ніхто не пригадає" і т. д. Отже, збірник виконував свою інформаційно-статистичну місію кожного сезону, друкуючи конкретні дані про "види на врожай", "стан озимини", "врожай" тощо.

Хоча збірник видавався у Чернігові, але на обкладинці випуску 10 за 1906 р. зафіксовано: "Друк дозволено. Київ, 17-го лютого 1906 року".

Збірник виходив у друкарні Чернігівського губерньського земства.

№ 64

ОСТЕРСКАЯ ЗЕМСКАЯ ГАЗЕТА: издание Остерского уездного земства. Остер, 1917. № 1, 13 червня – № 8, 14 серпня.

Ред.: Подвысоцкий Е. И., пред. земской управы.

Вид.: Остерское уездное земство.

Наявність вид.: РДБ: 1917 – № 5–8; РНБ: 1917 – № 1–8; БАН: 1917 – № 5–8.

Газета мала здебільшого офіційний характер, подаючи повідомлення Кабінету військового міністерства та зі Ставки, військові новини, звернення О. Ф. Керенського до населення, постанов Надзвичайного земського зібрання тощо.

Чимало тут документів Тимчасового Уряду, що стосувалися українського питання (№ 5), інструкцій щодо України (№ 8). Хроніка повідомляла: "Міністерська криза", "Новий склад уряду", "Прореволюційну владу", "Загальне зібрання товариства споживачів", "Списки кандидатів у міську думу".

Подавалися журнали Остерського повітового продовольчого комітету. Існувала рубрика "Пригоди".

Передплатна ціна на 6 міс. становила 2,50 крб, на 1 міс. – 50 к. Редакція розміщувалась за адресою: м. Остер, вул. Перещовська, у флігелі будинку Попинака.

Часопис виходив у місцевій друкарні І. А. Гутмана.

"Первая ласточка" (1907 – вип. 1) – див. "Черниговский летучий и юмористический листок" (№ 94).

№ 65

ПЕРВОМАЙСКИЙ ЛИСТОК. Чернігів, [1917], б. д.

Прим.: у надзаголовку зазначено: Черниговский Совет рабочих и солдатских депутатов.

Наявність вид.: ЧДІМ: [1917] – один випуск.

Газета вийшла на двох сторінках до свята 1 Травня. Окрім традиційного гасла "Пролетарі всіх країн, єднайтеся!", подано першотравневі заклики: "Хай живе Третій інтернаціонал!", "Декрет про 8-годинний день!", "Хай живе демократична республіка!", "Світ без анексій і контрибуцій! На основі самовизначення націй!", "Хай живе соціалізм!", "Слава полеглим борцям за свободу!", "В боротьбі здобудеш ти право своє!", "Земля і воля! В єднанні сила!". У передовій статті пояснювалися

історичні передумови створення свята всесвітньої праці, подавалися надії на прийдешній "день миру".

У зверненні до громадян вийти на свято затверджувалося: "Вперше струнко пройдуть колони пролетарської армії і не схиляться, не впадуть на землю наші червоні стяги вільного й гордого перемогою революційного пролетаріату". Рада робітничих і солдатських депутатів просила передати денний заробіток на потреби армії. "Товаришам, робітникам і громадянам Чернігова" давалися роз'яснення, де відбуватиметься свято, в яких заходах варто взяти участь. У рубриці "Хроніка" повідомлялося про створення повітового виконавчого комітету.

Лише за вихідними даними друкарні (Чернігівського губернського правління, 1917) можна встановити місце та рік видання цього часопису.

№ 66

ПРОТОКОЛЫ [ОЧЕРЕДНЫХ] ЗАСЕДАНИЙ ОБЩЕСТВА ВРАЧЕЙ ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ. Чернігів. 1871. № 1 – 1887/1888. № 18.

Прим.: із 1889/1890 (1892) рр. видання мало назву "Труды общества врачей Черниговской губернии" (див. № 84).

Наявність вид.: НБУВ: 1872 – № 15, 1873 – № 16–23, 1874 – № 1–7; РНБ: 1871 – № 1–2, 1871/1872 – № 3/4, 1872 – № 5–15, 1873 – № 16/18–19/23, 1887/1888 – № 1–18.

У першому випуску коротко подано історію місцевого Товариства: 20 жовтня 1871 р. збори лікарів і фармацевтів заснували свою організацію. Президентом було обрано лікаря Василя Гортинського (цю посаду він поєднував із обов'язками бібліотекаря), а віце-президентом (за сумісництвом – і скарбника) – лікаря Данила Лавріненка-Міщенка, секретарем – Петра Щиткова.

Як правило, у матеріалах протоколів знаходили відображення актуальні для діяльності Товариства питання. Зокрема, у протоколі № 2 розписано подарунки Товариства: гербарій лікарських рослин Борзенського повіту (зібраний лікарем Головнею), книги від провізора Шлегеля (97 видань, здебільшого німецькою мовою) і два видання від В. Гортинського.

На засіданні було прочитано лекцію про лікування стисненим повітрям, що викликала жваве обговорення. Товариство дало висновок про кістку, знайдену на р. Снов у Чернігівському повіті й надіслану на експертизу (з'ясувалося, що це плечова кістка правої ноги мамонта). Ухвалено відповідні рішення зібрання: висловити подяки за пожертви у фонд Товариства, розіслати зацікавленим особам "Протокол" зборів, ознайомити лікарів і фармацевтів губернії зі статутом Товариства.

Неодноразово зверталася увага на вплив метеорологічних умов (за метеорологічними даними) на здоров'я людини. До деяких "Протоколів" подавалися додатки: метеорологічні зведення у Чернігові за конкретні місяці, графіки температурних показників окремих хворих, таблиці епідемічних хвороб, відомість про епідемії у губернії тощо.

Після обговорення "протокольних справ" у збірнику друкувалися фахові статті. Серед них дослідження лікарів М. Фрідмана ("Терапевтична дія стисненого повітря"), Д. Лавриненка ("Короткий нарис про холеру й надання допомоги при початковому захворюванні"), Є. І. Дилевського ("Погляд на розвиток медичних наук у XIX столітті"), В. С. Горта ("Хвороба, що існувала в Чернігівському жіночому духовному училищі в 1871 р., а частково й на початку 1872 року") тощо.

Випуск 16/18 за 1873 р. було подано у вигляді брошури, що містила 45 с. із таблицями, де лікар В. Гортинський відслідковував поширення епідемічних захворювань (холера, віспа, кір, скарлатина, дизентерія тощо) у краї з 1853 до 1866 р.

Таким чином, "Протоколи" виконували функцію професійного видання для лікарів Чернігівської губернії, фіксуючи медичну хроніку й основні події діяльності Товариства, публікуючи основні дані (статистичні) про поширення хвороб, обговорюючи випадки складних лікувань, подаючи фахівцям наукові публікації з галузі медицини й фармацевтики.

Видання виходило в світ у Чернігівській земській друкарні.

ПЧЕЛА: двухнедельный общественно-литературный и юмористический журнал. Ніжин, 1916. № 1, 9 січня – 1917. № 2, 28 січня.

Ред.-вид.: Герман И. С.

Прим.: до 1916 р. журнал мав назву "Нежинская пчела" (див. № 58).

Наявність вид.: РНБ: 1916 – № 1–21/22, 1917 – № 1–2.

На титульній сторінці першого номера було зазначено: 3-й рік видання. Тож бачимо чимало прізвищ уже відомих авторів, а також нових. В анонсі на 1917 р. редакція подала перелік тих співробітників, які у майбутньому мали брати у виданні активну участь. Серед них: І. С. Герман (Остряк), Лев Герман (Л. Парадокс), Любов Герман (Легенда), І. Гальюн (Ів. Г-н), Віктор Денбський (Веде), проф. П. О. Заболотський, Ніна Конопльова, В. В. Кукаркін, П. І. Мартиновський, В. Порошина, А. І. Пильчевський, С. В. Сивков (Дон Флегма, Вок-Вис), Г. Ю. Феддерс, Я. М. Цейтлін (Яків Лін), В. Вечеславський. Їхні імена вказано й на сторінках журналу за 1916 р.

У передовій статті 9 січня 1916 р. редакція зазначала про "небачену й нечувану трагедію боротьби народів", що приносять величезні жертви на вівтар своєї батьківщини, захищаючи права справедливості, миру та спокою в майбутньому. Другий рік тривала виснажлива війна проти зухвалого ворога, який "відкрив свою вовчу пащу, аби загарбати світ". Прийдешній рік для жителів Росії має стати ще одним етапом на шляху до виповнення "світосяйних надій, побажань і сподівань". На завершення звучало оптимістичне: "Ми переможемо!".

Журнал мав здебільшого літературне призначення, адже всі номери насичені художніми творами: оповіданнями, поезією, літературними начерками, есе, рецензіями, оглядами. Активним белетристом виявив себе Павло Мартиновський (друкувався також під криптонімами П. М. і П. Мартській), якому належать прозові й віршовані твори: "Молитва", "Два світи", "Таємниця", "Поет", "Ключі від щастя", "Ластівка", "Тихо місяць впливає", "Силует", "Зворушлива історія (з п'ятьма віками)", "Рукавичка (із записів не зовсім нормального)", "Як вирішено жіноче питання", "Вона прийшла", "Німецький жах", а також нарисовий цикл "Рига до й після війни" та есе "Критика чистого розуму (поезо-жарт)".

Було вміщено твори І. Германа (начерк "Перша необхідність", оповідання з єврейського життя "Файбель-буян", "Дозволили", "Перед судом небесним (гра уяви)", "Відвідувачі зі Злидневих"), Юлія Германа ("Із щоденника"), Льва Германа (оповідання "Джим"), Віталія Вячеславського ("Козаки", "Каміння самоцвітне", "Ель"), Н. Коноплювої (есе "Вічна пам'ять! Вічна слава!", "Сестра Маруся"), Марусі Боровської (вірш у прозі "Моему другові Олесю"), Віри Порошиної (вірші й етюди) тощо.

Суспільні питання зачіпав у своїх публікаціях П. Заболотський ("Творча робота батьківського комітету", "Необхідність громадської бібліотеки і народного дому", "Губернські попечителі", "Великий Чех" (про Яна Гуса), "Позашкільні розваги учнів як засіб виховного на них впливу", "До питання про Ніжинську міську імені Гоголя бібліотеку", "Літературні ескізи"). Йому належить і виступ перед випускниками гімназії Крестинської "Куди йти і що робити?".

Злободенні фейлетони (у прозі й поезії) подавали Біс Арабський, Ніжинський Остряк, С. Василевич ("Мандрівна газета (із зустрічей і розмов)", "Коротка історія п'янства"). Журнал неодноразово відслідковував проблеми місцевого побуту, "гріхи п'янства".

Огляди театального й музичного життя (часто у вигляді "щоденника рецензента") здійснював Лорнет. Зокрема у № 11/12 за 1916 р. розповідалося про гастролі товариства українських акторів за участю М. Заньковецької та О. Саксаганського.

Серед основних рубрик журналу були: "Місцеве життя", "Театр і музика", "Поштова скринька", "Оголошення".

Передплатна ціна на один рік спочатку становила 3 крб, потім – 4 крб, на півроку відповідно 1,50 і 2 крб. Номер коштував 10–15 к.

Контора та редакція мали спочатку таку адресу: м. Ніжин, ріг вул. Гоголівської та Ліцейської, друкарня М. Г. Горбовіцера; згодом – вул. Стефано-Яворська, типолітографія М. В. Глезера (з № 2). Редакцію було відчинено з 17 до 19 год.

Журнал друкувався у типолітографії М. В. Глезера.

№ 68

СБОРНИК ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА ПРИ ИНСТИТУТЕ КН. БЕЗБОРОДКО В НЕЖИНЕ. Ніжин, 1896. № 1, б. д. – 1916. № 10, б. д.

Ред.: Заболотский П. А.

Прим.: Т. 1 (1896) і 5 (1904) вийшли у Києві. У 1905–1908 рр. видання не виходило, зважаючи на перерву в діяльності товариства. У Ніжині вийшли т. 2 (1899) – 4 (1903), 6 (1909) – 8 (1912/1913).

Показчик змісту: Содержание неофициальной части – т. 1– 7 за 1896–1911 гг. // Сборник. – 1912/1913 – Т. 8. – С. 1–4, 1910/1911 – Т. 7. – С. II–III.

Наявність вид.: НБУВ: 1899 – № 2, 1900 – № 3, 1904 – № 5, 1909 – № 6, 1910/1911 – № 7, 1912/1913 – № 8, 1914 – № 9, 1916 – № 10; ЧДІМ: 1903 – т. 4, 1904 – т. 5, 1910 – т. 7, 1914 – т. 9; РДБ: 1896 – т. 1, 1899 – т. 2, 1900 – т. 3, 1903 – т. 4, 1904 – т. 5, 1909 – т. 6, 1910/1911 – т. 7; РНБ: 1899 – т. 2, 1900 – т. 3, 1903 – № 4, 1904 – № 5, 1909 – № 6, 1910/1911 – № 7, 1912/1913 – № 8, 1914 – № 9.

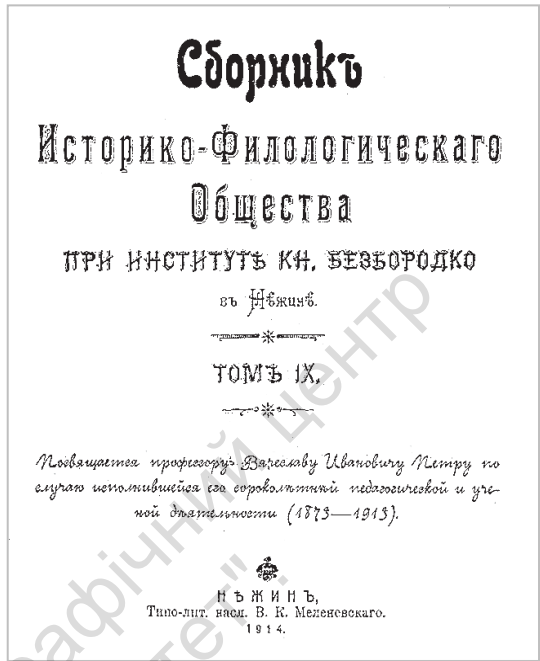
Історико-філологічне товариство при Інституті кн. Безбородька в Ніжині було створене 3 квітня 1884 р., і у вересні того самого року налічувало 46 дійсних членів на чолі з директором Інституту Ф. Ф. Гельбке. Ця кількість постійно змінювалася, як і посади, що обіймали у різний період викладачі (голова товариства, два його товариші, секретар, скарбник, бібліотекар). Наприклад, на початок 1911 р. Товариство очолював І. Г. Турцевич, усього налічувалося 62 члени, серед яких були почесні (шість осіб), дійсні члени, які проживали в Ніжині (31 особа) та дійсні члени, які не проживали там, але брали активну участь (праці, членські внески) у справах Товариства (дев'ять осіб). Із-поміж останніх – В. В. Баршевський із Чернігова, А. П. Кадлубовський і В. І. Савва з Харкова, І. П. Козловський із Вар-

шави, Я. С. Кулжинський та А. Ф. Музиченко з Києва, Є. М. Щепкін із Одеси, Р. Г. Шаль із Парижа.

Основна мета діяльності Товариства – установлення "живого обміну думками з наукових питань, посилення зацікавлення до них", створення засобів для сприяння у поширенні знань поза межами навчального закладу.

Обов'язок видання "Збірника" лежав безпосередньо на Товаристві. Щоразу в річних звітах указувалося, скільки томів було випущено за минулий період і які видавничі проблеми траплялися. Зокрема, у квітні 1895 р. було заслухано на черговому засіданні редактора запропонованого до видання збірника Є. В. Петухова. Він доповів про зібрані реферати, що були прочитані на зустрічах Товариства.

Зібрання, таким чином, після детального обговорення цього питання, постановило: "а) Збірник друкувати в одній із друкарень м. Києва; вибір друкарні має здійснити редакційна комісія; б) статті у збірнику розташувати в порядку надходження рукописів до редактора, у зв'язку з тим, що застосування іншої послідовності, скажімо хронологічної (послідовність читання статей у Тов-ві) призвело б до значного сповільнення, оскільки не всі запропоновані до друку статті можуть бути опублікованими у найближчому майбутньому; в) збірник віддрукувати з однією пагінацією для всіх статей, що ввійдуть у нього; г) віддрукувати його в кількості 200 екземплярів, і окрім того, по 100 екземплярів відбитків кожної зі статей для передачі авторам; окремої обкладинки та окремої пагінації до цих відбитків за рахунок Тов-ва не робити; д) вибірку статей із протоколів засідань Тов-ва для друку в офіційній частині збірника доручити редакційній комісії" (1896. Т. 1. С. 42). Тож збірник видавався виключно на кошти Товариства, при цьому "поглинаючи" майже всі зібрані гроші.

Публікації у збірнику скомпоновані за двома основними розділами: офіційним і неофіційним. До першого найчастіше входили протоколи засідань Історико-філологічного відділу, протоколи виголошення публічних лекцій, замітки про склад і стан Товариства (на певний період), список особового складу, статут та інструкції, правила для екзамнування та інших способів контролю над заняттями студентів Інституту, положення про стипендію тощо.

До другого відділу входили окремі розділи, які, відповідно до наявних рукописів, могли змінюватися; як правило, публікації зосереджувалися навколо таких тематичних блоків: гоголівський відділ, слов'янсько-руський (інколи – слов'янсько-руський відділ, історія літератури і теорія словесності), історичний, класичний, педагогічний тощо. Скажімо, у т. VII за 1911 р. опубліковано чотири гоголезнавчі матеріали: текст найбільш раннього ніжинського листа М. Гоголя від 10 червня 1821 р., замітка "Тоголівські ювілейні (1809–1909) святкування в Ніжині" П. О. Заболотського, статті – "Тоголь в його ставленні до старовинної малоросійської літератури" А. П. Кадлубовського і "Думки Гоголя про сценічне служіння" В. В. Баршевського.

У розділі, присвяченому Л. М. Толстому, було подано два матеріали: "Пам'яті Л. М. Толстого" П. В. Тихомирова і "Багатир народного духу" П. О. Заболотського. Серед інших публікацій – дослідження ніжинських переказів про Полтавську битву 1709 р. (М. М. Бережков), аналіз новітніх проєктів реформи російської орфографії (К. Ф. Радченко), витоки праслов'янських слів (Г. А. Ільїнський), розвідка трагедії "Іфігенія в Тавриді" Еврипіда (В. І. Петр).

На сторінках "Сборника" збереглося чимало оригінальних наукових публікацій, які стосуються життя та творчості окремих діячів (Г. Кониського, О. Грибоедова, Д. Іловайського, К. Бестужева-Рюміна, О. Пушкіна, М. Погодіна, М. Маркова, М. Некрасова), матеріалів із архівів Ніжинського братства й магістрату, святкування столітнього ювілею Братиславського (Бреславльського) університету, аналіз успішності учнів у російських середніх навчальних закладах, із історії російської драми, відродження слов'янської ідеї взаємності та нові напрями вивчення слов'янського світу.

В історичному відділі могли поєднуватися такі різні за своїм змістовим наповненням дослідження, як, скажімо у т. 8: криза перед смутою в Москві (Г. А. Максимович), нововіднайдений універсал гетьмана І. Мазепи (П. Ф. Хлопик), марксизм і наука (Н. М. Боголюбов).

Окремим томом (т.3) опубліковано статті про О.Пушкіна ("О. С. Пушкін як християнин" священника А. В. Лобачевського, "Пушкін як історик російського життя" М. М. Бережкова, "Пушкін і російська історія" І. О. Сребницького, "Друзі й вороги Пушкіна" М. Н. Сперанського, "Туманні мотиви в творчості Пушкіна" А. П. Кадлубовського тощо).

Із нагоди 40-річчя педагогічної та наукової діяльності професора В. І. Петра вийшов у світ т. 9 (1914), що відкривався біографічними даними вченого та хронікою його відзначення Історико-філологічним товариством у Ніжині. Колеги професора (І. Г. Турцевич, С. М. Купич, А. Н. Кирилов, Д. Ф. Сергієв, П. Є. Петров, Г. Ю. Феддерс, Г. А. Максимович) подали свої дослідження, що стосувалися різних наукових сфер: від особистості та творчості Горация, історії античної поетики, філософських тлумачень у давніх греків до відслідкування еволюції "дивної людини" у романі "Герой нашого часу" М. Лермонтова, роздумів над оперою "Опричник" П. І. Чайковського, нарисів про російських письменників ХІХ ст.

П'ятий том присвячено етнографічним знахідкам: записам пісень із села Андріївка Ніжинського повіту, роздумам про українську пісню та бандуриста Т. М. Пархоменка, пояснення умов і методів збору пам'яток народної творчості (організація творчих артілей, ритуал екзамену та прийом до артілі, визначення репертуару; дума, духовний вірш і жартівлива пісня у Чернігівській, Полтавській і Харківській губерніях, репертуари південно-російські та південно-великоруські). У додатку зафіксовано знімки, списки й тексти, що стосувалися лірників і кобзарів уже зазначених трьох губерній, їхній репертуар, зображення бандури, пісні Т. М. Пархоменка та А. Приходька. Але особливою пошаною учених, учнів і всього населення Ніжина завжди користувався М. Гоголь. Значна кількість матеріалів присвячена його побуту під час навчання у гімназії вищих наук, а також подальшому життєвому шляху та психології й майстерності його творчості. Окрім уже зазначеного т. VII, було видруковано "Тоголевский сборник" (виданий Гоголівською комісією при Інституті за ред. проф. М. М. Сперанського) 1902 р. Упоряднику тут належали дві публікації: опрацювання одного з останніх листів письменника та розповідь про ювілейну виставку. І. О. Сребницький запропонував матеріали для бібліографії М. В. Гоголя з архіву гімназії вищих наук у Ніжині, а П. О. Заболотський здійснив бібліографічний огляд на тему "Гоголь у російській літературі". Та й в інших томах час од часу з'являлися мате-

ріали про письменника. Скажімо, психологічну характеристику його творчості подав Н. М. Боголюбов (т. 9).

Поціновуючи ювілейні заходи до 100-річчя письменника, зокрема й заснування музею при Інституті у 1909 р., критик дивився у майбутнє. Він зауважував: "Минуть роки; нинішнє покоління, яке святкувало 100-річчя з дня народження Гоголя, змінять нові покоління; на місці нинішніх Історико-філологічного Інституту й Гімназії кн. Безбородька виникнуть, можливо, навчальні заклади іншого типу, – але поки житиме в російських людей вдячна пам'ять про безсмертного представника художнього реалізму й суспільного спрямування в російській літературі, доти буде оточена благоговінням та увагою будівля, де з 14 квітня 1909 р. красується напис "Тут учився Гоголь" і де засновано Гоголівський музей. Барто сподіватися, що й ті ювілейні промови, кантати, вечори й спектаклі, які відбулися в Ніжині при святкуванні 100-річчя з дня народження Гоголя, не минуть марно, принаймні для тих представників і представниць юного Ніжинського покоління, яке відчувало в Гоголівські дні, що вони – товариші по навчанню великого Гоголя!" (1911. Т. 7. С. 17).

На обкладинці збірника зазначено: "Друковано за постановою Історико-Філологічного Товариства при Інституті князя Безбородька. Голова товариства П. Тихомиров" (або хтось інший).

Збірник друкувався у Ніжині спочатку в типолітографії Глезера (власний будинок), потім у друкарні спадкоємців В. К. Меленевського (у деяких номерах зазначено: будинок Безсмертного).

№ 69

СБОРНИК ЧЕРНИГОВСКОГО ЕПАРХИАЛЬНОГО ДРЕВЛЕХРАНИЛИЩА. Чернігів, 1908. Вип. 1, 6 серпня.

Вид.: Черниговское епархиальное древлехранилище.

Наявність вид.: РНБ: 1908 – вип. 1.

Збірник відкривався вступною статтею голови церковно-археологічної комісії, ректора семінарії протоієрея І. Галахова, який наголосив на завданнях Чернігівського сховища старожитностей –

детально розробляти зібрання та архіви, висвітлювати деякі питання біографії місцевих архіпастирів. Зазначено також, що цей випуск ще не був систематичним за складом, не глибоким за змістом, але має стати "першою спробою у справі розробки чернігівської церковної старовини".

Найчастіше автори опиралися у своїх розвідках на рукописи духовної семінарії, акти й оригінальні матеріали Євцького та Троїцького Чернігівського й інших місцевих монастирів. Чимало архівів Духовної консисторії залишаються не розробленими та не описаними, хоча вони насичені подіями й іменами. Саме такі писемні пам'ятки зберігають чимало цікавих подробиць для історії, мають безумовне суспільне значення.

Більшість матеріалів, уміщених у збірнику, – це витяги з "Черніговських єпархіяльних ведомостей" за 1908 р., тому кожна публікація має свою нумерацію. Серед авторів – священники К. Карпинський, А. Єфимов, І. Чередников, а також І. Лебедєв, П. М. Добровольський, В. Г. Дроздов, яким належать такі матеріали, як: "Слово, сказане ігуменом Київського Микольського монастиря, префектом Академії, Стефаном Яворським при похованні святителя Феодосія Углицького, архієпископа Чернігівського", "Чернігівські кафедральні собори – Золотоверхий, Спасо-Преображенський і Борисоглібський, священні історичні пам'ятники – храми XI століття, їх минулий і теперішній стан", "Де знаходились старовинні, не існуючі нині, храми м. Чернігова?", "Вознесенська єдиновірна церква в селищі Клинцях Суразького повіту", "Опис речових і писемних пам'ятників Чернігівського єпархіяльного сховища старожитностей" тощо. Зокрема, у публікації

В. Г. Дроздова про заснування Чернігівського єпархіального сховища старожитностей говорилося про потребу описати пам'ятки старовини, таким чином зберігаючи їх для майбутнього.

Ціна випуску становила 1 крб.

Збірник вийшов одним випуском у друкарні губернського правління.

№ 70

СЕЛЯНИН: селскохозяйственный и экономический журнал, издаваемый Черниговским обществом сельского хозяйства; селскохозяйственный, экономический и кооперативный журнал, издаваемый Черниговским Обществом сельского хозяйства (із 1910). Выходит два раза в месяц каждого 1 и 15 числа. Чернігів, 1908. № 1, 15 лютого – 1917. № 19 / 20, жовтень.

Ред.: Гаршин А. Г., Василевский В. Д. (з 1909), Гарлицкий Э. Ф. (із № 13 за 1911), Фрышев Н. Ф. (з 1917).

Вид.: Черниговское общество сельского хозяйства; Совет Черниговского общества сельского хозяйства.

Показчик змісту: за 1908–1916 рр. – річні показчики. Окремі випуски по 4–18 с.

Наявність вид.: НБУВ: 1908 – № 18–24, 1909 – № 1–11, 1910 – № 1–3, 5–8, 11, 14–20, 22, 23, 1911 – № 1–3, 5, 6, 8–13, 15–21, 24, 1912 – № 16, 1913 – № 1, 4–10, 12–23; ЛННБ: 1908 – № 9–24, 1909 – № 1–24, 1910 – № 1 / 2, 3, 20; ЧОУНБ: 1910 – № 5–8, 10, 12, 13, 1912 – № 1–24, 1913 – № 22, 24, 1914 – № 124, 1915 – № 3–8, 11–20, 23, 24, 1916 – № 1–24, 1917 – № 1–18; ЧДІМ: 1909 – № 1–13, 15–24, 1910 – № 1, 3–10, 13–23, 1911 – № 1–24, 1912 – № 1, 3–24, 1913 – № 3, 4, 7, 9, 1914 – № 1–24, 1915 – № 3–10, 13–20, 23, 24, 1916 – № 1–4, 20–24, 1916 – № 1–6; РДБ: 1908 – № 1–24, 1909 – № 1–24, 1910 – № 1–24, 1911 – № 1–24, 1912 – № 1–24, 1913 – № 1–24, 1914 – № 1–24, 1915 – № 1–24, 1916 – № 1–24, 1917 – № 1/2–19 / 20; РНБ: 1908 – № 1–24, 1909 – № 1–24, 1910 – № 1–24, 1911 – № 1–24, 1912 – № 1–24, 1913 – № 1–24, 1914 – № 1–24, 1915 – № 1–24, 1916 – № 1–24, 1917 – № 1/2 – 19/20; СБ: 1910, 1917.

Редакція зазначала, що журнал засновано для служіння інтересам, потребам і запитам дрібного трудового господарства Чернігівського краю, для надання допомоги "світлом знання" і зміцнення думки про те, що кооперація, тобто згуртування для спільної господарської праці, –

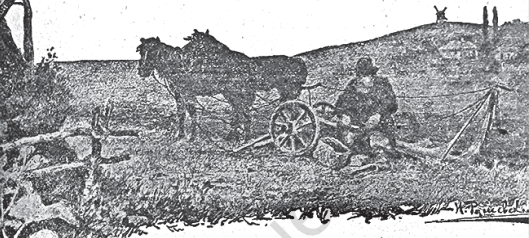
"це сила й запорука успіху та міцного добробуту". Із цієї метою участь у виданні брали агрономи, інженери, техніки, лікарі, юристи, кооператори.

В анонсі (1909) редакція писала про свої наміри: "... Обслуговувати потребу в знанні дрібного, землеробського, трудового господарства, від якого годується, головним чином, все сільське населення Чернігівської губернії; подає читачеві всі ті відомості та вказівки щодо поліпшення господарства, що вироблені наукою й перевірені практикою, повідомляючи все доступно для селян мовою; розробляє питання, що мають значення для сільського життя, напр., земельна та переселенська справи, сільське самоуправління; подає відомості про діяльність нашого Земства, яке має досить важливе значення для нашого села; торкається питань юридичних, в яких наші селяни часто необізнані й найчастіше досить безпомічні, коли йдеться про застосування закону в сільському побуті, питань про розмежування, спадщину, судові спори, позови; має окремий відділ, присвячений кооперації, тобто життю й діяльності наших сільськогосподарських і споживчих товариств, кредитних і ощадно-позичкових товариств, звертаючи головну увагу на сільську кооперацію..."

"Селянин" мав основні відділи: урядові розпорядження; передові статті; статті із сільського господарства, економіки та загальних питань. На чільному місці завжди були матеріали, що стосувалися розвитку землеробства, садівництва, скотарства, пасічництва, кооперації. Подавалася хроніка (скажімо, про переселенську активність, проведення ярмарків, спеціальних виставок, базарів тощо), повідомлення про дія-

№ 19.

СЕЛЯНИНЪ.

1 Октября 1911 года
С.хоз. экономический и кооперативный журналъ.
Годъ изданія четвертый.

издаваемый Черниговскимъ Обществомъ Сельскаго Хозяйства

Селянинъ основанъ для служенія интересамъ, пущамъ и запросамъ
мелкаго трудового хозяйства Черниговскаго края, для помощи ему
свѣтлымъ знаніямъ и для укрѣпленія той мысли, что **КООПЕРАЦІЯ**, то
есть, единеніе для совмѣстнаго, хозяйственнаго труда—есть сила и
залогъ успѣха и прочнаго благосостоянія.

СОДЕРЖАНІЕ.

1 Октября 1911 года. Объ улучшеніи сѣмянъ. («кованіе»), С. Кулзискій. Замѣтки изъ работъ въ пло- довомъ саду на опытныхъ „Станціяхъ“, Б. Назимовъ. Разныя замѣтки. Алкоголизмъ и кооперація, М. Примакъ.	Изъ жизни кооперативовъ. Жесткая кооперація; изъ текущей жизни кооперации. Общій отдѣлъ. (Новый законъ о землеустройствѣ, М. Империцкій; землеустройство; разное; хроника). Корреспонденція. Вопросы и отвѣты. Торговныя извѣстія. Объявленія.
---	---

Адресъ Редакціи: Черниговъ, Богоявленская ул., Алексѣевскій Пассажъ
 а Советъ Черниговскаго Общества Сельскаго Хозяйства.

льність земства, огляд сільськогосподарської й економічної літератури, торгові новини, оголошення, існував розділ питань і відповідей тощо.

Серед основних рубрик журналу були такі: "Різноманітні замітки", "З життя кооперативів", "Загальний відділ", "Кореспонденції", "Запитання й відповіді", "Торговельні відомості", "Огляд сільськогосподарської літератури", "Оголошення" тощо.

Для читача цікавими були розповіді про удобрення ґрунту, новітні знаряддя, боротьбу зі шкідниками, поширення дрібного кредиту на селі, різні новини (від водопою для худоби, лікування корів і посіву коношини до крадіяства у бджіл, популяції прусаків, вирощування ягід).

Практичним досвідом ділилися К. Тархов, К. І. Семадені, Л. Берман, Н. Малютин, І. Іонов, Сергій Іванов, Б. Залевський, А. Булижний, М. Примака, С. Литвинов, С. Кулжинський, Ю. Єремеева, проф. С. Богданов, приват-доцент Г. Рамнек; траплялися також матеріали із криптонімами та псевдонімами (Потребитель, М. С., Агр., Зем. Агр., Путник, Око, Крестьянин, Наблюдатель). Постійно друкувалися кореспонденції з різних місць губернії: Борзни, Городні, Мглина, Стародуба, Остра, Ніжина, Глухова, Бахмача – про свої спостереження і вміння писали Є. Войтенко, Д. Ганжук, Ілля Лисиця, С. Полонський, Л. Красов, К. Олець, Д. Т-ко.

У 1917 р. редколегія висловлювала сподівання на "налагодження живого зв'язку з місцевими людьми", залучення співробітників із центрів, а також далеких і близьких куточків рідної губернії, що сприяло б створенню "цікавого і впливового друкованого органа". Поряд із розпорядженнями Тимчасового уряду, Державної думи, Чернігівського губернського виконавчого комітету, ради селянських депутатів тощо друкуються фахові матеріали, які відображають і певні політично-економічні моменти доби, наприклад: "Розверстка вівса та гречки в Чернігівській губернії", "До об'єднання чернігівських кооперативів" і "Приватна торгівля й кооперація" М. Приймака, "Сільськогосподарські товариства в час війни" Б. Курочкіна, "Питання тваринництва у зв'язку з умовами воєнного часу" А. Витюгова, "До майбутньої кампанії із заготівлі овочів для армії" Н. Фризова, "Трудовому народу – земля і воля!" агр. В-ова.

На сторінках журналу були оголошення, серед яких найчастіше подавалася реклама сільськогосподарського складу "Селянин" у Чернігові, що пропонував окремим господарям, пасічникам, земським і громадським комірникам різноманітне насіння й саджанці, бджолярське знаряддя та штучну вощину "з найкращих майстерень" і т. п. Тут

також зустрічається інформація про переваги будівництва з піщаної цегли чи пустотілого каменю (пісок, цемент, крейда); використання самодіючих оприскувачів Гольдера, що допомагають легко та зручно протистояти різноманітним шкідникам на городах, у садах, виноградниках, оранжереях.

Цікавою технічною новинкою, що рекламувалася на сторінках журналу "Селянин", був удосконалений пневматичний ручний пральний апарат "Пральня американка", нагороджений на міжнародній виставці у Парижі почесним хрестом і золотою медаллю (1907). Оголошення закликала: "Періть білизну повітрям! За абсолютно новим принципом. Понад 200 штук за годину. Величезна економія часу, коштів і праці!". Подавалися також відгуки тих, хто вже спробував цей технічний винахід. Варшавський підприємець Чиднер рекомендував агрегат не тільки приватним оселям, а й для загальних пралень, казарм, лікарень, готелів.

Жителям Чернігівської губернії пропонувалися тимчасові районні загальнодоступні двомісячні курси (безплатні) із сільського господарства, які організовувала губернська земська управа у Новозибкові з 1 травня до 1 липня 1911 р. Час від часу з'являлися анонси періодичних видань (українська народна ілюстрована газета "Село", щотижневик "Валуїський земський листок", "Хуторянин", "Южно-русская сельскохозяйственная газета", "Земський збірник Черниговской губернии", "Физик-любитель", "Черниговское слово" тощо). Редакція пропонувала також брошуру "Як кореспондувати в газету?", уважаючи це "вірним побічним заробітком для кожного". У 1911 р. редакція оголосила конкурс на створення книги із сільського господарства для початкової народної школи.

Журнал подавав свої розцінки на публікацію оголошень: за рядок петиту попереду тексту треба було сплатити 15 к., позаду тексту – 10 к. за один раз. Інші оголошення – за домовленістю з редакцією. Повідомлення про пропозицію роботи (петитом, не більше трьох рядків) – по 20 к. за один раз позаду тексту.

Передплата з пересиланням коштувала: на рік – 1, 50 крб, півроку – 75 к., 3 міс. – 40 к., на 1 міс. – 15 к. Вартість номера – 10 к.

Адреса редакції: Чернігів, вул. Богоявленська, Олексіївський пасаж, Рада Чернігівського товариства сільського господарства (1911), згодом – вул. Магістратська, будинок Гортинського, Рада товариства; пізніше – вул. Шосейна, будинок Блюма (1917).

"Селянин" виходив у світ у друкарні Чернігівського губернського земства.

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ ОБЗОР [по] ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ: текущая статистика (По сообщениям корреспондентов). Чернігів, 1904 (1906) – 1915 (1917).

Вид.: Оценочно-статистическое бюро Черниговского губернского земства.

Прим.: раніше виходив збірник "О состоянии сельского хозяйства в Черниговской губернии ... года" (1904–1912) (див. № 63).

Наявність вид.: ЧОУНБ: 1904 (1906), 1905 (1906), 1907 (1908), 1908 (1909), 1909 (1910), 1910 (1911), 1911 (1913), 1912 (1913), 1913 (1915), 1914 (1916), 1915 (1917); ЧДІМ: 1904 (1906), 1907 (1908), 1908 (1909), 1909 (1910), 1910 (1911), 1911 (1913); ДАЧО: 1904 (1906), 1905 (1906), 1907 (1908), 1908 (1909), 1909 (1910), 1910 (1911), 1911 (1913), 1912 (1913), 1913 (1915), 1914 (1916), 1915 (1917).

У випуску за 1906 р. указувалося, що частина питань, висвітлених кореспондентами, включена до бюлетенів за 1905 р. – "О состоянии сельского хозяйства в Черниговской губернии" (№ V–X) і "Цены на продукты сельского хозяйства на базарах Черниговской губернии" (січень – грудень 1905 р.). Текст огляду й загальне керівництво належить М. М. Коцюбинському.

Статистичні дані й доповіді місцевих кореспондентів стосувалися таких питань у конкретний період: погодні умови; умови посіву, росту та збирання урожаю польових рослин; урожай хлібів; догляд за городніми й садовими рослинами; місцеві заробітки та робота за межами губернії; ціни на ліс, лісоматеріали, оранка й посіви, сінокоси, стан луків для випасу худоби; ціна на робочі руки; орендні ціни на землю, вартість худоби.

Цікавою була рубрика про розподіл книг (як премії за роботу) між кореспондентами оглядів. Приміром, 1905 р. було надіслано 1500 видань (книги із сільського господарства, історії, медицини, права, географії), із них 200 – українською мовою.

1917 р. подавалися відомості за 1915 р. Завідувачем оцінно-статистичним бюро на той час був Н. Черненко (йому належала й передмова). Зазначалося, що зменшилася кількість кореспондентів (із 558 у 1913 р. до 501 у 1915), відповідно було представлено й менше дописів – 350 (на відміну від 439 у 1913 р.). До постійного відділу поточної статистики входили: В. У. Коцюбинська, Є. Д. Кролевець, П. Є. Подольський,

А. П. Сваткова, Е. Н. Стефанова; тимчасовими співробітниками для цифрового оброблення матеріалів були: З. І. Аплаксина, К. Є. Бар, Б. М. Богуславський, В. Г. Божинська-Божко, Н. Г. Козаков, В. Е. Шульга. Відділом статистика завідувала Н. Шилова. Матеріал подано здебільшого у таблицях: дані про погоду, час посіву чи збору урожаю певних культур (коноплі, тютюну, льону, бобових, хлібів, буряка і т. д.), місцеві ціни на продукти, плата робітникам, орендні ціни на землю, придатність землі.

Додатками у 1917 р. були такі повідомлення: загальна площа сільськогосподарських посівів у Чернігівській губернії (дані центрального статистичного комітету), середній урожай у селянських господарствах, рух населення у Чернігівській губернії в 1915 р. і т. п.

Насамкінець опубліковано список "сільськогосподарських і базарних кореспондентів", серед яких було чимало селян, священників, сільських писарів, учителів, рахівників, землевласників; знайшлися також добровольці-дворяни, почесні громадяни, судді, губернські секретарі.

Збірник виходив у друкарні губернского земства.

Одѣлчані Статистическаго Вѣдомства Черниговскаго Губернскаго Земства.

Текущая статистика.

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ ОБЗОРЪ

по Черниговской губернии

за 1904 годъ.

(По сообщеніямъ корреспондентовъ).

ЧЕРНИГОВЪ.
Типография Губернскаго Земства.
1906.

№ 72

ТЕЛЕГРАММЫ газеты "Нежинский голос" [С.-Петербургского Телеграфного Агенства, военного вестника и собств. корр.]. Ніжин, 1914. № 175, 1 серпня – № 190.

Ред.-вид.: Глезер И. М.

Прим.: випуски телеграм (ранкові та вечірні) виходили як додаток до газети "Нежинский голос" (див. № 60).

Наявність вид.: РНБ: 1914 – утрєн. (до № 175, 176 – 2 вип.), веч. (до № 176 – 3 вип., № 177 – 4 вип., 185 – 2 вип., 186–188, 190 (по 1–2 с.).

У підзаголовку зазначено, що це телеграми Санкт-Петербурзького телеграфного агентства, військового вісника та власних кореспондентів.

Наприкінці липня 1914 р. на шпальтах газети "Нежинский голос" з'явилося редакційне повідомлення, в якому висловлювалася стурбованість щодо якомога точного та своєчасного інформування жителів Ніжина про світові події. З цією метою редакція досягла домовленостей із Петербурзьким телеграфним агентством, тому й вирішила видавати з 1 серпня 1914 р. додаткові до газети телеграми. На деяких випусках вказано час отримання інформації (напр., "отримані в 3 години ночі" – до № 175).

Основний зміст телеграм становили події Першої світової війни, перебіг фронтових дій, урядові повідомлення, звернення та розпорядження. Найчастіше, це були короткі замітки із заголовками: "Форти Льежа досі тримаються", "Успіхи французів", "Росіяни в Німеччині", "Військовий бунт", "Замах на кронпринца", "Санітарний загін" і т. п.

Дописи мали такий зміст: **"Приготування Туреччини.** Петербург, 2, "Вечернее время" повідомляє, що турки концентрують війська в напрямку Родосто і будують залізницю від Сіврії до Сан-Стефано", **"Німецька мова.** Петербург, 2. "Петербургская газета" перекоує, що

Ціна 2 коп. Приложение к № 175.

Пятница 1-го Августа. **УТРЕННЯЯ**

ТЕЛЕГРАММЫ

ГАЗЕТЫ

„НѢЖИНСКІЙ Голосъ“

С.-Петербургскаго Телеграфн. Агентства,
военнаго вѣстника и собств. корресп.

Форти Льежа продолжают держаться

Получены въ 3 ч. ночи.

Петербургъ 1/VII
Телеграмма Военнаго Вѣстника. Форти Льежа продолжают держаться, находящиеся здѣсь германскіе войска оканываются. Подтверждаются слухи о территориальной постановкѣ снабженія продовольствіемъ, оперирующимъ въ Льежѣ германцамъ. Въ 15 километрахъ

Успѣхи французовъ.

Парижъ. 31. Сраженіе на рѣкѣ Отенъ, начавшейся 29/VII продолжалось до 30/VII съ большимъ успѣхомъ для французовъ.

Первымъ дѣйствіемъ была атака, произведенная германцами на два французскихъ батальона. Французы сначала отступили, но затѣмъ получили подкрѣпленіе ночью произвели контръ-атаку и заставили германцевъ поспѣшно отступать. Германцы потеряли много убитыми и ранеными и плѣнными, бросили батарею артиллеріи, три пулемета и нѣсколько зарядныхъ ящиковъ. 30/VII французская батарея захватила врагъ спѣшенный 108/21 германскій драгунскій полкъ и уничтожила его развѣстать

в середніх навчальних закладах вилучається викладання німецької мови, яка буде замінена англійською" (до № 176).

Планувалося видавати телеграмні випуски до трьох разів на день (ранкові, вечірні, термінові). У дні виходу газети "Нежинский голос" (вівторок, четвер і субота) ранкові телеграми, з огляду на технічні умови роботи друкарні, мали друкуватися на шпальтах видання, тому не могли продаватися окремо. До одного випуску газети могло бути кілька телеграм; наприклад до № 176 – вечірні "Телеграммы" в суботу, 2 серпня та неділю, 3 серпня.

Таким чином, із 1 серпня 1914 р. приймалася передплата окремо – на газету й телеграми або разом. На один місяць передплата на газету становила 20 к., газету з телеграмами – 1 крб, окремо на телеграми – 80 к. Кожен випуск телеграм коштував 2 к. Передплата приймалася у конторі редакції (вул. Стефано-Яворська, будинок Глезера; або за телефоном № 32). При цьому редакція подавала примітку, що стосувалася умов доправлення кореспонденції та своєчасності отримання передплатниками "газетних відправлень", передусім телеграм. Рекомендувалося передплачувати телеграми без доправлення, отримувати їх у конторі редакції в час їхнього виходу у світ (вранці між 10–11, а ввечері – між 16–17 год).

Друкувались телеграми в ніжинській друкарні М. В. Глезера.

Телеграммы газеты "Глуховская жизнь" (1917, № 67–68) – див. "Глуховская жизнь" (№ 27).

Телеграммы газеты "Утренняя заря" от Российского и Петербургского телеграфных Агентств – див. "Утренняя заря" (№ 12).

№ 73

ТЕЛЕГРАММЫ "Клинцовской газеты". Клинці, 1917.

Джер.: Ильинский Л. К. Список повременных изданий за 1917 г. – Пг., 1919.

Прим.: телеграми друкувались на шпальтах "Клинцовской газеты" (див. № 51).

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (1915) – див. "Клинцовская газета" (№ 51).

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского Телеграфного Агентства [Телеграммы, полученные 25 сентября вечером и 26 сентября утром]. [Выходят щоденно]. Городня, 1914, 25/26 вересня –31 грудня, [1915].

Вид.: Городнянская уездная земская управа.

Відп. ред.: Михно Я., председ. Управы.

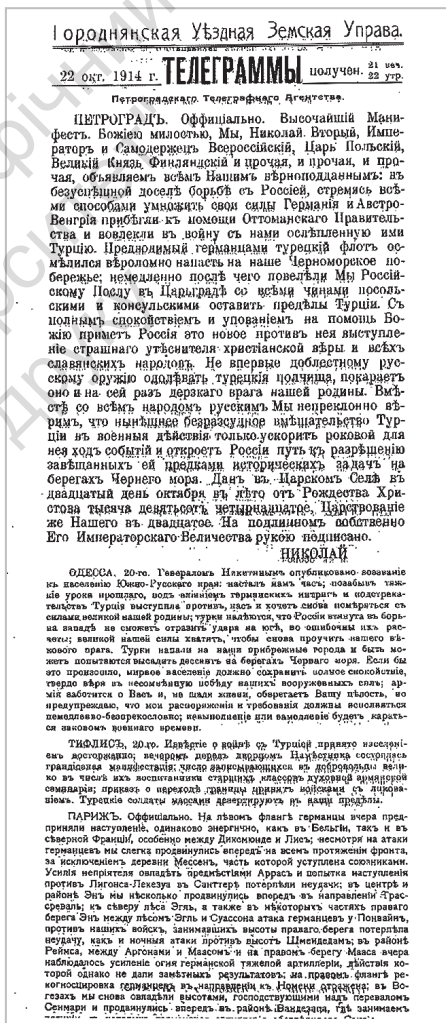
Прим.: телеграми роздаються безплатно.

Наявність вид.: РНБ: 1914 – 25/26 вересня – 31 грудня, [1915].

Випуски телеграм друкувалися на довгих вузьких смужках паперу з обох боків (до двох сторінок тексту), їх не нумерували, вказуючи лише дати. Іноді зазначався час надходження повідомлень: 21, 10 год і т. п.

Друкувалися офіційні зведення зі штабу Головнокомандуючого, накази Київського військового округу, місцеві розпорядження чернігівського губернатора; списки тих, хто помер, жертвував на потреби допомоги військовослужбовцям та їхнім сім'ям тощо.

Хроніка про воєнні події надходила зі Львова, Пекіна, Варшави, Стокгольма, Бухареста, Новоросійська, Сімферополя, Феодосії, Парижа, Ніцци та інших міст світу. Публікації мали такий вигляд: "Київ. Потік полонених посилюється; знову доставлено понад 2000 солдат, 50 офіцерів та один генерал. Гомель. Проїхав цілий потяг із германськими гарматами, взятими під Варшавою. Феодосія, 16-го. З дев'яти 30 хвилин до десяти 30 хвилин ранку

трюхтрубний турецький крейсер бомбардував вокзал і місто, пошкодивши собор, грецьку церкву, побудовані комори; поранено солдата, загорівся Російський для зовнішньої торгівлі Банк. Крейсер вирушив у Південно-західному напрямку" (17 жовтня), "Париж. Фюрнес, що став маленькою столицею Бельгії, урочисто відсвяткував Різдво. В урочистостях взяла участь королівська пара, яку зустріли захопленими оваціями. Взяті цього дня в полон німці виявились п'яними. *Скарборо*, 14-го. Норвезький пароплав "Елі" наштотхнувся в німецькому морі на міну й затонув: екіпаж доставлено в Скарборо", "Петроград, 19-го. Армія генерала Радко Дмитрієва взяла за останні два тижні в полон 311 офіцерів, 22697 нижніх чинів, захопила зброю і 45 кулеметів. 19-го грудня руйнівним вогнем збито біля Вишеграда на Віслі германський аероплан; льотчик, офіцер і спостерігач полонені" (21 грудня).

У кожному випуску зазначено: "Друк дозволяється воєнним цензором С. И. Басанько".

Друкувалися телеграми у місцевій друкарні А. Н. Обуховського.

№ 75

ТЕЛЕГРАММЫ [Петроградского Телеграфного Агентства].

[Виходять двічі на день]. Клинці, 1914. [№ 1] (№ 43, 2 вересня) – 1916. № 121, 1 липня.

Ред.-вид.: Лыков М. Д.

Прим.: частина номерів має заголовок "Телеграммы П. Т. А.", інші – "Телеграммы Петроградского Агентства". Випуски були ранкові (8 год) і вечірні (18 або 19 год).

Наявність вид.: РНБ: 1914 – № 43–257, 1915 – № 258–416 (9 трав.), № 123 (1 груд.)– 147, 1916 – № 1 (148)–121; БАН: 1916 – № 93.

Загальний вигляд: вузькі смужки паперу, спочатку білі, згодом кольорові, обсягом 2 (для ранкових) або 4 сторінки (для вечірніх) телеграм.

У вересні найчастіше друкувалися одне чи два повідомлення в кожному випуску під такими заголовками: "Нові перемоги наших військ", "На східно-прусському фронті", "Загальний наступ союзних армій на захід продовжується", "Перемоги наших військ біля Вісли. Велика військова здобич", "Наші успіхи на австрійському фронті", "На західному театрі війни" тощо.

Пізніше з'явилася кількарядкова хроніка, подавалися окремі рубрики: "Постанови Ради Міністрів", "Різні повідомлення", "З приводу союзних перемог". Кожне повідомлення супроводжувалося заголовком, наприклад: "Загибель германського крейсера", "Чутки про мир, запропонований Германією", "Оповідь англійського льотчика"; указувалися також джерела новин: Копенгаген, Вашингтон, Лондон та інші міста світу.

Кожен номер коштував 3 к., передплата на місяць становила 1 крб.

Телеграми виходили у друкарні редактора-видавця М. Д. Ликова у Клинцях.

№ 76

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского Телеграфного Агентства. [Клинці], 1917. № 1, 5 липня – б.н., 2 вересня.

Ред.: Вознесенский Б. Н., член комитета.

Вид.: Исполнительный комитет С[овета] Р[абочих] [и] [солдатских] д[епутатов].

Прим.: деякі випуски мають назву "Телеграммы"; останні три випуски подано без нумерації, із зазначенням дати виходу в світ.

Наявність вид.: РНБ: 1917 – № 1–17, 30 серп, 1, 2 верес.

Основний зміст телеграм становили офіційні, інколи – термінові повідомлення Тимчасового уряду, циркулярні телеграми міністрів, новини зі Ставки, розпорядження Штабу Петроградського округу, комісара Тимчасового уряду Західного фронту тощо. У деяких випусках були загальні заголовки "Війна", "Вибори до міської Думи", "У Діючій армії". Певна інформація стосувалася також діяльності міського Виконавчого комітету.

Номер телеграм коштував 5 к.

Видання виходило у місцевій друкарні М. Д. Ликова.

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского Телеграфного Агентства: издание Конопотской земской управы (1915). Конопот, 1914. № 1 [2 серпня] – 1916. № 53, 2 листопада.

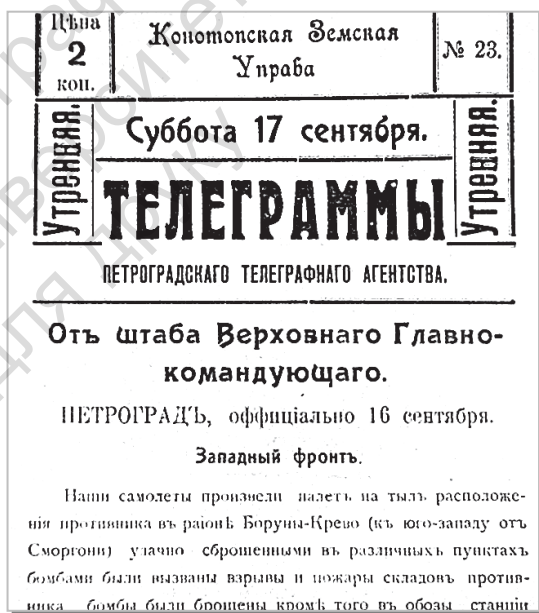
Відп. ред.: Константинов Н. И.

Вид.: Конопотская земская управа.

Наявність вид.: РНБ: 1914 – № 27, 29–42, 45–47, 49, 51, 52, 55–59, 61, 62, 64–72, 74–80, 82, 84–114, 116–149, 151–154, 156–162, 164–185, 187–198, 1915 – № 200, 202–204, 206–210, 213–224, 228–230, 1916 – № 1, 3, 7, 8, 11, 12, 15–18, 20, 22–24, 26, 27, 29, 36, 38, 39, 41, 42, 47, 51, 53.

Як правило, щодня виходило по два випуски, на другому вказано "Вечерняя". На деяких зазначено: "Чистий прибуток від продажу телеграм надходить на користь місцевого благодійного комітету на потреби війни". За зовнішнім виглядом – це аркуші паперу великого формату, на три стовпчики, різного кольору, текст найчастіше друкувався лише з одного боку. Вже 1916 р. в оформленні з'явилися декоративні елементи – внизу сторінки подавалася квіткові віньєтка.

Повідомлення стосувалися воєнних подій у світі; передавалася інформація з Петербурга, Кронштадта, Ніколаєвська-на-Амурі, Парижа, Копенгагена, Пекіна, Генуї, Салоників, Вашингтона і т. п. Скажімо, публікувалися такі тексти: "Генуя, 27 серпня. Російський пароплав "Курськ" прийняв тисячу російських пасажирів, які прибули зі Швейцарії і повертаються на батьківщину; пароплав відбуває завтра. 26 серпня на французькому пароплаві "Нера" відправили до Одеси 400 росіян із Марселя" (1914. № 27). 1916 р. подавалися здебі-

льшого "офіційні денні повідомлення", "повідомлення головної квартири в Римі", "офіційні англійські повідомлення з Лондона", зі Штабу та із фронтів тощо.

Нечасто друкувалися оголошення місцевого характеру, зокрема звернення Чернігівського губернатора І. Стерлігова про здачу російської та австрійської зброї, предметів артилерійського спорядження, взуття тощо; ці речі необхідно було доставити військовому начальству або повітовим справникам за винагороду (до № 84–100). За підписом головного начальника округу, генерала від інфантерії Бухольца оголошувався наказ Київського військового округу від 24 вересня 1914 р.: у місячний термін необхідно здати зброю та військове спорядження (умови доправлення й оплати вказувалися у № 101–138).

Вірогідно, що 1915 р. "Телеграми" виходили тільки із 2 січня до 2 лютого (№ 200–230), причому вечірні випуски були відсутні. Після відновлення видання у 1916 р. зменшився формат.

Випуск коштував 2 к.

Спочатку "Телеграммы" виходили у Конотопі у друкарні Ш. А. Левіна (1914–1915), згодом – у А.-Ш. Айзиковича (1916).

№ 78

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского Телеграфного Агентства. Конотоп, 1915. № 1, 1 березня – № 61, 1 травня.

Вид.: Типография Ш. А. Левина.

Наявність вид.: РНБ: 1915 – № 1–13, 15–22, 24, 25, 28, 30–61.

У всіх номерах зазначалося: "Дозволено воєнною цензурою". Основні повідомлення стосувалися інформації від Штабу Верховного Головнокомандуючого, Ставки чи штабів певної армії (напр., Кавказької, Південно-Західної). У деяких випусках друкувалися огляди "Армейского вестника" (№ 5, 10, 13).

Повідомлення мали такий вигляд: "Варшава, 8 квітня. В полудень німецький аероплан пролетів над містом і скинув 3 снаряди, що не завдали все ж ніякої шкоди; один навіть не зірвався і виявився запальним" (№ 40), "Париж. Офіційно, 3 години дня. Від часу вчорашнього повідомлення не відбулося нічого суттєвого" (№ 41).

Вірогідно, що телеграми були тимчасовим кроком у той період, коли не виходили у світ періодичні видання Конотопської земської управи (якраз із № 230 за 2 лютого 1915 р. до № 1 за 23 серпня 1916 р. попередні "Телеграммы ПТА" не друкувалися). Номер коштував 2 к.

Видання виходило у друкарні Ш. А. Левіна у Конотопі.

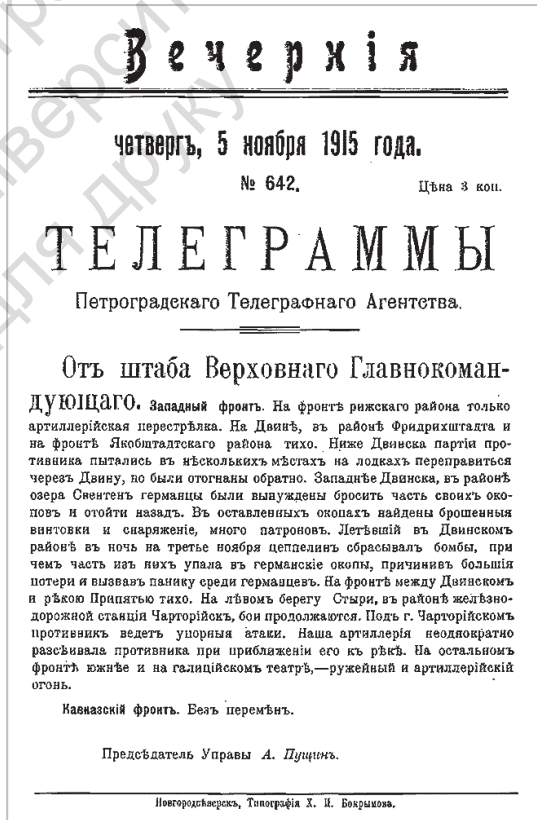
№ 79

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского Телеграфного Агентства. Новгород-Сіверський, 1914. № 1 [2 вересня] – 1916. № 841, 25 листопада.

Вид.: Земская управа. За пред. управы (різночасово) Асадчий В., Корниевский А., Пушчин А.

Наявність вид.: РНБ: 1914 – № 30–55, 57–77, 81–136, 138–153, 155–167, 169–172, 178–228, 1915 – № 229, 231–239, 242–246, 252–256 (2 вип.), 258 (2 вип.)–268, 270–276, 278–320, 324–354, 356–429, 431–434, 436–449, 451–458, 462–476, 478–488, 490–500, 544, 545, 572, 583–593, 597–617, 621, 623, 625, 626, 628, 631, 635, 638, 644, 655, 657, 662–678, 1916 – № 681, 683, 687–691, 693, 694, 696–705, 709, 710, 712–715, 717, 718, 722, 724, 725, 727–733 (2 вип.), 736, 739, 741, 744, 745, 748–763, 765–768, 770–811, 813–821, 823–828, 830–832, 834, 838, 839, 841.

Телеграми друкувалися двічі на день (існували випуски ранкові та вечірні); деколи порушувалася нумерація і під одним номером з'являлися ранковий і вечірній випуски; інколи виходили "екстренні вечірні випуски" (напр., 9 березня 1915 р.). За зовніш-

нім виглядом – це довгі смужки паперу (напівпрозорі) різного кольору й довжини, де текст друкувався в один стовпчик.

Найчастіше, це були повідомлення з міст (Париж, Токіо, Мітава, Лондон, Петроград, Одеса), Штабу Верховного Головнокомандуючого чи хроніка із преси ("Время", "Речь", "Курьер", "Вечернее время") тощо. Скажімо, 10 січня 1915 р. (№ 243, вечірній випуск) надруковано три замітки, зокрема зі штабу Кавказької армії про бойові дії, коли російські солдати, незважаючи на спротив турок, перемогли; з Лондона сповіщалося: "прибулий з Амстердама очевидець повітряного нальоту на Есен розповів про зруйновані будинки"; останній текст був таким: "Незважаючи на погану погоду, між Нью-Йорком та Остенде відбулася битва. Бомбардування з важких знарядь продовжується... Германські траншеї другої лінії навколо Рулера заповнені водою і мулом".

Зазначалося, що телеграми друкувалися за розпорядженням Новгород-Сіверської повітової земської управи.

Передплатна ціна на місяць становила 1,25 крб із доправленням додому, передплата здійснювалася у конторі друкарні. Випуск коштував 3 к. Телеграми виходили у друкарні Х. І. Бокримова (м. Новгород-Сіверський).

№ 80

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского [С.-Петербургского] Телеграфного Агентства, полученные [14 августа вечером и 15 августа утром]. Рассылаются для ознакомления населения Нежинского уезда с событиями, связанными с войной. Ніжин, 1914. [№ 1, 13/14 серпня]. № 2, 14/15 серпня – 1915. № 481, 22 грудня.

Вид.: Нежинская уездная земская управа.

Прим.: "Телеграммы" поширювалися безкоштовно.

Наявність вид.: РНБ: 1914 – № 2–11, 13–16, 18–22, 24–30, 32–63, 65–67, 69, 71–79, 81–136, 1915 – № 139–155, 157–162, 164–167, 169–180, 182–254, 256–274, 276–284, 286–303, 338, 340, 360, 361, 366–369, 408–415, 418–426, 428–437, 440, 441, 444, 445, 447–463, 465–467, 469–477, 480, 481.

Над шапкою подавалося гасло: "Повісити на видному місці". На деяких телеграмах (зокрема № 4) зазначено: "16 серпня вранці й

16 серпня ввечері". У підшивці РНБ наявні два випуски під № 63, але різного формату (на 2 і 3 стовпчики) з іншим матеріалом; імовірно, сталася помилка в нумерації – наступний випуск був № 64.

Телеграми друкувалися на газетному папері різного формату (на 2, 3, 5 стовпчиків), іноді довгими смужками, найчастіше обсягом в 1 сторінку. Хроніка воєнних подій була лаконічною, у кількох рядків, подавалася з усього світу (Париж, Петербург, Лондон і т. п.). Наприклад, у № 4 надруковано такі новини: "Копенгаген, 16 серпня. Телеграфують із Антверпена: за фортечними валами Намюра знайдено до 10 000 трупів германців. Вашингтон, 16 серпня. Агентство Рейтера повідомляє: два невеликих японських крейсери 15 серпня здійснили перші вистріли по укріпленням Циндао".

Зазначалося: "Друк дозволено. Ніжин, типолітографія спадк. В. К. Меленевського".

Саме в цій друкарні "Телеграммы" виходили у світ, згодом – у друкарні "Печатник" (колишня Меленевського).

№ 81

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского Телеграфного Агентства: [Европейская война]; [Утренние, вечерние и дневные]. Глухів, 1914. [№ 1] (№ 179, 20 жовтня) – 1915. № 141, 1 червня.

Ред.-вид.: Яворский И. Е.

Наявність вид.: РНБ: 1914 – № 179 (веч.), 180 (веч.), 183 (дн.), 187 (веч.), 188, 191 (дн.), 194 (веч.), 199 (веч.), 205 (утр.), 227 (веч.), 235 (веч.), 236 (веч.), 244,

ВЫВЕСИТЬ НА ВИДНОМЪ МѢСТѢ.

№ 3.

Отъ Нѣжинской Уѣздной Земской Управы

Телеграммы

С.-Петербургскаго Телеграфнаго Агентства, полученныя 15 августа 1914 г. рассылаются для ознакомленія населенія Нѣжинскаго уѣзда съ событіями, связанными съ войной.

Отъ Штаба Верховнаго Главнокомандующаго 14 августа. Наши войска приближаются къ Кенигсбергской крѣпости, отбѣняя передовыя части гарнизона.

Получены свѣдѣнія о занятіи нами большаго числа переправъ черезъ рѣку Алле, между Вислой и Дибетромъ. Установлено тѣсное соприкосновеніе съ австрійскими арміями. Тринадцатаго успѣшно начались бои у Томашова и Монастыржеска.

14 августа. Агентствомъ получены извѣстія о помощи раненымъ, больнымъ и семьямъ припавшимъ, въ томъ числѣ: Киевская Дума ассигновала 30000 р. на оборудованіе госпиталей 1000 раненыхъ; Минскій Земетовъ ассигновано въ распоряженіе мѣстныхъ земскихъ комитетовъ 5000 р.; Кобелякское Земетовъ ассигновало 6000 руб. и для облегченія хлѣботорговой операціи—200000 руб.

РИГА 14 августа. Въ Тельзитѣ взята значительная военная добыча; гарнизонъ и жители бѣжали; установлено иррегулярное почтовое сообщеніе между городами Ностомой

3000 итальянскихъ добровольцевъ прибыли на Либенскій вокзалъ, туда же прибыли русскіе добровольцы: итальянскіе и французскіе добровольцы бравались при восторженныхъ кликахъ публики, пѣвшей марсельезу, русскіе и гарибальдискія гимны; на перронѣ вокзала десять русскихъ, въ разноцвѣтныхъ рубашкахъ и картузахъ, носившіхъ козачка подъ апплодмонти восторженной толпы; добровольцы, посаженные въ два специальныхъ поѣзда, отбыли съ вокзала при всеобщемъ востулазѣ.

ПАРИЖЪ 14 августа. Агентство Гаваса сообщаетъ, что мы продолжимъ подвигаться впередъ между Вогезами-Нанси. Вѣрнѣе событія въ сѣверномъ районѣ, инкогнито по порядку и не измѣнили предположеній въ дѣльнѣмъ развѣтн операціи.

Принци Эрнестъ Саксенмейннгейскій тяжело раненый въ бою, находится въ госпиталѣ въ Мобезѣ.

ПАРИЖЪ 14 августа изъ Лондона сообщаетъ, что операціи французской арміи, простирающіяся на 250 верстъ, вызвали необходимость въ иѣкаторыхъ передвиженіяхъ

248 (утр.), 262 (дн.), 263 (веч.), 275 (веч.), 281 (дн.), 282, 286 (веч.), 303 (веч.), 305 (дн.), 310, 311, 313, 321, 324 (дн.), 330 (дн.), 1915 – № 21, 25, 31, 40, 43–45, 48, 60, 61, 67, 69, 70, 77, 78, 84, 87, 89, 92, 134, 135, 140, 141.

Телеграми друкувалися на напівпрозорому папері різного кольору (здебільшого рожевого), обсягом в 1 сторінку. Більша їхня частина мала позначення: "утренняя", "дневная", "вечерняя" (частина випусків, зокрема з № 43 до № 66 цих позначень не мала).

Повідомлення стосувалися розгортання подій Першої світової війни, що цілком відповідало підзаголовку "Європейська війна", часто друкувалися зведення від штабу Головнокомандуючого. Були повідомлення з Парижа, Лондона, Копенгагена, Софії, Москви та інших міст світу.

Не всі матеріали мали стиль тодішніх "телеграм", деякі з них дотримувалися репортажного стилю. Як зразок – сюжет із Петрограда (№ 179): "В Ц. Селі відбулося посвячення в офіцери чергового випуску пажів і юнкерів військово-навчальних закладів. Милостивий государ звернувся до молоді з Високомилостивими словами: воювати й берегти себе..." (далі йде продовження майже на всю сторінку).

Подавалися також місцеві оголошення, зокрема Чернігівського губернатора Стерлігова.

Зазначалося: "Дозволено військовою цензурою". Випуск коштував 3 к.

Телеграми виходили в електродрукарні Гуревича і З. Віленського у Глухові.

№ 82

ТЕЛЕГРАММЫ Петроградского Телеграфного Агентства. Сураж, 1914. [№ 1] (№ 5, 1 вересня) – № 45, 12 жовтня. [1917].

Вид.: [Суражское] земство. Исп. обязанности отв. ред.: А. Небера (№ 22–41).

Наявність вид.: РНБ: 1914 – № 5–9, 11–29, 31–45.

Щодня виходили ранкові та вечірні телеграми, які мали відповідну нумерацію (ранкові – № 5, 7, 9, 11 і т. п.; вечірні – 6, 8, 10, 12 і т. д.). Обсяг – найчастіше 2 сторінки, для вечірніх новин – до 4 сторінок.

Ранкові випуски подавали урядові укази, повідомлення "Від штабу Верховного Головнокомандуючого", оголошення Чернігівського губернатора, накази Київського воєнного округу, а також воєнну хроніку.

Вечірні номери більше уваги звертали на телеграми з Тегерана, Петрограда, Парижа, Варшави, Бордо, Лондона, Белграда тощо.

У деяких випусках друкувалися списки осіб, які внесли пожертви на потреби війни у Суразький повітовий комітет. Перебіг подій на сторінках "Телеграмм" мав такий приблизно вигляд: "Львів. Щоденно доставляють полонених, взятих в боях у перших числах жовтня на лінії Добромисл – Хирів – Самбір. Вони повідомляють, що дух австрійських солдат упав із причини поганого харчування, браку взуття, одягу, поганого ставлення. Москва. Близько 10 год вечора знову відбулися ворожі Німеччині та Австрії демонстрації. В багатьох великих магазинах, що належать німецьким та австрійським підданам, розбито скло і знято вивіски. Поліція швидко відновила порядок. 10 арештовано. Люблін. Тут знайшли притулок багато біженців із Вісли. Обивательський комітет відпускає біднішим обіди по п'ять копійок і задарма, відводить безплатно квартири, видає теплий одяг. В'ятка. Військовополонені поляки, з дозволу губернатора, відслужили в костелі вдячну молебень про дарування росіянам перемоги та про порятунок Варшави від нашествия німців" (№ 45).

Телеграми виходили у місцевій друкарні З. І. Асташкевича в Суразі.

Утрен. выпускъ 2 Сентября 1914 г.

Суразское Земство.

ТЕЛЕГРАММЫ

Петроградскаго телеграфнаго
агентства.

№ 7.

ПАРИЖЬ 31 августа. Официальное сообщение гласитъ, что на нашемъ лѣвомъ фронтѣ неприятель продолжаетъ отступать, очистивъ Адъенъ, отойдя на востокъ между Суасономъ—Реймса. Онъ отступилъ къ сѣверу по направлению къ Велю на Маргъ. Къ юго-востоку отъ Реймса неприятель не оказалъ сопротивления, въ пѣнтрѣ онъ очистилъ Невини, Бурабантъ и Леруа. На югъ еще занимаютъ Аргоны. На нашемъ правомъ флангѣ вѣнцы, находившихся въ Мергѣ отступаютъ между Сендье—Юневилемъ. Мы снова заняли Рансетаинъ, Бакадъ,

Телеграммы "Черниговского края" от Петроградского Телеграфного Агентства (1917) – див. "Черниговский край" (№ 14).

Телеграммы "Черниговского слова" – див. "Черниговское слово" (№ 96).

№ 83

ТРУДЫ НОСОВСКОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ОПЫТНОЙ СТАНЦИИ. Ніжин, 1914. Вип. 1 – 1918.

Вид.: Носовская с.-х. опытная станция Черниговского губернского земства.

Прим.: вип. 4 вийшов без загальної назви "Труды". Видання продовжувалося до 1937 р., усього вийшло 130 випусків, зокрема у Києві, Полтаві, Ніжині.

Дод.: Указатель содержания: Издания опытной станции (вип. 4).

Наявність вид.: РНБ: 1914–1916 – вип. 1–4.

Вип. 3 за 1914 р. складався із брошури Є. К. Алексеева "Способи посіву та сорти проса: Результаты дослідів 1912, 1913 і 1914 рр.", де подавався опис проведених дослідів, спостереження й нагромаджений досвід. Скажімо, за даними відділу сільськогосподарської економіки та статистики, у Чернігівській губернії на той час засівалося просом до 28 тис. десятин землі, головним чином для господарських потреб краю. Лише на півдні вирощуванням проса займалися дрібні господарі. Та, як зауважував автор, урожайність цієї культури лишалася невисокою, тому Носівська станція брала на себе зобов'язання відшукати способи підвищення врожайів.

Съ Носовской сел.-х-з, опытной станции.

[Труды. Вып. 61].

О посѣвѣ яровой вики въ толокнѣ.¹⁾

Въ этомъ году многие наши хозяева будутъ сѣять яровую вику²⁾ въ толокнѣ съ тѣмъ, чтобы, убравъ ее на сѣно, поставить это сѣно въ армію. Многие изъ такихъ хозяевъ будутъ сѣять вику впервые, и они не знаютъ, какъ такой посѣвъ слѣдуетъ лучше.

Стебель у вики не крѣпкій и легко полегаешь, почему, если посѣять вику одну, она можетъ значительно полечь, и тогда нижнія части ея, особенно при дождливомъ лѣтѣ, легко подгнивають. Поэтому, обыкновенно, вику и сѣютъ съ какимъ-нибудь яровымъ хлѣбомъ, который служитъ опорой ея стеблямъ. Чаще всего сѣютъ вику съ овсомъ. Это полезно еще и потому, что вика, посѣянная съ овсомъ, скошенная на сѣно, лучше и быстрее сохнетъ. Само викоовое сѣно болѣе вкусный и питательный кормъ, чѣмъ овсяное сѣно, поэтому, чѣмъ больше въ викоовсяной мѣшанкѣ вики, а не овса, тѣмъ болѣе питательное и вкусное получается и сѣно. Поэтому къ викѣ примѣшиваютъ овса возможно меньше—лишь-бы его было достаточно, чтобы стебли его поддерживали вику и викоовсяная мѣшанка не ложилась. По наблюденіямъ на Носовскомъ сел.-хоз. опытномъ полѣ лучше всего сѣять викоовесь такъ, чтобы на каждыя 3 части сѣмянъ вики приходилась одна часть овса, т.-е., если всего высѣвается 12 пуд. смѣси сѣмянъ, то въ этой смѣси должно быть 9 пудовъ вики и 3 пуда овса.³⁾ По наблюденіямъ Носовскаго опытнаго поля, если сѣять викоовесь на сѣно, то лучше сѣять погуще—12—15 пудовъ³⁾ смѣси сѣмянъ на десятину, т. е. болѣе густые посѣвы давали на оп. полѣ болѣе урожаи сѣна.

Особенно необходимо сѣять вику погуще въ этомъ году, при посѣвѣ въ толокнѣ. Земля, отводящая здѣсь подъ вику, въ большинствѣ случаевъ неспахана съ осени на зябь, засорена, почему и посѣвъ вики

¹⁾ Оттискъ изъ журнала „Нѣжинецъ“ (№ 11 отъ 15 марта 1916 года).

²⁾ И по слухамъ въ Полтавской губ. такая смѣсь викоовсяна называлась наизлучей.

³⁾ Такой урожай посѣвы давали наизлучей урожаи и на опытныхъ поляхъ Полтавской губ.

У випуску є кілька фото: на обкладинці закарбовано знімок, де порівнювалася врожайність проса (у кількості мішків зібраного врожаю) відповідно до розкиданого та міжрядного способів (ефективніший шлях) вирощення культури; продемонстровано сапу "Планет" і те, як нею працювати; зображено снопи різних сортів проса. Автор також подав таблицю врожайності різних сортів проса у Чернігівській губернії.

"Труды" побачили світ у типолітографії спадкоємців В. К. Меленевського у Ніжині.

№ 84

ТРУДЫ ОБЩЕСТВА ВРАЧЕЙ ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Чернігів, 1887/1888 (1889) – 1891/1892 (1894).

Ред.: Святловский Е. В., председатель.

Вид.: редакция "Земского сборника Черниговской губернии" (1894) (див. № 32).

Дод.: статті медичного спрямування.

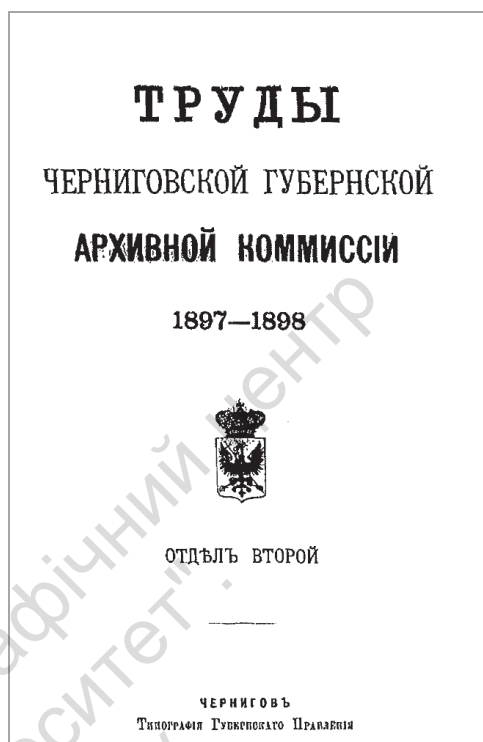
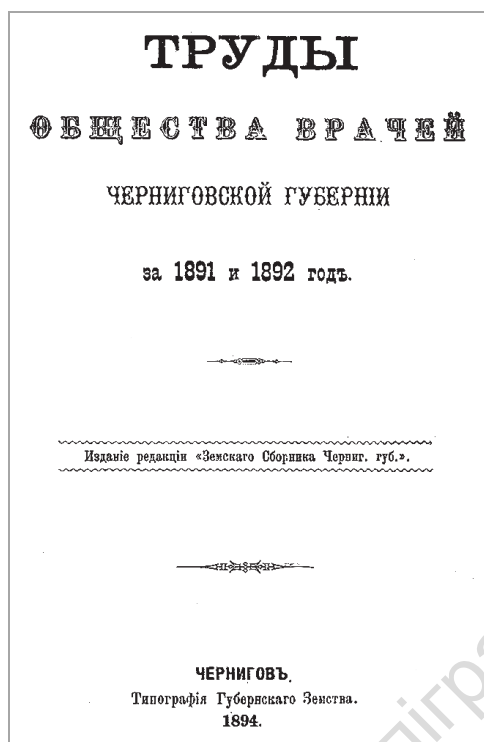
Прим.: попередньо видавалися "Протоколы [очередных] заседаний общества врачей за ... Черниговской губернии" (1887–1888) (див. № 66).

Наявність вид.: РДБ: 1887–1888 (1889), 1889–1890 (1892); РНБ: 1889/1890 (1892).

Основний зміст "Трудов" становили протоколи засідань Товариства чернігівських лікарів (скажімо, у випуску за 1889/1890 рр. це протоколи від 17 січня, 4 квітня, 20 липня, 5 жовтня, 7 листопада 1889 р. і т.д.), а також фінансові звіти Чернігівського медичного товариства за підписом скарбника Д. Лавриненка.

Додатками тут служили наукові статті фахівців, серед яких лікарі М. Воскресенський ("Випадок розриву матки під час пологів"), В. Шеболдаєв ("Жертви гнилокрів'я", "Два випадки численних ехінококів"), П. Щитков ("Свайник-велетен (сказ вовчиці)") тощо.

Збірник виходив у місцевій друкарні Чернігівського губернського правління та Чернігівського губернського земства.

№ 85

ТРУДЫ ЧЕРНИГОВСКОЙ [ГУБЕРНСКОЙ] [УЧЕНОЙ] АРХИВНОЙ КОМИССИИ. Чернігів, 1897/1898. Вип. 1, жовтень – 1917/1918.

Ред.: Добровольский П. М., Модзалевский В. Л. (з вип. 9).

Дод.: 1903 – Сенатский архив.

Прим.: видання змінювало заголовки: "Труды Черниговской ученой архивной комиссии" (вип. 9–10), "Труды Черниговской губернской ученой архивной комиссии" (вип. 11). Вип. 1 за 1897/1898 і вип. 3 за 1899/1900 вийшли двома виданнями. Вип. 9 мав назву "Материалы по истории освобождения крестьян" (1912).

Покажчик змісту: "Труды Черниговской губернской ученой архивной комиссии", вип. 2, 4–10, 1899–1913: [Содержание] // Труды Черниг. губерnsk. ученой архивной комиссии. – 1913. – Вип. 10. – С. 3.

Наявність вид.: НБУВ: 1899 – вип. 2, 1899/1900 – вип. 3, 1902 – вип. 4, 1903 – вип. 5, 1905 – вип. 6, 1908 – вип. 7, 1911 – вип. 8, 1912 – вип. 9, 1913 – вип. 10, 1915 – вип. 11, 1917/1918 – вип. 12; ЧОУНБ: 1914 – вип. 1 (2-е вид.), 1913 – вип. 3 (2-е вид., 1899–1900), 1903 – вип. 5, 1905 – вип. 6, 1906/1908 (1908) – вип. 7, 1912 – вип. 9, 1913 – вип. 10, 1915 – вип. 11; ЧДІМ: 1914 – вип. 1 (2-е вид.), 1899/1900 (1899) – вип. 2, 1913 – вип. 3 (2-е вид., 1899–1900), 1900/1902 (1902). – вип. 4, 1903 – вип. 5, 1905 – вип. 6, 1906/1908 (1908) – вип. 7, 1912 – вип. 9, 1913 – вип. 10, 1915 – вип. 11, 1917/1918 – вип. 12; ДАЧО: 1897/1898 (1898) – вип. 1, 1914 – вип. 1 (2-е вид.), 1913 – вип. 3 (2-е вид., 1899–1900), 1900/1902 (1902). – вип. 4, 1903 – вип. 5, 1905 – вип. 6, 1906/1908 (1908) – вип. 7, 1912 – вип. 9, 1913 – вип. 10, 1915 – вип. 11, 1917/1918 – вип. 12; РДБ: 1897/1898 – вип. 1, 1899/1900 – вип. 2, 1900/1902 – вип. 4, 1903 – вип. 5, 1905 – вип. 6, 1906/1908 – вип. 7, 1909/1910 – вип. 8, 1912 – вип. 9, 1913 – вип. 10, 1915 – вип. 11, 12 (м/ф); РНБ: 1897/1898 – вип. 1, 1899/1900 – вип. 2–3, 1900/1902 – вип. 4 (1902), 1903 – вип. 5, 1905 – вип. 6, 1906/1908 – вип. 7, 1909/1910 – вип. 8 (1911), 1912 – вип. 9, 1913 – вип. 10, 1915 – вип. 11; СБ: 1899–1900.

Кожен випуск складався з публікацій історико-архівного характеру. Наприклад, праця П. М. Добровольського ("Архів Чернігівського кафедрального собору", "Юріївська божниця"; "Преосвященний Пилип, єпископ Новгородський" (вип. 4); "Подорож імператриці Катерини II через Чернігівський край" (вип. 5), "Опис історичного музею Чернігівської губернської архівної комісії", "Матеріали для бібліографії Г. І. Успенського" (вип. 6), Ф. П. Яновського ("Виписка з приходського літопису села Вишеньок Остерського повіту"), О. В. Верзилова ("Пам'яті О. М. Лазаревського", "Пам'яті Володимира Боніфатійовича Антоновича з його портретом", "Уніатські архімандрити в Чернігові").

Тут також опубліковано праці й покажчики: "Топографічний опис міст Чернігова, Ніжина й Сосниці з їхніми повітами" (1902), "Покажчик статей з археології, історії та етнографії, уміщених в "Черниговских епархиальных известиях" за 1861–1905 роки" К. Т. Карпиловського (1905), "Покажчик статей з археології, історії та етнографії, уміщених в "Земском сборнике Черниговской губернии" за 1869–1905 роки" (1905), "Покажчик статей з археології, історії та етнографії, уміщених в "Черниговских губернских ведомостях" за 1838–1906 роки" (1908).

На сторінках збірника представлено "Журнали засідань Чернігівської губернської архівної комісії" за той чи інший період, деякі дискусійні матеріали (зокрема, присвячені 1000-річчю Чернігова), історичні документи (скажімо, опис Чернігівського полку в 1754 р., топографіч-

ний опис міст Чернігова, Ніжина і Сосниці тощо), пояснення легенд, переказів і т. д. Інколи деякі матеріали подавалися як додатки: це могли бути "Журнали засідань", загальний огляд діяльності архівної комісії, спогади про В. Б. Антоновича (1908. Вип. 7), алфавітний перелік церков Чернігівської єпархії тощо.

Збірник виходив у світ у друкарні Чернігівського губернського управління.

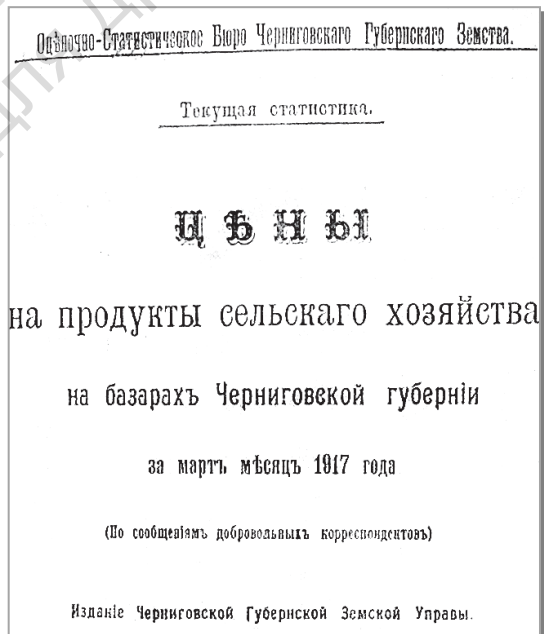
№ 86

ЦЕНЫ НА ПРОДУКТЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА на базарах Черниговской губернии: (по сообщениям добровольных корреспондентов). Чернігів, 1916. Січень – 1917. Червень.

Вид.: Черниговская губернская земская управа, оценочно-статистическое бюро (текущая статистика).

Наявність вид.: РНБ: 1916 – січень – грудень, 1917 – січень – червень.

Видання відображало поточну статистику щодо цін на продукти сільського господарства в Чернігівській губернії, відповідно до діяльності місцевого оцінно-статистичного бюро та добровільних його кореспондентів. Дані наводилися найчастіше в таблицях, де зазначалися базарні та ярмаркові ціни в тих чи інших населених пунктах Чернігівщини (Мглин, Сураж, Ніжин, Остер і т. п.), в окремих стовпчиках подавалися продукти сільського господарства – зернові, овочеві, харчові (вартість за пуд зерна, борошна, крупи, картоплі, буряка, м'яса, сала, масла, меду тощо), а також сіно, солома, дрова.

Збірник виходив у Чернігівській друкарні губернського земства.

Через час по столовой ложке (1907 – вип. 3) – див. "Черниговский летучий юмористический и сатирический листок" (№ 94).

№ 87

ЧЕРНИГОВСКАЯ ГАЗЕТА: еженедельное издание. Чернігів, 1877.
7 липня – 1878. № 51, 24 грудня.

Ред.-вид.: Лилеев М.

Наявність вид.: НБУВ: 1877 – № 1, 2, 4–11, 1878 – № 1–22, 24–26, 28–34, 36–47, 49–51; РДБ: 1877 – № 1–18, 20–25, 1878 – № 1–26; РНБ: 1877 – № 1–25, 1878 – № 1–51.

У передовій статті редактор зазначав основні завдання – допомогти інтелігенції, дати простір думці та слову, щоб читачі мали змогу пізнавати добро, вивчати життя й потреби своєї держави. Інформаційні повідомлення та огляди друкувалися у рубриках "Воєнні повідомлення", "Телеграми", "Вісті з повітів", "Внутрішні повідомлення",

"Адміністративні відомості", "Місцевий відділ", "Бібліографічні замітки", "Земські вісті" тощо.

Місцеві кореспонденти найчастіше користувалися псевдонімами чи криптонімами, підписуючи свої повідомлення як Провінціал, Падько, лікар Б., Житель Мглинского повіту, Місцевий житель, Городницький старожил і т. д. Друкувалися статті про економічно-господарське й культурно-духовне становище краю, зокрема: "Народний кредит в Прилуцькому повіті Полтавської губернії" Гомона, "Заходи проти шкідливої дії засухи на рослинність" агронома Ф. Бара, "Чернігівська старовина" священника І. Кибальчича, "Чернігів у час царювання Олександра І", "Межове питання в Чернігівському губернському зібранні дворянства" тощо.

Популярним жанром провінційної преси залишався фейлетон. Тут найчастіше виступав Леонід Глібов, якому належала низка виступів від імені Капітана Бонвіван ("Случайный фельетон Капитана Бонвиван: Перцовая колбаса для мужчин с малиновым сиропом" (№ 31),

"Военные тосты Капитана Бонвиван (По случаю возвращения с войны)" (№ 39), "Лебединая песня о городских выборах" (№ 44) тощо.

Окрім цих матеріалів, Л. Глібов (підписувався як Л. Г-в) опублікував критичний огляд "Наш театр" (№ 13) та "Откровенное письмо о нашем театре" (№ 46). Публіцист констатував, що в Чернігові ніколи не було "золотих гір", хоча в театральному плані місто завжди вирізнялося серед провінційних осередків. У 1877 р. для театральної справи настав "сумний час". Подібні міркування були висловлені у низці інших оглядів і фейлетонів, таких, як "Із глухого провінційного життя" та "З сучасного життя" N., "Із записок провінційного спостерігача", "Дещо про любительські спектаклі (з приводу "Весілля Белугіна") у Чернігові".

В одній із публікацій циклу "З записок провінційного спостерігача" автор звернув увагу на користь і небезпеку періодичних видань, зауважуючи, що це "живой материал для самостоятельной умственной переработки", який оновлює знання новими фактами; при цьому журнали не стільки виступають "енциклопедиями", як шкодять "статті публіцистів із фальшивими та незрілими поглядами..." (№ 20).

Передплата на видання приймалася у редакції газети (Театральна площа, будинок Щелкановцева), а також при Чернігівській губернській друкарні та книжковому магазині М. Н. Кранца.

ЧЕРНИГОВСКАЯ ЗЕМСКАЯ НЕДЕЛЯ: еженедельное издание Черниговского губернского земства. Чернігів, 1913. № 1, 15 березня – 1918, № 16, 8 березня.

Ред.: Солонина П. Н., Савицкий Н. П. (1913, 1914), Тризна Д. Р. (1913, 1914), Калиновский П. И. (1914), Бакуринский А. А. (1914–1918).

Вид.: Черниговское губернское земство.

Дод.: "Земский сборник Черниговской губернии" (1913–1914) (див. № 32); Известия о ценах на хлеб и другие сельскохозяйственные продукты по телеграфным сообщениям спец. корреспондентов, биржевых комитетов Санкт-Петербургского телеграфного агентства (1914 – № 1, 14 серпня – № 7, 25 серпня, 1915 – № 1, 19 серпня).

Прим.: із 1917 р. видання мало назву "Черниговская земская газета" (див. № 13).

Наявність вид.: НБУВ: 1913 – № 1–3, 8, 11, 33, 41, 1914 – № 2–4, 6–8, 10, 12, 13, 15–45, 47, 49–52, 1916 – № 38, 46; ДАЧО: 1913 – № 1–42, 1914 – № 1–30, 31–52; ДНАБ: 1913 – № 3, 8–11, 41, 1914 – № 16–23, 24–45, 47, 49–52, 1915 – № 21, 46–52, 1916 – № 1–8, 10, 46–52; ЛННБ: 1913 – № 7, 1914 – № 9; ЧОУНБ: 1915 – № 1–52, 1916 – № 1–52; ЧДІМ: 1913 – № 1–42, 1914 – № 1–8, 10–47, 49–52, 1915 – № 21, 46, 52, 1916 – № 1–52; ДАЧО: 1913 – № 1–42, 1914 – № 1–52, 1915 – № 1–52, 1916 – № 1–52; РДБ: 1913 – № 1–42, 1914 – № 1–52, 1915 – № 1–52, дод. (1915 – № 1–4), 1916 – № 1–52, 1917 – № 2–17, 23, 25–29, 33, 35–48, 50–60, 62–77, 1918 – № 1–18, 21, 22, 25, 26; РНБ: 1913 – № 1–42, 1914 – № 1–52, 1915 – № 1–52, 1916 – № 1–52.

Програма газети передбачала такі рубрики: нові закони, накази і розпорядження (урядові, місцеві, земські); статті із земських питань, присвячені суспільно важливим питанням; земська й міська хроніка Чернігівської губернії; події у Росії; новини із-за кордону; бібліографія (огляд земської преси); різноманітні новини, питання й відповіді; довідкова інформація; поштова скринька, оголошення.

Постійними співробітниками й дописувачами газети були: М. Могилянський (передові статті), Д. Фоміна (бібліографічні замітки, нариси про видатних письменників), О. Шевченко (огляди громадсько-політичного й економічного життя Росії), Г. Супрун (повідомлення з Чернігівщини). Зокрема, 1916 р. Д. Фоміна опубліку-

вала низку матеріалів про російських літераторів: Г. Успенського (№ 1, 3, 6, 9), М. Добролюбова (№ 11, 24), М. Лермонтова (№ 35), Г. Державіна (№ 44), О. Островського (№ 47–49). Активно виступали на сторінках "Черниговской земской недели" Н. Степаненко, І. Мохнатко, Ф. Киселевич, П. Заболотський, Б. Васютинський.

Земська та міська хроніка Чернігівської губернії містила звіти про засідання повітових дум (Сосницької, Остерської, Конотопської), а також новини з різних сфер життя. Скажімо, вчитель В. Бібіков розповідав про вечірні заняття з дорослими учнями у Грабовському земському народному училищі Чернігівського повіту; увагу привертала і стаття про значення сільського театру та "інших розумних розваг" у справі позашкільного виховання тощо.

Періодично у рубриці бібліографії давалися анонси, рекомендації й короткі відгуки про нові видання (з-поміж них популярний "Календар для кожного на 1916 р." і спеціальна книга "Досвід розробки бюджетних даних по 101 господарству Старобільського повіту Харківської губернії" Чанова).

Серед інформаційних повідомлень зустрічалися такі: "Пошук водного шляху Рига – Херсон", "Боротьба з безбілетним проїздом на Південній залізниці", "До питання про боротьбу з дорожнечею", "Про необхідність вивчення вантажообігу між різними губерніями й областями Росії у зв'язку з майбутнім переглядом торгових угод із Німеччиною" А. Н. Дядиченка тощо.

Розділ "Кореспонденції" було представлено, здебільшого, дописами жителів Чернігівської губернії, Києва та його околиць; тут надруковано різноманітні за змістом дописи й листи (пожертви на воєнні потреби, методи боротьби з тарганами, злиденність пожежної служби у

сільській місцевості і т. п.). Траплялися і публікації на медичні теми, як-от: "Малярія, сифіліс і туберкульоз" та "Сибірка, сап і сказ" місцевого лікаря М. Дяконенка, а також таблиці про стан земських лікарень на Чернігівщині й рух інфекційних захворювань. До вподоби читачам були матеріали з історії краю чи корисні поради (напр., про значення кропиви і вміння подати її до столу).

Різнманітні закордонні новини подано на сторінках чернігівської земської газети: це й повідомлення про діяльність селянської академії у Данії, розповідь про вияви громадського життя у Швеції, трагічну загибель лорда Кітгенера, передрук із "Русских ведомостей" статті "Іван Франко" Л. Станського. Зокрема, автор інформував про смерть у Львові 28 травня 1916 р. відомого "белетриста-народника", життєвий і творчий шлях малоруського письменника.

У воєнний період з'явилися такі окремі рубрики, як "Велика війна народів", "Огляд воєнних дій", де наводилися дані про біженців, утрати на полі бою різних армій, перебіг подій, загальні витрати на ведення війни тощо. У 1915–1916 рр. інколи одна-дві сторінки містили телеграми, новини, листи, статистичні дані, статті про реабілітацію солдат, необхідність психологічної та іншої допомоги жертвам Першої світової війни, їхнім сім'ям і малолітнім дітям. Цій темі присвячувалися передові статті й художні твори ("Будемо бадьорими!" М. Степаненка, поезії "Я – вірю" Б. Ніколаєва та "Молись про них" В. Дніпровського). А на останній сторінці було зазначено: "Дозволено воєнною цензурою".

Редакція охоче подавала оголошення. Указувалося, що плата за публікацію розподілялася таким чином: перед текстом – 20 к. за рядок петиту в один стовпчик, а також 10 к. – після тексту. За багаторазові, посторінкові та вкладені оголошення – окрема плата, за домовленістю з редакцією. Серед оголошень зустрічалися анонси газет і журналів, книг, послуг, побутових, торговельних закладів тощо.

Скажімо, можна було прочитати таку рекламу: відкрито передплату на двотижневий сільськогосподарський і кооперативний журнал "Хлібороб" (Харків), що видається вже 10 років і служить цілям наукової самоосвіти селян Південної Росії; пробний номер для ознайомлення – безкоштовно. Про журнал "Вокруг света" повідомлялося: "На сторінках журналу впродовж року буде подано: 50 заочних уроків англійської мови; 12 книг Жюль Верна, 36 книг – Томаса Майн Ріда"

(до того ж, це оголошення повторювалося в кожному номері упродовж трьох місяців).

Деяку інформацію про "Черниговскую земскую неделю" було зазначено в "Отчете Черниговской губернской управы" за кілька років (1913–1916). Зокрема, наводилися дані про тираж: у 1913 р. наклад становив 1500 пр., із них 121 розповсюджено в Чернігові, 1084 – розіслано по губернії та в інші місцевості. Редакція намагалася реалізувати видання в місцевих кіосках і книжкових магазинах. Але особливого успіху в 1913 р. це не дало, тому 1914 р. розсилання газети в кіоски довелося припинити.

Значна частина накладу "Черниговской земской недели" розсилалась безкоштовно (у 1913 р. – 805 пр., тобто 57 %). Зокрема, 1916 р. газета безкоштовно надсилалась губернським земським і повітовим управлінням Чернігівщини, народним учителям, страховим агентам, шляховим технікам, старостам і спеціалістам із сільського господарства, у повітові лікарні та фельдшерські амбулаторії, волосним урядникам і сільським громадам. Для отримання газети зазначені особи й установи мали подати заяву в губернське управління або в редакцію.

Існувала також статистика витрат на видання газети. Зокрема, 1913 р. земське управління виділило на часопис 8279 крб, третина цієї суми була використана на друк і папір, понад 2 тис. – на гонорар співробітникам. Тож прибуток становив 249 крб (із них 230 – від передплати, а 18 крб – від публікації оголошень).

Передплатна ціна для жителів Чернігівської губернії становила: на 1 рік – 1 крб, на півроку – 50 к. із пересиланням; поза межами губернії – 2 крб на рік та 1 крб – із пересиланням на півроку. Ціна номера – 3–5 к.

Адреса редакції: м. Чернігів, Губернське земське управління. Редактор, як правило, обіймав посаду голови цього управління. Для особистого спілкування редакцію було відкрито щоденно, крім неділі та святкових днів, із 12 до 14 год.

Газета виходила у друкарні губернського земського правління.

ЧЕРНИГОВСКИЕ ГУБЕРНСКИЕ ВЕДОМОСТИ. Выходят еженедельно (1847–1885); выходят два раза в неделю (1886–1916); по средам и суботам (1917). – Чернігів, 1838. № 1 – 1917. № 68, 30 груд. (?).

Ред.: Шишацкий-Иллич А. (з № 43), Зинченко А. В. (1896–1906), Грабовский А. К. (1906–1909), Силич Д. С. (1907), Шихуцкий А. Е. (1908–1915), Коробко Н. С. (1909–1914), Баранович Г. П. (1910–1914), Ленин П. А. (1914–1917).

Прим.: з № 45 за 1917 р. газета издавалась двома мовами і мала назву "Чернігівські губернські вісті/Черниговские губернские ведомости" (див. № 17).

Дод.: 1857 – О розыске лиц, имений и капиталов по империи; 1859 (до № 29) – Ведомость казенным фермерным угодьям, предположенным к отдаче в содержание с торгов и без оных по условиям по Могилевской губ. – 6 с.; (до № 43) – Положение о государственных пятипроцентных банковых билетах и вкладах в государственных банковских установлениях. – 2 с.; 1863 (до № 3) – Правила о взимании акциза с водок виноградных, фруктовых, пейсаховых и из свеклосахарных остатков – 6 с.; Ведомость о ценах, установленных по Черниговской губернии на провиант (фураж и другие предметы); (до № 12) – Указ Правительствующему Сенату. – 8 с.; (до № 10) – Сведения о корреспонденции, остающейся нерозданной за неявкою ни получателей, ни посылателей – 11 с.; (до № 22) – Обращение князя С. П. Голицина к дворянству 1 июня 1863 г. – 2 с.; (до № 27) – Ведомость о торговых справочных ценах, существовавших в Черниговской губернии на сплавы водяные и перевозки сухопутные в 1863 г. – 10 с.; (до № 52) – Инструкция о порядке наблюдения за правильным производством торговли и промыслов. – 7 с.; 1865 (до № 52) – Указ Правительствующему Сенату. – 8 с.; 1866 (до № 38) –

Отчет Конотопской уездной земской управы за 1865/66 г. – 21 с.; Отчет Черниговской уездной земской управы за 1865/66 г. – 20 с.; (до № 34) – отчет Нежинской уездной земской управы за 1865/66 г. – 28 с.; 1867 (до № 8) – Сведения о движении выкупных сделок, поступивших в Черниговскую губернию по крестьянским делам присутствия в 1866 г. – 8 с.; 1868 (до № 36) – Отчет Остерской уездной земской управы за третий 1867/68 г. – 18 с.; (до № 40) – Сметы прихода и расхода сумм общего призрения Черниговской губернии за 1868 г. – 18 с.; 1870 (до № 1) – Отчет Нежинской уездной земской управы за 1869 г. – 83 с.; (до № 37) – Отчет Остерской уездной земской управы за 1869 г. – 56 с.; (до № 38) – Отчет Черниговской уездной земской управы за 1869 г. – 32 с.; (до № 39) – Отчет Козелецкой уездной земской управы за 1869 г. – 104 с.; (до № 40) – Отчет Суражской уездной земской управы за 1869 г. – 35 с.; (до № 41) – Отчет Глуховской уездной земской управы за 1869 г. – 74 с.; (до № 42) – Отчет Городницкой уездной земской управы за 1869 г. – 85 с.; (до № 43) – Список подлинным зачетным рекрутским и ратническим квитанциям и копиям с таковых же квитанций, считающихся действительными. – 14 с.; 1871 (до № 37) – Отчет Остерской уездной земской управы. – 29 с.; (до № 38) – Отчет Козелецкой уездной земской управы. – 115 с.; (до № 39) – Отчет Суражской уездной земской управы. – 62 с.; (до № 40) – Устав об акцизе к табаку. – 21 с.; (до № 41) – Отчет Кролевецкой уездной земской управы. – 36 с.; 1872 (до № 15) – Отчет Сосницкой уездной земской управы. – 227 с.; (до № 34) – Отчет Городницкой уездной земской управы. – 94 с.; (до № 36) – Отчет Борзенской уездной земской управы. – 58 с.; (до № 38) – Отчет Остерской уездной земской управы. – 58 с.; (до № 3) – Отчет Новозыбковской уездной земской управы. – 151 с.; (до № 40) – Отчет Суражской уездной земской управы. – 77 с.; 1873 (до № 36) – Отчет Козелецкой уездной земской управы за 1872/73 г. – 118 с.; 1873 (до № 38) – Отчет Новозыбковской уездной земской управы о денежных земских сборах за 1872/73 г. – 191 с.; 1874 (до № 2) – Устав о воинской повинности – 24 с.; (до № 34) – Отчет Остерской уездной земской управы. – 63 с.; (до № 41, 49) – Указы Его Императорского Величества. Из Правительствующего Сената – 4–8 с.; 1875 (до № 22) – Сметное начисление денежных и земских расходов по Козелецкому уезду в 1875 г. – 16 с.; (до № 34) – Инструкция для двухклассных и одноклассных училищ; (до № 36) – Отчет Остерской уездной земской управы за десятый 1874/75 г. – 64 с.; (до № 41) – Отчет Суражской уездной земской управы за десятый 1874/75 г. – 79 с.; 1876 (до № 13) – Ведомость по процентным бумагам кредитных учреждений, похищенным из кладовой Николаевского городского общественного банка в ночь на 21 января 1876 г. – 16 с.; 1877 (до № 19, 29) – Отчет о состоянии межевания в Черниговской губернии. – 14–16 с.; (до № 39) – Отчет Суражской уездной земской управы за 1876/1877 г. – 90 с.;

1878 (до № 31) – Отчет Кролевецкой уездной земской управы за 1877 г. – 59 с.; (до № 33) – Инструкция полицейским урядникам. – 20 с.; (до № 53) – Отчет о состоянии межевания в Черниговской губернии. – 14 с.; Общий отчет Глуховского земского комитета общественного попечения о раненых и больных воинах. – 14 с.; 1882 (до № 21) – От департамента земледелия и сельскохозяйственной промышленности. – 10 с.; (до № 51) – Описание Суражского уезда Черниговской губернии, составленное Г. Н. Есимонтовским. – 94 с.; (до № 52) – Указатель статей, напечатанных в официальной части Черниговских губернских ведомостей. – 10 с.; 1883 (до № 19) – Высочайше утвержденный церемониал торжественного въезда в престольный град Москву. – 36 с.; (до № 22) – Отчет Суражской уездной земской управы о денежных суммах за 1881 г. – 24 с.; (до № 25) – Отчет Новгородсеверской уездной земской управы с 1 января 1881 по 1 января 1882 г. – 4 с.; (до № 29) – Инструкция в объяснение и дополнение Устава о табачном сборе, Высочайше утвержденном 18 мая 1882 г. – 33 с.; 1884 (до № 2) – Указатель статей, напечатанных в официальной части Черниговских губернских ведомостей в 1883 г. – 18 с.; 1885 (до № 13) – Указатель статей, напечатанных в официальной части Черниговских губернских ведомостей в 1884 г. – 15 с.; (до № 14) – Празднование дня тысячелетия славянских первоучителей св. Кирилла и Мефодия в Чернигове. – 16 с.; (до № 18) – Сметное начисление земских доходов по Козелецкому уезду на 1885 г. – 47 с.; 1889 (до № 10, 12, 14, 18) – Цены на хлеб. – 1 с.; (до № 52) – Чертеж к старинным раскопкам, произведенным на Соборной площади г. Чернигова. – 1 с.; (до № 90) – Объявление правления общества взаимного кредита. – 2 с.; 1890 (до № 8) – Высочайшие повеления. – 55 с.; Цены на хлеб. – 1 с.; 1894 (до № 39) – От Государственного банка объявление об окончательном изъятии из обращения банковых билетов, не предъявленных к обмену. – 1 с.; (до № 74) – Условия для продажи в 1894 г. лесных материалов с учетом по площади, из дач Ведомства Министерства земледелия и государственных имуществ в Черниговской губернии. – 15 с.; 1895 (до № 14) – Капитул Российских имперских и царских орденов. – 1 с.; (до № 51 оф. ч.) – Тиражный лист лотереи, состоявшийся 22 июля 1895 года для усиления средств Черниговского благотворительного общества. – 1 с.; (до № 476 неоф. ч.) – Выписка из приходно-расходной книги черниговского отдела Императорского православного палестинского общества за 1-е полугодие с марта по август 1894 г. существования отдела. – 4 с.; 1897 (до № 28) – Список лиц, учреждений в выборе гласных в Черниговскую государственную думу; 1898 (до № 70) – Условия для продажи в 1898 г. хвороста с учетом по площади из дач Ведомства Министерства земледелия и государственных имуществ в Черниговской губернии. – 34 с.; Объявления о торгах (1857–1913). Прибавления к "Черниговским губернским ведомостям" (1864–1870). Телеграммы "Чер-

ниговских губернских ведомостей" от Российского Телеграфного Агентства (1896, 1900–1906). Объявления об отпуске из питомников и складов лесничества №№ количества семян, черенков, корней и семян древесных и кустарных пород (1897–1907). Ведомость о повальных болезнях на скоте в Черниговской губернии (1898–1900). Условия для продажи леса из казенных дач, состоящих в ведении Управления Государственных имуществ Черниговской губернии (1899–1901). Списки денег, поступившим в пользу Черниговского благотворительного общества (1904–1905). Списки лиц, имеющих право участия в выборах в Государственную Думу (1905–1907, 1912–1913). Списки лиц, имеющих право быть избранными в участковые, добавочные и почетные мировые судьи (1915–1916). Именные списки убитых, раненых и без вести пропавших нижним чином по Черниговской губернии (1915–1916). "Черниговское слово" (1906–1917) (див. № 96).

Наявність вид.: НБУВ: 1839 – № 1–52, 1850 – № 1–52, 1846 – № 37–46, 1851 – № 2–17, 19, 20, 22, 24 29–36, 38, 39, 41, 43, 47, 49–52, 1852 – № 1–52, 1853 – № 1–52, 1854 – № 1–18, 21–45, 47–52, 1855 – № 9, 11, 18, 20–28, 30, 31, 34–37, 39–44, 46–50, 52, 1856 – № 6, 41, 43, 1857 – № 1–52, 1858 – № 1–52, 1859 – № 1–46, 48–52, 1860 – № 11, 12, 20, 1861 – № 1–43, 1865 – № 35, 1867 – № 1–53, 1868 – № 1–52, 1869 – № 1–52, 1870 – № 5–52, 1872 – № 1–44, 46–53, 1873 – № 1–52, 1874 – № 1–47, 49, 51–52, 1875 – № 1–48, 1876 – № 1–52, 1877 – № 1–39, 42–52, 1878 – № 1–53, 1879 – № 1–4, 6–38, 40–52, 1883 – № 46–50, 1885 – № 36–51, 1898 – № 1454, 1899 – № 1736, 1905 – № 164, 166, 167, 194, 195, 196, 1906 – № 102, 1912 – № 72, 86, 1913 – № 11, 14, 16, 1915 – № 17, 60, 90, 97, 99, 100, 1916 – № 1–103; ДНАБ: 1840 – № 22, 23, 28–30, 1841 – № 31, 32, 1845 – № 52, 1846 – № 4, 5, 27, 29–36, 49–51, 1847 – № 20, 21, 2, 1848 – № 15, 1850 – № 8, 10, 12, 15, 18, 20–23, 25–30, 32–36, 38, 1851 – № 25, 35–42, 44–47, 48, 1854 – № 38, 1857 – № 1–13, 15, 18–36, 43–51, 1858 – № 1, 2, 5–9, 16, 18–28, 45, 49–51, 1859 – № 24–26, 29–30, 32–43, 48, 1862 – № 1–50, 1883 – № 4, 20, 32, 40, 1894 – № 3–104, 106–147, 149–153, 15–246, 248–291, 293–300, 302–314, 1903 – № 36, 1905 – № 1–278, 1917 – № 1–100; ЧОУНБ: 1877 – № 40 (ч. оф.), 1878 – № 39 (ч. оф.), 1880 – № 48 (ч. оф.), 1881 – № 22, 45 (ч. оф.), 1882 – № 20, 40 (ч. оф.), 1883 – № 12, 28 (ч. оф.), 1884 – № 47 (ч. оф.), 1885 – № 9, 41 (ч. оф.), 1886 – № 63, 78 (ч. оф.), 1887 – № 53, 96 (ч. оф.), 1888 – № 9, 52, 54, 75, 79 (ч. оф.), 1889 – № 53, 65, 72, 79 (ч. оф.), 1890 – № 5, 21, 38, 44, 46, 70, 80, 82, 83, 87 (ч. оф.), 1891 – № 21, 43, 98 (ч. оф.), 1892 – № 24, 48, 53, 71 (ч. оф.), 1893 – № 4, 72, 98 (ч. оф.), 1894 – № 21, 24, 51, 86 (ч. оф.), 1896 – № 3, 42, 71, 79, 99 (ч. оф.), 1897 – № 17, 18, 45, 88 (ч. оф.), 1898 – № 40, 75, 95 (ч. оф.), 1899 – № 87, 89 (ч. оф.), 1900 – № 71, 77 (ч. оф.), 1901 – № 8, 42, 50, 51, 96 (ч. оф.), 1902 – № 14, 60 (ч. оф.), 1903 – № 17, 52, 86, 89, 93 (ч. оф.), 1904 – № 16, 20, 74, 90 (ч. оф.), 1905 – № 30, 80, 95 (ч. оф.), 1906 – № 30, 50, 51, 93 (ч. оф.), 1907 – № 15, 77, 91 (ч. оф.), 1908 – № 11, 19, 44 (ч. оф.), 1909 – № 17 (ч. оф.), 1910 – № 91 (ч. оф.), 1911 – № 49, 86 (ч. оф.), 1912 –

№ 20 (ч. оф.); ЧДИМ: 1839 – № 24, 45, 46, 48–52 (ч. оф.), № 1, 3–14, 16–32, 35, 36, 38–40, 42, 44, 45, 48, 49, 51 (ч. неоф.), 1841 – № 39–43, 45, 47–50, 52 (ч. неоф.), 1842 – № 1–7, 13, 20–32, 34, 35, 37–39, 51 (ч. неоф.), 1844 – № 1–3, 5–13, 15–31, 33–52 (ч. оф.), 1845 – № 1–19, 21–52 (ч. оф.), № 2, 4–8, 11–19, 21–23, 27–52 (ч. неоф.), 1846 – № 3–52 (ч. оф.), № 3–15, 17, 19–23, 25–52 (ч. неоф.), 1847 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–16, 18–52 (ч. неоф.), 1848 – № 1–14, 16–53 (ч. оф.), № 1–14, 16–40, 42–46 (ч. неоф.), 1849 – № 2–8, 10–12, 15–25, 27–51 (ч. оф.), № 2–5, 7–12, 15–31, 33–51 (ч. неоф.), 1851 – № 1–27, 29–52 (ч. оф.), № 1–27, 29–52 (ч. неоф.), 1852 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–12, 14–19 (ч. неоф.), 1853 – № 1–23, 25–52 (ч. оф.), № 12, 4, 6, 8–12, 14–16, 19–22, 26, 27, 29, 30, 33–36, 39, 41, 43–52 (ч. неоф.), 1854 – № 1–32, 34–52 (ч. оф.), № 1–52 (ч. неоф.), 1855 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–18, 22–52 (ч. неоф.), 1856 – № 1–53 (ч. оф.), № 1–53 (ч. неоф.), 1857 – № 1–8, 10, 16–51 (ч. оф.), № 1–4, 7, 8, 10, 16–35, 37–40, 42, 43, 45–51 (ч. неоф.), 1858 – № 2, 10–50 (ч. оф.), № 1, 2, 10–21, 26, 27, 29, 30, 32, 36, 39, 41 (ч. неоф.), 1859 – № 2–52 (ч. оф.), № 1–6, 9–12, 15, 18–23, 25–52 (ч. неоф.), 1860 – № 1–3, 5–52 (ч. оф.), № 1–3, 5–52 (ч. неоф.), 1861 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–18, 20–52 (ч. неоф.), 1862 – № 1–53 (ч. неоф.), 1863 – № 1–52 (ч. неоф.), 1864 – № 2–12, 17–24, 31–45, 50, 51 (ч. оф.), № 1, 2, 4–12, 17–24, 31, 32, 34–41, 43, 44 (ч. неоф.), 1865 – № 1–52 (ч. оф.), 1866 – № 1–10, 12–52 (ч. оф.), № 1–36 (ч. неоф.), 1867 – № 1–53 (ч. оф.), № 1–53 (ч. неоф.), 8, 10–12, 14–16, 19–41, 43, 44, 47–52, 1868 – № 1, 5–16, 18, 19, 21–33, 35–42, 44, 45 (ч. неоф.), 1869 – № 1–21, 23–55, 57–75, 77–85, 87, 89–98, 100, 102–114, 116–123, 125–159 (ч. неоф.), 1870 – № 1–52 (ч. оф.), 1871 – № 1–52 (ч. оф.), № 2–31, 33–38, 40–52 (ч. неоф.), 1872 – № 1–53 (ч. оф.), 4–35, 40–43 (ч. неоф.), 1873 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–26, 28–32, 34, 36–51 (ч. неоф.), 1874 – № 1–4, 17–52 (ч. оф.), № 1–3, 22–25, 27, 30, 35–41, 43, 45, 46, 48, 50–51 (ч. неоф.), 1875 – № 1–52 (ч. оф.), № 1, 5–7, 9–11, 17, 22, 47–51 (ч. неоф.), 1877 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–52 (ч. неоф.), 1879 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–52 (ч. неоф.), 1880 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–7, 9–48, 50–52 (ч. неоф.), 1881 – № 1–51 (ч. оф.), № 1–50 (ч. неоф.), 1882 – № 1–51 (ч. оф.), № 1–51 (ч. неоф.), 1883 – № 1–52 (ч. оф.), № 1–52 (ч. неоф.), 1884 – № 1–51 (ч. оф.), № 1–51 (ч. неоф.), 1885 – № 1–51 (ч. оф.), № 1–19 (ч. неоф.), 1888 – № 1–101 (ч. оф.), № 1–101 (ч. неоф.), 1889 – № 1–102 (ч. оф.), № 1–16, 18–102 (ч. неоф.), 1890 – № 1–102 (ч. оф.), № 1–102 (ч. неоф.), 1891 – № 1–102 (ч. оф.), № 2–102 (ч. неоф.), 1892 – № 1–103 (ч. оф.), № 1–103 (ч. неоф.), 1894 – № 1–3, 5–10, 12–22, 24–26, 28–49, 51–55, 57–74, 76–98, 100–102 (ч. оф.), № 1–3, 5–10, 12, 13, 15–60, 62–251, 253–319 (ч. неоф.), 1895 – № 1–12, 14–60, 62–103 (ч. оф.), № 320–398, 400–413, 415–436, 438–478, 480–488, 491–494, 496–668 (ч. неоф.), 1896 – № 1–9, 11–23, 25, 26, 28–39, 41, 43, 44, 46–51, 53–58, 60–67, 69, 70, 76, 77, 79, 81, 83, 84, 86–88, 90, 91, 93–97, 101 (ч. оф.), № 669–807, 809–948, 950–1014 (ч. неоф.), 1897 – № 1–7, 9–12, 14, 15, 17–29, 31–35, 37–70, 72–82, 85–95, 97–100 (ч. оф.), № 1015–1358 (ч. неоф.), 1898 – № 2–24, 26, 27, 29–46, 48–59, 61–64, 67–100, 102, 103 (ч. оф.), № 1361–

1440, 1442–1573, 1575–1598, 1600–1699 (ч. неоф.), 1899 – № 1, 3–36, 38–54, 56, 58, 60–64, 66–68, 70–72, 74–81, 83–102 (ч. оф.), № 1700–1827, 1829–1866, 1868–2004, 2006–2042 (ч. неоф.), 1900 – № 1–28, 30–34, 36, 39–45, 47–77, 79–84, 86, 88, 89, 91–101 (ч. оф.), № 2043–2084, 2087–2213, 2223–2296, 2298–2338, 2340–2359, 2361–2366, 2368–2383 (ч. неоф.), 1901 – № 1–102 (ч. оф.), № 2384–2711, 2713–2725 (ч. неоф.), 1902 – № 2, 4–76, 78–96, 98–102 (ч. оф.), № 2726–3068 (ч. неоф.), 1903 – № 1, 4–12, 14–27, 29–48, 50–93, 95, 9799 (ч. оф.), № 3077–3079, 3081–3089, 3091–3126, 3128, 3129, 3131–3133, 3135–3140, 3142–3148, 3151–3153, 3155, 3156, 3158–3168, 3170–3175, 3177–3186, 3188, 3189, 3191, 3192, 3194, 3195, 3197, 3198, 3200–3204, 3206–3212, 3215–3224, 3226–3230, 3232–3241, 3243–3267, 3269, 3270, 3273–3365, 3367–3387, 1904 – № 1–10, 12–15, 17–104 (ч. оф.), № 3393–3660, 3662–3673 (ч. неоф.), 1905 – № 2–31, 33–77, 81, 82, 86, 95–102 (ч. оф.), № 2–138, 140–277 (ч. неоф.), 1906 – № 1–16, 18–87 (ч. оф.), № 1, 3–237 (ч. неоф.); ДАЧО: 1843 – № 1–8, 10–16, 19–41, 43, 44, 47–52 (ч. оф.), 1844 – № 1–8, 12–17, 19–48 (ч. оф.), 1845 – № 1–5, 8–16, 18–26, 29–52 (ч. оф.), 1847 – № 3–2 (ч. оф.), 1848 – № 1–53 (ч. оф.), 1849 – № 1–52 (ч. оф.), 1850 – № 1–42, 45–52 (ч. оф.), 1853 – № 1–3, 8, 12, 16, 20–22, 25–51 (ч. оф.), 1854 – № 1, 3–12, 14, 15, 18–52 (ч. оф.), 1855 – № 1–52 (ч. оф.), 1856 – № 1–53 (ч. оф.), 1857 – № 1–49, 51, 52 (ч. оф.), 1858 – № 1–52 (ч. оф.), 1859 – № 1–52 (ч. оф.), 1860 – № 1–52 (ч. оф.), 1861 – № 1–52 (ч. оф.), 1862 – № 1–53 (ч. оф.), 1863 – № 1–52 (ч. оф.), 1865 – № 1–52 (ч. оф.), 1867 – № 1–53 (ч. оф.), 1868 – № 4 (ч. оф.), 1869 – № 2–6, 8–82 (ч. оф.), 1873 – № 31 (ч. оф.), 1874 – № 2–52 (ч. оф.), 1875 – № 3–52 (ч. оф.), 1879 – № 23, 24 (ч. оф.), 1880 – № 2–52 (ч. оф.), 1881 – № 3–52 (ч. оф.), 1882 – № 20, 45–51 (ч. оф.), 1883 – № 1–4, 6–52 (ч. оф.), 1884 – № 1–51 (ч. оф.), 1885 – № 1–49 (ч. оф.), 1886 – № 1–17, 19–22, 24, 26–31, 33–37, 39, 40, 42–72, 74–91, 93–98, 100 (ч. оф.), 1887 – № 2–16, 22–26, 40–86, 88–102 (ч. оф.), 1888 – № 2, 3, 16, 18–20, 23, 28, 31–33, 42, 44, 52, 54–70, 73–75, 77–81, 82–85, 88 (ч. оф.), 1889 – № 1–54, 61–63, 80–83, 89–92, 95–98, 100 (ч. оф.), 1890 – № 17, 63–68 (ч. оф.), 1891 – № 5, 85 (ч. оф.), 1892 – № 1–103 (ч. оф.), 1893 – № 100–102 (ч. оф.), 1894 – № 1–17, 19–27, 29–45 (ч. оф.), № 146–318 (ч. неоф.), 1895 – № 1–103 (ч. оф.), № 321, 324–486, 490–564, 566–568 (ч. неоф.), 1896 – № 1–30, 32–51, 53–58, 60–67, 69–71, 74–101 (ч. оф.), № 669–682, 684–948, 950–1014 (ч. неоф.), 1899 – № 1, 4–7, 11–19, 21–32, 34–39, 41, 43–45, 48–52, 54–95, 97–101 (ч. оф.), № 1701–1704, 1706, 1708, 1710–1718, 1720–1722, 1755–1759, 1761–1770, 1784–1792, 1794–1796, 1798–1812, 1814–1822, 1824–1832, 1834, 1837–2042, 1900 – № 1–102 (ч. оф.), № 2319, 2320 (ч. неоф.), 1901 – № 3–68, 70–102 (ч. оф.), № 2611, 2705, 2706, 2712, 2714, 2715, 2717, 2718, 2720, 2722, 2725 (ч. неоф.), 1902 – № 2726, 2728, 2731, 2732, 2734–2742, 2744–2746, 2748–2755, 2762–2765, 2771, 2780–2786, 2790–3036, 3038–3068 (ч. неоф.), 1903 – № 1–18, 69–101 (ч. оф.), № 3070–3125, 3173, 3174, 3176, 3181, 3211–3255, 3275, 3277–3382 (ч. неоф.), 1904 – № 38–103 (ч. оф.), 1905 – № 1–103 (ч. оф.), № 1–275 (ч. неоф.), 1906 – № 21, 31, 52, 98, 102,

189 (ч. неоф.), 1907 – № 5, 10, 11, 15, 16, 19, 20, 42, 49, 51, 92, 101 (ч. оф.), 1909 – № 85 (ч. оф.), 1910 – № 1–102 (ч. оф.), 1911 – № 3–103 (ч. оф.), 1912 – № 2, 4, 6, 10–12, 14–18, 21, 27–29, 31–61, 64, 71–88 (ч. оф.), 1913 – № 9, 48, 49, 54, 71, 72 (ч. неоф.), 1915 – № 1–50, 51–103 (ч. оф.), 1916 – № 20, 22, 25, 27, 72, 77, 97, 100, 101 (ч. оф.), 1917 – № 44, 61–67 (ч. оф.), № 1–52 (ч. оф.), № 1–52 (ч. неоф.); РДБ: 1847– № 1–52 (ч. неоф.), 1848 – № 1–49 (ч. неоф.), 1849 – № 1–46, 49–52 (ч. неоф.), 1851 – № 2, 4–11, 13–22, 27–30, 32–52 (ч. неоф.), 1857 – № 3–5, 10, 11, 14–23, 25–37, 42, 43, 50, 1858 – № 1–7, 9–51, 1859 – № 1–32, 34–52, 1862 – № 1–8, 10–12, 14–24, 26–50 (ч. оф.), 1863 – № 1–13, 21–38, 40–47, 49–52 (ч. неоф.), 1864 – № 1–51, 1865 – № 1, 3–52, 1866 – № 1–52, 1867 – № 1–53, 1869 – № 1–52, 1870 – № 1–52, 1871 – № 1–52, 1872 – № 1–52, 1873 – № 1–52, 1874 – № 1–52, 1875 – № 1–52, 1876 – № 1–52, 1877 – № 1–52, 1878 – № 1–53, 1879 – № 1–52, 1880 – № 1–52, 1881 – № 1–52, 1882 – № 1–51, 1883 – № 1–52, 1884 – № 1–27, 29–51, 1885 – № 1–51, 1886 – № 1–101, 1887 – № 1–103, 1888 – № 1–16, 18–101, 1889 – № 1–102, 1890 – № 1–13, 15–102, 1891 – № 1–102, 1894 – № 2–102 (ч. оф.), № 2–123, 125–129, 131–145, 147–174, 176–319 (ч. неоф.), 1895 – № 1–103 (ч. оф.), № 320–488, 490–526, 528–564, 566–668 (ч. неоф.), 1896 – № 2–101 (ч. оф.), № 669–948, 950–1014 (ч. неоф.), 1897 – № 1–101 (ч. оф.), № 1015–1359 (ч. неоф.), 1898 – № 1–44, 46–103 (ч. оф.), № 1360–1446, 1448–1474, 1476–1501, 1503–1543, 1545, 1547–1593, 1595–1618, 1620–1635, 1637, 1639–1642, 1644–1699 (ч. неоф.), 1899 – № 1, 3–15, 18–102 (ч. оф.), № 1700–1751, 1753–1823, 1825–1832, 1834–2042 (ч. неоф.), 1900 – № 1–6, 8–102 (ч. оф.), № 2043–2062, 2064–2383 (ч. неоф.), 1901 – № 1–61, 63–102 (ч. оф.), № 2384, 2386–2618, 2620–2653, 2655–2664, 2686–2710, 2721–2725 (ч. неоф.), 1902 – № 1–102 (ч. оф.), № 2726–2774, 2776–3065, 3067, 3068 (ч. неоф.), 1903 – № 1–104 (ч. оф.), № 3069–3384 (ч. неоф.), 1904 – № 1–19, 21–53, 56–79, 82–100, 102–104 (ч. оф.), № 3385–3389, 3391–3432, 3434–3439, 3441–3535, 3537–3538, 3540–3554, 3556–3605, 3607, 3608, 3610–3665, 3667–3671, 3673–3674, 1905 – № 1–21, 23–30, 32–38, 4080, 82–102 (ч. оф.), № 1–9, 11–60, 62–70, 72–107, 109–180, 182–240, 242–252, 254–261, 263–278 (ч. неоф.), 1906 – № 1–107 (ч. оф.), № 1–69, 71–237 (ч. неоф.), 1907 – № 1–103, 1908 – № 1–102, 1909 – № 1–103, 1910 – № 1–103, 1911 – № 1, 2, 57–103, 1912 – № 1–102, 1913 – № 1–103, 1914 – № 1–96, 98–103, 1915 – № 1–103, 1916 – № 1–103, 1917 – № 1–18, 20–35, 45–65, 67–68; РНБ: 1838 – № 1–52, 1839 – № 1–52, 1840 – № 1–52, 1841 – № 1–52, 1842 – № 1–51, 1843 – № 1–52, 1844 – № 1–52, 1845 – № 1–52, 1846 – № 1–52, 1847– № 1–52, 1848 – № 1–53, 1849 – № 1–52, 1850 – № 1–52, 1851 – № 1–52, 1852 – № 1–52, 1853 – № 1–52, 1854 – № 1–52, 1855– № 1–52, 1856– № 1–52, 1857– № 1–52, 1858 – № 1–51, 1859 – № 1–52, 1860 – № 1–52, 1861 – № 1–52, 1862 – № 1–53, 1863 – № 1–52, 1864 – № 1–51, 1865 – № 1–52, 1866 – № 1–52, 1867 – № 1–53, 1868 – № 1–52, 1869 – № 1–52, 1870 – № 1–52, 1871 – № 1–52, 1872 – № 1–52, 1873 – № 1–52, 1874 – № 1–52, 1875 – № 1–52, 1876 – № 1–52, 1877 – № 1–52, 1878 – № 1–53, 1879 – № 1–52, 1880 – № 1–52, 1881 – № 1–52, 1882 –

№ 1–51, 1883 – № 1–52, 1884 – № 1–51, 1885 – № 1–51, 1886 – № 1–101, 1887 – № 1–103, 1888 – № 1–101, 1889 – № 1–102, 1890 – № 1–102, 1891 – № 1–102, 1892 – № 1–103, 1893 – № 1–102, 1894 – № 1–102 (ч. оф.), № 2–319 (ч. неоф.), 1895 – № 1–103 (ч. оф.), № 320–668 (ч. неоф.), 1896 – № 1–101 (ч. оф.), № 669–1014 (ч. неоф.), 1897 – № 1–101 (ч. оф.), № 1015–1359 (ч. неоф.), 1898 – № 1–103 (ч. оф.), № 1360–1699 (ч. неоф.), 1899 – № 1–102 (ч. оф.), № 1700–2042 (ч. неоф.), 1900 – № 1–102 (ч. оф.), № 2043–2383 (ч. неоф.), 1901 – № 1–102, 1902 – № 1–102, 1903 – № 1–101, 1904 – № 1–104, 1905 – № 1–101, 1906 – № 1–107, 1907 – № 1–103, 1908 – № 1–102, 1909 – № 1–103, 1910 – № 1–103, 1911 – № 1–103, 1912 – № 1–102, 1913 – № 1–103, 1914 – № 1–103, 1915 – № 1–103, 1916 – № 1–103, 1917 – № 1–68.

Губернське видання мало традиційно два відділи: офіційний і неофіційний. У першій частині друкувалися циркуляри, накази, звернення, відозви, службові переміщення серед посадовців Чернігівської губернії, виклики у повітові установи та суд, оголошення, повідомлення офіційного характеру тощо.

Першу сторінку міг відкривати текст офіційного призначення: "ГОСУДАР ІМПЕРАТОР В 19 ДЕНЬ МИНУЛОГО листопада Височайше зволив затвердити наглядача Чернігівського провіантного магазину, колезького асесора Карповича – у званні директора Чернігівського тюремного комітету" (1854. – № 3), а відділ другий таким повідомленням: "Директор училищ Чернігівської губернії оголошує, що, з дозволу п. управляючого міністерством народної просвіти, мають бути відкриті, по Чернігівській дирекції, казенні початкові єврейські училища, у таких містах: Чернігів, Стародуб, Новгород-Сіверськ і Ніжин".

У неофіційній частині подавалися різноманітні матеріали історичного, етнографічного, подієвого характеру: "Історичний огляд присутніх місць та управління, що існували в Малоросії", "Єпископи Чернігівські й Новгород-Сіверські", "Концерт на користь Чернігівського дитячого приюту", "Відомість про операції, виконані в Хірургічній клініці Імператорського Харківського університету з 13 лютого 1853 р. по 22 листопада 1854 р. проф. оперативної хірургії Петром Нарановичем" тощо.

Важливе значення мали етнографічні матеріали, опубліковані істориком П. Єфименком у багатьох номерах чернігівської губернської газети 1859–1861 рр. за загальною назвою "Пам'ятники української народної словесності", де наводилися зразки українських прислів'їв і приказок, шептань та замовлянь тощо, згодом подавалися доповнення. До цієї самої рубрики дописували П. Косменко, С. Ніс, О. Тищинський.

Редактор неофіційної частини (1854–1859) О. Шишацький-Ілліч дбайливо підбирав кореспондентів і дописувачів, уважно стежив за фольклорно-етнографічними, історичними та літературними матеріалами. У різний час газета мала рубрику "Матеріали з місцевої історії". Із цього циклу варто виокремити такі публікації, як "Кролевецькі сотники" Ол. Конотопця, "Про полковника Корсунського Андрія Кандибу" Ст. Носа, "Юридичні акти" П. Єфименка, "Про відкриття телеграфної станції в Чернігові" Ф. Платонова". Популярністю користувалися нарисові цикли, наприклад, "Про Чернігів" Л. Я., "Місто Чернігів" і "Театр у Чернігові" С. Котлярова, "Замітки Старожила, або Чернігів за 45 років" Д. Трембецького, "Містечко Любеч" та "Історичний і статистичний опис Чернігова" Григорія Милорадовича. Останньому також належали ґрунтовні бібліографічні публікації, а саме: "Повідомлення біографічних відомостей про чудових людей Малоросії", "Іноземні твори про Малоросію" тощо.

Чимало цікавої інформації для обдумування могли почерпнути тодішні читачі "Черниговских губернских ведомостей" про суспільне призначення жінки та її потреби. Із продовженням друкувався нарис "Про те, що думають і що роблять наші пані й панянки, та інше" В. К-на (передрук із петербурзького журналу "Сын Отечества").

На шпальтах неофіційної частини неодноразово друкувалась українська поезія. Серед авторів – Степан Ніс (скажімо, "На чужині"), Василь Туманський, Леонід Глібов. Приміром, 1859 р. побачили світ твори видатного українського поета й байкаря: "Пісня" (№ 23), "Ярмарок" (№ 34), "Вечір" (№ 35) тощо. В одному з номерів опубліковано оголошення про вихід у світ та коротку програму "Черниговского листка", зокрема зазначалися такі пільгові умови передплати: сільські священники та диякони не платять за пересилання часопису (це бере редакція "на свій рахунок"), службовці чернігівських присутніх місць і канцелярські чиновники можуть вносити плату з розстрочкою (по 25 к. щомісячно); міські жителі передплачують тижневик у конторі редакції, при книжковому магазині М. Кранца; читачі, що сплачують кошти кожного місяця, мають звертатися до губернської друкарні, особисто до Федора Платоновича Платонова.

Друкувалися оголошення управління залізниць, "Відомість про торгові ціни на провіант, хури та інші предмети" тощо. Чимало тут анон-

сів періодичних видань ("Вестник Императорского русского географического общества", "Северная пчела", "Сын Отечества").

Офіційну частину підписував віце-губернатор і старший секретар; у відсутність першого зазначалося: за віце-губернатора, старший радник Калиновський (1855), радник Свіслотський (1850) і т. д. Неофіційна частина, як правило, мала свого редактора (на цій посаді були М. Білозерський, О. Шишацький-Ілліч та ін.); інколи подавалися такі фрази: "За редактора...", "Исправляющий должность редактора..." або за його відсутності – "за исправляющего должность редактора...".

На всіх номерах було зазначено дозвіл цензури, що мало такий вигляд: "Печать позволяется – Чернигов, 31 декабря 1854 г. Состоящий в должности цензора Старший учитель Андрияшев" (1855. № 1).

У 1855–1862 рр. зауважувалося, що передплата приймається у приміщенні губернського правління та в усіх поштових конторах: ціна за річне видання така: на сірому папері – 3,50 крб, на білому – 4 крб сріблом. У 1887 р. передплата приймалася, окрім уже зазначених установ, у міських поліцмейстерів, станових приставів, поліцейських наглядачів усіх міст і посад. На білому папері з пересиланням у всі міста та з доправленням у м. Чернігові за вказаною адресою: на 1 рік – 5 крб, 6 міс. – 2,60, 3 міс. – 1,40, 2 міс. – 1 крб, 1 міс. – 50 к.

Детально розписувалися й умови подання оголошень на шпальтах "Губернских ведомостей" (напр., для публікації оголошення в неофіційній частині газети за один раз на першій сторінці слід було заплатити 21 к. за рядок газетного стовпчика, набраного звичайним шрифтом; на останній сторінці відповідно 15 к.; при повторенні до п'яти разів такого оголошення ціна знижувалася на одну третину; понад п'ять разів – за домовленістю з редакцією. За рамки, бордюри та інше оформлення перед поданням оголошення плата визначалася за домовленістю.

Більшість номерів газети вийшли у світ у губернській друкарні, 1917 р. – у друкарні Чернігівського губернського правління.

Черниговские епархиальные ведомости – див. "Черниговские епархиальные известия" (№ 90).

ЧЕРНИГОВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ИЗВЕСТИЯ. Выходят два раза в месяц: 1 и 15 числа; Выходят два раза в месяц; 4 раза в месяц (1878–1882). Чернігів, 1861. № 1, січень – 1911. № 24, липень.

Ред.: Лисовский (з № 714 за 1861), Лебедев И. Н., Колосов А., протоиерей, ректор семинарии, Белоусович Л., инспектор семинарии (1870), Адвокатов П. И. (з № 15 за 1903), Покровский А. Г. (з № 15 за 1908 і з № 13 – за 1909).

Прим.: у 1861–1869 рр. журнал мав назву "Черниговские епархиальные ведомости", у 1870–1911 – "Черниговские епархиальные известия", з 1912 р. – "Вера и жизнь" (див. № 24).

Дод.: 1864 – Положение о губернских и уездных земских учреждениях. 1883 – Проповедь в век реформы Петра Великого и ее церковно-общественное значение. 1895 – Ведомость о школах грамоты Черниговской епархии за 1894/95 уч. год. Журнали з'їздів депутатів навчальних округів, депутатів духовенства та інший церковно-відомчий матеріал з єпархії (1901–1911). Показчики змісту: Указатель статей, помещенных в "Прибавлениях к Черниговским епархиальным известиям" (неофициальная часть) за 1861–1905 гг. – Чернигов, 1907. – 238 с. Карпинский К. Т. Указатель статей по археологии, истории и этнографии, помещенных в "Черниговских епархиальных известиях" за 1861–1905 годы // Труды Черниг. учен. арх. комиссии. – 1905. – Вып. 6. – Отд. 2. – С. 158–209. Показчики змісту в кінці останнього номера кожного року.

Наявність вид.: НБУВ: 1861 – № 1–24 (ч. оф.), 1862 – № 1–5, 7, 10, 12–16, 18–23 (ч. неоф.), 1863 – № 1–24 (ч. оф. и неоф.), 1864 – № 1–24 (ч. оф.), 1867 – № 1, 1868 – № 2 (ч. оф.), № 1, 3–13, 15–17, 20, 23 (ч. неоф.), 1872 – № 1–24 (ч. неоф.), 1873 – № 1–24, 1874 – № 1–24, 1875 – № 1–24, 1888 – № 1–23 (ч. оф.), № 8 (ч. неоф.), 1894 – № 1–13, 15–17, 19–24 (ч. оф.) № 1–24 (ч. неоф.), 1895 – № 1–18, 20–24 (ч. неоф.), 1896 – № 2–18, 20–24 (ч. оф. и неоф.), 1899 – № 1–24 (ч. оф. и неоф.), 1901 – № 1–24 (ч. оф.), 1902 – № 1–24 (ч. оф.), № 1, 2, 4–24 (ч. неоф.), 1903 – № 1–24, 1904 – № 1–19 (ч. оф.), № 1–24 (ч. неоф.), 1905 – № 1–24 (ч. оф. и неоф.), 1906 – № 23, 1911 – № 1–24 (ч. оф.), № 8 (ч. неоф.); ДНАБ: 1865 – № 1–24, 1868 – № 1–24, 1871 – № 1–24, 1873 – № 1–24, 1878 – № 1–24, 1880 – № 1–48, 1882 – № 1–35, 1883 – № 1–24, 1895 – № 13–24, 1896 – № 1–24, 1897 – № 1–24, 1900 – № 1–24, 1903 – № 1–24, 1906 – № 1–24, 1907 – № 15–24; ЛННБ: 1888 – № 5; ЧОУНБ: 1861 – № 1, 3, 9, 11, 1862 – № 14, 28, 1863 – № 1–3, 5, 7, 8, 13–17, 19–21, 1864 – № 1, 3–5, 7–10, 12, 17, 20–24, 1865 – № 1–24, 1866 – № 2, 1867 – № 18, 20, 21, 23, 24, 1869 – № 3–6, 8, 9, 11–13, 15–19, 1872 – № 2–24, 1873 – № 1, 3, 5–9, 11–24, 1874 – № 18, 10–21, 23, 24, 1878 – № 1–3,

5, 7, 8, 10–13, 32, 1879 – № 1–3, 5–19, 21–25, 27–48, 1880 – № 3, 7, 10–13, 15–22, 27, 28, 30, 31, 34–47, 1881 – № 1–22, 25–27, 29, 31–44, 46–48, 1885 – № 1–24, 1886 – № 1, 3–24, 1887 – № 1, 2, 4–16, 18–20, 22–24, 1888 – № 1–11, 13, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 1890 – № 2–24, 1891 – № 1–3, 5–12, 14–24, 1892 – № 1–4, 6–18, 20–24, 1893 – № 1–10, 12–24, 1894 – № 1–14, 16–20, 22–24, 1895 – № 1–17, 19–24, 1896 – № 1–8, 11–24, 1897 – № 1–24, 1898 – № 1–9, 11–24, 1900 – № 1–24, 1901 – № 1–24, 1903 – № 1–24, 1904 – № 1–24, 1907 – № 2–14, 16–19, 21, 22, 24, 1908 – № 1–4, 6–24, 1909 – № 1–4, 1910 – № 8–24, 1911 – № 1–24; ЧДИМ: 1861 – № 1–24, 1862 – № 1–26, 1863 – № 1–23, 1864 – № 1–24, 1865 – № 1–24, 1869 – № 1–16, 1870 – № 1–24, 1872 – № 1–24, 1873 – № 1–24, 1874 – № 1–24, 1875 – № 1–20, 1876 – № 1–24, 1877 – № 1–24, 1878 – № 1–48, 1879 – № 1–11, 16–28, 30–39, 43–48, 1880 – № 1–6, 9–17, 19–21, 23–45, 48, 1881 – № 1–3, 5–14, 17, 18, 23–35, 38–48, 1882 – № 3, 4, 11, 12, 19, 20, 24, 26, 29, 36, 1883 – № 1–24, 1884 – № 1–24, 1885 – № 1–23, 1886 – № 1–23, 1887 – № 1–23, 1888 – № 1–23, 1889 – № 1–12, 14–16, 1890 – № 1–24, 1891 – № 1–24, 1892 – № 1–24, 1893 – № 2–24, 1894 – № 1–24, 1895 – № 1–24, 1896 – № 1–24, 1897 – № 1–24, 1898 – № 1–24, 1899 – № 1–24, 1900 – № 1–24, 1901 – № 1–24, 1902 – № 1–23, 1903 – № 1–24, 1904 – № 1–24, 1905 – № 1–24, 1906 – № 1–24, 1907 – № 1–13, 15–24, 1908 – № 1–24, 1909 – № 1–12, 14–24, 1910 – № 1–24, 1911 – № 1–24; ДАЧО: 1861 – № 1–24, 1862 – № 1–26, 1863 – № 1–23, 1864 – № 1–24, 1865 – № 1–24, 1866 – № 1–24, 1867 – № 1–24, 1868 – № 1–24, 1869 – № 1–24, 1870 – № 1–24, 1871 – № 1–24, 1872 – № 1–24, 1873 – № 1–24, 1875 – № 1–24, 1876 – № 1–24, 1877 – № 1–24, 1878 – № 1–48, 1879 – № 1–48, 1880 – № 1–48, 1881 – № 1–48, 1882 – № 1–48, 1883 – № 1–24, 1884 – № 1–24, 1885 – № 1–11, 13–24, 1886 – № 1–11, 13–24, 1887 – № 1–24, 1888 – № 1–24, 1889 – № 1–24, 1890 – № 1–24, 1891 – № 1–24, 1892 – № 1–24, 1893 – № 1–24, 1894 – № 1–24, 1895 – № 1–24, 1896 – № 1–6, 8–24, 1897 – № 1, 3–24, 1898 – № 1–24, 1899 – № 1–24, 1900 – № 1–24, 1901 – № 1, 3–24, 1902 – № 1–24, 1903 – № 1–24, 1904 – № 1–24, 1905 – № 1–24, 1906 – № 1–7, 9–11, 13–24, 1907 – № 1–12, 1908 – № 1–24, 1909 – № 1–24, 1910 – № 1–24, 1911 – № 1–24; РДБ: 1861 – № 1–24, 1862 – № 1–37, 1863 – № 1–24, 1864 – № 1–24, 1865 – № 1–24, 1866 – № 1–24, 1867 – № 1–24, 1868 – № 1–18, 20–24, 1869 – № 1–24, 1870 – № 1–24, 1871 – № 1–24, 1872 – № 1–24, 1873 – № 1–24, 1874 – № 1–24, 1875 – № 1–24, 1876 – № 1–24, 1877 – № 1–24, 1878 – № 1–47 / 48, 1879 – № 1 / 2 – 48, 1880 – № 1 / 2–48, 1881 – № 1–48, 1882 – № 1–36, 1883 – № 1–24, 1884 – № 1–24, 1885 – № 1–24, 1886 – № 1–24, 1887 – № 1–24, 1888 – № 1–23, 1889 – № 1–24, 1890–1891, 1892 – № 1–24, 1893 – № 1–24, 1894 – № 1–24, 1895 – № 1–17, 18 (ч. офиц.), 19–24, 1896 – № 1– 8, 9 / 10 (ч. офиц. и неофиц.), 11–24, 1897 – № 1–24, 1898 – № 1–24, 1899 – № 1–24, 1900 – № 1– 24, 1901 – № 1–24, 1902 – № 1–24, 1903 – № 1–24, 1904 – № 1–24, 1905 – № 1– 24, 1906 – № 1–24, 1907 – № 1–24, 1908 – № 1–24, 1909 – № 1–24, 1910 – № 1–24, 1911 – № 1–24; РНБ: 1861 – № 1–24, 1862 – № 1–37, 1863 – № 1–18, 20–24, 1864 – № 1–24, 1865 – № 1–24, 1866 – № 1–24, дод. до № 8, 1867 – № 1–24,

1868 – № 1–24, 1869 – № 1–24, 1870 – № 1–24, 1871 – № 1–24, 1872 – № 1–24, 1873 – № 1–24, дод. до № 3, 1874 – № 1–24, 1875 – № 1–24, 1876 – № 1–24, 1877 – № 1–24, 1878 – № 1–47 / 48, 1879 – № 1 / 2–48, 1880 – № 1 / 2–48, дод. до № 27 / 28, 1881 – № 1 / 2–48, 1882 – № 1 / 2–36, 1883 – № 1–24, 1884 – № 1–24, 1885 – № 1–24, 1886 – № 1–24, 1887 – № 1–24, 1888 – № 1–23, 1889 – № 1–24, 1890–1891, 1892 – № 1–24, 1893 – № 1–24, 1894 – № 1–24, 1895 – № 1–24, 1896 – № 1–24, 1897 – № 1–24, 1898 – № 1–24, 1899 – № 1–24, 1900 – № 1–24, 1901 – № 1–24, 1902 – № 1–24, 1903 – № 1–24, 1904 – № 1–24, 1905 – № 1–24, 1906 – № 1–24, 1907 – № 1–24, 1908 – № 1–24, 1909 – № 1–24, 1910 – № 1–24, 1911 – № 1–24.

Видання складалося із двох основних частин: офіційної та неофіційної ("Прибавления..."). У першій друкувалися розпорядження вищого уряду, Синоду та Чернігівської єпархії (єпархіальні відомості, вакантні місця, переміщення, новини Чернігівської духовної консисторії і т. п.). Наприклад, "Розпорядження єпархіального начальства", "Статистичні дані по відомству православного віросповідання" (1863. № 3), "Розпорядження Вищого Уряду", "Дії приходських опікунських комітетів", "Єпархіальні розпорядження", "Список благочинних Чернігівської єпархії, настоятелів і настоятельниць", "Акт про результати незапланованої ревізії емеритальної і похоронної кас духовенства Чернігівської єпархії", "Кошторис на утримання Чернігівського єпархіального жіночого училища за ... рік", "Звіт про стан Ніжинського притулку для сиріт-дівчат нижніх чинів, які померли під час війни з Японією за ... рік", "Оголошення".

Згодом публікувалися тут "Журнали" – Чернігівської духовної консисторії, Чернігів-

1 ЯНВАРЯ 1906 года.

ЧЕРНИГОВСІЯ ЕПАРХІАЛЬНЫЯ ИЗВѢСТІЯ.

№ 1

Выходъ два раза въ недѣлю. Годовая цѣна 4 руб. 50 коп., съ пересылкою.

Подписка принимается въ Редакціи "Чернигов. Епарх. Изв.", — Оверьянская ул., д. № 24.

ЧАСТЬ ОФИЦІАЛЬНАЯ

Содержание: Епархіальныя извѣстія. — Вакантныя мѣста. — Отъ Черниговскаго Отдѣла Императорскаго Православнаго Палестинскаго Общества. — Отъ Правленія Черниговской Духовной Семинаріи. — Синодскія благочинныя Черниговской епархіи. — Настоятели и Настоятельница монастырей. — Отъ Черниговской Духовной Консисторіи. — Объявленіе. — Журналы Черниговскаго Общепархіальнаго Сѣзда о.о. депутатск. духовенства. — Вѣдомость о суммѣхъ, ассигнованныхъ консисторіи, церквамъ и церковно-приходскимъ Помощническимъ на содержаніе Черниговскаго и Псковскаго Дѣтскихъ Пріютовъ.

Епархіальныя извѣстія.

Награжденъ оцуфью состоящій при пещерѣ, гдѣ почитали мощи Святителя Феодосія, Черниговскаго Чудотворца, священникъ Феодоръ Косолаповъ, — 14 декабря.

Преподается Архипастырское благословеніе Его Преосвященства: священнику Захаріе-Казанствителской церкви села Новой-Гуты, Новгородѣвскаго уѣзда, Василию Вертоградопу, церковному старостѣ той церкви Ивану Чалопову Ванному, дворянину Василию Петровичу Ко-

ського загальноєпархіального з'їзду, з'їздів різних училищних округів, церковно-археологічної комісії при Чернігівському єпархіальному сховищі старожитностей тощо. Неодноразово потрапляли на шпальти видання списки вихованців Чернігівської духовної семінарії, Новгород-Сіверського чи Стародубського духовних училищ, Чернігівського єпархіального жіночого училища і т. п.; звіти про стан і діяльність Братства святого Михайла, князя Чернігівського.

Додатками виступали найчастіше матеріали до життєпису святих ("Матеріали для життєпису преосвященного Віктора Садковського, Архієпископа Мінського і потім Чернігівського", "Про послання апостола Павла до галатів", "Руські святі", "Слово в день казанської ікони Божої Матері", "Слово Блаженного Августина про християнське навчання"), звіти різних приходів чи релігійних установ, оголошення тощо.

Цікавими тут були передусім історико-краєзнавчі нариси, освітні статті й замітки. Допитливі читачі могли ознайомитися з історією Чернігова, Остра та повіту, Старогородка, дізнатися про перших поселенців Стародубщини, заснування Ніжинського жіночого монастиря, чернігівські пам'ятки – золотоверхий Спасо-Преображенський і Борисоглібський кафедральні собори, Вознесенську єдиновірну церкву в селищі Клинці тощо.

Із продовженням друкувалися "Листи Лазаря Барановича", "Значення молитви для пастиря"; подавалися роз'яснення про церковну дисципліну, виховання дітей, шлюби між близькими родичами, призначення пенсій для духовенства. З'являлися статті на гострі суспільні теми: "Соціалістичні ідеали майбутнього перед судом релігії і здорового глузду", "Про церковну проповідь у зв'язку з сучасною смутою", "Що можна сказати простому народу для застереження від захоплення соціалізмом", "Ставлення пастиря церкви до суспільно-економічних питань", "Боротьба з листками, ворожими православної церкві", "Деморалізація устоїв на селі та засоби до лікування їх", "До боротьби з алкоголізмом".

Видання мало рубрики "Історичні довідки", "Літописна довідка", "Бібліографія", "Замітки про сучасність", "Повідомлення". Подавалися некрологи, повчання в свята, замітки "З місіонерської практики", "Із вражень" тощо.

Серед авторів "Прибавлений" – ієромонах Пилип ("Про любов до Св. віри й батьківщини", "Шлях "блудного сина", "Блага звістка", "Про поклоніння Богу духом та істиною"), А. Введенський ("Проти штундистів",

"Проти старообрядців", "Проти толстовців", "Святоотецькі прийоми захисту іконопочитання", "Моральні риси в особистості Київського Святителя Філарета"), Ф. Васютинський ("Слово в неділю святих Дружин Мироносиць", "Невідкладні потреби православних приходів Чернігівської єпархії та обставини, що стоять на перешкоді їх здійснення", "До уваги пастирів і членів пастви Чернігівської єпархії", "Літописна довідка"), а також Ф. Ямпольський, В. Дроздов, А. Єфимов, К. Карпинський, В. Покровський, І. Лавров, І. Тарасевич, І. Виноградський.

Різноманітним був відділ оголошень, що мав особливості для офіційної та неофіційної частин. Наприклад, друкувалися такі офіційні оголошення: "Від правління Новгород-Сіверського Дух. Училища. При Новгород-Сіверському Духовному Училищі, з уведенням повних перетворень у липні місяці цього року, має відкритися вакансія вчителя латинської мови в двох старших класах училища – 3-му й 4-му. Також необхідні: вчитель церковного співу та вчитель чистописання" (1870. № 12).

Потрапляли на сторінки неофіційної частини оголошення духовно-побутового призначення: *"Контора чавунноливарного і механічного заводу Станіслава Івановича Мордасевича, що знаходиться: в КИЄВІ, на Подолі, по Олександрівській вулиці, в будинку Бруна, приймає за найбільш поміркованими цінами замовлення на різного виду литво з чавуну, бронзи та інших металів за моделями й малюнками: для цукрових та інших заводів, парових та інших машин, землеробського знаряддя, кінних приводів, парових, водяних і вітряних млинів тощо. Завод С. Мордасевича переважно й у значній кількості відливає з чавуну: каплиці різного розміру, пам'ятники, хрести, надмогильні дошки, ґрати й огорожі для церков, балкони, сходи, парадні ганки, колони, плити на підлогу для церков і будинків тощо за найновішими закордонними зразками й малюнками. Транспорт і упаковку контора за домовленістю із замовником може взяти на себе. На замовленнях, що надходять із 1-го Вересня по 1-е Березня, дається 6 % знижки"* (1870. № 12).

На всіх номерах "Черниговских епархиальных известий" зазначено: "Дозволено цензурою", а далі для кожного випуску вказувалися вихідні цензурні дані. Скажімо, для № 12 за 1870 р.: "Чернігів. 30 червня 1870 р." або "Цензор інспектор класів і законовчитель єпархіального жіночого училища протоієрей Опанас Тупатиллов" (1908. № 1).

Передплата на видання приймалась у редакції журналу, у приміщенні Духовної семінарії Чернігова, згодом за адресою: вул. Сіверянська, 24.

Річна передплата за 24 номери разом із "Прибавлениями" коштувала 3,60 крб без пересилання (для різних поштових витрат ще 90 к., тобто – 4,50 крб).

Видання виходило у друкарні Чернігівського Ільїнського монастиря; Ільїнській друкарні, орендованій Губернським земським правлінням; згодом у друкарні Губернського правління.

№ 91

ЧЕРНИГОВСКИЙ ВЕСТНИК. Выходит по понедельникам, средам, субботам и дням послепраздничным. Чернігів, 1913. № 1, 11 грудня – № 6, 23 грудня.

Ред.-вид.: Цинберг М. С.

Наявність вид.: РДБ: 1913 – № 1–6; РНБ: 1913 – № 1–6.

У передовій статті редакція вказувала на потребу бути незалежним органом, висвітлювати місцеві завдання – "маленькі справи", зокрема культурні, господарські, питання благоустрою. Для співробітництва відкривалися шпальти видання всім, хто міг подати "живий і щирий голос" (№ 1).

Основні рубрики газети: "Місцеве життя", "Земське життя", "Комерційне життя", "По губернії", "Літературні вісті", "По Росії", "Маленький фейлетон" тощо. Серед важливих публікацій – статті про економічний розвиток Сибіру, селянську еміграцію (переселення) з Чернігівської губернії, влаштування педагогічних з'їздів, відносини міста та земства, зростання економічних показників на Чернігівщині, занепокоєння поширенням хвороб, серед яких і сифіліс ("бич Росії").

Подавалися літературні замітки та критичні огляди, зокрема "До 100-літнього ювілею Тараса Шевченка", "М. Коцюбинський в ро-

№ 1.
СРЕДА
11-го Декабря.
Цена 2 коп.

Черниговский Вестник

Выходит по понедельникам, средам, субботам и дням послепраздничным.
А-23888.

Подписная плата до 1-го Января 25 коп.

МОСКОВСКИЙ МАГАЗИНЪ ГОТОВОГО ПЛАТЬЯ
Бр. В. и Е. УЛЬЯНОВЪ-УЛЬКОВЫХЪ,
Черниговъ, Шоссейная улица, противъ почты.
Выпущены в светъ выкройки, что къ предстоящему празднику ГОТОВОГО ПЛАТЬЯ.
ПОЛУЧЕНЫ ВЪ БОЛЬШОМЪ ВЫБОРѢ: ДАМСКАГО, МУЖСКАГО, формен. и дѣтскаго ГОТОВОГО ПЛАТЬЯ
ПО САМЫМЪ ДОСТУПНЫМЪ ЦѢНАМЪ.
Особый примѣтъ заказовъ. Большой выборъ лучшихъ матерій, русск. и загран. фабрикъ.

Реклама двигателей торговли!
Умелая коммерческая реклама
денеги въ карманъ.
Въ каждой деревенькѣ и городишкѣ.
Въ магазинѣ, въ лавчѣ, въ конторѣ, въ кулѣбѣ.
Въ магазинѣ, въ лавчѣ, въ конторѣ, въ кулѣбѣ.
Въ магазинѣ, въ лавчѣ, въ конторѣ, въ кулѣбѣ.

Въ магазинѣ и раздѣльномъ магазинѣ магазинъ
Ф. А. СУДАКОВОЙ.
Шоссейная улица, противъ почты, «Народъ и Железо»
заготовлены съ исключительнымъ выборомъ РОССІЙСКАГО
и КОРОЛЕВСКАГО текстиля, тканей, тканей.
АЛЬБОМЫ и РАМЫ.

ДВѢ ДАЧИ
продаются:
1) Въ Солонкахъ
Большая дача и маленькая, всего
двѣ дачи 17-и десятинъ.
2) Въ Черниговѣ

сійському перекладі" (поява книги "Тіні забутих предків"), "Поет-орач", "Діти століття" (вихід у світ нової книги Кнута Гамсуна) і т. д.

Чимало друкувалося сатирично-гумористичних матеріалів (поетичних і прозових) Євгена Зоркого, Местного, Машиністки Зіни, В. А. М., Ів. Д. ("Суспільне явище", "Наші пивні", "Роздуми", "Говорять...", "Роздуми банківської людини"). Популярними були також "Замітки Олівця", підписані найчастіше Дон-Кіхотом Задесенським.

Значну увагу звертав "Черниговский вестник" на рекламу, не випадково щонайперша сторінка починалася "афоризмами американських мільярдерів": "Реклама – це рушій торгівлі! Вдало розміщена реклама – гроші в кишеню", а також поясненням: "Ви комерсант, лікар, інженер, власне, ким би Ви не були, Вам необхідна публіка та клієнти. Вам необхідно, щоб усі й у будь-яку мить дізнавалися про Вашу фірму, справу, заняття і спеціальність. Різноманітні установи, магазини, готелі і т. д. живуть і дихають тільки широкою рекламою. Будь-який прогрес у галузі довідок і реклами має в культурному суспільстві гарантований успіх. ... Вас задовольнить "Черниговский вестник".

Всі довідки, роз'яснення й подробиці щодо вміщення та складання реклами можна було отримати у друкарні С. І. Цинберга, у конторі редакції газети та при конторі Д. С. Бутовського. Відразу сповіщалося про потреби редакції: необхідні хлопчики для продажу газети "Черниговский вестник". На шпальтах видання друкувалися різноманітні оголошення. Скажімо, повідомлялося про час відправлення диліжансів із Чернігова до Гомеля, Козельця і Ріпок; про те, що міська громадська бібліотека була відчинена з 11 до 20 год; що колосальний вибір новорічних подарунків, ялинкових прикрас, альбомів і рам, календарів (настільних і відривних) можна знайти в магазині Ф. А. Судакової, під театром "Наука і життя" і т. п. Передплата видання з пересиланням до кінця 1917 р. становила 1,25 крб.

Номер коштував 2 к.

Повідомлялося, що прийом відвідувачів здійснюється лише у приміщенні редакції від 10 до 14 год, із 18 до 19 год щоденно, за адресою в Чернігові: вул. Богуславська, будинок Вольфсона.

Газета виходила у друкарні С. І. Цинберга (Чернігів, вул. Шосейна, 26).

ЧЕРНИГОВСКИЙ ВЕСТНИК. Выходит два раза в неделю: по воскресеньям и четвергам. Чернігів, 1917. № 1, 21 травня – № 54, 30 грудня.

Відп. ред.: Савинский С. В.

Вид.: Союз объединенного духовенства и мирян Черниговской епархии, Братство святого Михаила, князя Черниговского.

Прим.: до 1917 р. видання мало назву "Черниговский церковно-общественный вестник" (див. № 95). Из 1918 р. выходив тижневик "Голос духовенства и мирян".

Дод.: Резолюция Чрезвычайного Епархиального съезда духовенства и мирян Черниговской епархии, бывшего с 30 апреля по 5 мая 1917 г. – 14 с. (до № 12); Официальные известия (список награжденных к 29 июня 1917 года). – 8 с. (до № 18); Обращение Черниговского губернского союза педагогов духовной школы к о. о. настоятелям и членам клира всех церквей Черниговской губернии. – 2 с. (до № 44).

Наявність вид.: ДНАБ: 1917 – № 41–50; ЧОУНБ: 1917 – № 19, 28, 31–32, 34, 37, 40, 42; РДБ: 1917 – № 1, 3, 5–28, 30–34, 36–52, 54, дод. до № 12, 18; РНБ: 1917 – № 1–54.

Постановою Надзвичайного з'їзду духовенства і мирян було схвалено: 1) видання богословського журналу "Вера и жизнь" припинити, усі грошові засоби передати на видання газети "Черниговский вестник"; 2) новий часопис має видаватися двічі на тиждень, розміром у половину великого друкованого аркуща, по 8 сторінок кожний номер, на зразок "Черниговской земской газеты"; 3) "Черниговский вестник" повинен стояти на сторожі віри православної, ставити за мету обслуговування церковно-громадських інтересів і потреб духовенства й мирян Чернігівської єпархії, огляд поточних подій державного життя, обговорення політичних, економічних та інших питань народного життя. За своїм змістом і викладом газета мала стати загальнодоступною, сповідуючи гасло "Вільна церква вільного народу" (1917. № 1).

Нове видання передбачало п'ять розділів: загальнодержавне життя (політичні новини, урядові повідомлення, хроніка війни, внутрішні та закордонні події); церковне життя народу (статті релігійно-морального змісту, питання церковно-приходського існування, виховні та освітні матеріали; суспільно-економічне життя народу (статті й інформації зі сфери сільського господарства, земельних проблем, промисловості,

Знайшли відображення і факти цивільного суспільно-політичного життя. Зокрема українською мовою було подано звернення до селян про скликання Всеросійського селянського з'їзду – повідомлення "чернігівського одділу" (№ 1), а також оголошення про з'їзд представників

219

українських організацій у Чернігові (голова І. Шраг, секретар – І. Коновал).

Але редакція доволі непримиримо поставилася до українського питання та його "виявів" у релігійному житті. Це підтверджують публікації "Українське питання в Америці" ("мазепинці" оголошені помічниками німців під час війни) (№ 15), виступ "Церковні підстави до протесту проти українізації Малоросії" професора університету св. Володимира, протоієрея Павла Светлова (№ 22), який проголосив односторонню ідею: відокремлення від Російської православної церкви, утворення автокефалії – це "наси́льницька українізація", вигівка церковних дисидентів чи відступників, до них звернена пересторога: "Виродки, одумайтесь!..". Ці тлумачення підтримали й інші автори.

Редакція не залишилася поза подіями війни, друкуючи повідомлення про випадки на фронтах. Один із дописувачів – прапорщик Віктор Войцехович – надіслав свого листа, що побачив світ із заголовком "Згадайте про військовополонених" (№ 30).

30 грудня 1917 р. редакція "Черниговского вестника" прощалася зі своїми читачами, вважаючи, що виконала свої повноваження. Насамкінець було опубліковано статтю "Мир чи меч приніс на землю Христос?" за підписом С. І. Б. (№ 54).

Передплатна ціна на газету була такою: на 1 міс. із пересиланням – 1 крб, номер коштував 10 к.

Редакція "Черниговского вестника" розміщувалась у Чернігові в Єпархіальному домі.

Часопис виходив у Єпархіальній друкарні.

№ 93

ЧЕРНИГОВСКИЙ ГОЛОС ТРУДА: орган социалистической мысли; Еженедельная газета. Выходит ежедневно. Чернігів, 1917. № 14, 1 жовтня – № 33, 31 жовтня.

Відп. ред.: Дроздов І. Г., Юдин Л. Б., Казаченков А. С. (№ 24–33).

Вид.: Черниговский губисполком Советов солдатских и рабочих депутатов.

Прим.: № 1–14 вийшов під заголовком "Голос труда" (див. № 28).

Наявність вид.: ДАЧО: 1917 – № 15, 21, 24, 31; ЧДІМ: 1917 – № 15–33; РНБ: 1917 – № 15–33.

Передові статті, політичні огляди та замітки, як правило, присвячувалися актуальним революційним проблемам поточного моменту. Це такі матеріали: "Культпросвітні заклади і їхня робота" С. Лейкіна, "Безумство" Балабанова, "Підсумки повстання", "Корінні питання Установчих зборів", "Голосування за списками" і "В донецьких копальнях" Романа Ганжі тощо.

У рубриці "Маленький фейлетон" С. Д. К. "записав розмову" на злободенну тему "Чи існує у нас політична свобода?". Публікації групувалися також у рубриках "Робітнича хроніка", "Життя навчальних закладів", "Із життя партій", "Відділ пригод", "Театр і музика", "З життя Рад", "Огляд преси", "Телеграми" (здебільшого події війни).

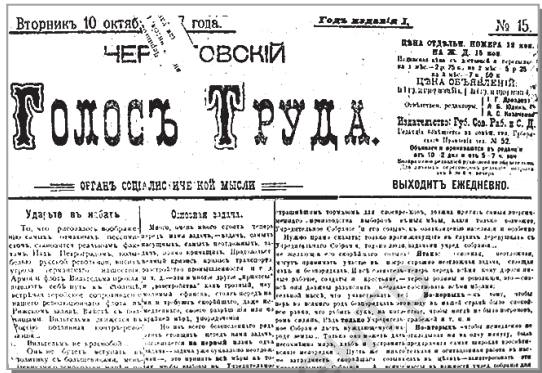
Велика увага редакції надавалася діяльності Установчих зборів, майже щотижня подавалися замітки чи окремі кореспонденції. Деякі матеріали розробляли відповідальні редактори газети, зокрема Л. Юдін подав статті "Наївність чи демагогія", "Час схаменутися!", "Вогнище реакції", "Крапка над і", "Вдарте на сполох", "Передпарламент"; І. Дроздов – "До аграрного питання"; А. Казаченков (якому належав криптонім К. А. С.) – "Револуція й анархія", "Уроки останніх подій", "Чернігів, 28 жовтня", огляди театрального-музичного життя.

На першій сторінці № 24 було вміщено великого формату оголошення про відкриття Української академії мистецтв у Києві, текст подавався українською мовою.

Ціна номера "Черниговського голосу труда" становила 12 к., а на залізниці – 15 к.; із доправленням і пересиланням передплата на 1 міс. коштувала 2,75 крб, на 2 міс. – 5,25, на 3 міс. – 7,50 крб.

Указувалася адреса редакції соціалістичної газети та її контори: Чернігів, друкарня губернського правління. Тут приймалися й оголошення: з 10 до 14, потім із 17 до 19 год. Для особистих переговорів редакцію було відчинено з 16 до 18 год.

"Черниговский голос труда" виходив у друкарні губернського правління.

ЧЕРНИГОВСКИЙ ЛЕТУЧИЙ ЮМОРИСТИЧЕСКИЙ И САТИРИЧЕСКИЙ ЛИСТОК.

Чернігів, 1907. Вип. 1, 31 березня – вип. 3, червень.

Ред.-вид.: Сучков (Сучек) В. М.

Прим.: кожен випуск мав окремий підзаголовок: вип. 1 – "Первая ласточка", вип. 2 – "Шипы и тернии", вип. 3 – "Через час по столовой ложке". Далі видання мало назву "Волна" (див. № 25).

Наявність вид.: РДБ: 1907 – вип. 1–3; РНБ: 1907 – вип. 1–3.

Видання містило гасло: "Над жартом посмійся, над правдою – подумай".

У загальній програмі видання були розділи: вступна стаття, гумористична хроніка; вірші, байки, дрібнички; оповідання, фейлетон, огляд преси, телеграми, поштова скринька, кореспонденції, оголошення.

У першому випуску з підзаголовком "Первая ласточка" редакція зазначала: "З висоти пташиного польоту Ластівка давно вже побачила самодурство та несправедливість одних і брехливість і фарисейство інших... Вона будет щебетати, хоч би й слабо, але своїм власним і не-підкупним голосом про те, що партія *просто* чесних, *просто* хороших, *просто* правдивих і *просто* трудящих людей, які прагнуть до світла та істини, – найкраща партія в світі". Ця сама Ластівка у редакційній статті "31 березня 1907 року" закликала читачів здійснити в Чернігові весну гумористичну, весну "простого, незлостивого сміху".

Цій меті підпорядковувалися поезії, фейлетони, оповідання, замітки та інші жанри у рубриках "Місцеві телеграми", "Телеграми", "Поштова скринька", "Оголошення" тощо. Читач мав змогу переглянути публікації: "В калейдоскопі Чернігівського життя" і "Причина й два наслідки" Шелопая, "Легкого вітру пестить подих..." і "Десять заповідей (для чиновників)" Федора Гриневича, "Із записок божевільного" Вл. Сучкова, "Ледь-ледь не з Гоголя" Л. В. і М., "Підслухана розмова" Антеха, "З натури" Еха тощо.

У другому випуску "Шипы и тернии" повідомлялося, що це "самостійне й завершене видання", але водночас і продовження попереднього. Висловлювалися сподівання про перехід у постійний тижневик із

передплатною ціною, незмінною назвою і т. д., за умови, якщо недоброзичливці "не підставлять ніжку". Редакція зауважувала: "... Потріскотати й потухнути, хоча б і вдалим феєрверком, треба менше вогню й праці, аніж для підтримання постійного, скромного, малопримітного тепла кімнатного каміну, що дає не порожню тріскотню, а суттєву користь".

Попередню програму продовжили оповідання "Наші руїни" Шелопая, фейлетони з чернігівського життя за підписами Стрілки, Еха та ін., роздуми "Ідеали і життя" Вл. Сучкова, вірш "У міському саду" Ф. Гриневича, а також різноманітні "Дрібнички", "Загадки", "Експромти" тощо.

Третій випуск "Через час по столовой ложке" умістив твори вже знайомих авторів: Шелопая (вірш "Зі щоденника"), Гоги ("Чернігівські вісті й чутки"), Вл. Сучкова (оповідання "Мрії... Мрії..."), Вуха (підслухані розмови "По навчальних закладах духовного відомства"), Звона ("фантазія на реальному ґрунті", "Переверот").

На обкладинці останнього видання вміщено оголошення та програму наступного журналу під назвою "Волна".

Номер видання коштував 10 к.

Редакція і склад часопису розміщувалися за адресою в Чернігові: вул. Бульварна, дім Маркельса. Редакцію було відчинено з 16 до 17 год. Журнал виходив у друкарні губерньського земства.

ЧЕРНИГОВСКИЙ Ц.-О. [ЦЕРКОВНО-ОБЩЕСТВЕННЫЙ]

ВЕСТНИК: издание братства св. Михаила, князя Черниговского; еженедельное издание при Черниговском князе-Михайловском братстве. Выходит еженедельно; выходит два раза в неделю: по четвергам и воскресеньям (1915); выходит три раза в неделю: по средам, пятницам и воскресеньям (з № 1 за 1916); выходит ежедневно, кроме дней послепраздничных (з № 136). – Чернігів, 1914. № 1, 9 листопада – 1917. № 96 (352), 20 травня.

Ред.: Чернавский Н. М., инспектор семинарии; Лобов Г. З., преподаватель семинарии, свящ., инспектор Черниг. епархиального женского училища (з № 28 за 1915), Соловьев К., свящ. (з № 89 за 1915; № 43/44 (151) – 55/56 (167) за 1916), Андреевский М. И. (1917 – № 3 (260) – 72), Успенский С. В. (1917 – № 74 (330) – 94 (350)).

Вид.: Черниговское князе-Михайловское братство; Братство святого Михаила, князя Черниговского (1916).

Дод.: 1916 – Звернення "Епархиальный Совет Братства святого Михаила, князя Черниговского – всем православным христианам – насельникам Черниговского края".

Прим.: з 21 травня 1917 р. газета мала назву "Черниговский вестник" (див. № 92).

Наявність вид.: НБУВ: 1916 – № 108, 110, 112–118, 120, 121, 124, 126–129, 131, 133, 135–144, 146–149, 151, 158–161, 163, 165–167, 169, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 183, 186, 188–191, 193, 195, 197, 199, 200, 202, 203, 205, 206, 208–210, 212, 214, 215, 217, 218, 220–228, 230–243, 245–254; ДНАБ: 1917 – № 318; ДАЧО: 1915 – № 1–18, 20–28, 30–98, 1916 – № 1–67, 76–78, 81, 90–99, 109, 110, 121–154, 1917 – № 3–8, 10, 15, 19, 25, 26, 29, 31, 33, 34, 36, 38, 39, 42, 44–71, 74–78, 85, 87, 88, 92–95; РДБ: 1917 – № 1 (258)–56, 90 (346); РНБ: 1914 – № 1–7, 1915 – № 1–99/100, 1916 – № 1/108–154/257, 1917 – № 1/258–96/352.

Газета містила такі рубрики: "Останні вісті", "Телеграми "Черниговского церковно-общественного вестника", "Воєнні вісті", "Провінційні вісті", "Закордонні вісті", "З життя єпархії", "З приходського життя", "Хроніка", "Закордонна преса", "Бібліографія", "Огляд преси", "Музика", "Оголошення". В основу всіх публікацій покладено принципи християнських чеснот і моралі, збереження релігійної віри, виховання нового покоління відповідно до духовних заповітів попередників.

тиду!", "Причини релігійно-морального занепаду в народі й заходи боротьби з ним"), Василя Заболотного ("Бережіть заповіді отців своїх"), Дмитра Красногорського ("Не судіть, і не судимі будете"), Олексія Фамінського ("Друзі й вороги"), Вл. Лаврова ("До питання про приходську реформу", "До питань нашого часу", "До питання про нову культурну роботу нашого єпархіального управління").

[illegible]

Автори деяких публікації звернулися до теми освіти й виховання, прищеплення культури та любові до книги, підвищення авторитету народного учителя. Це, зокрема, статті, кореспонденції й замітки С. А. Гатцука ("Значення музеїв", "До користування книгою"), Н. С. ("Війна і шкода", "Духовна спрага").

Видання подавало художні твори: вірші ("Новорічні мотиви" дякона Василя Ілленка, "Важкий час" М. Лубенцева, "Біженці" і "Мурман" І. Ходоровського, "В дні посту" А. В. Успенської, "Новий рік у траншеях" і "Лебедина пісня" Гр. Ключарьова), оповідання ("Новорічні споді-

вання" і "Вовча зграя" священника В. Успенського), нариси ("Мурманський край" С. Гатцука).

Передплата з пересиланням становила на 1 рік – 5 крб, на 6 міс. – 2,75, 3 міс. – 1,50, 1 міс. – 80 к.

Газета друкувалась у Чернігівській єпархіальній друкарні.

№ 96

ЧЕРНИГОВСКОЕ СЛОВО: политическая, экономическая и литературная газета; Ежедневная политическая газета (№ 2085). Выходит ежедневно, кроме понедельников и дней послепраздничных. Чернігів, 1906. № 1, 1 листопада – 1917. № 3004, 11 травня.

Ред.: Дмитриев П. М., Ширай Н. С. (із № 1986 за 1913), Заводин В. В. (із № 2211 за 191), Макаров Е. В. (із № 2263 за 1914), Пилипенко Н. П. (із № 2421 за 1915), Олефир Д. Г. (із № 2668 за 1916).

Вид.: Дмитриев П. М.; Издательство "Черниговец" (із № 2421 за 1915); "Черниговское издательство" (з № 2724 за 1916).

Прим.: "Черниговское слово" виходило як неофіційна частина газети "Черниговские губернские ведомости" (див. № 89).

Дод.: "Телеграммы Черниговского слова" (1906 – від 13.XI, 20.XI, 27.XI, 4.XII, 7.XII, 11.XII – по 2 с.; 1908 – від 24.III, 26.III, 10.V, 12.V, 3.VI, 9.VI, 21.VI, 28.VI, 1.IX, 29.IX, 3.XI, 10.XI, 15.XI, 17.XI, 20.XI – по 2 с.; 1909 – від 21.III, 13.IV, 11.V, 16.V, 1.VI, 30.VI, 7.IX, 15.IX, 28.IX, 6.X – по 2 с.; 1910 – від 1.II, 24.IV, 15.V, 20.IX, 27.IX, 2.X, 6.X, 7.X, 18.X, 23.X, 1.XI, 8.XI, 16.XI, 22.XI, 29.XI, 4.XII, 7.XII, 10.XII, 11.XII, 13.XII, 15.XII, 18.XII, 20.XII – по 2 с.); 1914 – дод. по 2 с. (до № 2035, 2067, 2072); Итоги 1913 г. (1914); Журнал "Крестьянское дело" (1914–1916) (див. № 53).

Наявність вид.: НБУВ: 1908 – № 479–483, 485–495, 497, 499–501, 504, 506–512, 514–544, 546–603, 605–618, 1909 – № 684, 685, 698, 699, 700, 702, 703, 711, 1913 – № 1769–1771, 1773, 1774, 1776, 1778–1818, 1820–2011, 2013–2031, 1914 – № 2036–2177, 2180–2202, 2204–2209, 2211–2224, 2229–2246, 2248, 2252–2266, 2268–2271, 2279–2316, 1915 – № 2318, 2320, 2321, 2323–2363, 2366–2411, 2413–2457, 2460–2485, 2487–2582, 2604; ДНАБ: 1908 – № 489, 507–510, 1911 – № 1376, 1379, 1914 – № 2035, 2036, 2038–2044, 2049–2051, 2053, 2054, 2056–2065, 2067–2075, 2077–2086, 2088–2094, 2096–2099, 2104, 2106, 1917 – № 2906; ЧДІМ: 1906 – № 1–48, 1907 – № 49–256, 258–334, 1908 – № 336–618, 1090 – № 619–900, 1910 – № 901–185, 1911 – № 1186–1465, 1912 – № 1467–1475, 1477–1512, 1514–1535, 1537–

1542, 1544–1571, 1573–1596, 1598–1617, 1619–1742, 1744–1748, 1750, 1913 – № 1751–2033, 1914 – № 2035, 2037–2218, 2220–2316, 1915 – № 2317–2361, 2364–2503, 2505–2515, 2517–2530, 2532–2562, 2564–2613, 1916 – № 2615, 2618–2662, 2664–2807, 2809–2824, 2826, 2828–2831, 2833, 2835, 2836, 2854, 2857, 2860, 28633–2866, 2868–2874, 2876, 2879–2885, 2887–2901, 2903, 2905, 1917 – № 2906, 2907, 2909–2929, 2931–3001, 3003, 3004; ДАЧО: 1907 – № 229, 1908 – № 347, 563, 588, 1910 – № 902–940, 942–957, 959–963, 966–973, 978–981, 983, 984, 986–988, 991–1007, 1011–1015, 1017–1051, 1053–1069, 1071, 1072, 1074–1078, 1913 – № 1756–1836, 1838–1854, 1856–1873, 1875–1997, 2000, 2001, 2003, 2007, 2008, 2010, 2011, 2013–2017, 1914 – № 2035–2045, 2047, 2048, 2051–2097, 2099–2107, 2110–2125, 2128, 2130, 2151–2153, 2156, 2157, 2159–2165, 2167–2173, 2176–2187, 2189–2199, 2201–2253, 2244–2258, 2260, 2262–2266, 2268–2271, 2277–2280, 2282, 2283, 2286–2294, 2296–2301, 2303–2316, 1915 – № 2322, 2324, 2329, 2339–2342, 2349, 2362, 2369, 2371–2375, 2452–2479, 2481–2490, 2492–2494, 2496–2509, 2511, 2550, 551, 2553–2555, 2559, 2560–2566, 2568, 2569, 2571–2573, 2581–2585, 2600–2603, 2604–2613, 1916 – № 2769, 2771–2778, 2780–2783, 2785–2801, 2803–2805, 2808–2816, 2818–2842, 2844–2862, 2865, 2866, 2868, 2869, 2871, 2872, 2874–2882, 2884–2904; РДБ: 1906 – № 1–5, 7, 9–14, 16–31, 33, 35–38, 40–43, 47–48, 1907 – № 49–91, 93–106, 108–165, 167–187, 189–211, 213, 276, 278–334, 1908 – № 335–338, 340–346, 348, 351–389, 391–397, 399–618, 1909 – № 619–778, 780–814, 816–874, 876–900, 1910 – № 901–1185, 1911 – № 1186–1220, 1222–1465, 1912 – № 1466–1573, 1575–1659, 1661–1750, 1913 – № 1751–2011, 2013–2033, 1914 – № 2034–2041, 2043–2046, 2048–2059, 2061–2073, 2075–2180, 2182–2192, 2194–2208, 2211–2227, 2229–2316, 1915 – № 2317–2595, 2597–2613, 1916 – № 2614–2694, 2696, 2699–2864, 2866–2905, 1917 – № 2906–2955, 2957–3004; РНБ: 1906 – № 1–48, 1907 – № 49–334, 1908 – № 335–618, 1909 – № 619–900, 1910 – № 901–1185, 1911 – № 1186–1465, 1912 – № 1466–1750, 1913 – № 1751–2033, 1914 – № 2034–2316, 1915 – № 2317–2613, 1916 – № 2614–2905, 1917 – № 2906–3004.

У редакційній статті "Чернігів, 1 листопада 1906 р." наголошувалося на потребі мати свій орган друку, щоб дати читачеві картину щоденного буття міста, губернії і всієї країни; показати, як немов у казані "нуртує" громадське й державне життя; як визвольний рух "засипав міста та села, як лавою Везувію, масою друкованого руйнівного матеріалу". "Черниговское слово" мало стати виданням "без партійної лихоманки і сверблячки", підтасування і брехні".

Попередні спроби – "Десна" та "Утренняя заря" – були органами кадетів, які відстоювали революційні гасла, відвертий бунт проти всього верховного ладу й державного керівництва у Росії. Не мали успіху, на думку редакції "Черниговского слова", і губернські відомості, бо їхні

межі були вузькими, а цензура надто суворою. Тож давно назріла потреба видавати часопис, вільний від партійної думки, із безпристрасним обговоренням життєвих питань, добросовісним їхнім висвітленням. Девіз газети: за рівність і братерство, проти "сатанинського озлоблення", за розумний спокій, правдивість, мир і любов (№ 1).

Але насправді це гасло означало монархічно-цареславну позицію редакції нового чернігівського видання. Це підтверджує підбірка віршів Федора Гриневича. Зокрема, в одній із поезій "Слово" автор наголошував на призначенні газети – "пробуджувати совість слова, переконання", де б "слово пристрасної правди затаврувало розпусту". При цьому й заклики, і "віра" були традиційними: "Пусть враг наш коварен, но верим мы в Бога, Поможет в борьбе нам святая земля! Под сенью правдивого нашего "Слова" Вперед же за веру, народ и царя!" (1906. № 1).

Часопис містив рубрики "Хроніка", "З повітів", "Внутрішні вісті", "Телеграми "Черниговского слова" від Санкт-Петербурзького Телеграфного агентства", "Огляд преси", "Вісті з-за кордону" тощо. Редакція прохала читачів надсилати статті, замітки, кореспонденції та повідомлення; вказувала, що із вдячністю використовуватиме ці матеріали, а тим, хто забажає, охоче висилатиме винагороду за кожен рядок, схвалений до друку.

Часто номер відкривався офіційним відділом, де були надруковані урядові розпорядження, постанови, повідомлення, а також роз'яснювально-пропагандистські матеріали, скажімо, про вибори до Державної думи, в Установчі збори, місцеві органи і т. п. На першій сторінці, як правило, знаходилося місце для передових статей на актуальні теми політичного, освітньо-культурного, економічного чи громадянського

характеру ("До питання про становище нашої середньої школи", "Переселенська справа", "Необхідність єднання", "Турботи земських начальників", "Самовбивства учнів", "Далекий Схід і найближчі наші завдання", "Про чорносотенців", "Загальноросійське питання", "Питання дня" тощо).

Здебільшого матеріали підпорядковувалися визначеній тенденції, наприклад, у заклику: "Росія на роздоріжжі, всі росіяни патріоти повинні кричати: "Російські люди, об'єднуйтеся!" (1906. № 3).

Чільне місце в газеті належало інформаційним повідомленням. Хроніка присвячувалася питанням міського порядку і спокою, виборам рабина, організуванню ковзанки, відкриттю гімнастичної школи, діяльності окружного суду, концертам, аукціонам, літературно-вокальним "ранкам" у жіночій гімназії тощо. Стиль хроніки був таким: "Вчора, 24 листопада, у Чернігів прибув і зупинився в буд. Глібова (на Бобровиці) Ніжинський повітовий предводитель дворянства Ю. Н. Глібов", "Земський фельдшер Стародубського повіту Мартин Семенович Василенко призначений на посаду фельдшера Стародубської в'язниці, з 1 грудня цього року", "Козелецька повітова повитуха Катерина Порфірівна Кушакова виключена, за смертю, з переліку осіб, які служать в міністерстві внутрішніх справ з 15 вересня ц. р." (1906. – № 10), "Вчора р. Десна стала" (1906. № 26).

Із повітів кореспонденти "Черниговского слова" надсилали матеріали про нічне пограбування єврея Симона Рязанського у Сосниці, напад на пошту в містечку Бровари Остерського повіту (поштар пострілами зупинив грабіжника, кореспонденція вдало надійшла до пункту призначення), побут старообрядців, функціонування ощадних кас та інші факти з Конотопа, Ніжина, Стародуба, Остра, Козельця.

Тож якщо хроніка часто зводилася до побутових фактів "Отруєння, затримання, покарання", кореспонденти з місць теж не вишукували у повсякденні чогось незвичайного, то й "Внутрішні повідомлення" не вирізнялися оригінальністю, пропонуючи читачам "новини" на зразок: "Вибух на пароплаві", "Нашестя мишей". На шпальтах газети зустрічались огляди театральнo-мистецького життя і поточної преси ("Киевлянин", "Орловская речь", "Новое время", "Подольский голос"), рецензії, бібліографія, суміш.

Доволі багато в газеті подавалося "телеграм" (напр., у № 10 за 1906 р. – третя і майже вся четверта сторінка). Повідомлення мали приблизно таку структуру: 27 листопада 1906 р.: з Одеси – відзначення в університеті пам'яті М. Пирогова, організація студентського зібрання

(30 тис. осіб) проти введення поліції під час святкувань; з Тегерана – поліпшення здоров'я шаха; із Сімферополя – судова палата тимчасово призупинила видання кадетської газети "Жизнь Крыма", натомість виїшов номер "Южных ведомостей"; із Миколаєва – у міській в'язниці виявили підкоп, 32 карних злочинці намагалися втекти, але вартовий вчасно помітив і зняв тривогу. Час від часу "Телеграммы" виходили як окремий додаток.

"Черниговское слово" містило рубрику "Довідковий вказівник", де подавалися визначні дати, історичні довідки. Скажімо, редакція нагадала читачам, що 10 листопада 1764 р. – день скасування гетьманства й заснування малоросійської колегії (1906. № 9). Та здебільшого це була звичайна довідка: як працює у місті історичний музей Чернігівської губернської ученої археографічної комісії чи музей української давнини ім. В. В. Тарновського, який робочий розклад міських лікувальних установ, ломбарду, банку, коли рушають поїзди чи диліжанси на Козелець і Гомель.

Окремо подавалися оголошення із пропозиціями "зубних" лікарів, кравців, друкарів, магазинних послуг, звичайних "продаю" (присадибну ділянку чи калощі), "шукаю", "втрачено" і т. п.

За час свого існування газета змінювала свою структуру, залучала нових авторів, удосконалювала жанрову палітру. 1917 р. частіше з'являлися фейлетони (зокрема Хмурого, О. Юркова, Бобочки (В. Стечкіна), Старого Лаборанта), рецензії, театральні-музичні огляди, художні твори (оповідання, поезії, новели). До попередніх рубрик додалися нові: "Наш край", "По Росії", "Різні повідомлення". Чільне місце в житті посіли повідомлення із фронтів – війна у різних вимірах цікавила читачів ("Від Штабу Верховного Головнокомандуючого", "Наш фронт", "Фронт союзників", "На Балканах", "На морях", "У наших ворогів"). Подібна інформація великою мірою заповнювала і рубрику "Телефонограми і телеграми "Черниговского слова" від П. Т. А. і власних кореспондентів".

Газета виходила у світ у друкарні Чернігівського губернського правління.

Шипы и тернии (1907. – Вип. 2) – див. "Черниговский летучий юмористический и сатирический листок" (№ 94).

ЭКСТРЕННОЕ ПРИБАВЛЕНИЕ К № ... "Нежинского голоса". Ніжин, 1914. № 171, 20 липня – № 174, 28 липня.

Ред.-вид.: Глезер И. М.

Прим.: додаток до газети "Нежинский голос" (див. № 60).

Наявність вид.: РНБ: 1914 – до № 171, 173, 174.

Кожен екстрений випуск мав підзаголовок "Останні повідомлення". Тут друкувались укази про введення военного становища, урядові повідомлення, новини із фронтів. Скажімо, публікувались такі замітки: "Німецькі військовополонені", "Розгром німецьких ескадр", "Бій біля Льежа", "Наступ германського флоту", "Мобілізація англійських військ" тощо.

Можна прочитати коротку хроніку про перебіг военных подій: "Петербург, 26 липня. У Вільно прибуло шість вагонів німецьких полонених", "Петербург, 26 липня. За даними з Копенгагена, вчора в Північному морі відбувся великий бій між англійськими та германськими ескадрами. Германська ескадра зазнала значних непоправних втрат".

Ціна такого додатка – 2 к.

Усі вихідні дані відповідали тим, що були вміщені у "Нежинском голосе". Додатки друкувались у Ніжинській типолітографії М. В. Глезера.

Экстренные выпуски Петроградского Телеграфного Агентства "Телеграммы "Клинцовской газеты" – див. "Клинцовская газета" (№ 51).

Ціна 2 коп.

ЭКСТРЕННОЕ ПРИБАВЛЕНИЕ КЪ № 171.

„НѢЖИНСКАГО ГОЛОСА“

ПОСЛѢДНІЯ ИЗВѢСТІЯ.

I) Высочайшій указъ о введеніи военного положенія.
II) Протестъ Сербіи къ державамъ.
III) Наступленіе Германскаго флота.
IV) Начало войны Германіи съ Франціей.
V) Призывъ перевозчиковъ.
VI) Мобилизація англійскихъ войскъ.

Правительственное сообщеніе ПЕТЕРБУРГЪ, 21. (Официально). <i>Правительственное сообщеніе (отъ военнаго министерства).</i> Самъ объявляется населенію Имперіи о необходимости общаго уюла къ сокращенію въ полнотѣ тайнъ всего, что касается выполняемыхъ нынѣ военныхъ мѣропріятій. Неосторожность въ разговорахъ, письмахъ и телеграммахъ можетъ способствовать	Наступленіе Германскаго флота. АНТВЕРПЕНЪ, 21 июля. Агентству Гаваса сообщаютъ изъ Флессингена, что буксиръ встрѣтилъ въ Нѣмецкомъ морѣ 17 большихъ нѣмецкихъ военныхъ судовъ, шедшихъ полнымъ ходомъ по направленію къ Скагеракъ съ потопленными огнями. Лоцманы сообщаютъ, что пять англійскихъ судовъ находятся близъ мыса Горн-гвардъ. Нѣсколько англійскихъ
--	---

ДОПОМІЖНІ ПОКАЖЧИКИ

Географічний показник

Батурин (нині місто Ніжинського району Чернігівської обл.)

Батуринські вісти, 1917

Борзна (нині місто Ніжинського району Чернігівської обл.)

Борзенская газета, 1917

Борзенская неделя, 1906

Глухів (на сьогодні – місто Шосткінського району Сумської обл.)

Глуховская жизнь, 1917

Известия Глуховского уездного Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов, 1917

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1914–1915

Городня (місто Чернігівського району Чернігівської обл.)

Известия Городнянского уездного исполнительного комитета, 1917

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1914–1915

Клинці (нині райцентр Брянської обл., Росія)

Бюллетень Клиновского Совета рабочих и солдатских депутатов, 1917

Известия Клиновского районного Совета рабочих и солдатских депутатов, 1917

Известия Клиновского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов, 1917

Клиновская газета, 1915–1916

Клиновский листок, 1914 Телеграммы "Клиновской газеты", 1917

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1914

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1917

Козелець (нині смт Чернігівського району Чернігівської обл.)

Известия исполнительного и продовольственного комитетов и земства Козелецкого уезда, 1917

Листок объявлений Козелецкого уездного земства, 1906–1917

Конотоп (нині райцентр Сумської обл.)

Вісти Батуринські, 1917

Известия Комитета Конотопской организации "Бунда", 1917

Известия Конотопской организации Российской социал-демократической рабочей партии, 1917

Конотопская газета, 1917

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1914–1916

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1915

Мглин (нині райцентр Брянської обл., Росія)

Известия исполнительного комитета Мглинского уездного Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов, 1917

Известия крестьянских, рабочих и солдатских депутатов города Мглина (1917)

Ніжин (нині райцентр Чернігівської обл.)

Благовест, 1889–1890

Ежегодник Нежинской городской мужской гимназии, 1913–1918

Известия Историко-филологического института кн. Безбородко в Нежине, 1877–1918

Известия Нежинского общественного комитета, 1917

Известия Нежинского Совета рабочих депутатов, 1917

Нежинец, 1914–1917

Нежинская копейка, 1913–1914

Нежинская летопись, 1906

Нежинская пчела, 1914–1915

Нежинская речь, 1906

Нежинский голос, 1914

Нежинский листок, 1907

Пчела, 1916–1917

Сборник Историко-филологического общества при Институте кн. Безбородко в Нежине, 1896–1916

Телеграммы газеты "Нежинский голос", 1914

Телеграммы Петроградского [С.-Петербургского] Телеграфного Агентства, 1914–1915

Труды Носовской сельскохозяйственной опытной станции, 1914
Экстренное прибавление к № ... "Нежинского голоса", 1914

Новгород-Сіверський (нині райцентр Чернігівської обл.)

Известия Новгород-Северского уездного исполнительного комитета, 1917

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1914–1916

Новозибків (нині райцентр Брянської обл., Росія)

Известия Новозыбковского исполнительного комитета, 1917

Новозыбковская жизнь, 1917

Остер (нині місто Чернігівського району Чернігівської обл.)

Остерская земская газета, 1917

Остерські хвилі, 1917

Сновськ (нині місто Корюківського району Чернігівської обл.)

Бюллетень Сновского совета рабочих депутатов, 1917

Известия Сновского Совета рабочих депутатов, 1917

Известия Сновского Совета рабочих и солдатских депутатов, 1917–1918

Стародуб (нині райцентр Брянської обл., Росія)

Известия Стародубского временного исполнительного комитета, 1917

Сураж (нині райцентр Брянської обл., Росія)

Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, 1914

Чернігів (обласний центр)

Бюллетень Оценочно-статистического бюро Черниговского губернского земства, 1903–1913

Бюллетень Черниговского отдела лиги аграрных реформ, 1917

Бюллетень Черниговского уездного продовольственного комитета, 1917

Вера и жизнь, 1912–1917

Волна, 1907–1909

Врачебно-санитарная хроника Черниговской губернии, 1916–1917

Голос труда, 1917

Десна, 1906

Записки Черниговского губернского статистического комитета, 1866–1872

Земский врач, 1888–1892

Земский сборник Черниговской губернии, 1869–1916

Известия Черниговских губернских исполнительного и продовольственного комитетов, 1917

Известия Черниговского губернского исполнительного комитета, 1917
Известия Черниговского губернского продовольственного комитета, 1917
Известия Черниговского исполнительного комитета, 1917
Известия XIV Археологического съезда в г. Чернигове, 1908
Крестьянское дело, 1914–1916
Листок объявлений, 1916
Народне слово, 1917
О состоянии сельского хозяйства в Черниговской губернии, 1903–1907
Первомайский листок, 1917
Протоколы [очередных] заседаний общества врачей Черниговской губернии, 1871–1887/1888
Сборник Черниговского епархиального древлехранилища, 1908
Селянин, 1908–1917
Сельскохозяйственный обзор Черниговской губернии, 1904–1917
Труды общества врачей Черниговской губернии, 1889–1894
Труды Черниговской [губернской] ученой архивной комиссии, 1897/1898–1917/1918
Утренняя заря, 1906
Цена на продукты сельского хозяйства на базарах Черниговской губернии, 1916–1917
Черниговская газета, 1877–1878
Черниговская земская газета, 1917–1918
Черниговская земская неделя, 1913–1918
Черниговские губернские ведомости, 1838–1917
Черниговские епархиальные известия, 1861–1911
Черниговский вестник, 1913
Черниговский вестник, 1917
Черниговский голос труда, 1917
Черниговский край, 1917–1918
Черниговский летучий юмористический и сатирический листок, 1907
Черниговский листок, 1861–1863
Черниговский церковно-общественный вестник, 1914–1917
Черниговское слово, 1906–1917
Черниговщина, 1917
Чернігівські губернські вісті = Черниговские губернские известия, 1917–1918

Хронологічний покажчик видань

Перша цифра у дужках означає кількість новоутворених видань, друга – кількість періодичних видань, що припинили існування, третя цифра – це загальна кількість періодичних видань у зазначений рік.

1838 (1–0–1)	1879–1886 (0–0–5)	1905 (0–0–9)
1839–1860 (0–0–1)	1887 (1–0–6)	1906 (7–5–16)
1861 (2–0–3)	1888 (1–1–7)	1907 (2–3–14)
1862 (0–0–3)	1889 (1–0–7)	1908 (3–2–14)
1863 (0–1–3)	1890 (0–2–7)	1909 (0–1–12)
1864–1865 (0–0–2)	1891 (0–0–6)	1910 (0–0–11)
1866 (1–0–3)	1892 (0–1–6)	1911 (0–1–11)
1867–1868 (0–0–3)	1893 (0–0–5)	1912 (1–0–11)
1869 (1–0–4)	1894 (0–1–5)	1913 (4–2–15)
1870 (0–0–4)	1895 (0–0–4)	1914 (14–5–27)
1871 (1–0–5)	1896 (1–0–5)	1915 (2–5–24)
1872 (0–1–5)	1897 (1–0–6)	1916 (4–6–23)
1873–1876 (0–0–4)	1898–1902 (0–0–6)	1917 (42–?–59)
1877 (2–0–6)	1903 (2–0–8)	
1878 (0–1–6)	1904 (1–0–9)	

У другій частині покажчика відображено хронологічну послідовність появи видань: указується назва видання та дата появи його першого номера (якщо вона відома).

1838		Черниговские губернские ведомости
1861		Черниговские епархиальные известия
	12 липня	Черниговский листок
1866		Записки Черниговского губернского статистического комитета
1869	січень	Земский сборник Черниговской губернии
1871		Протоколы [очередных] заседаний общества врачей Черниговской губернии
1877		Известия Историко-филологического Института кн. Безбородко в Нежине
	7 липня	Черниговская газета

1887/ 1888		Труды Общества врачей Черниговской губернии
1888	1 липня	Земский врач
1889	15 серпня	Благовест
1896		Сборник Историко-филологического общества при Институте кн. Безбородко в Нежине
1897/ 1898	жовтень	Труды Черниговской [губернской] ученой архивной комиссии
1903		Бюллетень оценочно-статистического бюро Черниговского губернского земства
	літо	О состоянии сельского хозяйства в Черниговской губернии
1904		Сельскохозяйственный обзор Черниговской губернии
1906	12 березня	Десна
	18 березня	Листок объявлений Козелецкого уездного земства
	20 березня	Борзенская неделя
	1 червня	Утренняя заря
	1 вересня	Нежинская летопись
	1 листопада	Черниговское слово
	17 грудня	Нежинская речь
1907	31 березня	Черниговский летучий юмористический и сатирический листок
	липень	Волна
	19 серпня	Нежинский листок
1908	15 лютого	Селянин
	1 серпня	Известия XIV археологического съезда в г. Чернигове
	6 серпня	Сборник Черниговского епархиального древлехранилища
1912		Вера и жизнь
1913		Ежегодник Нежинской городской мужской гимназии
		Нежинская копейка
	15 березня	Черниговская земская неделя
	11 грудня	Черниговский вестник

1914		Телеграммы "Клинцовской газеты"
		Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Клинці)
		Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства: [Европейская война] (Глухів)
		Труды Носовской сельскохозяйственной опытной станции
	січень	Крестьянское дело
	1 березня	Нежинский голос
	15 березня	Черниговская земская неделя
	20 липня	Экстренное прибавление к № ... "Нежинского голоса"
	1 серпня	Телеграммы газеты "Нежинский голос"
	2 серпня	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Конотоп)
	3 серпня	Клинцовский листок
	13/14 серпня	Телеграммы Петроградского [С.-Петербургского] Телеграфного Агентства (Ніжин)
	15 серпня	Нежинец
	1 вересня	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Сураж)
	2 вересня	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Новгород-Сіверський)
	25/26 вересня	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Городня)
	9 листопада	Черниговский церковно-общественный вестник
	11 грудня	Черниговский вестник
	13 грудня	Нежинская пчела
1915	1 березня	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Конотоп)
	1 липня	Клинцовская газета
1916		Листок объявлений
	січень	Цены на продукты сельского хозяйства на базарах Черниговской губернии
	9 січня	Пчела
	листопад/ грудень	Врачебно-санитарная хроника Черниговской губернии

1917		Бюллетень Черниговского Отдела Лиги аграрных реформ
		Глуховская жизнь
		Известия исполнительного комитета Мглинского уездного Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов
		Известия комитета Конотопской организации "Бунда"
		Известия крестьянских, рабочих и солдатских депутатов города Мглина
		Конотопская газета
		Первомайский листок
		Телеграммы "Клинцовской газеты"
		Черниговщина
	10 березня	Известия Новозыбковского исполнительного комитета
	12 березня	Известия Стародубского временного исполнительного комитета
	15 березня	Черниговская земская неделя
	29 березня	Борзенская газета
	5 квітня	Известия Нежинского общественного комитета
	14 квітня	Известия Черниговского губернского исполнительного комитета
		Бюллетень Сновского Совета рабочих депутатов
	17 квітня	Известия Сновского Совета рабочих и солдатских депутатов
	25 квітня	Известия Черниговских губернских исполнительного и продовольственного комитетов
	26 квітня	Известия Новгород-Северского уездного исполнительного комитета
	травень	Вісти Батуринські
	4 травня	Известия Городнянского уездного исполнительного комитета
	10 травня	Известия исполнительного и продовольственного комитетов и земства Козелецкого уезда
	21 травня	Черниговский вестник

1917	10 червня	Новозыбковская жизнь
	13 червня	Остерская земская газета
	27 червня	Известия Клинцовского совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов
	30 червня	Известия Конотопской организации Российской социал-демократической рабочей партии
	липень	Известия Черниговского исполнительного комитета
	2 липня	Известия Черниговского губернского продовольственного комитета
	5 липня	Бюллетень Черниговского уездного продовольственного комитета
		Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Клинці)
	28 липня	Известия Глуховского уездного Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов
	2 серпня	Остерські хвилі
		Голос труда
	8 серпня	Известия Клинцовского районного Совета рабочих и солдатских депутатов
	28 серпня	Известия Нежинского Совета рабочих депутатов
	7 вересня	Народне слово
	27 вересня	Бюллетень Клинцовского Совета рабочих и солдатских депутатов
	жовтень	Известия Городнянского уездного исполкома
	1 жовтня	Чернігівські губернські вісті = Черниговские губернские известия
	10 жовтня	Черниговский край
		Черниговский голос труда

Іменний покажчик редакторів та видавців

- Адаменко В. Ф., 13, 14
Адвокатов Петро Іванович, 90
Андреевський М. І., 95
Апар-Демі Н., 62
Асадчий В., 79
Базилевич В., 2
Бакуринський Олексій
Олександрович, 13, 17, 32, 88
Бандурин Л. Є., 39
Баранович Григорій Петрович, 89
Барановський А. А., 13
Белоусович Л., інспектор
Чернігівської семінарії, 90
Берестечко А. Є., 5, 36, 37
Буримов М., 33
Василевський Володимир
Дометійович, 70
Васютинський В., 2
Висоцький Микола Васильович,
голова Ніжинського сільсько-
господарського товариства, 11
Вінников Микола Павлович, 13
Вознесенський Б. Н., 36, 37, 76
Вронський Василь Якович, 32
Галімський Ноен Костянтинович,
29
Гарлицький Едуард Фадейович, 70
Гаршин Олександр Георгійович, 70
Ге Ар., 62
Герман А. М., 39
Герман І. С., 58, 65
Глезер Іосель Мордухович, 56,
60, 67, 72, 97
Глібов Леонід Іванович, 15
Глуздовський Платон Васильович,
голова Козелецької повітової
земської управи, 8, 55
Горлицький Е. Ф., 70
Горловський Н.-И. Я., 44
Гофман М. Л., 14
Грабовський Андрій
Костянтинович, 89
Дмитрієв Павло Михайлович, 96
Добровольський Петро
Михайлович, 85
Дорошенко Дмитро Іванович,
Чернігівський губернський
комісар, 17
Дроздов І. Г., 28, 93
Елланський (Блакитний,
Еллан-Блакитний Василь)
Василь Михайлович, 2
Жегалов А., 4
Заболотський Володимир Ал., 9, 66
Заболотський Петро
Олександрович, 68
Заводін В. В., 96
Замятін Іван Михайлович,
секретар Новозибківської
ради, 43
Зінченко Олександр Васильович, 89
Іванов Іван Васильович, 82
Імшенецький М., 32
Казаченков А. С., 93
Калиновський Петро Іванович,
13, 88

- Кіселевич Ф., секретар
Чернігівського повітового
продовольчого комітету, 23
- Клапцов Костянтин Ник., 52
- Ковалевський Іполит Д., 9
- Ковач Д. П., 7
- Колосов А., протоієрей, ректор
Чернігівської семінарії, 90
- Коновал Іван Омелянович,
помічник, виконуючий
обов'язки Чернігівського
губернського комісара, 2, 16, 17
- Константинов Н. І., 77
- Корнієвський А., 79
- Корноухов Євген
Олександрович, 25
- Коробко Нак. Самуїлович, 89
- Кринський Вітольд Іванович, 55
- Крушнін Г., 62
- Кулеш М. Г., 44
- Кулжинський Григорій
Іванович, 18
- Курочкін В. І., секретар
губернського виконавчого
комітету, 13, 42, 46, 47, 49
- Лебедев Іван Ник., 90
- Левін Ш. А., 78
- Ленін Павло Олексійович, 89
- Ликов М. Д., 75
- Лихушин Павло Петрович, 44
- Лілеев М., 87
- Лісовський, 35, 90
- Лобов Гаврило Захарович, с
вященик, викладач
Чернігівсько семінарії,
інспектор єпархіального
жіночого училища, 95
- Макаров Євген Володимирович, 96
- Марігодов В. Л., 7
- Матвєєвський Всеволод Н., 39
- Міхно Я., голова Городнянської
повітової земської управи, 74
- Модзалевський Вадим Львович, 85
- Нарбут Володимир Іванович, 27
- Небера А., 82
- Ніколаєвський Х. А., 44
- Образцов Євген Миколайович,
секретар губернського
виконавчого комітету, 46
- Обуховський В. І., 4
- Олефір Дмитро Гаврилович, 96
- Ольшанський Леонід
Дорофійович, 19, 57
- Осадчий Тихін Іванович, 2
- Петровський І. В., 7
- Петровський Іван Юхимович, 53
- Пилипенко Микола Павлович, 96
- Подвисоцький Євген Іванович,
голова Остерської земської
управи, 64
- Пожаров Георгій Павлович, 46, 49
- Покровський Лев Григорович, 87
- Понизовський Д. А., 5
- Примак М., секретар
Чернігівського повітового
продовольчого комітету, 23
- Пуцин А., 79
- Раїсов М., 62
- Різниченко Василь, 1
- Савинський Сергій Васильович,
викладач Чернігівської
семінарії, 24, 92
- Савицький Мик. Петрович,
чернігівський губернський
староста, 17, 32, 88

- Савич Веніамін Андрійович, 53
 Свєчин Олексій Олександрович,
 13, 14, 16, 32
 Святловський Євген
 Володимирович, голова
 Товариства лікарів
 Чернігівської губернії, 31, 84
 Селіванов В. К., 28
 Семенов С. Д., голова
 Чернігівського продовольчого
 комітету, 48
 Сивков С. В., 9
 Силич Данило Степанович, 86
 Сиротін А. І., 42
 Соловійов Кіпріон, священник, 95
 Солонина Петро Ник., 88
 Сучков (Сучек) Влад. Мініч, 25, 94
 Талпа М. Є., 9, 41
 Тихомиров П. В., 9
 Тризна Дмитро Романович, 88
 Уманець Федір Михайлович, 32
 Успенський С. В., 95
 Фарбовський Василь Ісакович,
 голова Козелецького
 виконавчого комітету, 8
 Фрадкін Ілля, 45
 Фришев Н. Ф., 70
 Харитонов Сергій
 Митрофанович, 51
 Хижняков Василь Михайлович, 29
 Цинберг Мейєр Самуїл
 Давидович, 91
 Чернавський Микола
 Михайлович, інспектор
 Чернігівської семінарії, 95
 Черноморський Н., 62
 Ширай Микола Семенович, 53, 96
 Шихуцький Андрій Євгенович, 89
 Шишацький-Ілліч Олександр, 89
 Шкларевич Олександр Ник., 59
 Шматок Павло Миколайович,
 секретар Чернігівського
 губернського виконавчого
 комітету, 46, 49
 Шостка Д. І., 61
 Шудьгин В., 3
 Юдін Л. Б., 93
 Юрченко В. Т., 55
 Яворський И. Е., 81

Типологічний показник видань

За періодичністю

ДВІЧІ НА ДЕНЬ

Телеграммы газеты "Нежинский голос", 72	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, Новгород-Сіверський, 79
Телеграммы [Петроградского Телеграфного Агентства], Клинці, 75	Телеграммы Петроградского [С.-Петербургского] Телеграфного Агентства, Ніжин, 80
Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, Конотоп, 77	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, Сураж, 82

ЩОДЕННІ

Глуховская жизнь, 27	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства, Городня, 74
Десна, 29	Телеграммы Петроградского Телеграфного Агентства (Клинці, 1914), 75
Известия Нежинского общественного комитета, 9	Утренняя заря, 12
Известия Нежинского Совета рабочих депутатов, 41	Черниговский голос труда, 92
Клинцовская газета, 51	Черниговский край, 14
Клинцовский листок, 52	Черниговский церковно- общественный вестник, 95
Телеграммы "Клинцовской газеты", 73	Черниговское слово, 96

ТРИЧІ НА ТИЖДЕНЬ

Борзенская газета, 4	Известия Черниговских губернских исполнительного и продо- вольственного комитетов, 46
Известия Сновского Совета рабочих и солдатских депутатов, 44	

Извести Черниговского
губернского исполнительного
комитета, 47

Нежинска копейка, 56
Нежинский голос, 60
Черниговский вестник, 91

ДВІ НА ТИЖДЕНЬ

Известия Исполнительного
и продовольственного
комитетов и земств
Козелецкого уезда, 8
Черниговская земская газета
(1917), 13
Чірнігівські губерньські вісті =
Черниговские губернские
известия, 17
Известия Глуховского уездного
Совета рабочих, солдатских
и крестьянских депутатов, 33

Известия Клинцовского Совета
рабочих, солдатских
и крестьянских депутатов, 37
Известия Стародубского
[временного] исполнительного
комитета, 45
Нежинская пчела, 58
Нежинская речь, 59
Новозыбковская жизнь, 62
Черниговские губернские
ведомости (1886–1917), 89
Черниговский вестник, 92
Черниговский ц.-о. вестник, 95

ЩОТИЖНЕВІ

Борзенская неделя, 19
Бюллетень Клинцовского Совета
рабочих и солдатских
депутатов, 5
Голос труда, 28
Земский врач, 31
Известия Городнянского
уездного исполнительного
комитета, 7
Известия Клинцовского
районного Совета рабочих
и солдатских депутатов, 36
Известия Конотопской
организации Российской
социал-демократической
рабочей партии, 39
Известия Стародубского
временного исполнительного
комитета, 45

Листок объявлений Козелецкого
уездного земства (1906), 55
Народне слово, 2
Нежинец, 11
Нежинская летопись, 57
Нежинский листок, 61
Остерські хвилі, 3
Черниговская газета, 87
Черниговская земская газета, 13
Черниговская земская неделя, 88
Черниговские губернские
ведомости, 89
Черниговские епархиальные
известия, 90
Черниговский голос труда, 93
Черниговский листок, 15
Черниговский церковно-
общественный вестник, 95

ДВОТИЖНЕВІ

Благовест, 18

Вера и жизнь, 24

Волна, 25

Пчела, 67

Селянин, 70

Черниговские епархиальные
известия, 90

ЩОМІСЯЧНІ

Вісти Батуринські, 1

Вера и жизнь, 24

Волна, 25

Земский сборник

Черниговской губернии, 32

Крестьянское дело, 53

Листок объявлений Козелецкого
уездного земства (1909), 55

Черниговские епархиальные
известия, 90

ЩОРІЧНИКИ

Ежегодник Нежинской городской мужской гимназии, 71

БЕЗ ЗАЗНАЧЕННЯ ПЕРІОДИЧНОСТІ

Конотопская гаета, 10

Бюллетень Оценочно-

статистического бюро

Черниговского губернского

земства, 20

Бюллетень Сновского Совета

рабочих депутатов, 21

Бюллетень Черниговского отдела

Лиги аграрных реформ, 22

Бюллетень Черниговского

уездного продовольственного

комитета, 23

Врачебно-санитарная хроника, 26

Известия Исполнительного

комитета Мглинского уездного

совета рабочих, крестьянских

и красноармейских

депутатов, 34

Ивестия Историко-

филологического института

кн. Безбородко в Нежине, 35

Известия комитета Конотопской
организации "Бунда", 38

Известия крестьянских,
рабочих и солдатских
депутатов города Мглина, 40

Известия Новгород-Северского
уездного исполнительного
комитета, 42

Известия Новозыбковского
исполнительного комитета, 43

Известия Черниговского
губернского продовольственного
комитета, 48

Известия Черниговского
исполнительного комитета, 49

Известия XIV археологического
съезда в г. Чернигове, 50

Листок объявлений, 54

О состоянии сельского хозяйства
в Черниговской губернии, 63

Остерская земская газета, 64

Первомайский листок, 65

- Протоколы [очередных]
 заседаний Общества врачей
 Черниговской губернии, 66
 Сборник Историко-
 филологического
 общества при Институте
 кн. Безбородко в Нежине, 68
 Сборник Черниговского
 епархиального
 древлехранилища, 69
 Телеграммы "Клинцовской
 газеты", 73
 Телеграммы Петроградского
 Телеграфного Агентства, 76
 Телеграммы Петроградского
 Телеграфного Агентства,
 Конотоп, 78
 Телеграммы Петроградского
 Телеграфного Агентства:
 [Европейская война], 81
 Труды Носовской
 сельскохозяйственной
 опытной станции, 83
 Труды Общества врачей
 Черниговской губернии, 84
 Труды Черниговской
 губернской ученой архивной
 комиссии, 85
 Цены на продукты сельского
 хозяйства на базарах
 Черниговской губернии, 86
 Черниговский летучий
 юмористический
 и сатирический листок, 94
 Экстренное прибавление к № ...
 "Нежинского голоса", 97

За тематикою

УНІВЕРСАЛЬНІ (МАСОВІ)

- Борзенская газета, 4
 Борзенская неделя, 19
 Бюллетень Клинцовского
 Совета рабочих и солдатских
 депутатов, 5
 Бюллетень Сновского Совета
 рабочих депутатов, 21
 Бюллетень Черниговского
 уездного продовольственного
 комитета, 23
 Вісти Батуринські, 1
 Глуховская жизнь, 27
 Голос труда, 28
 Десна, 29
 Земский сборник Черниговской
 губернии, 32
 Известия Глуховского уездного
 Совета рабочих, солдатских и
 крестьянских депутатов, 33
 Известия Городнянского
 уездного исполнительного
 комитета, 7

- Известия исполнительного
и продовольственного
комитетов и земства
Козелецкого уезда, 8
- Известия исполнительного
комитета Мглинского уездного
Совета рабочих, крестьянских
и красноармейских
депутатов, 34
- Известия Клинецовского
районного Совета рабочих
и солдатских депутатов, 36
- Известия Клинецовского Совета
рабочих, солдатских
и крестьянских депутатов, 37
- Известия комитета Конотопской
организации Бунда, 38
- Известия Конотопской
организации российской
социал-демократической
рабочей партии, 39
- Известия крестьянских,
рабочих и солдатских
депутатов города Мглина, 40
- Известия Нежинского
общественного комитета, 9
- Известия Нежинского Совета
рабочих депутатов, 41
- Известия Новгород-Северского
уездного исполнительного
комитета, 42
- Известия Новозыбковского
исполнительного комитета, 43
- Известия Сновского Совета
рабочих и солдатских
депутатов, 44
- Известия Стародубского
временного исполнительного
комитета, 45
- Известия Черниговских
губернских исполнительного
и продовольственного
комитетов, 46
- Известия Черниговского
губернского исполнительного
комитета, 47
- Известия Черниговского
губернского
продовольственного
комитета, 48
- Известия Черниговского
исполнительного комитета, 49
- Клинецовская газета, 51
- Конотопская газета, 10
- Народне слово, 2
- Нежинская копейка, 56
- Нежинская летопись, 57
- Нежинская пчела, 58
- Нежинская речь, 59
- Нежинский голос, 60
- Нежинский листок, 61
- Новозыбковская жизнь, 62
- Остерські хвилі, 3
- Остерская земская газета, 64
- Первомайский листок, 65
- Пчела, 67
- Утренняя заря, 12
- Черниговская газета, 87
- Черниговская земская газета, 13
- Черниговская земская неделя, 88
- Черниговские губернские
ведомости, 89
- Черниговский вестник, 91

Черниговский голос труда, 93
Черниговский край, 14
Черниговский листок, 15
Черниговское слово, 96

Черниговщина, 16
Чернігівські губернські вісті =
Черниговские губернские
известия, 17

РЕЛІГІЙНІ

Благовест, 18
Вера и жизнь, 24
Черниговские епархиальные
известия, 90

Черниговский вестник, 92
Черниговский церковно-
общественный вестник, 95

НАУКОВО-ОСВІТНІ

Ежегодник Нежинской городской
мужской гимназии, 30
Известия Историко-
филологического института
кн. Безбородко в Нежине, 35
Известия XIV археологического
съезда в г. Чернигове, 50

Сборник Историко-
филологического общества
при институте кн. Безбородко
в Нежине, 68
Сборник Черниговского
епархиального
древлехранилища, 69
Труды Черниговской губернской
ученой архивной комиссии, 85

СТАТИСТИЧНІ

Бюллетень оценочно-
статистического бюро
Черниговского губернского
земства, 20

Записки Черниговского
губернского статистического
комитета, 6

МЕДИЧНІ

Врачебно-санитарная хроника
Черниговской губернии, 26
Земский врач, 31

Протоколы очередных
заседаний общества врачей
Черниговской губернии, 66
Труды общества врачей
Черниговской губернии, 84

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ

Бюллетень Черниговского отдела
лиги аграрных реформ, 22
Крестьянское дело, 53
Нежинец, 11

О состоянии сельского хозяйства
в Черниговской губернии, 63
Селянин, 70

Сельскохозяйственный обзор
Черниговской губернии, 71
Труды Носовской
сельскохозяйственной
опытной станции, 83

Цены на продукты сельского
хозяйства на базарах
Черниговской губернии, 86

ГУМОРИСТИЧНІ

Волна, 25
Нежинская пчела, 58
Пчела, 67

Черниговский летучий
юмористический
и сатирический листок, 94

ВИДАННЯ ОГОЛОШЕНЬ

Листок объявлений, 54

Листок объявлений Козелецкого
уездного земства, 55

ТЕЛЕГРАМИ

Клинцовский листок, 48
Телеграммы Клинцовской
газеты, 70
Телеграммы ПТА (Глухів), 77
Телеграммы ПТА (Городня), 71
Телеграммы ПТА (Клинці), 72
Телеграммы ПТА (Клинці), 75

Телеграммы ПТА (Конотоп), 73
Телеграммы ПТА (Конотоп), 74
Телеграммы ПТА (Ніжин), 76
Телеграммы ПТА
(Новгород-Сиверский), 75
Телеграммы ПТА (Сураж), 78

За видавцями

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА САМОУПРАВЛІННЯ

Бюллетень Клинцовского
Совета рабочих и солдатских
депутатов, 5
Бюллетень оценочно-
статистического бюро
Черниговского губернского
земства, 20
Бюллетень Сновского Совета
рабочих депутатов, 21

Бюллетень Черниговского
отдела лиги аграрных
реформ, 22
Бюллетень Черниговского
уездного продовольственного
комитета, 23
Врачебно-санитарная хроника
Черниговской губернии, 26
Голос труда, 28

- Записки Черниговского
губернского статистического
комитета, 6
- Земский сборник Черниговской
губернии, 32
- Известия Глуховского уездного
Совета рабочих, солдатских и
крестьянских депутатов, 33
- Известия Городнянского
уездного исполнительного
комитета, 7
- Известия исполнительного
и продовольственного
комитетов и земства
Козелецкого уезда, 8
- Известия исполнительного
комитета Мглинского уездного
Совета рабочих, крестьянских
и красноармейских
депутатов, 34
- Известия Клинцовского
районного Совета рабочих
и солдатских депутатов, 36
- Известия Клинцовского Совета
рабочих, солдатских и
крестьянских депутатов, 37
- Известия крестьянских,
рабочих и солдатских
депутатов города Мглина, 40
- Известия Нежинского
общественного комитета, 9
- Известия Нежинского Совета
рабочих депутатов, 41
- Известия Новгород-Северского
уездного исполнительного
комитета, 42
- Известия Новозыбковского
исполнительного комитета, 43
- Известия Сновского Совета
рабочих и солдатских
депутатов, 44
- Известия Стародубского
временного исполнительного
комитета, 45
- Известия Черниговских
губернских исполнительного
и продовольственного
комитетов, 46
- Известия Черниговского
губернского исполнительного
комитета, 47
- Известия Черниговского
губернского
продовольственного
комитета, 48
- Известия Черниговского
исполнительного комитета, 49
- Конопотская газета, 10
- Крестьянское дело, 53
- Листок объявлений
Козелецкого уездного
земства, 55
- Народне слово, 2
- О состоянии сельского
хозяйства в Черниговской
губернии, 71
- Остерская земская газета, 64
- Остерські хвилі, 3
- Первомайский листок, 65
- Сельскохозяйственный обзор
Черниговской губернии, 69

Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства
(Городня), 74
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства, 76
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства
(Конотоп), 77
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства
(Новгород-Сиверский), 79
Телеграммы Петроградского
[С.-Петербургского]
Телеграфного Агентства
(Ніжин), 80
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства
(Сураж), 82

Труды Носовской
сельскохозяйственной
опытной станции, 83
Цены на продукты сельского
хозяйства на базарах
Черниговской губернии, 86
Черниговская земская газета, 13
Черниговская земская неделя, 88
Черниговские губернские
ведомости, 89
Черниговские епархиальные
известия, 90
Черниговский голос труда, 93
Черниговщина, 16
Чернігівські губернські вісті =
Черниговские губернские
известия, 17

ПРИВАТНІ

Благовест, 18
Борзенская газета, 4
Борзенская неделя, 19
Вісти Батурицькі, 1
Волна, 25
Глуховская жизнь, 27
Десна, 29
Земский врач, 31
Клинцовская газета, 51
Клинцовский листок, 52
Листок об'явлений, 54
Нежинская копейка, 56
Нежинская летопись, 57
Нежинская пчела, 58
Нежинская речь, 59
Нежинский голос, 60
Нежинский листок, 61
Новозыбковская жизнь, 62

Пчела, 67
Телеграммы газеты
"Нежинский голос", 72
Телеграммы "Клинцовской
газеты", 73
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства
(Клинці, 1914), 75
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства
(Клинці, 1917), 76
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства
(Конотоп), 78
Телеграммы Петроградского
Телеграфного Агентства:
[Европейская война] (Глухів), 81
Утренняя заря, 12

Черниговская газета, 87
Черниговский вестник, 91
Черниговский летучий
юмористический
и сатирический листок, 94

Черниговский листок, 15
Черниговский край, 14
Черниговское слово, 96
Экстренное прибавление
к № ... "Нежинского голоса", 97

ОРГАНИ НАУКОВИХ, ПРОФЕСІЙНИХ І РЕЛІГІЙНИХ ТОВАРИСТВ, УСТАНОВ ТА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Вера и жизнь, 24
Ежегодник Нежинской
городской мужской
гимназии, 30
Известия Историко-
филологического института
кн. Безбородко в Нежине, 35
Известия XIV археологического
съезда в г. Чернигове, 50
Нежинец, 11
Протоколы очередных заседаний
общества врачей
Черниговской губернии, 66

Сборник Историко-
филологического общества
при институте кн. Безбородко
в Нежине, 68
Селянин, 70
Труды Общества врачей
Черниговской губернии, 84
Труды Черниговской
губернской учёной архивной
комиссии, 85
Черниговский вестник, 92
Черниговский церковно-
общественный вестник, 95

ОРГАНИ ПАРТІЙ

Известия комитета Конотопской
организации "Бунда", 38

Известия Конотопской
организации Российской
социал-демократической
рабочей партии, 39

Показчик наявності видань у бібліотеках

БАН: 2, 3, 4, 27, 39, 44, 57, 59, 75 (9, тобто трохи більше 9 %)

ДАЧО: 8, 9, 11, 13, 28, 29, 32, 35, 46, 47, 48, 49, 55, 63, 71, 85, 88, 89, 90, 93, 95, 96 (22, тобто 23%)

ЛННБ: 32, 35, 70, 88, 90 (5, тобто 5 %)

НБУВ: 2, 3, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 22, 24, 25, 31, 32, 35, 39, 50, 53, 55, 56, 58, 66, 68, 70, 85, 87, 88, 89, 90, 95, 96 (33, тобто 34 %)

ДНАБ: 2, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 31, 32, 37, 35, 39, 41, 46, 89, 90, 92, 95, 96 (20, тобто 20,6 %)

РДБ: 4, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 51, 53, 55, 56, 60, 64, 68, 70, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96 (48, тобто 49,5 %)

РНБ: 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 (76, тобто 78,4 %)

СБ: 11, 70, 85 (3, тобто 3 %)

ЧДІМ: 7, 12, 13, 14, 15, 25, 29, 31, 32, 35, 46, 49, 50, 65, 68, 70, 71, 85, 88, 89, 90, 93, 96 (23, тобто 23,7 %)

ЧЛММК: 12, 29 (2, тобто 2 %)

ЧОУНБ: 11, 13, 26, 30, 32, 35, 48, 50, 53, 63, 70, 71, 85, 88, 89, 90, 92 (17, тобто 17,5 %)

ЦДІА: 43 (1, тобто 1 %)

Без наявності: 1, 16, 38, 40, 73 (5, тобто 5 %)

Показчик друкарень

ДРУКАРНІ:

- Айзиковича А. Ш. (м. Конотоп), 10, 77
Арлозорова Г. А., його спадкоємців (м. Борзна), 4, 19
Бокримова Х. У. (м. Новгород-Сіверський), 42, 79
Венгера Е. В. (м. Ніжин, будинок Глезера), 35
Горбовіцера М. Г. (м. Ніжин), 9, 11, 30, 58
Губернська, губернського правління (м. Чернігів), 6, 15, 17, 31, 32, 46, 47, 48, 49, 53, 65, 69, 84, 85, 87, 89, 90, 93, 96
Губернського земства – див. Чернігівського губернського земства.
Гутмана (м. Остер), 3, 64
Дубровського Ф. С. (м. Городня), 7
Єпархіальна – див. Чернігівська єпархіальна Ільїнська; Чернігівського Ільїнського монастиря; орендована губернською земською управою, 32, 90
Клапцова К. Н. (м. Клинці), 5, 52
Кулжинського С. В. (м. Чернігів, вул. Ново-Єлисаветинська, власний будинок), 18
Левіна Ш. А. (м. Конотоп), 39, 77, 78
Ликова М. Д. (м. Клинці), 5, 36, 37, 51, 75, 76
Перського І. І. (м. Новозибків), 43
Песелева А. Х. (м. Сновськ), 44
"Печатник", колишня Меленевського (м. Ніжин), 9, 30, 41, 80
Сорокіна А. М. (м. Стародуб), 45
Чернігівська єпархіальна, 14, 23, 24, 92, 95
Чернігівського губернського земства (Чернігівська земська), 2, 12, 13, 20, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 63, 66, 70, 71, 84, 86, 88, 94
Друкарня та фабрика каучукових штампелів Пупка А. Л. (м. Новозибків), 62

ЕЛЕКТРОДРУКАРНІ:

- Асташкевича З. І. (м. Сураж), 82
Гуревича і Віленського З. (м. Глухів), 81
Дворкіна А. І. (м. Глухів), 27, 33

Цинберга С. І. (м. Чернігів, вул. Шосейна, 26), 22, 91

ТИПОЛІТОГРАФІЇ:

Глезера М. В. (м. Ніжин, власний будинок), 56, 57, 59, 60, 61, 67, 68, 72, 97

Гутмана А. В. (м. Остер) Меленевського В. К., його спадкоємців
(м. Ніжин, будинок Безсмертного), 11, 35, 41, 68, 80, 83

Обуховського А. Н. (м. Городня), 74

Столинського К. (м. Козелець), 8, 55

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адресная и справочная книга "Газетный мир". – СПб., 1913.
2. Адресная и справочная книга "Газетный мир" на 1911 г. – СПб., 1911.
3. Альманах печати на 1909 г. Сборник сведений о всех периодических изданиях. Список книжных магазинов, типографий, библиотек и т. п. – СПб., 1909.
4. Библиография периодических изданий России. 1901–1916: в 4 т. / Респ. публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина ; сост.: Л. Н. Беляева, М. К. Зиновьева, М. М. Никифоров. – Л., 1958–1961.
5. Библиография русской периодической печати. 1703–1913 гг. – Пг., 1915.
6. Блакитний М. Матеріали з історії Чернігова на сторінках часописів "Черниговские епархиальные известия" та "Вера и жизнь" / Максим Блакитний // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи: зб. наук. пр., присвячений 1100-літтю першої літописної згадки про Чернігів. – Чернігів, 2007. – С. 636–643.
7. Бойко В. 1917 рік на Чернігівщині: історико-краєзнавчий нарис / Володимир Бойко, Тамара Демченко, Оксана Оніщенко. – Чернігів: Сіверянська думка, 2003. – 126 с.
8. Большеви́стская периодическая печать (декабрь 1900 – октябрь 1917). – М.: Госполитиздат, 1964.
9. Боровик А. Проблеми становлення української преси за часів виборювання державності (1917–1920 рр.) / А. Боровик // Сіверянський літопис. – 2006. – № 1 (67). – С. 19–26.
10. Глібов Л. Твори / Л. Глібов ; упоряд., підготовка текстів, вступ. ст. та примітки Б. М. Гур'єва. – К.: Держлітвидав, 1962. – 587 с.
11. Глібов Л. І. Вибрані твори / Л. І. Глібов; автор. передм. і упоряд. текстів Б. М. Гур'єва. – К.: Держлітвидав, 1955. – 470 с.
12. Грінченко Б. Твори: у 2 т. / Борис Грінченко. – К.: Наук. думка, 1990. – Т. 1–2.
13. Грінченко Б. Тяжким шляхом / Борис Грінченко. – К., 1911.

14. Дей О. Книга і друкарство на Україні з 60-х років XIX ст. до Великого Жовтня / О. І. Дей // Книга і друкарство на Україні. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 128–205. 15. Дей О. І. Словник українських псевдонімів і криптонімів (XVI–XX ст.) / О. І. Дей. – К.: Наук. думка, 1969.

16. Дмитрук В. Нарис з історії української журналістики XIX ст. / В. Дмитрук. – Львів: Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1969.

17. Дорошенко Д. В. І. Самійленко (Сивенький): (з моїх споминів) / Дмитро Дорошенко // Арка (Мюнхен). – 1947. – № 5. – С. 18–19.

18. Дудко В. І. До історії співпраці Леоніда Глібова з "Черниговскими губернскими ведомостями" у 1861–1863 рр. / В. І. Дудко // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. IV Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 19–20 грудня 1997 р. – Львів, 1997. – С. 253–255.

19. Дудко В. Забуті публікації Леоніда Глібова у газеті "Черниговские губернские ведомости" / Віктор Дудко // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Львів, 1992. – Т. ССХХІV. – С. 269–279.

20. Дудко В. Невідомі фейлетони В. Самійленка у чернігівській газеті "Десна" ("Утренняя заря") / Віктор Дудко // Рад. літературознавство. – 1989. – № 2. – С. 39–48.

21. Дудко В. Новорічний огляд Л. Глібова / Віктор Дудко // Слово і час. – 1991. – № 1. – С. 88–90.

22. Дудко В. По сторінках "Земского сборника..." / Віктор Дудко // Вітчизна. – 1986. – № 5. – С. 180–182.

23. Дудко В. І. З історії газет "Десна" ("Утренняя заря") / В. І. Дудко // Журналістика: преса, телебачення, радіо. – К., 1985. – Вип. 17. – С. 122–130.

24. Жбанков Д. Н. Библиографический указатель по общественно-медицинской литературе за 1890–1905 гг. / Д. Н. Жбанков; О-во русских врачей в память Н. И. Пирогова. – М., 1907. – 329 с.

25. Животко А. Історія української преси / Аркадій Животко. – К.: Наша наука і культура, 1999.

26. Зайченко І. "Черниговские Губернские Ведомости" (1838–1918 рр.) як тип урядової преси / І. Зайченко // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. VII Всеукр. наук.-теор. конф., Львів, 17–18 травня 2002 р. – Львів, 2002. – С. 58–62.

27. Зведений каталог-довідник місцевих періодичних видань 1839–1917 рр., наявних у фондах Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка, Чернігівського державного історичного музею (ЧДІМ), Державного

архіву Чернігівської області (ДАЧО) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка / відп. за вип. Л. В. Феофілова. – Чернігів, 2002. – 160 с.

28. Ильинский Л. К. Список повременных изданий за 1917 г. / Л. К. Ильинский. – Пг., 1919.

29. Ігнатієнко В. Бібліографія української преси. 1816–1916 / В. Ігнатієнко. – Х.; К.: Державне вид-во України, 1930.

30. Історія української дожовтневої журналістики. – Львів : Вища школа, 1983. 31. Каталог газет и журналов на 1904 г. – Спб., 1904.

32. Каталог газет и журналов на 1905 г. – Спб., 1905.

33. Каталог дореволюційних газет, що видавалися на Україні (1822–1916): Публікація фонду ЦНБ АН УРСР. – К., 1971.

34. Коновець О. Просвітницький рух в Україні (XIX–перша третина XX ст.) / Олександр Коновець. – К.: Хрещатик, 1992.

36. Кревецький І. Початки преси на Україні, 1776–1850 / І. Кревецький // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1926. – Т. 144–145. – С. 185–208.

37. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України: (друга половина XIX – перша чверть XX ст.) / І. В. Крупський. – Львів: Світ, 1995.

38. Кузеля З. З культурного життя України / З. Кузеля. – Зальцведель, 1918.

39. Лазаревский А. К истории Черниговской типографии / А. Лазаревский // Киевская старина. – 1886. – № 8. – С. 574–575; № 11. – С. 571–579.

40. Ливанова Т. Н. Музыкальная библиография русской периодической печати XIX века / Т. Н. Ливанова, О. А. Виноградова; Ин-т истории искусств М-ва культуры СССР. – М.: Сов. композитор, 1960–1979. – Вып. 1–6.

41. Лисенко І. В. Маловідомі сторінки життя і діяльності П. Заболотного [Електронний ресурс] / І. В. Лисенко. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal.soc.../Lysenko.pdf

42. Малинєвська В. Старий Чернігів на сторінках місцевої преси кінця XIX – початку XX ст. / Валентина Малинєвська // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи: зб. наук. пр., присвячений 1100-літтю першої літописної згадки про Чернігів. – Чернігів, 2007. – С. 644–648.

43. Максименко Ф. П. Матеріали до краєзнавчої бібліографії України, 1847–1929 / Ф. П. Максименко. – К., 1930.

44. Міяковський В. Ненадруковане й забуте: громадські рухи дев'ятого десятиріччя, новітня українська література / Володимир Міяковський ; ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН, 1984. – Т. 1. – 509 с.

45. Невичерпне джерело знань: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 125-річчю з часу заснування Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка / упоряд. Л. В. Феофілова. – Чернігів, 2004. – 71 с.

46. Нетопина С. А. Газета "Земский врач" и ее издатель [Электронный ресурс] / С. А. Нетопина // Московск. журн. История государства Российского. – 2004. – № 1. – Режим доступу: <http://rusk.ru/st.php?idar=800943>

47. Периодическая печать в России в 1917 г.: в 3 т. – Л., 1987. – Т. 1–3. Периодическая печать СССР. 1917–1949. Журналы, труды, бюллетени, сводные указатели. – М.: Изд-во Всесоюзн. кн. палаты, 1963.

48. Періодичні видання Чернігівської єпархії: "Прибавление к Черниговским епархиальным известиям" (1906–1911), "Вера и жизнь" (1912–1917): бібліограф. покажчик / упоряд. О. Тарасенко. – Чернігів, 2003. – 158 с.

49. Пивоваров М. Перед судом історії: мандрівка по старих архівних сховищах / М. Пивоваров // Вітчизна. – 1964. – № 12. – С. 160–161.

50. Пільгук І. І. Леонід Глібов (до 150-річчя з дня народження) / І. І. Пільгук. – К.: Тов. "Знання" УРСР, 1997. – 48 с.

51. Побідаш І. Л. Леонід Іванович Глібов – письменник, педагог, журналіст / І. Л. Побідаш. – К.: Парламент. вид-во, 2004. – 72 с.

52. Побідаш І. Л. Редакторська та журналістська діяльність Леоніда Глібова: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Побідаш Ірина Леонідівна. – К., 2006. – 16 с.

53. Погрібний А. Г. Борис Грінченко: нарис життя і творчості / А. Г. Погрібний. – К.: Дніпро, 1988. – 268 с.

54. Погрібний А. Г. Борис Грінченко в літературному русі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: питання ідейно-естетичної еволюції / А. Г. Погрібний. – К.: Либідь, 1990. – 229 с.

55. Пономарев С. Нежинский журнал Н. В. Гоголя / С. Пономарев // Киевская старина. – 1884. – № 5. – С. 143–146.

56. Потапенко М. Газета "Ньжинец" у 1917 році (до історії періодичних видань Ніжинщини) / Максим Потапенко // Ніжинська старовина: зб. регіональної історії та пам'яткознавства (Ніжинознавчі студії. – № 6). – 2009. – Вип. 8 (11). – С. 161–170.

57. Руденок В. Я. Наш Губернский хутор: (Чернигов в XIX столетии) / В. Я. Руденок. – Чернигов, 2002. – 48 с.
58. Русова С. Мої спомини / Софія Русова. – Львів, 1931.
59. Русская периодическая печать (1895 – октябрь 1917 г.): справочник. – М.: Госполитиздат, 1957.
60. Русская периодическая печать: указатели содержания. 1728–1995 / сост. Н. В. Никиткина. – СПб.: Рос. нац. биб-ка, 1998.
61. Русские дореволюционные газеты в фондах Государственной библиотеки СССР имени В. И. Ленина: алфавитный каталог. – М., 1986.
62. Самойленко Г. В. Нариси культури Ніжина: у 5 ч. / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко, С. Г. Самойленко. – Ніжин, 1995. – Ч. 3 : Освіта та наука. – 224 с.
63. Самойленко Г. В. Літературне життя Чернігівщини XVII – XX століття. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Г. В. Самойленко. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. В. Гоголя, 2010.
64. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа: сторінки історії / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. – Ніжин: Вид-во Ніжин. держ. ун-ту, 2005.
65. Сиваченко М. Леонід Глібов: дослідження і матеріали / М. Сиваченко, О. Деко. – К.: Дніпро, 1969. – 288 с.
66. Сидоренко О. Нездійснені видання: анотований покажчик нерезалізованих проєктів україномовних часописів кінця XIX – початку XX ст. / О. Сидоренко. – К., 1995.
67. Сидоренко О. Перелік україномовних часописів, що видавалися на території Росії на початку XX століття / О. Сидоренко. – Едмонтон: вид-во Канадського ін-ту українських студій, 1990.
68. Список периодических изданий в Российской империи, за исключением выходящих в свет в Финляндии. – СПб., 1906.
69. Справочная книжка периодических изданий, издающихся в России. – Екатеринослав, 1889.
70. Студьонова Л. Чернігівське повітове земство: сторінки історії / Людмила Студьонова. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2003. – 88 с.
71. Тоцька Ж. Історія Чернігова на сторінках газети "Черниговские губернские ведомости" (дореформений період) / Жанна Тоцька // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи: зб. наук. пр., присвячений 1100-літтю першої літописної згадки про Чернігів. – Чернігів, 2007. – С. 621–627.

72. Україномовна преса Росії 1905–1907 рр.: анотований покажчик періодичних видань / уклад. О. І. Сидоренко. – К.: ЦНБ АН УРСР, 1987.

73. Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра / за заг. ред. проф. В. І. Шкляра. – К., 1996–2001. – Вип. 1–5.

74. Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклоп. Довідника / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1994–2011. – Вип. 1–18.

75. Федоришин П. Преса і українська державність (1917–1920 рр.) / П. Федоришин. – Тернопіль, 1996.

76. Чернігівщина: енциклоп. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – К.: Вид-во УРЕ, 1990.

77. Чернігівщина: (факти, події, постаті). – Чернігів: Чернігівські береги, 2003. – 256 с.

78. Шевелів Б. Тижневик "Черниговский листок" за редакцією Л. Глібова (1861–1863 рр.) / Б. Шевелів // Чернігів і Північне Лівобережжя. – К., 1928. – С. 443–462.

79. Якубіна Ю. В. Гоголь і Гімназія вищих наук : біографічний та ейдологічний виміри / Ю. В. Якубіна. – Ніжин, 2012.

80. Bibliography of Ukrainian and Slavic Studies Serials Located in the Slavonic Library, Prague / Compiled by Pavlo Murasko. – Edmonton, 1990.

ЗМІСТ

Список загальних скорочень	3
Список бібліотек	4
Від укладачів	5
"Троянди і терни" Чернігівської преси (Передмова)	13
Анотований показчик	36
Україномовні видання	36
Двомовні видання	40
Російськомовні видання	80
Допоміжні показчики	232
Географічний показчик	232
Хронологічний показчик видань	236
Іменний показчик редакторів та видавців	241
Типологічний показчик видань	244
Показчик наявності видань у бібліотеках	254
Показчик друкарень	255
Список використаних джерел	257

Довідкове видання

**СИДОРЕНКО Наталя
ШКОЛЬНА Олена
СИДОРЕНКО Олександр**

**ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
1838–1917**

ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Довідник

Редактор *І. А. Курницька*

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 70×100^{1/16}. Ум. друк. арк. 21,3. Наклад 100. Зам. № 222-10515.
Гарнітура Palatino Linotype. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Ж5*.
Підписано до друку 02.01.23

**Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"**

Б-р Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua, redaktor@univ.net.ua
<http://vpc.knu.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02